R373719

Library
of the
University of Toronto

H. van

DARWINISME EN DEMOCRATIE

Digitized by the Internet Archive
in 2020 with funding from
University of Toronto

DARWINISME EN DEMOCRATIE

MAATSCHAPPELIJKE VOORUITGANG

EN

DE HULP AAN HET ZWAKKE

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE STAATSWETENSCHAP

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. P. K. PEL

Hoogleeraar in de Faculteit der Geneeskunde

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Woensdag 11 December 1901, des namiddags te 4 uur

IN DE AULA DER UNIVERSITEIT

DOOR

DAVID VAN EMBDEN

GEBOREN TE 'S-GRAVENHAGE

's-GRAVENHAGE. — MARTINUS NIJHOFF

1901

Aan mijne Ouders

*Bij het ten einde brengen van mijn proefschrift
acht ik het een voorrecht, mijn hooggeschatten promotor,
U hooggeleerde TREUB, een woord van diepgevoelden dank
te kunnen brengen. Met groote waardeering denk ik
terug aan de vele uren, die gij voor de bespreking
van mijn werk hebt willen afzonderen, aan uwe talrijke
en waardevolle raadgevingen, die er zoozeer aan ten goede
zijn gekomen.*

*En het zij mij vergund om ook U, hooggeleerde
HUGO DE VRIES, de verzekering te geven van mijne groote
erkentelijkheid voor den bereidwilligen steun, dien gij
hebt willen verleen, toen het onderwerp van mijn proef-
schrift mij, den leek, voerde langs de grenzen uwer
wetenschap.*

COÖPERATIEVE VENNOOTSCHAP „DRUKKERIJ TRIO” — DEN HAAG.

INHOUD.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene Inleiding Blz. 1—87

HOOFDSTUK I.

Overzicht van het onderwerp . . . blz. 1—8

Is barmhartigheid een ondeugd? blz. 3. De natuurwetenschap veroordeelt de democratie, de filanthropie 3; want de eerstgenoemde eischt den ondergang van 't zwakke 4. Zij oefent invloed uit op de maatschappelijke theorie en praktijk 5. Doel van dit geschrift 6; moeilijkheden 6.

Voorloopig programma van bewerking 7.

HOOFDSTUK II.

Object en begrenzing der sociologie.

Het begrip maatschappij blz. 9—55

§ 1. De sociologie een jeugdige wetenschap, waaraan groote behoefte bestond blz. 9, en die in Nederland nog nauwelijks beoefend is 10. Wat is haar object, wat behelzen de begrippen sociaal en maatschappij? 11.

§ 2. Definitie van Comte 11, van Spencer 12, Worms 14, Steinmetz 15, Izoulet 15. Deze definities zijn onvoldoende; een nieuwe gedachte begint bij Gumplowicz 17.

§ 3. Definities van Rümelin 18, De Greef 19, Stammler 20, Anema 23, Schäffle 25, Giddings 26, Fairbanks 28, Tarde 29, Durkheim 30, Stuckenberg 31.

§ 4. Deze latere schrijvers leeren van 't sociologisch object twee dingen: 1° geestelijk karakter, 2° meerzijdigheid 32. Maar ook nog

de begrenzing der sociale verschijnselen moeten we kennen 32. Twee hoofdgroepen van wetenschappen 33. Aanvang der psychologie 34. De zintuigelijke en de geestelijke maatstaf 35; voorbeelden van toepassing 35; de aard van de maat klasseert 36. Van anatomie via fysiologie naar psychologie, 37. Deze laatste opent de rij der geestelijke wetenschappen 38; en de sociologie vangt aan met de tweezijdigheid van geestelijke verschijnselen 38. Deze aanvang geschiedt op meerdere punten 39, en zekerlijk niet bij den mensch eerst 41. Eenige definities 41.

§ 5. Verdere bewerking der sociologische stof 42. Hoe een maatschappij slechts van 't geestelijk standpunt waarneembaar is 44. Het verschil tusschen twee maatschappijen 45. Definitie van „sociale evolutie” 45; grondwetsherziening als 'n uiting ervan 45. Terugwijzing van niet-geestelijke opvattingen 46. Het historisch materialisme is echter een volkomen psychische leer 47. De sociale ideeën zijn deels aangeboren, deels aangeleerd 48; de term „idee” 49. Een nutteloosheid der organische beeldspraak 49.

§ 6. Twee bedenkingen: 1°. is mijn opvatting eener maatschappij niet individualistisch? 51; 2°. is ze niet een verwijdering van hechte tastbaarheid? 53; China bij metrieke en bij geestelijke waarneming 53.— Zedelijke vraagpunten betreffende de besturing der maatschappij 54.

HOOFDSTUK III.

Het ideaal der maatschappelijke

ontwikkeling Blz. 56—87

Drie vragen 56. — § 1. Doel en noodzakelijkheid van dit hoofdstuk 56. Ethische tinnegieterij 57. Spencer's amoreele vooruitgang 58. Progressieve achteruitgang! 59. Sociale evolutie een neutraal begrip 60. Sociologische wetten naar naturalistisch model 61. Hun onontkomelijkheid is een waan, maatschappelijke causaliteit is niet mechanisch maar teleologisch 62. De wijzigende macht der doeleinden 63.

§ 2. Smarteloosheid is ieders hoofddoel 63. Tusschen-doeleinden 64.

De moraal is een handleiding tot geluk 64. Het ideaal 65; de inhoud van idealen is uiteenlopend 65. Zedekunde 66 kan slechts eudaimonistisch zijn 66. 's Menschen ideaal heeft een socialen inhoud 67. Maatschappelijke idealen blijken te bestaan 67.

§ 3. Er zijn dus vele idealen mogelijk 68; is er een opperste? Ja, het mijne 68. Zijn inhoud 68. Vier thesen: 1°. alleen mijn bestaan is bewijsbaar 69; 2°. mijn logica is onaantastbaar 69; 3°. mijn ervaring is juist 70; 4°. mijn ideaal en moraal zijn absoluut 70. Objectieve verifieering van een moraal 71, -van een waarneming 72. Solipsistische en aprioristische moraal 72.

§ 4. Een opperste ideaal, dat wèl boven subjectiviteit uitreikt 72. Stammler's algemeen geldig, objectief rechtvaardig ideaal 73. De eisch der algemeengeldigheid is aprioristisch 75, zij is gegrond op onbewezen altruïsme 75. Algemeengeldigheid is geen vorm, maar reeds een inhoud 76. Het geluk van anderen raakt mij niet (c. q.) 76. Waarschuwingen 77. Onmacht van Stammler's standpunt 78. Buiten individuen, buiten subjectiviteit is er niets 79, al ware zulk een steunpunt zeker wenschelijk 79; want nu rest slechts strijd tusschen machten 80. Of is de algemeengeldigheid een essentieel bestanddeel van 't begrip moraal? 80. Nieuw apriorisme 80. Waarom ik toch nog een zekeren objectieven maatstaf erken 82. Rousseau en de zijnen waren apriorist 82, ook Kant, Lange, Mackenzie, Schäffle, Izoulet 83, Bentham, Mill 84.

§ 5. Is dit, alleen voor mij als geldig bewezen, ideaal nu onbelangrijk? 84. Het stemt overeen met 't algemeen Europeesche 85; wat haast onvermijdelijk is 86. Resultaat 87.

TWEEDE AFDEELING.

Proeve eener sociologische selectietheorie Blz. 89—136

HOOFDSTUK IV.

Omvang van het begrip selectie.

Zijn toepassingen Blz. 91—110

§ 1. Het selectiebeginsel was eigenlijk nooit onbekend 91
Theorie van Darwin 92; haar aanwending in andere vakken dan

biologie 94; is dit, bijv. van Schäffle, slechts analogiespel? 95.

§ 2. De selectieleer in abstracto 95; haar karakter en bestanddeelen 95.

§ 3. Invulling van dit kader met concrete waarden 97; 1° met biologische 98, 2° met sociologische 99. Formule der sociale selectie 101. Monopoliekarakter der selectietheorie 102. Toepassing in een voorbeeld: de selectie in den staat Z, 103.

§ 4. Eenige onjuistheden van Schäffle's behandeling 103; erven en nabootsen 104, generaties der biol. en sociol. selectie 106, aanpassing en verwijdering 107; al deze begrippen uiteen te houden ter wille van de zelfstandigheid der sociol. selectietheorie 108. — De selectietheorie in de sterrekunde en andere vakken 108^{noot}. Maar is elke selectieleer wel houdbaar? 110.

HOOFDSTUK V.

De waarde der biologische en
sociologische selectietheorieën
vergeleken Blz. 111—136

§ 1. Vooreerst de biologische selectieleer 111; zij leek aanvankelijk onweerlegbaar 111; dit is veranderd 112. Bezwaar, dat 't Darwinisme te veel van het toeval eischt 112; weerlegt met 't feit der algemeene variabiliteit 113. Gewone variaties hebben geen „selectiewaarde” 113. Een voorbeeld van Spencer tegen de achterwaartsche selectie 114. Het bezwaar blijft gelden tegen de opbouwende selectie 115, behalve in uitzonderingsgevallen 116. Tegen evolutie uit de enkele grootere variaties verzet zich de wet der regressie 116. Pogingen om de oude theorie te redden, verwaarloozing der feiten 118. Wat leert Wallace ons 119, Spencer 120, Weismann 121.

§ 2. Een andere weg 121, feitenstudie 122. Bevindingen van Bateson 123; Hugo de Vries 123, de mutatietheorie 124. — Onder zeker voorbehoud dus staat de biologische selectietheorie nog stevig 125.

§ 3. Snel overzicht over andere bezwaren: ouderdom onzer

planeet 126. Het co-varieeren 126; naams-vereering 127. Gebrek aan overgangsvormen 127. Een verschil tusschen descendentie- en selectieleer 128.

§ 4. In hoeverre bedreigt dit alles de sociologische selectietheorie 129. Te geringe selectiewaarde komt bij geestelijke eigenschappen niet zoo licht voor 129, 1° als gevolg van den minder subtielen maatstaf 129; „zenuw-mutaties” 130; 2° door de bewustheid: èn van ’t kiezend milieu 131 in de automatische en nog sterker in de bedoelde selectie 132, èn van ’t selectiemateriaal zelf 133; dit alles vergroot ook het resultaat der maatschappelijke selectie boven dat der biologische 133. Daarom zal ook de ouderdom der aarde gemakkelijk toereikend zijn 133, en vervalt mede ’t bezwaar van de onwaarschijnlijkheid eener „correlatie” 134. Geestelijke overgangsvormen 135. Een recapitulatiewet alleen maakt een afstamming niet veel meer dan waarschijnlijk 135. Slotsom 136.

DERDE AFDEELING.

Darwinisme en democratie	
De hulp aan het zwakke	Blz. 137—430

HOOFDSTUK VI.

Waarde eener selectorische formulering van het maatschappelijk verloop, vooral met het oog op ons bio-sociologisch vraagstuk. Be-teekenis en nadere uitwerking der terminologie	blz. 139—189
---	--------------

§ 1. Uitbreiding der biologische selectie over geestelijke eigenschappen 139; mijn bezwaren daartegen 140. Onvoldoende praes-taties van natuurwetenschappelijke zijde 141; begin eener sociol. psychogenesis 142.

§ 2. Nadere verdediging der sociaal-selectorische terminologie 143. De geestelijke ontwikkelingsgeschiedenis is een doorlopend proces 144; er is geen reden om alleen het doodelijk gedeelte selectie

te heeten 145. Verwarring is onwaarschijnlijk, en kan dan nog gemakkelijk vermeden worden 145. Schema der „verwijdering” 146.

§ 3. Nut der selectie-formuleering 146. De meeste harer termen hebben burgerrecht, invloed, 147, en moeten als zoodanig ge-„ëssayeerd” worden 147. Eenige controversen uit het Darwinisch-democratisch geschil 148. Is er voor socialen vooruitgang strijd vereischt? 148; velerlei meeningen 149. Natuurbestrijding is onvermijdelijk 150; is zij de vereischte strijd? — volstrekt niet 151. Dan is 't de onderlinge strijd, die vereischt heet 152; hij heeft eventueel selectorische gevolgen 153. Deze strijd zou men kunnen opheffen 154 door 't instellen eener organisatie, die niet duurzaam zijn kon 155; er volgde achteruitgang en van zelf opnieuw de onderlinge strijd 155. Resumé: 1° onderlinge strijd moet blijven ook binnen de associatie 156; 2° de verliezers behoeven niet juist te sterven 157; 3° het is niet alleen — noch uit haar aard bij voorkeur — de „vrije concurrentie”, die den vereischten strijd oplevert 157. 4° de klassenstrijd is slechts een deel van den algemeen maatschappelijken strijd 158. — Kan het streven naar gelijkheid in 't belang der maatschappij zijn? 159. Er is voor 'n selectie differentiatie vereischt 159; 1° de „rechtsgelijkheid”; zij nivelleert slechts strijdvormen 159; 2° politieke gelijkheid; ook zij nivelleert persoonlijke kwaliteiten allermint 160; uitzondering maakt echter 't algemeen kiesrecht 161; 3° oeconomische gelijkheid 161; nivelleert principieel nog geen persoonlijke eigenschappen 162. Het denkbeeld om vermogensklassen biologische soorten te noemen 162; Ammon's wanmeeningen 163. Gelijkheids-hallucinaties 163, en uitstapjes 164. Gelijkheid zou strijden met de natuurwetenschap 164, met de natuur 165. Beteekent het selectieverloop aristocratie of democratie? — het eerste 165; troostgrond van Ferri 166.

§ 4. Ook rechts- en moraals-ideeën strijden 167. 1° wordt alle recht door macht vergezeld 167; 2° sluit de rechtsorde ook binnenslands den strijd niet uit 168. Sociale worsteling 168. Een contract is een machtsbeeld 169. Volkenstrijd 170. 3° De grond, waarop

alle recht en moraal rust, is macht 170. Worsteling der moraalsideeën, selectorische opvatting 171. Elk bewuste Rechtssetzung en verkondiging eener moraal is willekeurige verdrukking der minderheid 172. De verhevenheid der „edelste” moraal is nog voorwaardelijk 173. Het altruïsme tyranniseert den egoïst 174; zie vredesbeweging 174. Zedelijkheid en recht is oppermachtig uitgevaardigde voorkeur 175. Misplaatste verguizing dezer machtstheorie 176; want „recht = macht” wil niet zeggen, dat noodwendig elke macht rechtvaardig moet zijn 176, maar een eventueele veroordeeling berust zelve op de tyrannie van heerschende moraal 177, welke niet meer zedelijk beoordeeld kan worden 178. Macht is de laatste term in een analyse van het bestaande 178.

§ 5. Sociaal sterk is niet van zelf ook zedelijk sterk 179; invloed van het milieu, bijv. op 't ontstaan van oeconomische ideeën 180. Belemmering of stuiting van selecties; het begrip „wapen” 181; lans- en vuistgevecht 182; selectieverschuiving 183. Sterkte bestaat dus òf uit persoonlijke kwaliteiten òf uit bezitsmacht òf uit beide 184. Contract en leeuwcontract 184. Verschil tusschen biologische en sociologische wapens 185. Automatische tegenover bedoelde selectie; voorbeelden 186; zie de onderscheiding toegepast in de theorie der sociale politiek 187. Programma der volgende hoofdstukken 188.

HOOFDSTUK VII.

Samenloop, kruising en botsing van

selecties Blz. 190—236

§ 1. De evolutie en een evolutie 190. Gelijktijdigheid van evoluties 190, en onderlinge afhankelijkheid 191.

§ 2. Fysieke en psychische evolutie de meest principieele tegenstelling 192. Thesen 193. Een handeling is een psychisch verschijnsel 193; bijv. 't loopen 194 is een psychisch bezit dat fysieke selecties verdringt 195. Andere handelingen als zielsvermogens 195. Uit haar aard voorkomt de ziel het sterven 196. Levensreddende werking van het geheugen 196, van de socialiteit 197; staats-

bemoeiing verdringt selecties 198. Het begrip *bedeeling* 198. Nabootszin als levensredder bij uitnemendheid 199 maakt 't mogelijk doelmatigheid aan te leeren 199. Resumé 200. Bestendiging somtijds van 't onbelangrijke 200. Cumulatieve werking der ziel 201. De ontwikkelingsgeschiedenis der ziel 201. Rome bootst Carthago na 202. Overgangsperioden 203. — Uitvindingskunst als levensredder 203; weer verschuiving der selectie naar psychische sterkte 204. De termen „wapen” en „uitvinding” vergeleken 206.

§ 3. Schrijvers, die zonder principieele redeneering „rekening houden” met wijzigende invloeden der ziel 207.

§ 4. De eisch der *onthouding* (van zekere staatsbemoeiing en geneeskundige hulp) 209; „laat de natuur haar loop” 209, in stede van „kunstmatig het zwakke te redden” 210. Maar de gansche ziel is òf even kunstmatig òf even natuurlijk 211; terugkeer tot Rousseau's oer-mensch en nog verder 212. De „eigen kracht” der maatschappij 212. Wat er „bestemd” is 213. Conservatisme 213.

§ 5. Samenloop van strafrechts- en gezondheidsselectie 214; van oorlogselecties 214. — De oeconomische selectie 215, neigt tot beheersching van alle andere 216; hierin ligt nog geen sociologisch materialisme opgesloten 217. Ook de selecties verbonden aan het toepassen van uitvindingen zijn afhankelijk van de oeconomische 218. Al het gezegde geldt, minder zuiver, ook voor half-selectorische processen 219.

§ 6. De beteekenis dezer theorieën toegelicht in twee voorbeelden 219. Hun doel 220. *a)* De sociale positie der hygiënische ideeën; hun afhankelijkheid van den oecon. factor 221; hun botsing met en hun eventueel opheffen van fysieke selecties 223. *b)* Sociale positie der geneeskundige ideeën 224; de fysieke selectie, welke zij ontmoeten, ondergaat zelve vele sociale invloeden; schema daarvan 225. De psychische selectie der geneeskundige ideeën in botsing met de fysieke selectie op ziektevatbaarheid 228.

§ 7. Deze twee voorbeelden bevatten dus de speciale aanwending der §§ 2—5. Beteekenis van oeconomische afhankelijkheid 229; de laatste is meestijds een negatieve 230. De oeconomische factor

heeft niet per se een streng selectorisch gehalte 230; zijn gebreken bederven ook de afhankelijke selecties 231; hygiëne-selectie als voorbeeld daarvan 232. Dit is 't gewicht dezer theorieën 233. Tweeledige taak voor den socialen hervormer 234. Twee conclusies voor de algemeene theorie 235.

§ 8. Voorloopig programma voor hoofdstuk VIII—XI, 235.

HOOFDSTUK VIII.

Zedelijke beoordeeling van de verving van fysieke selecties door psychische, en van het afnemen van de doodelijke verwijdering.

De macht der opvoeding . . . Blz. 237—318

§ 1. Dit ethisch oordeel ontbrak nog 237. Wij zien hier de kern van het Darwinisch-humanitaire vraagstuk 237.

§ 2. Stelling I, uitsprekend het belang der psychische boven de fysieke selectie 238. Selectiepolitiek 239 is een psychische werkzaamheid 239, socialiteit is vereischt en zekere moraal 240. Die politiek strijdt met 't aanwassend mededoogen 240 en met de toenemende macht der groote menigte 241; want in cardinale moraal-beginselen ligt de beslissing bij haar 241. Zal die menigte de moreele waarde der doodelijke uitroeiing, bijv. van tuberculeuzen, herkennen? 242, en zal zij de kracht bezitten tot dat offer? 244. Daarom heeft de ideeënevolutie voorrang 244. Misschien had de „ziel” zich liever moeten onthouden van „ingrijpen”; maar „terugkeer” is onmogelijk 245. Toch is uitroeingspolitiek wel altruïstisch bedoeld 246. Onbewuste instemming der fysieke selectionisten 247. Er is nog geen vernuft genoeg 247, te weinig ziel is nu juist het gevaar 248. Gezonde zielseigenschappen brengen thans meer vooruitgang, dan fysieke gezondheid doet 249. Doch men zou therapie kunnen gedoogen voor een maatschappelijke élite? 249; dit in onzen egalitair tijd? 249. Nadeelen van den gelijkheidsdeun, bijv. bij algemeen dienstplicht de verspilling van intellect 250, tegenover, bij 't huurleger, de opruiming van zwak-sociabelen 251. Recapitulatie en twee conclusiën 253.

§ 3. Stelling II, uitsprekend het belang der aan te leeren boven de aangeboren geesteseigenschappen 253; de macht der opvoeding 254. — Aangeboren geesteseigenschappen 255; aangeleerde 255; de tweede soort van de eerste afhankelijk 256. Mijn stelling is niet waar voor alle tijden; maar de thans iedereen aangeboren nabootszin 258 maakt 't mogelijk, ons ideaal te naderen door volksopvoeding 259; door opvoeding tot bezitters van nuttige moraal 259.

§ 4. Twee voorbeelden: *a.* Aufklärung, Fransche revolutie, liberalisme 260, was een vooruitgang 261. Was die beweging bewerkt door een doodelijke selectie? 261. Volstrekt niet 262. Die ideeën zijn echter niet erfelijk — soit! 263. — *b.* De Engelsch-Zuid-Afrikaansche oorlog van 1899, blz. 263; hij is alleen dan een verschijnsel van achteruitgang, indien hij in 't geheel meer leed veroorzaakt dan, direct of indirect, geluk 264. Ongerustheid der kleinere staten 264, krijgstoerusting 265; meening dat macht boven recht gaat 265; Jingo-moraal is om een dubbele reden onzedelijk 266: scepticisme 266. Eventueel verval van het Britsche Rijk 266. Achteruitgang dus 267; opvoeding had dien kunnen voorkomen 267.

§ 5. Want de overgrootste meerderheid der menschen bezit thans een aangeboren nabootszin 268. Baldwin's psychologie van het kind 269, Lombroso 270, Preyer 270. De psychische vermogens van 't pasgeboren kind zijn geringer dan van pasgeboren dieren 271. Plotselinge sociale opbloei 271. Geometrische uitbreiding der imitatie 272.

§ 6. Voordeelen eener nabootsende evolutie: minder smart 272, grooter snelheid 273. De niet-erfelijkheid vermeerdert blijkbaar het aandeel der opvoeding 273. Kapitalisatie van ideeën 274. Verdere voordeelen 275. Koloniale beschaving 275; de schilderij van Manhattan 276. Hoofdvoordeelen: dat juist de gewichtige ideeën van kennis, gemeenschapszin en altruïsme kunnen aangeleerd worden 277.

§ 7. Een nadeel der nabootsende evolutie: de onstandvastig-

heid 278. Demoralisatie 278; zeer duidelijk in geval van paniek 279. Toch is de niet-erfelijkheid veel veiliger 280.

§ 8. Opinies van tegenstanders; Galton 281. Differentiatie in aangeboren geestvermogens is niet allereerst een sociaal belang 281. Twee soorten van misvattingen 282. Zij blijken vooral bij 't behandelen van de ontwikkeling der ménschelijke ziel 283; de sociale stempel 283; tegenproef 284; maatschappij en kenleer 285. „Hereditary Genius” onvoldoende bewezen 286; ander rasvooordeel 288.

§ 9. Het volkskarakter is ook een product van opvoeding 289; belang mijner stelling II 290. Onvereenigbaarheid van politieke en rassengrenzen 291. De drie schedelrassen van De Lapouge 291; een monomanie 292; negatie van het bij de politieke grenzen werkelijk eindigende volkskarakter 293. Ook andere psychologische feiten weerspreken deze theorie 293. Amerikaansche en andere moraal 294. Snelle wijziging van den volksaard 294. De positie van Spanje verklaren door den ras-invloed der Inquisitie 295; maar zoowel behoudzucht als modernisme worden door aanleeren verworven 296; de selectie had zelfs toenmaals in Spanje grootendeels een nabootsend verloop 297. Invloed der sociale conjunctuur op de karaktervorming 297. Een noodeloos versterkte verwijdering 298.

§ 10. Inconsequentie dezer theorie, waar het betreft den historischen vooruitgang der geniale praestaties 298; Ptolemæus naast Newton 299.

§ 11. De aangeboren schedelomvang neemt in den loop der tijden niet toe 299; de kwàliteit (der hersenen) misschien? 300; ook dit is onwaarschijnlijk door de opvoedbaarheid der wilde volken 301, (tegenover 't „wild” blijven van blanken, wien de aanraking met 't ideeënkapitaal onthouden wordt 301). Voorbeelden van die opvoedbaarheid 302. Indien er tòch psychische rasverschillen zouden bestaan 304, dan zijn ook zij niet van sociaal belang 305; ideeënkapitaal en nabootsorganisatie 305.

§ 12. Een laatste moeilijkheid: waarom brachten de gekleurde volken die instellingen dan niet zelf tot stand 306. 1° De sociale

conjunctuur 306; Europa, China, Mexico 308. 2° Voorafgaand ideeën-kapitaal 308, psychische hinderpalen 309; weer toeval en gelukkige samenloop 309. „Wohl dir, dass du ein Enkel bist” 310.

§ 13. Vijf conclusiën 310. Panmixis 311, een theorie waaraan volgens sommigen de feiten nog ontbreken 312. Haycraft overziet de geestelijke grenswaarde 313. Over Ammonismen 314. Stelling II en de sociale politiek; doodelijke uitroeiing van ideedragers is een noodeloos leed 315. Eenige van zulke selectieplannen opgenoemd 316. De rasbezwaren tegen celibaat, Nieuw-Malthusianisme, feminisme 316. Twee speciale moeilijkheden voor Galton's reuzenteelt 317. Maar de geestelijke procreatie der groote mannen is veel belangrijker 317.

§ 14. De taak voor de beide volgende hoofdstukken 318.

HOOFDSTUK IX.

De selectorische graad van de oeconomische worsteling, en het tegenwoordig product der oeconomische selectie Blz. 319—345

§ 1. Deze taak werd door het 7^e hoofdstuk voorgeschreven 319.

§ 2. De oeconomische factor moet het maatschappelijk proces beheerschen 319. Drie wijzen van inkomensverkrijging 320; zij moeten op heur selectorisch gehalte onderzocht worden 320. Andere indeeling: a) inkomen door bedeeeling 321, zij maakt een eind aan een speciale selectie 321; de bedeeeling vertoont zich in drie vormen 321; b) inkomensverwerving door persoonlijk deelnemen aan den oeconomischen strijd 323. Persoonlijke kwaliteiten naast [wapen-] bezit 323; wapens verminderen den selectorischen graad der worsteling 324; wapenmacht 325. Alle bezit is als een pistool op de borst van den niet-bezitter 325; eigendom is een wettelijk recht tot „uithongeren”, tot dwang 325; winst en huur worden afgeperst 326; hierin ligt niet per se een veroordeeling begrepen 326. De oeconomische strijd is als regel slechts binnen bezitsklassen

selectorisch 327. Kneveling van den consument 327. Bezits-overwinning kan beteekenen selectieverschuiving 328. Aandeel van 't toeval en de sociale conjunctuur 329.

§ 3. Schematiseering van 't zooveen behandelde 330. Het meestal nabootsend verloop der oeconomische ideeënselectie 331 verijdt gemakkelijk de selectorische beteekenis van een vroegere persoonlijke sterkte 332. Eenige schattingen 333. Twee correctieven moeten aangebracht: 1° wegens de vergissingen der kiezenden 334; 2° verscheidene persoonlijke kwaliteiten kunnen alleen door niet-onvermogenen verworven worden 334. Daarom aanvulling van het schema 335; haar beteekenis 336. Opklimming op de oeconomische ladder 337. Eenige modellen van inkomensverwerving ter illustratie 338.

§ 4. Het product van 't selectorisch deel der oeconomische worsteling 340; I. moreel-goede oeconomische bekwaamheden 341. 't Bestaan van afwijkingen verklaard 342. II. Immoreele oeconomische doelmatigheid 343. Deze beide soorten ideeën zijn dus een der kenmerken van de hedendaagsche maatschappij 345.

HOOFDSTUK X.

Het aanleeren in de hedendaagsche maatschappij; het verwerven van kennis, gemeenschapszin en altruïsme Blz. 346—376

§ 1. De taak van dit hoofdstuk in verband met voorgaande 346.

§ 2. Het aanleeren kwantitatief; ideeerverwerving in 't algemeen 346. Eenige vormen ervan 347. Hoe slaagt 1° de nabootsing in 't huisgezin? 347; gebreken ervan 348; 2° 't onderwijs 348; 3° kennisverwerving buiten de school 349; 4° andere propaganda 349; hare hinderpalen 350; 5° straf- en belooningswezen 351.

§ 3. 't Aanleeren kwalitatief 351; groepeerings der individuen naar hun inkomensvorming 351. Groep I, de bedeelingsleeftijd 352; het aanleeren van kennis 352, gemeenschapszin en naastenliefde 353. Groep II, personen van 12—25 jaar 353; hun verwerven van

kennis 353; onderwijscijfers voor Nederland 354. Hoe dikwijls is kennis oeconomisch niet-doelmatig 355. De bedeeeling is hier hoofdzakelijk familie-bedeeling; theoretische reminiscenz 356. Andere belemmeringen van 't kennis verwerven 357; toch is het laatste intensief genoeg 357. Gemeenschapszin 357; altruïsme 358. — Groep III, personen boven $\pm$ 25 jaar, die buiten den oeconomischen strijd kunnen blijven 358. Zij kunnen de drie ideeënsoorten aanleeren, al zijn ze ook slecht-oeconomisch 359; de geestelijke vorming dezer groep is gunstig 359, maar de groep is uiterst klein, gelijk een schatting aantoont 360.

§ 4. Ten slotte groep IV: alle personen, die zelf om een inkomen vechten 361; de talrijkste groep 362. Ideeën, die oeconomisch ondoelmatig zijn, worden hier niet of nauwelijks opgenomen 362; en *a*) kennis 363 is lang niet altijd een oeconomisch voordeelig bezit 364; moeilijke propaganda, onbereikbare volksklassen 365. Gevolgen: 1° talentverstikking 365, 2° onvoldoende invloed der wetenschap op de leiding der maatschappij 366. — Ook *b*) gemeenschapszin is slechts zelden oeconomisch doelmatig 367; algemeene voorbeelden daarvan 367; omkoopbaarheid, meineedigheid enz. 369. Hoogere ambtenaren vallen eerder onder 't bereik der moraalselectie 370. Venaliteit der pers een waarlijk afschuwelijk verschijnsel 370. Weer gevolgen voor andere groepen 371. — *c*) Altruïsme is uit zijn aard slecht-oeconomisch; in een strijd is hardvochtigheid vereischt 371. Moralistische tegen-propaganda 372 brengt de individuen tusschen twee vuren 373; maar oeconomische ondergang is 't ernstigste gevaar 373. Toch heeft de eeuwenlange propaganda altruïstische brandstof opgehoopt, die na oeconomische hervormingen ontvlammen zou 373; reeds zien we arbitrage en andere zelfopoffering 374.

§ 5. Correctief op de scheidingslijnen der vier groepen 374. Eventueele emancipatie van onder de oeconomische ideeëvorming 375 slaagt uiterst moeilijk 375. Verslechting bij de komst in groep IV, 376.

§ 6. Taak voor 't volgend hoofdstuk.

HOOFDSTUK XI.

De hoofdgebreken van het maatschappelijk proces en de snelste middelen ter genezing Blz. 377—408

§ 1. Recapitulatie van den afgelegden gedachtengang; de Darwinische aanval 377; de „vooruitgang” der „maatschappij” 377. Behandelingsmethode 378; haar nut voor ons vraagstuk 378. Er is onderlinge strijd vereischt, differentiatie van ideeën, en een zeker soort verwijdering der ongeschikten 378. Verhouding van recht tot macht en andere uiteenzettingen 378. Kruising van selecties; essentiële werking der ziel 379; het „ingrijpen” 379. Onderlinge overheersching van selecties 379, het oeconomisch stempel 379. Hst. VIII zoekt twee oordeelvellingen 379; het vooruitgangsmiddel 380. De kern van het vraagstuk: welke zwakte moest hoe verwijderd 380.

§ 2. Analyse der inkomensverwerving 381; bedoeling dezer analyse 381. Zij wees als resultaat op non-selectorische naast bekwaamheids-overwinning 382, en op immoreele naast goede bekwaamheid 383. — Hoezeer wordt nu onder die oeconomische heerschappij het vooruitgangsmiddel verwezenlijkt: het aanleeren van kennis, gemeenschapszin, altruïsme? 383.

§ 3. Beteekenis der gevonden gebreken, 1° voor de oeconomische selectie zelf 384, 2° voor de afhankelijke selecties die doodelijk verwijderen 385; het laakbare hierin 386; 3° voor andere afhankelijke selecties, speciaal 't verwerven der drie nuttige ideeënsoorten 387. De vooruitgang wordt bemoeilijkt 388. De democratie lijkt op een impasse 388.

§ 4. Maar de geneesmiddelen kunnen niet diep meer verborgen liggen 388. A. Opheffing van de oeconomische overheersching door uitbreiding der bedeeeling 389. Wenschelijke, deels reeds bestaande, oeconomische bedeeeling om de uitoefening bijv. van kiesrecht oeconomisch te emancipeeren 391; om voor de kennisverwerving

hetzelfde te bewerken 392, voor verdere studie, voor kunstbeoefening 393, voor de werkzaamheid der pers 393. Stuiting en vervanging der ziekteselecties 393, der strafrechtelijke en der oorlogselectie 393, van 't verongelukken bij den arbeid 394. Al deze bedelingen waren een geoorloofde steun aan den zwakke 394. — Zij zijn stappen in de richting van een samenleving waaruit de oeconomische mededinging verdwenen is 394. — Voor zoover deze laatste in wezen blijft, komt de eisch: *B*, loutering dezer selectie 395; onvoldoendheid van den „gelijke kans”-eisch alleen 395. *B* 1° Vermindering van 't non-selectorisch gehalte 396: berekening der conjunctuur 396; breideling der bezitsmacht 397 allereerst door opheffing van 't erfrecht, die ongerijmde voorgift 397; het doen wege van persoonlijke kwaliteiten 398 „ligt in de lijn” van het liberalisme 398. Maar het bestaan van self-made bezitsklassen en de eigenlijke afpersingsmacht van 't bezit ware niet aangetast 399; evenmin de voorgift van het beter onderwijs 399; deze laatste kon echter ook genivelleerd worden 399. Begin eener ruimere oeconomische bedeling aan alle burgers 400. Eigenlijke pogingen om de bezitsmacht te breiden; voorbeelden 400; zij zijn zonder belangrijke uitwerking gebleven 400; bedreiging met direct en indirect letsel 401. Staats-exploitatie 401 is geen waarborg tegen uitoefening van bezitsdwang maar tegen anti-sociale uitoefening ervan 402. — *B* 2° Verbetering van 't selectieproduct 402; *a*) het oeconomisch doelmatig maken van kennis 403; *b*) van gemeenschapszin, en dus het uitroeien van anti-socialiteit 403; coöperatie en gouvernementsbedrijf 404. De strafwet helpt tegen „oneerlijke concurrentie” zeer weinig 405. *c*) altruïsme kan slechts tieren waar de oeconomische mededinging is opgeheven 405. Vermindering van 't vergissen der kiezers 406.

§ 5. Resumé der sociale geneesmiddelen 406. Beschouwingen voor een verre toekomst 407.

§ 6. De onvermijdelijke slotsom 408; zij was 't eerste antwoord op hst. I; thans nadert het heele onderwerp zijn oplossing 408.

HOOFDSTUK XII.

Conclusies. Het eindantwoord op
hoofdstuk I. Blz. 409—430

§ 1. Het is tijd de rekening op te maken 409. Vooropgaande controversen betreffende strijd, ongelijkheid, ingrijpen 409. De kern der Darwinische beschuldigingen is in hst. VIII behandeld 410; uit twee daarop volgende analyses blijkt de hoofdfout der maatschappij en 't radicaalste geneesmiddel 410. Oeconomische bedeeeling en ondersteuning van den oeconomisch zwakke 411; maar in de selectie die voor de oeconomische in de plaats is gesteld, mogen de zwakken niet ondersteund worden 411. Ook in de in stand gehouden, maar in twee opzichten verbeterde, oeconomische selectie zou dit niet mogen geschieden 412.

§ 2. Haast al de rest der „Darwinische eischen” moet worden afge-
wezen 412. Doodelijke verwijdering meest overal een noodeloos leed
412; huwelijkspolitiek 413. — Echter schijnt de doodelijke verwij-
dering voor psychisch onverbeterlijken, zelfs : A) als hun niet-morali-
satie uit sociale, verhelpelijke, oorzaken voortkomt 413 op 't eerste
gezicht verdedigbaar 414. A, a) Al zulke bezitters van schadelijke
ideeën of idee-arme personen, behalve de misdadigers 414. Gesteld,
dat een aardbeving hen opruimde 415. Maar tegen uitroeiing als
sociale politiek gelden vier ernstige bezwaren 415. b) de misdadi-
gers dezer groep 417 moeten helaas als fysiek persoon verwijderd
worden 417, al is 't ook èn weerzinwekkend èn een bedreiging
voor radicale verbeteringen 417. Een rasverbetering levert dit
niet op 418. B). De nabootszwakken van geboorte 418; ook hier
faalt natuurlijk elk opvoedingsmiddel 418; doodelijke uitroeiing,
die hiér rasverbetering is 419. Eerste overeenstemming met
Darwinische selectionisten 419.

§ 3. Fysieke rasverbetering 419; gesteld, dat zij reeds
belangrijk en mogelijk ware 420. Principieele kwestieën 420. Het toe-
dienen van uitvindingen, bijv. chloroform 420 is altijd mogelijk
zoowel als nuttig 421. Sommige ongeschikten, nu ja, moesten zich

liever van voortplanting onthouden 421, maar het betreft hier, in verhouding, een miniem sociaal belang 422. Geen doodelijke uitroeiing alweer, wat aangaat de vermijdbaar veroorzaakte ziekten 422.

§ 4. Wederom meende ik op 't sociologisch terrein de natuurwetenschap te moeten uitwijzen 423, gelijk in deze bladzijden herhaaldelijk geschiedde 423. De sociologische selectietheorie echter staat daar buiten 424. Controversen en kern 425; wat er rest van de Darwinische eischen 425. Niet alle zwakte mag gesteund worden 426; men sluite van doelsbereiking uit de onkundigen, individualisten en zelfzuchtigen 426; barmhartigheid, die ook dézen helpen wilde, ware afkeurenswaardig 426. Steun alle andere zwakken, vooral de oeconomisch zwakken, om beter de ethisch zwakken te kunnen verwijderen 427. Verbeter 't nabootswezen 427, voed de menigte op 428, dit is 't wat vóór alles vereischt is 428. Het belang der élite 429, het democratisch moeras 430. Hervorming ter wille van het ideaal van geluk 430.

Opgave der geraadpleegde littera-

tuur Blz. 433—443

ERRATA.

- Blz. 22, r. 13 v. o., lees: Indien Verkehr iets anders is dan mechanische
of chemische wisselwerking, en miteinander-
leben iets anders dan
- „ 46, „ 12 „ b., in pl. v. wijzingen lees: wijzigingen
- „ 68, „ 12 „ o., „ „ „ „ nog „ : noch
- „ 80, „ 2 „ b., „ „ „ „ waar in „ : waarin
- „ 96, „ 7 „ o., lees: bestendigen
- „ 103, „ 11 „ o., „ : gereproduceerd
- „ 115, „ 12 „ b., „ : wat helpt
- „ 120, „ 12 „ b., in pl. v. wijzingen, lees: wijzigingen
- „ 165, „ 7 „ b., lees: met wat er wezen zou, indien
- „ 165, „ 14 „ o., „ : dan is het maatschappelijk proces ook voor
zóóveel aristocratisch
- „ 200, „ 7 „ b.: „telijke doel” vervalt.
- „ 230, „ 13 „ o.: „of” vervalt.
- „ 268, „ 4 „ o.: lees: hen ook alleen
- „ 285, „ 2 „ b., „ : oogenblikkelijk
- „ 318, „ 6 „ o., „ : Zoo moeten dan de volgende hoofdstukken tevens
onderzoeken
- „ 326, „ 5 „ b., „ : zie gij, dat ge 't er zonder

EERSTE AFDEELING.

ALGEMEENE INLEIDING.

HOOFDSTUK I.

Overzicht van het onderwerp.

Is barmhartigheid een ondeugd?

Of is armenzorg en ziekenverpleging en arbeidersbescherming, wel bezien, onbarmhartig? Immers zij houden in leven wat eigenlijk te zwak is voor het leven en sparen leed op voor de toekomst. Met oneindige inspanning stellen zij den zwakke in staat nieuwe zwakheid voort te brengen. En dat terwijl het Darwinisme ons leert, dat juist door vernietiging van het ongeschikte de levende wezens gestegen zijn, ten slotte de mensch zijn tegenwoordige hoogte bereikt heeft.

Door den ongeschikte in 't leven te houden, — zoo wordt aangevoerd — treedt men de werking der natuur in den weg, brengt men den vooruitgang in gevaar. De maatschappij wordt met ontaarding bedreigd.

Ongelijkheid en onderlinge strijd, die het sterkste type bestendigde, zij maakten ons groot. Maar dan zal ook opheffing van den strijd uit misplaatste deernis of afkondiging van gelijkheid door een onwetenschappelijke democratie verval brengen en degeneratie.

De internationale militaire oorlog mag niet verdwijnen en nog minder de algemeene maatschappelijke worsteling,

de strijd om het bestaan. De sterksten zijn in staat de meeste nakomelingen voort te brengen. Nieuw-Malthusianisme is dus een zwakte; het vernietigt zich zelf, zijn belijders sterven uit, zij raken steeds meer in de minderheid.

Wij hooren wel dagelijks den roep om gelijkheid luider weerklinken; doch hij behoort te verschallen. Wij zien fysiek en geestelijk zieken onverhinderd hun jammer door voortplanting bestendigen; doch het behoort verboden te worden. Bemoeiingen om het levenszwakke te redden moeten gestaakt worden; dit treft in de eerste plaats de verfijnde middelen der moderne geneeskunde: kunstledematen, kunsttanden, ja kunstvoedsel, geperfectioneerde verloskunde, sanatoria voor tuberculeuzen. — En dan de armenzorg, de bedeeling in al haar vormen: degenen, die door onverstand, luiheid, onkunde, roekeloosheid, „ongeschiktheid” kortom, het sociale spel verloren hebben, in staat stellen een nieuw geslacht van dommen, luien in 't leven te roepen! Kan het dwazer?

Dit is geen ware deernis meer, het is kortzichtig weglappen van leed; op den duur kunnen die palliatieven het verdriet slechts vermeederen. Enkele individuen worden gered, maar de soort degenerereert. In naam van het ware belang der menschheid worde dit ten spoedigste gestaakt.

Men late de natuur haar loop.

Dit alles leert ons de natuurwetenschap; ingeënt op de sociologie spreekt zij den ban uit over armenzorg, Nieuw-Malthusianisme, moderne geneeskunde; zij veroordeelt waarschijnlijk de arbeidersbescherming, grootendeels de moderne democratische strevingen, misschien zelfs de vredesbeweging, en in elk geval het socialisme.

Ik heb hiermede zoo beknopt mogelijk de schets gegeven van een omvangrijken aanval, die tegen thans heerschende denkbeelden gericht wordt.

Deze denkbeelden zijn belichaamd in twee takken van menschelijken arbeid, welke beide rechtstreeks gericht zijn op de belangen onzer samenleving. Ten eerste in de sociologie, welke de eigenschappen opspoort der tot een maatschappij vereenigde menschen; zij onderzoekt het wezen der vereeniging en de verschijnselen, die er mede verbonden zijn; zij verklaart theoretisch het verleden, de geschiedenis onzer maatschappij; en zij geeft de richting aan, waarin onze samenleving zich in de toekomst moet ontwikkelen. Ten tweede in de sociale bemoeiïng van overheid en onderdaan, die zich beijveren om de maatschappelijke levensregelen met bewustheid tot toepassing te brengen.

In de beide arbeidsterreinen is nu de natuurwetenschap binnengedrongen.

En men schatte, uit goed vertrouwen op de kracht der humanitaire stroomingen, dien aanval niet te gering; een woud van boeken, brochures en tijdschriftartikelen, alle de groote kwestie „Darwinisme” of „Democratie” behandelend, is opgegroeid; de waarschuwende stem der naturalisten wordt ook in Nederland, — hier vooral reeds van medische zijde — toenemend vernomen. Zij spreken met al de autoriteit eener oude en bloeiende wetenschap.

Het allereerst wordt wel de sociologie door den aanval bedreigd; zij staat ook zoo weinig beschermd, want zij lijdt aan de kwalen, die een jonge wetenschap dikwijls eigen zijn: haar theoretische opbouw is onvoltooid en wat er voleindigd is, bezit noch algemeene bekendheid noch onbetwist gezag; haar terminologie verder is dikwijls on-

volledig en wankelend, en 't ergst van al: haar terrein is niet tegen dat harer zusterwetenschappen afgepaald. Vaak al heeft zij immigratie moeten dulden, want het is moeilijk iemand de deur te wijzen, als men die zelf niet te vinden weet.

Op den duur wordt door de benauwing der theorie dan mede de sociale praktijk in de engte gedreven. Want slechts aan de wetenschappelijke theorie kan zij de juistheid en levensvatbaarheid harer beginselen toetsen. Maar spoedig staat zij verlegen, als die wetenschap zelf in de klem raakt.

De volgende bladzijden nu willen onderzoeken: of en in hoeverre de natuurwetenschappelijke, in 't bijzonder de Darwinische, behandeling der sociologie reden van bestaan heeft; of dus op diën grond altruïstische bemoeiingen en een democratische(*) politiek kan be- of veroordeeld worden; en hoeveel waarheid er in elk geval in de voorspellingen en vermaningen der natuurwetenschap vervat is.

Ik ben mij wel bewust, dat er aan dit onderzoek vrij wat bezwaren verbonden zijn. Zij ontspruiten vooreerst en voornamelijk uit den onvoltooiden toestand der sociologie zelf; uit de groote leemten vervolgens in een tweede vak, hier hulpwetenschap: de psychologie; ten derde uit de onzekere positie van het Darwinisme, de vele onbesliste strijdpunten der biologische ontwikkelingsleer. Het is duidelijk, dat een combinatie dezer drie onvolmaaktheden een studiebodem vormt, die verre van rotsvast is.

(*) Dit dubbelzinnig woord neem ik hier — en in de volgende bladzijden — niet in de beteekenis van het: heerschen der groote menigte, maar het dienen van haar belangen, het ondersteunen van de — bij haar meest voorkomende — zwakken; een juister woord dan democratisch ware dus: filodemisch.

Misschien is het daaraan te wijten, dat om de kwestie Darwinisme—democratie een reusachtig kluwen van strijd-vragen gewikkeld zit, welks gedeeltelijke ontwarring in de volgende bladzijden mede beproefd zal worden; misschien te wijten ook, dat de vele schrijvers, die ik ter beleering opsloeg, in hoofdzaak slechts leerden, hoe het onderwerp niet behandeld moet worden. Een resultaat, dat men, de omvangrijkheid der verorberde litteratuur in aanmerking genomen, allicht mager zal noemen; maar dat toch ten slotte op deze voldoening kan uitloopen, dat, het dan misschien iets kan bijdragen tot de loutering der maatschappelijke theorie.

Willen wij onderzoeken, welke rechten de natuurwetenschap op de sociologie bezit dan zal wel de eerste taak zijn, na te gaan: wat sociologie is. Hieraan zal dus het eerstvolgend hoofdstuk gewijd zijn.

Eenmaal sprekende van volgende hoofdstukken, kan ik de gelegenheid benutten om kortelijk de indeeling van dit boek toe te lichten (zie ook 't slot van hst. VI, en elders).

Den lezer, die nieuwsgierig, misschien wel ongeduldig, mocht zijn naar de beantwoording der in deze inleiding gestelde vragen, zou ik moeten aanraden eenige der eerstvolgende hoofdstukken over te slaan; hoezeer zij ook naar mijn inzien voor een wetenschappelijke behandeling van dit onderwerp vereischt zijn, van Darwinisme en democratie bevatten zij nog weinig of niets.

Hoofdstuk II bedoelt, wat zijn titel aanwijst; dat ik er mijn boek mede moet beginnen is eigenlijk een vreemde zaak; het is een pijnlijk bewijs voor de jeugd van ons vak; een scheikundig caput selectum behoeft volstrekt

niet aan te vangen met omschrijving en klasseering der chemie. Ik meen echter met het oog op den huidige stand der sociologie, vooral in Nederland, dat het noodzakelijk is om dat hoofdstuk, al wordt het eigenlijke onderwerp van dit boek er niet in behandeld, aan het geheel te doen voorafgaan.

Dezelfde bemerking moet ik uiten voor het derde hoofdstuk. Ook dit behoorde eigenlijk aan den inhoud van zijn opvolgers tal van jaren vooraf te gaan; nu dit niet geschied is, nu het „maatschappelijk ideaal” een onvoldoende gegrondvest, in de lucht zwevend begrip is gebleven, mocht m. i. hoofdstuk III hier niet ontbreken.

In de hoofdstukken IV, V en ook VI nog, wordt de opzet gegeven van een selectorische behandeling van maatschappelijke vraagstukken; zij bevatten dus een afleiding en vaststelling van sociologische theorie en terminologie. Ik zou gewenscht hebben, dat zoo iets al vaststond, voor ik dit onderwerp ter hand nam, maar het was niet het geval; er zijn in de sociologie nog vele leemten.

De sociologische selectieleer is geen product van het Darwinisch-sociologische vraagstuk, al wordt zij door velen daarvoor aangezien; maar zij is in staat vele controversen uit dat vraagstuk te beslechten, alleen doordat zij is een logische, heldere leiddraad voor het maatschappelijk verloop, doordat zij is een goede sociologische theorie. En daar wij voor het oplossen van strijdpunten een goede theorie behoeven, kon ik de genoemde hoofdstukken niet achterwege laten.

In hoofdstuk VI wordt de behandeling van „Darwinisme—democratie” begonnen.

HOOFDSTUK II.

Object en begrenzing der sociologie.

Het begrip maatschappij.

§ 1. In het groote huis der wetenschappen heeft de sociologie eerst kortelings haar intrek genomen.

Dat is wel opmerkelijk voor een vak, dat in omvattendheid hier en daar de filosofie nabij streeft, en dat voor 's menschen leven, beschaving en welzijn zooveel betekenis heeft.

Ontstaan in de eerste helft der 19^e eeuw beoogt de sociologie de studie der samenlevingsverschijnselen. Wel werden vele daarvan reeds door verschillende wetenschappen zelfstandig behandeld; wel werd reeds korteren of langeren tijd door beoefenaars van algemeene wijsbegeerte, rechts- en staatsfilosofie, ethiek, geschiedenis en beschavingsleer, moderne staathuishoudkunde, biologie, psychologie en anthropologie aan sociologische verschijnselen zorg gewijd. Maar een dergelijke uiteenliggende behandeling kon geen rijke resultaten geven; daarvoor zijn de openbaringsvormen van sociaal leven een te moeilijk object. Bij het overweldigend materiaal van massale verschijnselen, door wisselwerking tot een uiterste ingewikkeldheid opgevoerd, en het ontbreken van exacte

— d. i. zintuigelijke — meetbaarheid dier verschijnselen, het ontbreken ook van microscoop of titreerbuis, en van de mogelijkheid van proefneming, is het duidelijk, dat een beheersching van deze weerbarstige stof slechts denkbaar is, indien de armoede aan instrumenten door een zorgvuldig opgesteld werkplan wordt opgewogen. Maar dit blijft onbereikbaar, zoolang in terminologie, methode en begrenzing de eenheid ontbreekt; en hoe zou die bestaan kunnen waar zooveel krakeelende voogden het verwaarloosde kind regeerden?

Zoo was de schepping der sociologie een voldoen aan den roep om eenheid; zij betrad het terrein der sociale verschijnselen, vatte de verspreide draden op en zette het groote eenheidsweefsel in. En een omvangrijke litteratuur is opgebloeid; een menigte strijdpunten zijn en worden uitgevochten. Dit is een flink bewijs voor de levenskrachten der jeugdige wetenschap; om mummiën strijdt men niet.

In die sociologische bibliotheek zijn de Nederlanders nauwelijks vertegenwoordigd; de sociologie is bij ons te lande nog geen universiteitsvak, onze openbare boekerijen bezitten een karigen voorraad sociologische werken, kortom de kennis en de beoefening der sociologie schijnt hier gering. Voor de wetenschappelijke hoogte van ons land kan dit slechts betreurd worden.

Wat is het object der sociologie, wat zijn sociale verschijnselen? Wat is hun essentieel bestanddeel, dat hen onderscheidt van biologische, psychologische of andere feiten? Dit hebben wij vóór alles vast te stellen. Niet wat zekere maatschappij in zeker tijdperk kenmerkt, maar wat alle maatschappijen in alle tijden eigen is, wat hen juist stempelt tot en recht geeft op den titel

maatschappij; en wanneer of een verschijnsel een maatschappelijk wordt, en waar dit karakter eindigt.

Deze vragen, betreffende aard en omvang van object, de meest elementaire van elke wetenschap, zijn in de sociologie — en hier vertoont zich wel ten zeerste haar jeugd — verre van bevredigend beantwoord. Men zou meenen, dat in elk studieboek dit althans in duidelijke bewoordingen voorop te lezen stond, hetzij de schrijver dan definities van eigen vinding aanbood, dan wel ten aanzien van een reeds door anderen verdedigde begripsaanduiding stelling nam.

Dit is niet het geval; in verscheidene sociologische werken wordt het begrip „sociaal” of zonder eenige opheldering uit het spraakgebruik overgenomen, of vluchtig en uiterst onbevredigend gedefiniëerd; dit verwijt treft vooral de werken van hen, die van ons vak den grondslag legden: Comte en Spencer. Eerst de zeer recente schrijvers hebben een beteren weg ingeslagen, zij hebben hunne begrippen duidelijker afgebakend en daarmee de wetenschappelijkheid van hun werk verhoogd.

Alvorens zelf de termen sociaal en maatschappij te definieeren, wil ik van de uitingen van eenige toonaangevende schrijvers een kort overzicht geven. Dat kan juist hier van nut zijn.

§ 2. Zoekend dan naar een definitie van het sociologisch object, vinden wij bij Comte, *Cours de philosophie positive* IV, niets. Verwonderen wij ons niet te zeer; het is misschien bij de stichting eener wetenschap onvermijdelijk; voor er begrensd kan worden, valt er zooveel voorarbeid van opmeting en inventarisatie te verrichten. Comte trekt tusschen de sociologie — de naam zelfs is

van hem — en aangrenzende wetenschappen tal van parallelen, somt talrijke verschilpunten en overeenkomsten op tusschen de beschouwde vakken, maar zegt nergens scherp: dit en dit is nu het essentiëel sociale. De sociologie blijft bij hem — vooral door den invloed der organische vergelijking — een voortzetting der biologie, een tree hooger slechts, een gecompliceerder afdeeling; daarom „moet ook elke gezonde studie der sociologie met de biologie beginnen” (Cours de philosophie positive IV, p. 479). Verkreeg hij aldus misschien de huisvesting der sociologie in een door hem ontworpen systeem der wetenschappen, de vaststelling harer grondbegrippen liet hij voor 't nageslacht over.

Bij zijn grooten opvolger Spencer vinden wij weinig meer baat. Van den term sociaal is noch in zijn *Study of Sociology*, noch in de lijvige *Principles of Sociology* eenige definitie te vinden; ook hij komt niet verder dan een lange reeks, meest quantitatieve, verschilpunten, die hij tusschen de sociologie en andere wetenschappen constateert. Terwijl hij daarna, op zijn beurt begeerig om een nauwsluitend systeem van wetenschappen te vervaardigen, de sociologische verschijnselen zóó uitsluitend in biologische en zelfs in termen der fysica vertolkt, dat bij het ontbreken van een scherp grondbegrip alle begrenzing wordt uitgewischt en men meesttijds volstrekt niet kan inzien, waarom een maatschappij niet bijvoorbeeld een scheikundig lichaam is en waarom of er plaats is voor een nieuwe wetenschap.

„The subject-matter of sociology”, zegt Spencer in *The Study of Sociology*, 17th ed. 1894, „is the growth enz. of the . . . social aggregate.” Deze raadselachtige grootheid is 't wat Spencer maatschappij noemt. „A so-

ciety" — Principles of Sociology I, 465, — „is but a collective name for a number of individuals" enz., „and we regard it as an entity, because though formed of discrete units a certain concreteness in the aggregate of them is implied by the maintenance for generations and centuries of a general likeness of arrangement throughout the area occupied." Waarom of de hier geteekende opeenhooping een eigen naam moet dragen, terwijl de definitie geen eigenschappen noemt, die niet ook op een kristal of oceaan of een dierlijk organisme toepasselijk zijn, blijft onopgehelderd. Met nadruk zegt Spencer nog, dat de titel van maatschappelijk aan minder langdurige samenscholingen, bijv. primitieve horde, of een redenaar's gehoor moet onthouden worden. Maar indien dit geen maatschappelijke verschijnselen zijn, wat, vraag ik, zijn 't dan wèl?

Omtrent Spencer's standpunt nog een bemerking: zijn uiteenzettingen betreffende sociologische grootheden dragen een in 't ooglopend individualistisch karakter; ik meen hier niet: politiek individualistisch, maar atomistisch; zijn maatschappijen bezitten tal van eigenschappen, alleen niet de . . . socialiteit; altijd spreekt hij van samengroeping, bijeenplaatsing, optelling van individuen; zegt, als 'n Leibnitz, dat er, goed gezien, buiten individuen ook eigenlijk niets bestaat, dat de maatschappij moet begrepen worden van het individu uit, want dat ook in de sociologie de regel geldt — geldt ter eere der mystieke analogie der wetenschappen — dat het geheel geen andere eigenschappen kan hebben dan zijn samenstellende deelen. Aldus blijkt volstrekt niet, dat Spencer oog heeft voor — allerm minst althans den lezer inprent — de bijzondere eigenschappen, die aan een maatschappij als logisch ondeel-

baar wezen eigen zijn of beter: die de individuen verkrijgen door het feit hunner vereeniging.

De daarna door Spencer — ook door Comte reeds — alom verkondigde stelling: maatschappij = organisme brengt voor het sociologisch grondbegrip zeer weinig helderheid aan; ik zal dit, voorzoover het nog noodig is na de ruime critiek op de organische beeldspraak, aanstonds kortelings bespreken.

In de derde plaats — ik stel de logische rangorde hier boven de chronologische — gaan wij te rade bij René Worms, den redacteur der *Revue Internat. de Sociologie*. Men kan dezen schrijver in zoover met Comte en Spencer vergelijken, dat ook hij de organische beeldspraak mint en het wezen der maatschappij met nauwgezetheid onverklaard laat; maar verder dan deze verdiensten gaat de vergelijkbaarheid ook niet.

Wij lezen in *Organisme et Société*, 1896: „La société est un groupement durable d'êtres vivants, exerçant toute leur activité en commun”.

Deze woorden zouden werkelijk de gelegenheid bieden om den bizonderen, niet natuur-wetenschappelijken, aard der socialiteit aan het licht te brengen, indien slechts aan één voorwaarde voldaan wordt, n.l. dat men het begrip *activité* uitwerkt niet als een leerstuk van scheikunde of biologie, maar van niet-natuurkundige wetenschappen waarin het ook opgenomen is, bijv. de psychologie. De heer Worms haast zich om deze gelegenheid te verzuimen en door een ad absurdum gevoerde organismenvergelijking het glorende licht te verduisteren. Gelijk de dierencellen vereenigd zijn tot het dierlijk organisme, zoo zijn het de sociale cellen tot het maatschappelijk organisme. „Or pour composer une société — zoo schrijft Worms — il faut des

unités, dont chacun ait déjà la valeur d'un organisme"; dit als fataal gevolg van de zooeven genoemde vergelijking. „Donc, la société est une réunion d'organismes". En daar blijft 't bij: de aard van die „réunion", evenals die van de „activité en commun", de aard van samengroepingen, die minder duurzaam zijn, of van wezens wier actie niet alléén in samenwerking opgaat, de definitie der socialiteit kortom, blijft zoek.

Zij blijft dit eveneens bij een tegenstander van Worms: Mr. S. R. Steinmetz in zijn „Wat is sociologie?", 1900, „Sociologie is het nog niet gedistribueerde, nog ongedifferentieerde deel der theoretische sociale wetenschap." Een wel gedifferentieerd deel, als de staathuishoudkunde, valt dus buiten de sociologie; misschien nog andere wetenschappen insgelijks.

Sociologie is dan geen oeconomie en „houdt zich verder" (!) „bezig met de algemeene problemen der maatschappij, met verschillende uitingen van sociaal leven, en met enz."

Wat nu „sociaal" is en wat „maatschappij" wordt ons nergens medegedeeld. Blijkbaar om deze reden: Mr. Steinmetz meent, dat het slechts noodig is om de sociologie te begrenzen tegen andere vakken, die sociale stof bearbeiden; zeker, dat is niet ondienstig; maar er is een dringender eisch: de sociologie te begrenzen tegen de niet-sociale wetenschappen, bijv. zoölogie of psychologie. Daar dit in „Wat is sociologie?" achterwege blijft, staat het vraagteeken op de laatste bladzijde nog even solide als op den titel.

Jean Izoulet, *La Cité moderne, Metafysique de la Sociologie*, six. éd. 1901, schitterend van stijl, rijk aan ideeën (en hypothesen), genotvol, vruchtbaar, . . . mits

men weer eerst van elders wete, wat „sociologie” is, wat „société” en wat „social”; niettegenstaande de schrijver beweert, die begrippen te ontleden en te demonstreeren.

De maatschappij is de derde term in de reeks: cel — organisme — hyperorganisme, en de sociologie is nu de wetenschap der hyperorganismen, het is een biologie van hoogere orde. En wat is van alle organismen het essentiële kenmerk? dat is de associatie en naar haar wezen moet dus gezocht worden.

„Qu'est-ce que l'association?” „C'est la question capitale, sinon unique.” Waarop dan eenige bladzijden later volgt: „l'association n'est pas une juxtaposition pure et simple qui laisse en l'état les éléments juxtaposés; — combinaison est autre chose que mélange. — La vie associée comporte des conditions tout autres que la vie isolée; la spécialisation s'impose” (!) „et par conséquent la coordination et la subordination. C'est à dire que l'indépendance doit faire place à l'interdépendance ou solidarité. — L'association crée”.

En dan komt zeer uitvoerig de organische vergelijking waarmede de schrijver hoopt — niet slaagt, zie hieronder — duidelijk te maken, hoe dan eigenlijk „combinaison” iets anders is dan „mélange”.

Hij acht zich intusschen gerechtigd om den niet gedefinieerden term „association” onophoudelijk te vervangen door coordination, groupement, solidarité, co-opération, synthèse, centralisation, spécialisation, division de travail, en bedoelt met die vervanging een verklaring.

Organisme en hyperorganisme blijven geheel gelijksoortig, vertoonen slechts een machtsverschil; een essentieel kenmerk der hyperorganismen-alleen bestaat niet of mag niet hardop gezegd worden; de biologie en socio-

logie blijven noodlottiglijk aaneengesmeed met de vermoeiende taak elkaar te verklaren; ge vraagt wat toch de maatschappelijke band is: wel, zie maar naar het organisme; en de organische band dan? wel dat leert de maatschappij ons zoo bijzonder duidelijk.

Maar ik acht het nutteloos de bloemlezing in dezen trant voort te zetten en wil de rij der niet-verklaarders sluiten met een schrijver, die eenigszins als een overgang kan aangemerkt worden naar de betere afdeeling; ik meen den Oostenrijker Gumpłowicz, en zijn boek: *Grundriss der Soziologie*, 1885.

Kende Leibnitz filosofisch slechts eenheden, geen samengesteldheden, Gumpłowicz kent sociologische slechts: groepen (zoo verbeeldt hij zich althans; het komt mij voor zelfbedrog te zijn). Voor hem zijn de conflicten van ethnische groepen: de elementaire verschijnselen van zijn vak. Individuen kent zijn sociologie — als zoodanig — niet. „Unter sozialen Erscheinungen verstehen wir Verhältnisse, die durch das Zusammenwirken von Menschengruppen und Gemeinschaften zu Stande kommen. Diese letztere bilden in jenen durch sie zu Stande gekommenen Verhältnissen die sozialen Elemente. Als ursprünglichste und einfachste socialen Elemente müssen wir die primitive Menschenhorden annehmen.”

Daarmee nu heeft Gumpłowicz zijn sociologische elementen blijkbaar veel te hoog geplaatst. Men kan aard en bouw van een horloge niet leeren kennen, als men het steeds als een elementaire grootheid van buiten blijft beschouwen. Hoe kan nu G. het begrip „horde” verklaren, als zijn sociologie niet beneden deze grootheid mag afdalen? Of uit welke andere wetenschappelijke gedachtensfeer ontleent hij de beteekenis van termen als: Menschengruppe,

Gemeinschaft, zusammenwirken? En waarom komt dan aan die onderzoekingen, welke het ontstaan leeren van het kleinst denkbare brokje maatschappij niet den naam toe van sociologie?

Er steekt echter in deze definitie en in G's heele werk een gedachte, die ons bij het gezochte begrip heel wat nader brengt. Dit is: het ontzachelijke overwicht, de vormende invloed, die het maatschappelijk milieu op het individu uitoefent. (G. kent dezen laatste niet als sociaal element, maar toch wel als een in 'n maatschappij optredend verschijnsel). Wat men gewoonlijk voor een individu aanziet, zegt Gumpłowicz, is slechts een door de maatschappij in zijn vormen gekneed wezen (*); het feit der samenleving drukt op den eenling zijn socialen stempel; uit zijn toelichting blijkt dat hij meent: een psychisch stempel. Hier hebben wij een kenmerk dat bij sociale verschijnselen nieuw optreedt en dus hun aard aan het licht kan brengen; het is alleen jammer, dat Gumpłowicz niet nog de samenstelling van dat stempel wil onthullen en er op staat, het plotseling kant en klaar voor den dag te halen.

Nog zij opgemerkt, dat ook bij Izoulet op het feit van de vervorming der individuen door hun associatie steeds den grootsten nadruk wordt gelegd, maar dat helaas de bio-organische toelichting de vruchtbaarheid dezer gedachte veel in den weg staat.

§ 3. Wij komen nu bij de serie definities, die het bizonder, eigen-wetenschappelijk karakter van maatschappij en maatschappelijk in meer of minder helder licht stellen.

Volgens G. Rümelin, Reden und Aufsätze, Dritte

(*) Vgl. reeds Robert Owen's „New View of Society.”

Folge, 1894, is de sociologie „eine Lehre von den natürlichen Massen- und Wechselwirkungen des menschlichen Trieblebens unter den Einflüssen des Zusammenlebens vieler.” Het woord Triebleben bevat hier de aanduiding van een nieuw kenmerk; veel meer dan Worms' veelslachtig woord „activité” voert het ons binnen het gebied eener niet-natuurkundige wetenschap: de psychologie. De aard der „Einflüsse” had nog wel opgehelderd mogen worden. Het nut van de bijvoeging natürlich is onnaspeurlijk; gebruikt Rümelin het in den zin van mechanisch-noodwendig, dan is het onjuist, want menschenlijke gedragingen zijn teleologisch noodwendig; gebruikt hij het in den zin van oorzakelijk bepaald, dan is het overbodig, want met niet-causaal verbonden verschijnselen heeft een wetenschap niets te maken.

Guillaume de Greef, Introduction à la sociologie, I en II, 1886 en 1889. Hoewel ook hij in den organischen ban gekneld zit, kan zijn werk toch niet ondegelijk genoemd worden. De maatschappij, zegt De Greef, berust op een „consentement”; iets geestelijks dus, een wilsovereenstemming, die „contrat” kan genoemd worden. Naarmate de beschouwde groep hooger stijgt, d. i. (volgens De Greef) de bewustheid en vrije bewilliging toenemen ten koste van natuurnoodwendigheid (selectie) en dwang, naar die mate verdient de band van zulk een groep meer en meer den eernaam van: contrat social (een gedachtenis der 18^e eeuwse staatsfilosofie). Ik acht het te betwijfelen, of de vereischte graad van bewustheid al voor eenige bestaande gemeenschap is ingetreden. De Greef wijst op de Posterijen, die een reusachtig vervoercontract zouden zijn, enz.

Het goede in dit alles vind ik de gedachte aan psychische

wisselwerking; het slechte, dat hij dit noemt met den juridischen naam „contrat”; dit brengt in den waan, dat er menschelijke individuen geweest zijn, die, buiten alle samenleving vertoevende, zich op een dag gingen associëren; en hoe men het aangaan der vennootschap nu ook afschildere, het blijft steeds een onaannemelijke gedachte. Het woord „contrat” teekent bovendien een regelmatige communis opinio, een invloed der zeden, die primitieve maatschappijen, ook waar het niet dwang of noodzaak is, die hen bijeenhoudt, niet bezitten; het contractsbegrip, m. a. w. is niet algemeen genoeg, niet zoo algemeen als het begrip socialiteit of maatschappij is. Ten slotte is het ingrijpende verschil tusschen selectorisch gevormde en vrijwillige socialiteit nauwelijks aangestipt; en is de definitie van sociaal afwezig. Van het wel gedefinieerde begrip „maatschappij” is het eigen — te weten: geestelijk — karakter voldoende zichtbaar, maar de organische beeldspraak staat toch meerendeels de heldere uitwerking in den weg.

Wij komen nu tot een grooten en een kleinen schrijver, die beiden mede het juridische pad betreden hebben.

In de eerste plaats tot Rudolf Stammler, *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, eine sozial-philosophische Untersuchung*, 1896.

Na de noodzakelijkheid te hebben aangetoond van een zuivere definieering van het sociologisch materiaal geeft deze schrijver als de zijne: „Soziales Leben ist äusserlich geregeltes Zusammenleben von Menschen”, en voert voor de juistheid dezer definities uitvoerige bewijzen aan. Zoo meent hij althans, want in werkelijkheid neemt de *petitio principii* in die argumentatie een ruime plaats in. Wat jammer is voor de verdiensten, die zijne definitie overigens bezit.

Waarom schept het begrip „uiterlijke regeling” een bijzonder sociologisch object? „Weil dadurch bestimmende Gründe für den einzelnen eingeführt werden, die für ihn, als gänzlich isolierten Menschen gedacht, nicht bestehen könnten”. Het gewichtige woord is hier niet „isoliert” maar „Gründe”; immers ook voor een lichamelijke botsing is meer vereischt dan een geïsoleerd individu, zonder dat dit toch een sociaal verschijnsel kan heeten. Het woord Gründe wijst op een nieuwe psychische — daar er meer dan één wezen voor noodig is: interpsychische — werking, die ons bij een nieuw beschouwingsobject brengt. Alleen, is deze tusschen-geestelijke actie, die, het is waar, aan elke uiterlijke regeling ten grondslag ligt, nu alléén daar bestaanbaar, waar die regeling aanwezig is? Ook in Stammer’s definitie zit alweer te veel regelmaat en bewuste overeenstemming; ook zeer onregelmatige, niet wederzijdsch-gelijke psychische wisselwerking geeft ons een materiaal, dat boven de individueele psychologie uitreikt en naar een zelfstandige wetenschap voert. Wel zal die wisselwerking al zeer spoedig een regelmatig en een norm-karakter krijgen, maar noch theoretisch noch historisch is dit een noodzakelijkheid.

Bovendien legt Stammer voortdurend allen nadruk niet op dien interpsychischen grondslag, maar op de äussere Regelung, die er meesttijds doch niet immer mee samen gaat. Hij levert daardoor meer een formeel dan een materieel sociologisch begrip. De materie: tusschen-geestelijke invloed, zal meestal zonder den vorm: uiterlijke regeling, niet bestaan kunnen, althans niet duurzaam zijn; maar bij de formeele zijde „uiterlijke regeling” zullen wij altijd geneigd zijn te vragen: van welke feiten hangt het af, of er een uiterlijke regeling mogelijk is, en dan is ’t

antwoord: van zekere psychische feiten; zonder deze als materie ware de regeling, die hun een vorm geeft, ondenkbaar; dit bewijst dat Stammer's definitie niet tot het maatschappelijk oerobject teruggaat, maar er een tree boven blijft.

Dit heeft dan ten gevolge, dat in de latere bladzijden zijn maatschappelijk ideaal niet een ethischen maar een juridischen vorm krijgt.

Nadat Stammer de sociale verschijnselen in het gebied der geestelijke wetenschappen geplaatst heeft, stelt hij er prijs op, tusschen het aanvangspunt der sociologie en der andere psychische vakken een scherpe kloof te scheppen; ik kan hem de wenschelijkheid (o. c. blz. 116) dezer afscheiding niet toegeven.

Dat deze schrijver, gelijk ik zooeven zeide, niet tot de primair sociologische stof is doorgedrongen kunnen zijn eigen woorden ons leeren. Het bijzondere sociologische moment is voor hem: „die von Menschen herrührende Regelung ihres Verkehrs und Miteinanderlebens”, „die äussere Regelung”. Indien Verkehr iets anders is dan mechanische of chemische wisselwerking en miteinander-leben, iets anders dan biologische symbiose, dan hebben zij als objecten eener bijzondere wetenschap duidelijk een recht op omschrijving, vóór men op hen verdere begrippen steunt.

Nog eene — misschien schijnbaar onbelangrijke — aanmerking op Stammer's definities: ik heb het overal terugkeerende woord „äusserlich” op het oog. Het gevaarlijke van dit woord is, dat S. er verschillende beteekenissen aan hecht, die niet dadelijk in 't oog springen. Vooreerst bedoelt hij er mee: innerlijk. Stammer is n.l. te goed overtuigd van het psychisch karakter van sociale feiten

en van de innerlijkheid der psychische verschijnselen, dan dat hij tegen deze interpretatie bezwaar zou kunnen hebben. Sociologische feiten zijn daarom inwendige, binnenshoofdsche dingen; zij zullen zich meestal zintuigelijk waarneembaar „uiten”, maar zij bestaan in een innerlijk feit. Voorts wordt met „äusserlich” soms gemeend: tweezijdig, meer dan individueel psychisch, invloed van ziel tot ziel; en soms niet meer dan: psychisch in tegenstelling van fysiek (o.c. blz. 98.) Een vierde, geprononceerd juridische, beteekenis (p. 446) is „äussere, das heisst von den Triebfedern des einzelnen grundsätzlich unabhängige Regeln”; dit acht ik voor een sociaal verschijnsel een onbestaanbaar kenmerk; vgl. hieronder § 6.

De twee kenmerken geestelijk en tweezijdig willen wij vasthouden en hieronder verder bespreken.

Ik kom thans tot de tweede proeve van juridische behandeling: Mr. A. Anema, Grondslagen der sociologie, 1900, welke grondslagen zoo volmaakt juridisch zijn, dat er van sociologie geen spoor meer te vinden is. Men houde nl. wel in het oog, dat het bij Stammler slechts de definities waren, die te veel naar formeele kenmerken waren opgesteld, en dat overigens de materieele aanwezigheid der begrippen maatschappij en socialiteit in het gansche boek gevoeld wordt. Bij mr. Anema is hiervan geen sprake; de bizondere maatschappelijke stof behandelt hij in 't minst niet, zijn grondslagen liggen geheel buiten de sociologie, en deze tekortkoming wordt niet verbeterd door zijn zeggen, dat hij zich wel bewust is buiten „de Comte-Spencersche opvatting” gebleven te zijn.

„Sociologie”, zegt hij „is de wetenschap van die relaties tusschen mensch en mensch, waarbij het gaat om de stoffelijke en zedelijke zelfontvouwing van het individu.”

Aangezien mr. Anema zich die verhoudingen alleen in juridischen vorm denkt, bemoeit zijn sociologie zich slechts met: zekere uiting van maatschappelijk leven, die de idealen van een bepaald beschavingstijdperk moet verwezenlijken; van niet-juridische verhoudingen en van den materieelen ondergrond van alle verhoudingen, van maatschappelijke verschijnselen in een ander beschavingstijdperk worden wij niets gewaar. In zijn schema der rechtswetenschappen noemt hij plotseling de privaatrechtelijke groep — die de staathuishoudkunde insluit! — „sociologisch” en meent daarmee de belofte vervuld te hebben, die de titel van zijn boekje voorspiegelde. ’t Is waar, men kan een schrijver niet beletten om een vaknaam, hier de sociologie, te gebruiken tegen het universeel wetenschappelijke spraakgebruik in, of de draagwijdte van dien naam duizendvoudig te verkleinen; men kan ook zeggen, dat fysica de leer is van het eierkoken; maar er blijft dan toch in de wereld een dringend verlangen bestaan om ook omtrent de rest der soortgelijke verschijnselen en hun aller kern ingelicht te worden. Dat er tegenover de enge opvatting van dezen schrijver niets zou staan dan een „wetenschap der menschheid”, een soort universeel geestelijk mixtum compositum, wordt door ongeveer alle moderne praestaties op ’t gebied der sociologie weerlegd. Maar waartoe deze in ’t veld te brengen tegen een schrijver, die òf in deze werken vreemdeling is òf die, waar zijn boekje slechts gebouwd is op de tradities van geloof en politiek, voor den stem der wetenschap doof is. Waren deze grondslagen niet in ’t Nederlandsch geschreven, dan had er voor mij geen aanleiding bestaan er hier melding van te maken; bij een bloemlezing van wetenschappelijke definities kan zóó iets niet meetellen.

Wij komen nu — ik beken dat de overgang geen geleidelijke is — bij een schrijver, wiens arbeid met veel recht het standaardwerk der sociologie is genoemd: Albert Schäffle, *Bau und Leben des Sozialen Körpers*, waarvoor ik, vooral in den vorm der 2^e uitgave van 1896, diepe bewondering heb; het is een grootsch sociologisch monument, het overtreft in wetenschappelijke diepte den arbeid van zijn meeste tijdgenooten.

De verlangde definitie is bij Schäffle wel te vinden, zij het ook in een verborgen hoekje. Eerst op p. 268 (deel I) lezen wij: „Soziale Erscheinungen, d. h. rein psychisch bewirkte, durch Zeichen und Kunsttriebe vermittelte Lebensgemeinschaften organischer Individuen.”

Deze definitie bevredigt niet geheel; achter het begrip *Zeichen* en nog meer achter *Gemeinschaft* schuilt een gedachte aan socialiteit, die natuurlijk niet ter verklaring aangevoerd mag worden. Beter zegt Schäffle, sprekend van het mutualisme — samenleven van dieren, wier leefwijze elkaar regelmatig ten goede komt — dat het 't eerst gescheiden bewustzijn van twee individuen doet naderen tot een „Identität der Vorstellungen, welche ihrerseits die Gemeinschaftlichkeit der Furcht und Hoffnung nach sich zieht”; terwijl hij dit mutualisme terecht als een oervorm van socialiteit beschouwt, welke daarmee haar definitie begint te ontvangen.

Nog citeert hij uit Espinas (*): „waar maar eene maatschappij bestaat, vindt een ruil van voorstellingen plaats” — te ruim, en beter ware 't geheel omgekeerd gezegd —. „Een maatschappij is derhalve een levend wezen, dat zich echter van andere levende wezens daardoor onder-

(*) Les sociétés animales.

scheidt, dat het vóór alles gevormd wordt door een bewustzijn. Een maatschappij is een levend bewustzijn, een organisme van ideeën”.

Dit in elk geval treft ons in deze citaten als prijzenswaardig, dat de nadruk wordt gelegd op een bijzonder, nl. psychisch, karakter der maatschappelijke verschijnselen: „nur auf den Konsens der Hirnbewegungen und auf geistigen Wechselwirkungen beruhende Gesellungen” (Schäffle, p. 274). Zoo verkrijgt men een scheiding met de niet-psychische wetenschappen, die door gemoedelijke parallelismen als de Spenceriaansche geheel was weggedoezeld.

F. H. Giddings, *The Principles of Sociology, an analysis of the phenomena of association and of social organisation*, 1898. Logisch, volledig en helder heeft de schrijver dit programma uitgewerkt; zijn weldadige belofte om niet in onvoldoende biologische termen te teekenen, wat slecht psychologisch begrijpelijk is, volbrengt hij nauwgezet; de sociologie is en blijft bij hem een niet-natuurkundige wetenschap. En zóó doordrongen is hij van de noodzakelijkheid eener zuivere definieering, dat hij reeds in de eerste woorden zijner voorrede het grondbegrip omschrijft, om het daarna ook in het eerste hoofdstuk nader door te voeren.

„The original and elementary subjective” — in den zin van psychical — „fact in society is the consciousness of kind. By this term I mean a state of consciousness in which any being, wether low or high in the scale of life, recognizes another conscious being as of like kind with itself.” Er zijn wel andere vormen van samenleving, die voortkomen uit „external conditions, such as food supply, temperature, and the contact or conflict of indi-

viduals or stocks." Nu is de uiterlijkheid van deze oorzaken zeer betrekkelijk; het wil maar zeggen, dat men ze met een objectivistischen, niet-psychischen, maatstaf wil aantasten. Giddings noemt zulke gemeenschappen fysieke verschijnselen, maar dat is geheel willekeurig; men kan die verschijnselen even goed, of beter, van de psychologische zijde naderen, en in werkelijkheid schuwen de psychologen ook volstrekt niet voor 't overschrijden der grens, die Giddings hun hier voorschrijft. Overeenkomstig deze opvatting der psychologie begint dan voor hem de sociologie eerst, zoodra in die „aggregations „appears” a consciousness of kind and develops into associations." Ook deze begrenzing is knellend, alle onbewuste geestelijke wisselwerkingen mogen dan niet heeten sociologische verschijnselen, de overgang tusschen de eenzijdige psychologie en de meerzijdige sociologie wordt weggebroken en de laatste komt als een meteor uit de lucht vallen.

En dan nog dit: als de socialiteit eerst begint met, door, in de consciousness of kind, waarom begint ze dan heelemaal: wat voor aanleiding is er om geestelijk ge-affecteerd te worden (*) door soortgenooten (†)? of liever welke zou er zijn, indien niet de socialiteit juist bestond in: de geestelijke affectie, die voortkomt uit de tegenwoordigheid van een tweede psychisch wezen, hetzij soortgenoot of niet. En het is dan ook duidelijk dit begrip dat Giddings zich onbewust nog achter de consciousness of kind geplaatst denkt; uit zijn eigen woorden blijkt weer, evenals bij Stammler, dat zijn definitie niet tot den

(*) Want ook Giddings ziet de aard der socialiteit in zulk een „mental state."

(†) Dit beteekent nooit biologische soort: men zie slechts de — sociale — verhouding tusschen mensch en hond.

sociologischen bodem reikt: „our conduct towards those whom we feel to be most like ourselves is instinctively and rationally different from our conduct towards others, whom we believe to be less like ourselves”. Daar leent hij zijn socialiteit al bij de eigenschappen „instinctive” en „rational”. Maar dan moet men de sociologie toch ook vergunnen om minstens van af die begrippen haar werkzaamheid te beginnen en haar niet veroordeelen, om voor haar eerste huisraad al uit leenen te gaan.

Arthur Fairbanks, *Introduction to Sociology*, 1895. „A society may be defined as a group of men who live together in „relations” more or less permanent”. Bijv. een spoorweggezelschap, een auditorium, huisgezin, staat; in tegenstelling van „de groote maatschappij”, waarin ze alle voorkomen, wil hij de kleinere groepeerings „social organs” of „social groups” noemen. De genoemde „relations” nu bestaan hierin, dat van die personen „the minds are united even temporarily by a common interest. A society is a group of persons sharing a common life”. Dit alles is nog iets te eng gevat; indien tusschen twee personen toorn eener-, vrees anderzijds bestaat, ondergaan zij sociale invloeden, zonder dat zij belang of leven gemeen hebben; met zijn uitdrukking, dat socialiteit is een „relation of minds”, ware dit anders best vereenigbaar. Maar Fairbanks weigert het begrip sociaal toe te passen op niet-menschelijke gemeenschappen, kudden bijv., gelijk hij ook de psychologie niet beneden den mensch laat beginnen. De begrenzing der wetenschap wordt door dit anthropocentrisme noodeloos onduidelijk.

Zijne denkbeelden zijn overigens zeer bruikbaar.

Ook met de definities der twee volgende schrijvers, die elkaar eenigszins aanvullen, kan ik vrijwel instemming

betuigen. Wij lezen bij Gabriel Tarde, *Les lois sociales, esquisse d'une sociologie*, 1899: „Revenons au couple social élémentaire, le couple non pas de l'homme et de la femme qui s'aiment — ce couple-là, en tant que sexuel est purement vital” (?) „— mais bien le couple de deux personnes, à quelque sexe qu'elles appartiennent, dont l'une agit spirituellement sur l'autre.” Zeer uitdrukkelijk derhalve: de sociale band bestaat in: geestelijke inwerking; meer dus dan een licht psychisch vernisje, dat zelfs een Worms wel over zijn sociale organismen heenstrijkt. (*)

„Je prétends”, zegt Tarde, tot wien wij terugkeeren, „que le rapport de ces deux personnes est l'élément unique et nécessaire de la vie sociale et” — nu bederft hij 't een beetje — „qu'il consiste toujours originairement en une imitation de l'une par l'autre”. Nog exclusiver in zijn *Lois de l'imitation* (1895): „de là cette définition du groupe social: une collection d'êtres en tant qu'ils sont en train de s'imiter entre eux” (p. 73). Zoo terecht als hij het sociale feit ziet in geestelijke wisselwerking, zoo eenzijdig interpreteert hij deze laatste door 't begrip „nabootsing;” de sociale handeling van dengene, die actief invloed uitoefent, kan toch in geen geval imitatie geheeten worden.

In 't algemeen ziet Tarde er niet tegen op, om ter wille van een geliefde eenheidsgedachte aan bestaande woorden een nieuwe — verdraaide — beteekenis te geven.

Het supplement op Tarde's omschrijving ligt dan in

(*) Zoo ziet deze laatste bijv., dat „les unités de l'être soeial — in verschil met het dierlijk organisme — sont rapprochées par l'intelligence et la volonté autant et plus que par des attaches purement matérielles”. (!) „C'est que le lien de la société est plutôt” (!) „psychique que corporel, à la différence du lien de l'organisme, corporel principalement”. Diepzinnige ontdekking.

het werk van Emile Durkheim, *De la division du travail social, étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, 1893. Ook in dit werk blijkt voldoende de geestelijke aard der sociale verschijnselen. Zij bestaan volgens Durkheim in het vervat zijn van verschillende psychen in één sfeer; zij allen oefenen invloed op elkaar uit en dwingen elkaar wederzijds tot gelijkvormigheid. Dit vormt dus de actieve zijde van Tarde's rapport spirituel.

Hij, die het boek van Durkheim kent, zal mij toegeven, dat er welwillendheid vereischt is, om de zooeven genoemde definitie er in op te sporen; zij ligt niet alleen verstrooid en vervaagd op verschillende bladzijden, zij wordt bovendien telkens door minder gelukkige beweringen tegengesproken. Zoo leest men op p. 247: „La vie sociale dérive d'une double source: la similitude des consciences et la division du travail social.” Deze laatste toevoeging herinnert wel wat aan sommige gebruikelijke rechtsdefinities — dat andere struikelblok der geestelijke wetenschappen —; om een voorbeeld te noemen: „das Recht ist ein auf das Rechtsbewusstsein gegründeter Zweckzusammenhang” (W. Dilthey, *Einleitung in die Geisteswissenschaften*, 1883, p. 68). Behalve dat, is de arbeidsverdeeling niets dan een uiting, een gedaante van socialiteit, nooit een oorzaak ervan, even weinig als de storm een oorzaak is van luchtverplaatsing. Maar Durkheim substantieert als het ware die division du travail en voert haar, die slechts een vorm is van socialiteit, een inhoud der verschillende psychen, onophoudelijk in als nieuwe zelfstandige kracht. Daarna ontkent hij dit alles weer, noemt de arbeidsverdeeling secondair aan de socialiteit (p. 305 v., 312 noot 4 etc.) om ten slotte door een slordige terminologie de verwarring te verergeren; (geheel

onregelmatig en door-elkaar gebruikt hij de termen „socialité”, „solidarité”, en zelfs „solidarité sociale”).

Ten einde niet te uitvoerig te worden zal ik de definities van verscheidene, deels minder belangrijke, schrijvers voorbijgaan: Liliënfeld's biologisch-organische sociologie, Zenker's onbeduidende definities (*Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, zweiter Supplem. Band, 1897, art. Sociologie), Novicow's ontwijkende en vage uitweidingen (*Les luttes entre les sociétés humaines*, 1896), Woltmann's oeconomisch-biologisch mozaiek (*die Darwinsche Theorie und der Sozialismus*, 1899) en vele meer, om nog even stil te staan bij:

J. H. Stuckenberg, *Introduction to the study of Sociology*, 1898.

„Society means association. Association involves vital, organic relations, a union of inner psychical factors, not merely external contact”. Dit is een vrij juiste, zij het ook niet scherpe definitie. Beter is: „social we use in the sense of all personal powers which act on others, wether co-operatively or antagonistically”. Zeer goed is: „society does not consist, strictly speaking, of individuals, but only of so much of them as is associated”. Vooral uit deze laatste woorden blijkt het eigen karakter van 't sociologisch object, n.l. de socialiteit, die hier geteekend wordt als: de werking, die wezens geestelijk op elkaar uitoefenen; en niet verder gaat de socialiteit en 't begrip maatschappij dan die geestelijke inwerking zich uitstrekt.

Waarmede dan aan de vraag, of de eenheden der maatschappij moeten zijn mensch, dan wel dier, familie of organisme en andere quasi-gewichtige strijdpunten de pas wordt afgesneden.

§ 4. Ik acht thans het oogenblik gekomen om het bloemlezen te staken en mijn eigen reeds hier en daar gebleken opvatting duidelijker uit te werken.

Wat zal zij minstens moeten bevatten, wat hebben de genoemde schrijvers op den chaos van het onbekende stellig veroverd, wat leeren zij duidelijk omtrent den aard van het sociologisch feit? Namelijk voorzoover zij daaromtrent iets leeren, wat de eerstgenoemde groep verzuimd heeft. Welnu, zij leeren dit: 1°. sociologische verschijnselen zijn geestelijke verschijnselen, socialiteit een bijzondere geestestoestand; 2°. de niet-eenzijdigheid van het sociologisch element, men heeft er minstens twee psychen voor noodig, twee zielen in onderlinge „aanraking”. Zijn deze gegevens voldoende om het grondbegrip te construeeren onzer „psychologie-à-deux”? Neen; want is men 't ook al vrijwel éens over de kern van het begrip, niet alzoo over de begrenzing: waar in het menschelijk studieveld begint het geestelijk karakter, en waar in de psychische afdeeling de tweezijdigheid? Welke m. a. w. zijn de grenzen tusschen natuurkennis en geestelijke wetenschappen, meer speciaal tusschen biologie (resp. anthropologie) en psychologie, welke die tusschen psychologie en sociologie? Dit moet vastgesteld worden.

Giddings en Stammler maken er zich van af; zij beginnen hun sociologie op een willekeurig punt, en zien bijna met welgevallen naar de kloof, die zij zijn overgesprongen. Zulk een isolement kan voor de sociologie niet nuttig zijn, het kan zelfs gevaarlijk worden den overgang naar, den band met andere wetenschappen zoo bot af te snijden. Moet de sociologie haar recht van bestaan ontleenen alleen aan het feit, dat zij populair begint te worden, dat er nu eenmaal een litteratuur begint te

komen van zoogenoemde sociologische verschijnselen, dan is dat recht volstrekt niet beveiligd.

In twee hoofdgroepen splitst zich het geheel der menschelijke studie; ik geef als voorloopige definities: natuurwetenschappen, de vakken der zintuigelijke waarneming — geestelijke wetenschappen, de vakken van subjectief begrijpen, meevoelen. (*)

Een middenpositie bekleedt de psychologie; vooreerst gaat zij, voor zoover zij ervaringswetenschap is of deze mogelijk maakt (niet zonder wederdiensten natuurlijk), vooraf aan alle wetenschappen, behalve de formeele: logica en wiskunde. Dan, hoewel om haar doel: het bestudeeren van geestelijke, subjectivistisch te meten verschijnselen, thuisbehoorend aan den kant der geestelijke wetenschappen, heeft zij met de natuurwetenschap toch niet elk verband verloren, omdat zij bij haar proefnemingen tot opsporing van geestelijke grootheden zich deels van een geestelijken maatstaf (bijv. suggestie), deels van den objectivistischen (bijv. zintuigelijke prikkels) bedient. (†)

Daar de psychologie van alle geestelijke wetenschappen (ethiek, staathuishoudkunde, enz.) de stammoeder is, is de voornaamste vraag dadelijk: waar begint de psychologie?

(*) De gebruikelijke term „innerlijk” is minder juist. Voor den term geestelijk of geesteswetenschap, zie Dilthey, *Einleitung in die Geisteswissenschaften*, 1883, die hem beter verdedigt dan Riekert (*Kulturw.schaft u. Naturw.schaft*, 1899) hem aanvalt.

(†) Hier voor eens en voor al een bemerking: wegens den toch reeds langen voorbereidingstijd voor deze sociologische studie kon ik mij niet veroorloven in de vele hulpwetenschappen, die telkens mijn weg kruisten, bijv. hier de psychologie, diep door te dringen. Afwijking of onnauwkeurigheid der terminologie zal hiervan wel eens 't gevolg zijn. Waar zij echter den inhoud mijner beweringen niet omvergooien, zal de deskundige lezer deze formeele foutjes wel willen vergeven.

Daar waar de ziel aanvangt. Ziel is: het reageeren der levende stof op prikkels (of het woord „levende” dezen zin pleonastisch maakt, valt moeilijk te beslissen). Reactie is: streven naar anderen toestand, willen (in oervorm). Het laagste levende schepsel wil reeds: pijnvlieden; planten willen: zonlicht en keeren er zich heen; dieren vlieden honger, koude; zij willen naar voedsel toe, zij loopen; zij streven naar 'n doel. Dat is: zij verwerpen dit, kiezen dat, kiezen het middel daartoe; zij waardeeren. Voedsel zien en er heen streven, dit begrijpen wij; wij meten met zelfgevoelde maten de begrippen honger, pijnloosheid (doel), voedsel, pijnvlieden, loopen (middel). Wij begrijpen het levend wezen, dat naar voedsel loopt, maar begrijpen niet het ijzer dat naar magneet snelt, het water dat naar ammonia toeschiet. Dáár begint de psyche en de psychische wetenschap, waar het subjectief begrijpen begint. Niet de al of niet zekerheid hunner wetten scheidt de wetenschappen — ook de meteorologie brengt het slechts tot waarschijnlijkheid; — niet het al of niet heerschen eener causaliteitswet, — want deze heerscht in alle wetenschappen —, maar het standpunt van beschouwing, de aard der maat trekt de grens.

Deze opvatting bestaat niet in een terugdringen der natuurwetenschap, maar in een vroeg inplanten der psychologie naast de objectieve behandeling; men gaat van af zeker moment de verschijnselen óók subjectivistisch meten.

De maat begrenst de twee groepen.

Weten is meten; de natuurwetenschap meet met zintuigelijke maten, met metriek, scheikundig, electro-dynamisch stelsel; de geestelijke wetenschap meet met zielsmaten: met doel, waardeering, wil, (Wilh. Wundt). Op doelstelling volgt waardeering, uit beide volgt wilsuiving.

Als de natuurwetenschap een zintuigelijk waargenomen verschijnsel zonder tegenstrijdigheid heeft thuis gebracht in haar gebouw van zintuigelijke waarneming, dan is voor dat verschijnsel haar taak vervuld; hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de geestelijke wetenschappen.

De dualistische vorschingsmethode beslist natuurlijk niets tegen het zoogenaamde psychofysiek parallelisme; de feiten hebben geleerd, dat elk geestelijk verschijnsel een „stoffelijk” substraat behoeft: zielswerking zit slechts in zintuigelijk waarneembare voorwerpen; voor tusschen-geestelijke, sociale, werkingen (bijv: eerbied, gesprek) is de zenuwstof van organische individuen vereischt. Dit neemt niet weg, dat een zenuwgebeurtenis voor den fysioloog of scheikundige op andere wijze begrijpelijk wordt dan voor den zielkundige; hun waarnemingsmaten uiteen te houden is onafwijsbaar (vgl. Wundt, Logik, II. II).

Men passe de twee maatstaven toe bijv. op ideeën, wier stoffelijk hulsel is boek of menschenhoofd. Men mete ze met den objectieven maatstaf: telle de letters, analyseere de drukinkt, men microscopizeere de papiervezels: niet alleen leeren we den inhoud van het idee met die maten nooit kennen, maar het bestaät zelfs aldus niet voor ons, het is onvindbaar. Of men denke voor de zenuwverschijnselen aan de onmacht van het, in vrede ontslapen, psychologisch materialisme.

Men mete eens, om een voorbeeld van Pearson te noemen, het verschijnsel, dat straatjongens grabbelen naar een toegeworpen cent; probeert men het met maten als zwaartekracht, warmte, affiniteit, hun bewegingen zullen onverklaarbaar blijven. Wij weten, dat koper, geworpen in salpeterzuur, dit in heftige beroering brengt; waardòor dit komt, weten wij niet, het woord „affiniteit” verklaart niets; wij kun-

nen niet meedenken met het gedrag van niet-denkende dingen, onze maten zijn ontoereikend. De cent brengt de straatjongens in heftige beroering; ook hier zal scheikundige of fysiologische beschouwing niets ophelderen; wij begrijpen, de hersencellen bekijkend, ook van deze zuurstof- en koolstofatomen niet, waaróm of zij plotseling heftige beweging wenschen aan te nemen. Maar op het geestelijke standpunt, door aanlegging van de doelsmaat komt er licht, er gaat als 't ware een scherm op; en terstond begrijpen wij. Wij kennen van ons zelve als onmiddelijk gegeven: doel en streven (wil) en waardeering der middelen, en met deze subjectivistisch gevonden maten kunnen we de handelingen van andere levende wezens vergelijken, meten.

Hoe de aard van den angewenden maatstaf de plaats van een object beslist, blijkt nog uitstekend uit het voorbeeld van Wundt (Logik II, II, p. 58): bij oudheidkundige opgravingen komt een zeer vaag gevormd voorwerp, zeg 'n steen, aan het daglicht; de vraag rijst: is 't een natuur- dan wel beschavingsproduct, moet het in de natuur- of in de geestelijke wetenschappen geplaatst worden? Deze vormen, die gleuven, is het denkbaar dat vulcanische druk ze veroorzaakte? Kunnen we ze meten met bekende geologische maten? Of zijn de kenmerken toe te schrijven aan de menschelijke hand, die den steen wilde inrichten tot een doel? Zou zulk een vorm aan eenig doel kunnen dienstbaar zijn? Hier meten wij de drijfveeren van den hypothetischen maker met een ons subjectief bekende maat: de doelsmaat. Lukt de laatste meting, dan is daarmee het voorwerp ingelijfd bij de geestelijke wetenschappen.

Waar alzoo in de lange afstammingslijn der levende wezens begint de psychologie? Daar waar de gedragingen

der levende stof vatbaar zijn voor geestelijke meting.

De gedragingen van de cellen van het organisme zijn in het algemeen slechts voor zintuigelijke waarneming vatbaar; al moest aan het begrip leven het begrip ziel verbonden zijn, wij kunnen die ziel nog niet in al haar uitingen meedenken. Alle levende stof reageert op prikkels; maar slechts de subjectivistisch meetbare reacties vallen der psychologie toe. De cellen der opperhuid beantwoorden een prikkeling soms door eeltvorming; daar wij deze reactie niet begrijpen, totaal niet kunnen meedenken, houdt de psychologie zich er geheel buiten. Reeds bij de fysiologie wordt dit anders; wel zal het waarschijnlijk nog lang duren, eer wij begrijpen, waarom de cellen van de darmvlok „kiezen” tusschen voedende en niet-voedende stof, maar men schijnt tegenwoordig toch reeds de meening toegedaan, dat een zuiver mechanische uitlegging niet meer bevredigen kan. (*) De keuze echter der amoebe tusschen assimileerbare en onvoedende stof, het pijnvlieden van dat wezen wordt voor geestelijke meting geheel vatbaar; we kunnen het als doelscentrum nemen en dit maakt zijn gedrag terstond vol-psychisch.

Als deze grenzen juist zijn getrokken, dan moeten zij ook gehandhaafd worden. De natuurwetenschap behandelde alle verschijnselen van vorm, bouw, functie — zoover niet geestelijk meetbaar — maar daarmee moet haar werkzaamheid ook eindigen; zij is en blijft met het dierlijk lichaam afgesloten. Alle geestelijk te begrijpen gedragingen van levende wezens, zoo vaak door biologen als deel van hun vak behandeld (bijv. uitgebreide verhande-

(*) Zie Dr. R. P. Mees, De meehanisehe verklaring der levensverschijnselen, 1898.

lingen van Darwin) behooren thuis en moeten worden ondergebracht bij de psychologie en hare vertakkingen; en eerst dan kunnen zij met bevredigend resultaat behandeld worden. Het systeemloos behandelen van ontstaan en evolutie der geestelijke eigenschappen, gedeeltelijk als object der natuurwetenschap, op wijsgeerig valschen of onnauwkeurigen grondslag, heeft al schade genoeg aangericht; het is tijd in de geestelijke wetenschappen de naturalistische aera te eindigen.

De geestelijke zijde dus van het stoffelijk materiaal wordt, zoodra dit mogelijk is, door de psychologie bearbeid, en aldus wordt door haar de afdeeling geesteswetenschappen geopend en gepresideerd. En zoodra de psychologie met haar rijke methodische hulpmiddelen eenige geslachten lang wetenschappelijk zal zijn beoefend — te lang werd zij verwaarloosd of met metafysica bedorven — zal zij aan alle geestelijke wetenschappen groote diensten kunnen bewijzen, diensten waarnaar al dadelijk de sociologie met verlangen uitziет. (*) De sociologie kan zich echter niet veroorloven op haar achterlijke stammoeder te wachten; werd de beoefening van alle wetenschappen uitgesteld tot de voleindiging van het hoofd van het wetenschappelijk stelsel, dan zou het er met de menschelijke kennis treurig uitzien.

Waar in de psychologie vertakt zich nu de sociologische afdeeling; waar moet haar oorsprong gesteld worden?

De sociologie vangt aan, zoodra de geestelijk gemeten verschijnselen gaan bestaan in een invloed op of van een ander psychisch beschouwd wezen. Zoodra het psy-

(*) Bijv. naar een ontleding van het begrip socialiteit, zijn verhouding tot de zucht tot nabootsen — welk der twee primair —, opdat het begrip socialiteit niet slechts een nomen zij, dat de moeilijkheid ontwijkt.

chisch gedrag van een wezen door de aanwezigheid van een tweede psychisch wezen gewijzigd wordt, begint de sociologie te schemeren.

En deze wijziging is een feit, dat bij de meeste dieren, bij alle hooger ontwikkelde, geconstateerd kan worden. Het is een feit, dat er uit het bijeenvertoeven van levende wezens bijzondere zielswerkingen ontstaan; zulke werkingen zijn bijv. vrees, toeneiging, liefde en haat; zij worden in indrukken, voorstellingen, ideeën en ideeën-associaties opgeborgen; deze tusschengeestelijke dingen als prikkels wijzigen het gedrag, de handelingen der betrokken individuen en roepen samengesteld psychische uitingen te voorschijn. De zielswerking is niet meer alleen intracerebraal maar ook intercerebraal (Tarde.)

Daar begint de sociologie.

Natuurlijk zal het volledig sociologisch element niet bij de samentreffing van alle levende wezens ontstaan; laagst ontwikkelde diersoorten brengen het niet verder dan bijv. een terstond verflauwd schrik en leveren aldus luttel sociologisch materiaal. Een blijvende vrees, een kennen van den vijand, een voorstelling dus, is sociologisch al meer geprononceerd. Die dieren, die de opvoeding hunner jongen zelf verzorgen, vertoonen de sociologische kleur al veel intensiever; bij hen kan men spoedig afzonderen de begrippen medelijden, liefde, gezelligheid, altruïsme.

Twijgt de sociologie al spoedig af? Dat kan niet met één woord worden beantwoord. Men houde n.l. in 't oog, dat sociologizeering der psychologie niet op één punt kan aanvangen, maar in 't groot psychisch oppervlak op tal van punten. Immers op haar beurt is de psychologie met den natuurwetenschappelijken bodem niet door een enkelen stam, maar door tal van verspreide wortels verbonden.

Organische verschijnselen worden op verschillende tijdstippen psychisch, en psychisch geworden weer op verschillende tijdstippen sociologisch. Vergeestelijkte fysiologie zal niet zoo spoedig de sociologische tint krijgen — vele psychische verschijnselen krijgen die nooit — als de vergeestelijkte zoölogie; zie bijv. de symbiose. Symbiose is het verschijnsel, dat soortverschillende dieren of planten, wier eigenschappen hun onderling van nutte zijn, het leven blijvend samen doorbrengen, elkaars aanwezigheid dulden, bevorderen, hun vijanden gezamenlijk bestrijden; (bijv. een kreeftsoort en slakken, die, op zijn rug gehecht, zijn pantser vormen; haai en haaivischje; enz.). De symbiose is dus van invloed op eigenschappen, gedrag en handelingen der verbonden wezens; echter al zeer spoedig zullen deze reacties met de geestelijke maten: voorstelling, doel, waardeering, wil, gemeten moeten worden; al zeer spoedig dus wordt de biologische behandeling van dit verschijnsel zoo al niet verdrongen dan toch door een psychologische studie vergezeld. Het is duidelijk, dat op dit punt de psychologie terstond sociologie is; symbiose wordt bij geestelijke beschouwing terstond maatschappij.

Wegens deze verspreide aanvangsstreek der sociologie kunnen zij en de psychologie niet terstond uiteenloopen; evenwijdig blijft lang hun pad. Men kan der psychologie niet terstond gebieden, om van alle tweezijdig psychische verschijnselen voor goed af te blijven. De beteekenis dier verschijnselen voor, hun invloed op den individueelen geest blijft tot haar competentie, eenvoudig omdat nu eenmaal de studie van den geheelen individueelen geest de taak der psychologie is. Maar beschouwt men van die verschijnselen juist de tweezijdigheid als het eigenaar-

dige studieobject, en wil men in den vervolge slechts aan inter-psychische grootheden zijn aandacht wijden, dan is men op het sociologische paadje gestapt. Zoodra de wandelaar langs het psychische studiepad aan dien tweesprong is gekomen, moet het doel zijn keus beslissen; is de tweezijdigheid als zoodanig het object van zijn studie, dan volgt hij de sociologische richting.

De kloof tusschen sociologie en andere wetenschappen is hiermede zoo goed mogelijk aangevuld.

Het is nu ook duidelijk, dat het aanvangen der sociologie bij het geestelijk gedrag eerst der mēnschen geen zin heeft. Reeds lang vóór wij toezijn aan den homo sapiens is er een volledige socialiteit aanwezig; biologisch stamt de mensch af van reeds volledig sociale diersoorten, soorten die familie- en kuddeleven kennen, welke vormen van socialiteit door de intellectueel gunstige condities des menschen snel in diepte toenemen (terwijl omgekeerd de samenleving het intellect doet rijpen).

Daarmee is dan ook de diepzinnige vraag van de baan, wanneer bij de menschen de socialiteit is aangevangen (sociaal contract), en hoe de geïsoleerde mensch er wel zou uitgezien hebben. Want de hier verdedigde ruime opvatting der socialiteit gaat uit van de bevinding, dat het dier, dat van af zeker tijdstip mensch moet heeten, nooit onsociaal geweest is; en dat dus de mensch als geïsoleerd individu een fictie is.

De zooeven geteekende afleiding der begrippen kan nu tot de volgende definities gecondenseerd worden:

Sociologie is de wetenschap van de geestelijke inwerking van individuen. (Dit is de sociologische stof in haar meest algemeene formuleering).

Sociaal is geestelijk gemeten gedrag van een individu, van invloed op een of meer andere individuen.

Socialiteit is de vatbaarheid voor geestelijke inwerking.

Sociabel: vatbaarheid voor meer blijvende geestelijke inwerking; afkeer is dus een sociaal verschijnsel, dat het ontstaan eener sociabele verhouding in den weg staat.

Sociabiliteit = het sociabel zijn; in den regel wordt deze term met het woord socialiteit dooreengebruikt, omdat het gebruik van dit laatste in den neutralen zin zelden noodig is.

Associatie: aanwezigheid van wederzijdsche sociabiliteit; of dynamisch: het intreden van geestelijke wisselwerking.

Maatschappij: de aanwezigheid van wederzijdsche sociabiliteit. Het verschijnsel, dat twee of meer psychische wezens een min of meer blijvenden invloed op elkaar uitoefenen; ook: de sfeer waarbinnen die invloed bestaat, de mate van geestelijke wisselwerking.

Maatschappij is het verschijnsel, dat er bij een aantal individuen voorstellingen ontstaan en aanwezig zijn van elkaars bestaan, elkaars eigenschappen, wenschen, eischen; voorstellingen dus van medelijden, vrees, samenwerking, e. d. m. Aan deze voorstellingen beantwoorden dan natuurlijk bijzondere handelingen. Een maatschappij is een aantal individuen met zekeren zielsinhoud.

§ 5. Nadat door deze ruime formuleering het verband met aangrenzende wetenschappen is gewaarborgd, zal het noodig zijn bij de verdere bewerking der begrippen eenige specialisatie in te voeren. In dat deel der sociologie, dat niet het ontstaan van socialiteit nagaat, maar verder voortge-

schreden uitingen in behandeling neemt, zullen zich de begrippen socialiteit en maatschappij tot meer blijvende verhoudingen verdichten. Ook zal de sociologische stof een specialere ontleding behoeven. Immers uit het elementaire sociologische feit: de tweezijdige zielstoestand, ontwikkelen zich een reeks geestelijke grootheden, die een zelfstandige behandeling verlangen: zeden, staat, rechtsinstellingen, moraal, wier oorsprong, verband, verknooping, ontwikkeling aan de sociologie of haar onderdeelen ter studie valt, want zij kan niet bij de ontdekking harer elementen blijven staan, en wordt juist om de studie der meer samengestelde grootheden interessant.

Ik meen hiermede, dat de stelling: maatschappij = het aanwezig zijn van zeker soort voorstellingen, niet bedoelt een pulverizeering van maatschappelijke instellingen, welke de sociologie sinds lang reeds in behandeling nam. Het opsporen van het oermateriaal ontzegt niet aan sommige daaruit ontstane groepeeringsen het recht, eigen naam en titel te voeren, en geen nominalisme zal zich tegen de zelfstandige behandeling der genoemde sociale instellingen verzetten. Men blijve echter immer daarbij indachtig, dat de stof, waaruit deze dingen zijn samengesteld, bestaat uit het sociologisch element: de psychische invloed van een ander psychisch wezen.

De maatschappelijke verschijnselen zijn als zoodanig, dat is: om hun maatschappelijkheid, object der sociologie; zij kunnen echter ook nog door bijzondere vakken behandeld worden, indien deze toevallig verplicht zijn hun materiaal te delven in de sociale mijn (bijv. staathuishoudkunde, zedekunde). Wij zullen ons niet ophouden bij de afgrenzing dezer vakken tegen de sociologie, omdat slechts het opsporen der maatschappelijke stof het doel van dit hoofdstuk was.

Omdat al deze algemeen-theoretische sociologie niet het doel van dit boek is, mogen wij ons ook niet ophouden met een volledige uitmeting van alle voor- en nadeelen der zooeven gegeven definities.

Dat men de sociologie terecht in de psychologie laat aanvangen, dat de maatschappij slechts geestelijk kan bestudeerd worden, blijkt terstond uit elk sociologisch onderzoek. Neem bijvoorbeeld dingen als een vereeniging, genootschap, vergadering: welke objectieve meting (aan de individuen?) zou het bestaan van zoo'n grootheid kunnen bewijzen? Welk verschil kenmerkt willekeurig verspreid wonende individuen — gesteld dat ze geen socialen invloed op elkaar hebben — en dezelfde gedacht als leden eener vereeniging? Zoekt men het in zekere hersenmoleculen of in bijzondere spierbewegingen, dan blijft 't onnaspeurbaar, en het genootschap onzichtbaar; men bemerkt geen band, de individuen blijven hardnekkig geïsoleerd. Anders wordt 't, zoodra we de subjectieve maat aanleggen: we begrijpen de handelingen van vereenigingsleden, we begrijpen de voorstellingen waarvan ze de uiting zijn (voorstellingen omtrent doel, taak, rechten, plichten tusschen henzelfen en medeleden), en terstond komt het begrip vereeniging op, en ligt over de, objectief on-associeerbare, individuen als een net uitgespreid.

Zoo is dan een maatschappij een zekere zielstoestand van individuen; ze is niet de organische individuen in zeker soort van optelling of groepeerings, ze is slechts het feit, dat er in eenige hoofden voorstellingen bestaan, die door de aanwezigheid van andere levende wezens veroorzaakt zijn. Voor zoover er sociale ideeën zijn, voor zoover is er maatschappij. En het karakter eener maat-

schappij van zeker tijdperk bestaat in den inhoud der in al de betrokken — i. e. geassocieerde — hoofden aanwezige ideeën, welke ik zou willen noemen: de sociale compositie.

Het verschil tusschen maatschappijen kan nu slechts neerkomen op een verschil in compositie, in ideeën; en dat wel, omdat een maatschappij gelijk is aan individuen in zekeren zielstoestand.

Zoo zal het verschil tusschen de maatschappij der middeleeuwen en de hedendaagsche hierin bestaan, dat de eerste wordt gevormd door personen met ideeën betreffende familielevens, feodalisme, spinnewiel, huisvlijt, stadshorizon, en de tweede door ideeën omtrent familielevens, democratie, stoommachine, werkliedenvereening, kiesrecht, dagbladpers, land- en wereldsocialiteit.

En zoo kan maatschappelijke evolutie slechts opgevat worden als bestaande in voortschrijdende wijziging van de in hoofden aanwezige sociale ideeën, van de geassocieerde psychen; zij alle natuurlijk gespecialiseerd en belichaamd in zekere verhoudingen, instellingen, toestanden, maar deze grootheden zijn alle uit het genoemde psychisch materiaal vervaardigd.

Want bijv. een grondwet of een ministerie is duidelijkerwijze een geestelijk ding. Een grondwet is het verschijnsel, dat een aantal individuen bekend is met zekere vormen van associatie, die vormen beschouwen als de voor hen zelve meest wenschelijke of op 't oogenblik onvermijdelijke, zich ervan bewust zijn, dat deze beschouwing door de meerderheid gedeeld wordt en in elk geval weten, dat diezelfde vormen door zekere met macht bekleede groep worden gehandhaafd. Grondswetsherziening — een uiting der maatschappelijke evolutie —

is dan een wijziging der hier opgesomde voorstellingen.

Het hier afgeleide begrip „sociale evolutie”, dat voor ons onderwerp van veel beteekenis is, zullen we in de rest van dit boek streng vasthouden; en, gedwongen door de gegeven definitie van maatschappij, moet ik reeds hier elke niet-geestelijke duiding van ’t begrip sociale evolutie afwijzen. Ontwikkelingsfeiten der schedelmaten vormen niet de maatschappelijke evolutie (de tegenovergestelde meening bij De Lapouge, Ammon, Hansen, (*)) noch eenige andere fysieke evolutie; noch verschijnselen van ziekten-sterfte of pathologischen weerstand (†); noch de wijzingen of de toenemende volmaaktheid der machines (§), e. d. m.

Men hoede zich voor de meening, dat de genoemde evoluties sociale worden door het feit, dat zij vele sociale invloeden ondergaan; het laatste natuurlijk ten gevolge van de omstandigheid, dat deze evoluties zich over geassocieerde wezens uitstrekken. Wegens hun niet-psychischen aard moet aan al deze ontwikkelingsverschijnselen den naam sociale evolutie onthouden worden.

Men zou misschien meenen, dat dit dan om dezelfde reden met de leer van het historisch materialisme, die door moderne schrijvers ook zoo gaarne sociologische evolutieleer genoemd wordt (**), behoorde te geschieden? Het

(*) G. V. De Lapouge, *Les sélections sociales*, 1896; Ammon, *Die natürliche Auslese beim Menschen*, 1893; Hansen, *Die drei Bevölkerungsstufen*, 1889.

(†) Hayeraft, *Darwinisme en maatschappelijke vooruitgang*, 1897; J. Archdall Reid, *The present evolution of man*, 1896.

(§) Marxisten, bijv. Dr. Ludwig Woltmann, *Die Darwin'sche Theorie und der Sozialismus*, 1899, p. 290, 342, 358.

(**) Enrico Ferri, *Socialisme et science positive*, 1897.

Cornélie Huygens, *Darwin—Marx*, 1901; Dr. H. Gorter, *Het historisch materialisme*. (De Nieuwe Tijd, 1900—1901, Sept.).

is toch niet het geval. Deze leer heeft werkelijk de hoedanigheden eener maatschappelijke theorie; ondanks haar vermaard materialisme is zij even goed psychisch als elke andere sociologische beschouwing, en haar hoofdbestanddeelen vertoonen het geestelijk karakter ook spoedig genoeg. Klassenstrijd immers is een zekere gedraging van menschen of groepen van menschen; gedraging echter, reactie op zekeren prikkel, streving naar zeker doel, het zijn psychologische grootheden, die eerst door geestelijke meting waarneembaar worden. Dat, voorts, elk sociaal verschijnsel in laatste ontleding door oeconomische factoren, speciaal: de productiewijze, beheerscht wordt, wil zeggen, dat in de ideëenmassa, die de maatschappelijke stof vormt, de oeconomische ideëën — de voorstellingen betreffende stoffelijke behoeftsbevrediging — het machtigst zijn. Het geestelijk karakter van oeconomische factoren blijkt waarlijk spoedig genoeg; een productiewijze, bijv. grootbedrijf, is niets dan een oeconomische ideeëngroep, opgebouwd uit grooteigendom (het psychische van rechtsinstellingen zagen wij zooeven), groote clientèle (= het verschijnsel, dat talrijke personen gewoon zijn zich voor de vervulling van een oeconomische behoefte tot eenzelfde onderneming te wenden), groot-crediet (een verschijnsel van reputatie en vertrouwen, inzichten), organisatie (zie boven), ontzachelijke samenloop van koop- en huurcontracten, technische kennis enz.; het zijn zielstoestanden van het begin tot het eind.

En inderdaad, indien dit niet alles psychisch bleef, kon het niet sociologisch zijn; alle maatschappelijke verschijn-

L. Jacoby, Die Idee der Entwicklung, Eine sozial-philosophische Darstellung, 2te Aufl. 1886.

A. Bouchez, Darwinisme et socialisme, 1890.

selen zijn door en door psychisch, bestaan uitsluitend als geestelijke grootheden. Men late zich toch niet misleiden door uitdrukkingen, als „psychische elementen der maatschappij”, waarmede bijv. moraal, kunst, wetenschap e. d. bedoeld zijn. Alle elementen eener maatschappij zijn psychisch en het verschil tusschen bijv. artistieke en oeconomische ideeën is slechts, dat de eerste zich hoofdzakelijk bezighouden met een geestelijk, de andere uitsluitend met een stoffelijk object; het blijven beide: ideeën, deel van een zielsinhoud.

Als verklaringstheorie van maatschappelijke verschijnselen is het historisch materialisme een geestelijke theorie (*). (Haar verklarende waarde blijft hier natuurlijk buiten beschouwing).

De ideeën-in-wisselwerking, de voorstellingen die de maatschappij vormen, de sociale eigenschappen (het zijn alle synonymen) bestaan deels uit aangeboren psychische eigenschappen en zijn dus voor dat deel in het organisme erfelijk vastgelegd, bijv. bij den mensch een minimum van altruïsme (voornamelijk familiezin) en neiging tot nabootsen; en bestaan voor het andere deel in den bij het leven aangebrachten geestelijken inhoud der hersencellen, aangeleerde en onerfelijke sociale eigenschappen, bijv. rechtsgevoel, vaderlandsliefde.

Wij zullen deze tweeledige indeeling der sociale eigen-

(*) Vgl. Natorp, Sozialpädagogik, 1898, p. 164: „die materialistische Geschichtsauffassung ist im Irrtum genau so weit als sie materialistisch sein will und zu sein glaubt; eine andere Frage ist, ob sie es, dem letzten treibenden Motiv nach, nicht vielleicht weniger ist, als ihr selben bewusst ist.” Deze uitspraak gaat overigens wat ver, daar de genoemde leer binnen het zooeven in den tekst gemaakte voorbehoud materialistisch kan heeten (om haar bewering, dat alle sociale ideeën ten slotte voortkomen uit de op stoffelijke bevrediging gerichte ideeën).

schappen in de volgende bladzijden herhaaldelijk ontmoeten. Dat ik tot dusver de beide soorten met den gezamenlijken naam „idee” of „voorstelling” aanduidde en dit zal blijven doen overal waar haar oorsprong (afstamming dan wel opvoeding) niet onderscheiden behoeft te worden, geschiedde uit de overweging, dat de nadruk op het geestelijk uiterlijk dezer sociale eigenschappen het best door den psychologischen term „idee” kon worden gelegd. Deze terminologie wil dus volstrekt niet loochenen, dat ook aangeboren geestelijke eigenschappen samenstellende elementen eener maatschappij zijn, maar geeft te kennen dat zij, in die hoedanigheid beschouwd, zich precies eender vertoonen als de ideeën in engeren zin (aangeleerde voorstellingen en voorstellingscombinaties). Alle geestelijke eigenschappen, hetzij aangeboren of aangeleerd, krijgen eerst door den verschijningsvorm „idee” een maatschappijvormende gedaante; eerst als ideeën-in-hoofden melden zij zich — „accuseeren” zij zich — als sociologisch.

Wij troffen onder de in dit hoofdstuk gegeven bloemlezing der definities de sociologie menigmaal getooid met de organismenvergelijking, een kleedij welke ik dan met een kort woord van de hand wees. Inderdaad is m. i. een uitvoerige critiek op die beeldspraak thans niet meer noodig: zij is reeds zoo veelvuldig en geestvol aangevallen, dat voortzetting van den kamp zou kunnen gelijken op het inslaan van de open deur.

Alleen brengt het verband met 't boven ontwikkelde begrip der sociologie mede, dat de waarde der organische beeldspraak nog van één zijde kortelijk worde nagegaan. In 't midden gelaten, of het van tijd tot tijd nuttig kan zijn om maatschappelijke instellingen eens 'n oogenblik

met kenmerken van het dierlijk organisme te vergelijken en door die beeldspraak te verzinnelijken, moet ik op grond van het hier behandelde waarschuwen tegen de meening, dat zulk een vergelijking of gelijkstelling eenig licht zou kunnen werpen op den bizonderen aard der maatschappelijke verschijnselen. De aard der socialiteit, de eerste vraag die de sociologie heeft te beantwoorden, kan dáárom niet door eene verwijzing naar het organisme worden opgehelderd, omdat wij van het organisme al dadelijk veel minder begrijpen dan van de sociale groepeerings. Het staat veel verder van ons denken af. Wij kunnen de „associatie” der cellen niet meedenken tot aan het protoplasma toe, wij begrijpen hun wisselwerking in 't minst niet. Men kan de verbinding der cellen constateeren, heur band organo-chemisch noemen of iets dergelijks, maar wat organisch verbonden cellen precies voor elkaar zijn, voelt men niet.

In deze geestelijke onmeetbaarheid vooral zit het nuttelooze der organische beeldspraak; ze brengt ons geen stap nader tot begrijpen. De organische sociologie is even machteloos als haar evenbeeld: de materialistische psychologie; beide brengen tot verklaring van het wezen van haar object geen straaltje licht aan.

Men schepe dan liever, in plaats te leven van den afval eener populair geworden terminologie, men schepe dan liever voor de sociologie een eigen woordenschat, die bij voldoende beoefening van het vak ook den roem van het algemeen gebruik zal verwerven, en die in elk geval deze eerste verdienste zal bezitten, dat zij ons den aard van het materiaal leert kennen (*).

(*) Vgl. echter blz. 38, noot.

Een dergelijke veroordeeling moet, zagen wij reeds, over andere niet-psychische opvattingen der maatschappelijke verschijnselen geveld worden.

§ 6. Alvorens dit hoofdstuk besloten kan worden, wensch ik mij te weren tegen twee aanmerkingen, die tegen mijne definitie kunnen gericht worden. De eerste, en verreweg meest gerechtvaardigde, is deze :

Ik noemde een maatschappij: het verschijnsel dat er bij een aantal individuen voorstellingen aanwezig zijn van elkaars bestaan, elkaars eigenschappen, wenschen, eischen. Een maatschappij wordt dus gevormd door: individuen in zekere geestelijke gedaante, individuen met zekeren zielsinhoud. Is nu deze opvatting niet individualistisch en is zij met deze qualificatie niet veroordeeld? Nergens toch wordt gesproken van de maatschappij als eigen eenheid, met eigen leven, ziel, gemoed; immer blijft zij ontleed in haar elementen.

Of als uiting eener overgangsmeeening tusschen deze ultra-sociale en mijne individualistische opvatting hoor ik het volgende bezwaar: ten onrechte noemt gij de maatschappij niet: een verhouding tusschen individuen, maar individuen in zekere verhouding, terwijl 't begrip verhouding bovendien nog steeds tot individueele bestanddeelen gepulverizeerd wordt.

Het is zoo. Ik erken, dat ik het begrip maatschappij individualistisch heb omschreven en houd mij aan die omschrijving, omdat ik buiten individuen niets zien kan. Men houde hier wel in 't oog, dat deze opvatting niets lijkt op het gewraakte individualisme van Spencer; zijn maatschappij bestaat uit . . . individualistische individuen; terwijl hierboven uitdrukkelijk gewezen werd op

het feit, dat het samenleven den individuen andere ideeën bezorgt, dat geassocieerde individuen andere eigenschappen hebben dan eertijds de geïsoleerde (indien deze al bestaan hebben; bij de menschelijke soort was dit niet het geval).

Ik maakte ook geen bezwaar, om bij verdere bearbeiding van de sociologische stof, instellingen te behandelen, verhoudingen, „verknoppingen”, mits men toegeve, dat deze grootheden slechts zijn hulpconstructies voor het verstand, dat het in laatste instantie slechts zijn nomina, waarmede het oermateriaal: „eenige individuen in zekeren zielstoestand” bekleed wordt.

Wil men spreken van een eigen geest, een eigen gemoedsleven der maatschappij (*), dan is dit of een mystieke fictie, of een korte uitdrukking voor het feit, dat samenlevende individuen andere geestelijke eigenschappen hebben dan geïsoleerde.

Mijn voorstelling van maatschappij komt door dat alles volstrekt niet neer op een optelsom, op atomisme; ik erken, dat verreweg de meeste individuen zich van al de sociale invloeden, die in hun hoofd als voorstellingen geborgen zijn, niets bewust zijn; ik wil stellig wel spreken van een psychische verhouding, van een socialen band (†), maar kan niet toegeven, dat deze dingen meer zijn dan een nomen, een denkbeeldige hulpbrug, — tusschen de individuen gelegd — welker bestaan slechts aan het gedrag van individuen kan geconstateerd worden.

(*) Bijv. der tijdelijke groepeerings die „volksmenigte” heet en die volgens Lebon gekenmerkt wordt door lichtgeloovigheid, gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel en lichtgeraaktheid.

(†) Niet van de maatschappij als ondeelbaar organisch of geestelijk wezen, persoon zelfs; dit gaat mij te ver.

Alles samen genomen dunkt mij dan het individualistische in mijn sociologische definities zoo sterk niet; het berust ten slotte op een opvatting van solipsismus, waarop ik spoedig uitvoeriger zal ingaan.

De tweede te verwachten tegenwerping is de volgende.

Ik acht het mogelijk, dat lezers, die tot heden aan de sociologie weinig aandacht wijdden, de hier voorgestane psychische richting niet met volle ingenomenheid zullen begroeten. Het terugwijzen toch van het objectivistische, van elk natuurwetenschappelijk standpunt, het geheel opgaan in de geestelijke opvatting der maatschappelijke verschijnselen, waardoor aan elke exacte meting de pas wordt afgesneden, dit alles zou op hen den indruk kunnen maken van een teruggang te zijn, een verlaten van den hechten bodem van positivistisch onderzoek, misschien wel van nadering tot transcendentie of mysticisme.

Niets is minder waar; de geestelijk gevatte sociologie staat hiervan precies evenver af als de exact gevatte natuurwetenschap; een geestelijk gemeten verschijnsel is niets minder positief dan een zintuigelijke waarneming. En nu kan men 't niemand kwalijk nemen, indien hij — kind zijner natuurwetenschappelijke eeuw — voorkeur heeft voor de objectieve boven de geestelijke, de metrieke boven de doelsmaat; alleen, als bij sociologisch materiaal die eerste maat nu eens... niet meten kan? Want begrijpen wij wel iets van den omvang van de associatie, die China heet, door de opgaaf, dat „het Chineesche organisme” zooveel duizend kilometer lang en breed, en slechts enkele meters hoog is („omdat de Chineezen klein van gestalte zijn en laag bouwen”! Tarde, *les Monades et la Science sociale*, *Revue internat. de sociologie* no. 2, 1893, p. 168)? Of door cijfers van schedelmaten en haarkleur

— de sociologie van Lapouge — zelfs in historische veranderingelijkheid gegroepeerd? Zouden wij niet meer worden geholpen door een overzicht van den Chineeschen ziele-inventaris, van de bij de Chineesche individuen aanwezige en hun gedrag regelende ideeën? ideeën omtrent familie, eigendom, wetenschap, techniek, godsdienst, monarchie, hervormingen, naastenliefde, vaderland, vreemdelingen, kunst, nadat eerst de algemeene sociologie de beteekenis dier grootheden voor elke gemeenschap zal hebben vastgesteld?

Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn.

Indien ik thans mag aannemen, dat het begrip maatschappij voor ons doel toereikend omschreven is, is de tijd gekomen om over te gaan tot het tweede onderzoek, dat aan de behandeling van het eigenlijke onderwerp moet voorafgaan. Dit onderwerp, zagen wij, stelt zich voor, de beweringen en eischen na te gaan, welke onder speciale leiding der natuurwetenschap vóór en tegen democratische politiek geuit worden. Maar nu doemen er, indien wij onder politiek verstaan: bewuste maatregelen om een gewenscht sociaal gevolg in het leven te roepen, terstond drie vragen op:

1°. Kan men werkelijk het lot der maatschappij dusdanig beheerschen?

2°. Mag, of moet men het? en eventueel:

3°. Hoe, in welke richting dient het dan te geschieden?

In de wetten van toekomstige ontwikkeling, die men voor de maatschappij heeft opgesteld, hebben de sociologen die vragen beantwoord. Want dien wetten gaf men soms de gedaante van een ontwikkelingsgang, die niet verstoord kan worden, soms van regelen, die niet veronachtzaamd

behòoren te worden; een mechanische noodwendigheid dus of een zedelijke wenschelijkheid.

En nu berusten alle meeningen, die in het vraagstuk: Darwinisme—democratie geuit zijn, bewust of onbewust op zulke voorafgaande, sociologische ontwikkelingswetten; bij het voorspellen van zekere maatschappelijke gevolgen beroept men zich op noodwendigheid, bij het bepleiten of veroordeelen van maatregelen op wenschelijkheid. Daarom is het, indien wij al die meeningen beoordeelen en ons in het sociaal politieke vraagstuk een eigen meening vormen willen, noodzakelijk om vooraf na te gaan :

Wordt het lot eener maatschappij door onwijzigbare wetten beheerscht? Zoo ja, dan is alle ingrijpen in den loop der zaken òf onmogelijk òf zelf een mechanisch-noodzakelijk gevolg; zoo neen, mogen of moeten wij dan wenschen formuleeren waarnaar die toekomst gericht moet worden? en eventueel: welke zijn die wenschen en bestaat er kans ze te verwezenlijken?

HOOFDSTUK III.

Het ideaal der maatschappelijke ontwikkeling.

Is er zulk een ideaal? — Waarop berust zijn geldigheid? — Vermag het invloed uit te oefenen?

Wij willen de oplossing, die deze bladzijden zoeken, met korte voorzichtige stappen naderen.

§ 1. Vooreerst vragen we dit: Waartoe dit hoofdstuk?

Het heeft de volgende bedoeling: Dit hoofdstuk wil een toetsteen zien te leveren voor de zedelijke beoordeeling der maatschappelijke ontwikkeling. Wanneer we zouden kunnen vaststellen, dat dit of dat het maatschappelijk ideaal moet zijn, dan hebben wij tevens een maatstaf verkregen, om ontwikkelingsverschijnselen, en de wijziging dier verschijnselen door het ingrijpen van Staat en particulieren, zedelijk te meten; om degene, die tegen dat ideaal indruischen te veroordeelen, die er mee harmonieeren „goed” te keuren.

Dat wij voor de behandeling van ons onderwerp zulk een maatstaf behoeven, zal duidelijk zijn. Wij willen immers de waarde nagaan van zekere menschelijke gedragingen, in casu de democratische, philanthropische bemoeiingen met het maatschappelijk leven; wij willen

op grond van het Darwinisme en misschien nog op andere gronden onderzoeken, welk deel der democratische politiek „slecht”, welk deel „goed” genoemd moet worden; we willen er daarna op aandringen, de slechte gedragslijn te staken, de goede krachtig te vervolgen. Maar een oordeel van goed of kwaad en eischen voor een gedragslijn kan men slecht op een ethischen bodem doen rusten.

Men — in 't algemeen de democraat, altruïst — verdedigt sommige democratische wenschen, bijv. meer bezitsgelijkheid, armen-, ziekenzorg, arbeidersbescherming, algemeen kiesrecht, op gronden van humaniteit, recht, billijkheid, hoogste zedelijkheid: het zijn alle ethische vraagpunten.

Men — in 't algemeen de Darwinistische beoordeelaar der maatschappij — valt de democratie aan met het verwijt, dat zij ontaarding brengt, dat is: afwijking van den goeden aard; dat men verplicht is ook de belangen van het nageslacht te behartigen, dat de belangen der soort behooren voor te gaan; dat dit of dit eisch is van vooruitgang, van een goede sociale ontwikkeling: het zijn alle ethische oordeelvellingen.

Zonder maatstaf zijn die onmogelijk; zweven kan het zedelijk oordeel niet; om te meten behoeft men een maat.

Weismann of Lapouge of Kidd verklaren zekere sociale verschijnselen voor degeneratie: verdwijning van den echten, goeden aard der maatschappij; maar verzuimden voorop te zetten, waarin die bestaat. Indien bij een bevolking de fysieke sterkte afneemt, kan dit misschien uit een biologisch oogpunt een degeneratie zijn; dat het tevens een sociale achteruitgang is, is daarmee nog volstrekt niet gezegd; want de laatste kan slechts beteekenen verwijdering van het maatschappelijk ideaal. En ofschoon

deze naturalisten nu nergens den inhoud en aard van dit ideaal als toetssteen hebben vooropgezet, begaan zij toch herhaaldelijk zedelijke oordeelvellingen, die bedenkelijk veel lijken op ethische tinnegieterij.

Niet, dat zij — Darwin, Huxley, Haeckel, Virchow, Wallace, Galton, Lapouge, Haycraft, Ploez, Ammon en zooveel anderen — niet, dat zij zich hun ronddolen op vreemd terrein, hun „allotrie”, bewust zijn; van het ethisch karakter van hun oordeel hebben zij meestal gansch geen vermoeden en zedekundige curiositeiten zijn in hun werken geen zeldzaamheid.

Er zijn schrijvers, die getracht hebben het begrip maatschappelijke vooruitgang (achteruitgang) te grondvesten onafhankelijk van een zedelijken maatstaf. Men herkent hier duidelijk den invloed der natuurwetenschap. De biologen plegen de evolutie eener soort, die bezig is reeds verworven kenmerken te verliezen, regressief te noemen, progressief in het omgekeerde geval. Daar de afstammingslijn der levende wezens zich beweegt van de eenvoudig gebouwde naar de zeer ingewikkeld ingerichte, wordt nadering tot complexiteit dan gewoonlijk als een progressie beschouwd.

Deze maatstaven heeft men — Spencer vooral — naar de sociologie willen overplaatsen; Spencer bijv. meet de ontwikkelingshoogte en den vooruitgang der maatschappij af naar den graad en de toeneming van haar samengesteldheid; Vandervelde, De Greef naarmate er maatschappelijke instellingen verdwijnen of nieuw ontstaan; anderen weer meten het af aan vorm, bouw en verrichtingen van 't „sociale organisme”.

Of nu een biologische ontwikkelingshoogte kan beoordeeld worden los van een zedelijken maatstaf, wil ik in

het midden laten; voor een sociologische is het stellig een onmogelijkheid. In het spraakgebruik van alle volken beteekent vooruitgang en achteruitgang nooit iets anders dan: de nadering tot of de verwijdering van een doel (bijv. eind van een weg, herstel van een ziekte, verbetering eener samenleving). Het is begrijpelijk genoeg; deze begrippen immers ontstonden in de gedachtensfeer van psychische, van doelstellende wezens.

Om deze reden moet van Spencer's en andere naturalistische, niet-ethische, uitspraken over vooruitgang gezegd worden, dat ze slechts voorwaardelijk juist zijn. Indiën de toenemende samengesteldheid der maatschappij tevens is een nadering tot het maatschappelijk ideaal, eerst dan is ze een vooruitgang. Te vergeefs mat Spencer zich af (*) om aan een maatschappij vooruitgang of achteruitgang te constateeren, om een zelfstandig bestaand vooruitgangsbegrip te construeeren, onafhankelijk van een ethischen maatstaf; uitdrukkingen als „progress considered in itself” of „progress essentially” (o. c., p. 234, 243) helpen niets; het zijn pogingen om zich zelve zonder steunpunt op te heffen: een vermoeiend maar ijdel streven.

Te zeggen, dat progressie een speciaal sociologische beteekenis kan hebben en dat die beteekenis is: toenemende samengesteldheid, is een critiekloos nabootsen der natuurwetenschap. Bovendien is de onderscheiding tusschen maatschappelijke en ethische progressie uiterst bedenkelijk; zij schaft in onze taal de mogelijkheid eener maatschappelijke progressie, die tevens achteruitgang,

(*) Progress, its law and cause (Humboldt Library, 1882).

Zie ook Guillaume de Greef, *Le transformisme social*, 1895, deux. partie, Chap. IV, *Le mètre de la civilisation*.

eener regressie, die toch vooruitgang zijn zou! Zulke terminologie noem ik verbijsterend.

De eenige wetenschappelijk houdbare opvatting van het begrip vooruitgang is de ethische.

We zoeken het ideaal der maatschappelijke ontwikkeling. Gaan wij daartoe eerst na, wat met de uitdrukking maatschappelijke ontwikkeling, — evolutie — bedoeld is.

In aansluiting met mijn definitie van maatschappij omschreef ik op blz. 45 het begrip sociale evolutie als voortschrijdende wijziging der maatschappelijke compositie, d. i. van den bij een aantal individuen aanwezigen ziels-toestand. Als de sociale ideeën, wier bestaan de maatschappij vormt, als de verschillende groepeerings en instellingen, tot welke die ideeën zijn samengebouwd, een voortdurende wijziging doormaken, dan kan men zeggen, dat de door hen gekenmerkte maatschappij in een evolutie-proces betrokken is. Overeenkomstig de spraakgebruikelijke beteekenis versta ik dus onder dit woord: het verschijnsel niet eener enkele verandering, maar van onophoudelijke wijziging.

Wijziging in een bepaalde richting? neen; ik meen het zuiverste spraakgebruik te volgen door het woord evolutie in neutralen zin te bezigen. Maatschappelijke evolutie beteekent dus in dit boek niet het feit, dat de maatschappij of dat zekere groep van staten voortdurend zou naderen tot grootere gecompliceerdheid of tot zeker ideaal van volmaaktheid, of tot welke voorafgenoemde gedaante ook, maar het verschijnsel, dat zij, d. i. dat al haar samenstellende deelen in een onophoudelijk wijzigingsproces betrokken zijn. De feitelijke richting der evolutie heeft de sociologie daarna empirisch vast te stellen.

Dat dit wijzigingsproces werkelijk plaats grijpt, dat de maatschappelijke evolutie dus een feit is, behoeft hier niet betoogd te worden; na de kostbare praestaties door staathuishoudkundigen van de historische school, en door de sociologen die allen evolutionist zijn, kan dit hier gemist worden.

Sociale evolutie is de voortdurende wijziging der sociale ideeën in een of andere richting.

Degenen, die zich de verklaring der maatschappelijke evolutie tot taak stelden, hebben gepoogd in den chaos der zich vertoonende wijzigingen een zekere regelmaat te ontdekken, en voorzover zij hierin slaagden, hebben zij die regelmatigheid met den naam „wet” bestempeld, hiermede alweer nabootsend de terminologie der natuurwetenschappen.

Een tweede eigenaardige openbaring van de autoriteit dezer laatsten is, dat ook de inhoud van vele dezer sociologische „wetten” naar naturalistisch model is opgesteld. Als voorbeelden denke men aan de wet der regeneratie (terugverschijnen van instellingen), aan de wet der afgekorte recapitulatie (een analogie van Haeckel's biologische wet), een wet der regressie (verdwijnen van instellingen of organen; hoe meer recent zoo minder standvastig); de wet (!) der heterochronie; der verdwijning door „atrofie”; der schijnbare terugkeer (tot een oervorm n.l., ook genoemd spiralenwet, (een woord van Goethe)); de rythmenwet (of wet der reacties, der overmatige schommelingen). En nog wel meerdere; wetijveraars als Ferri of Vandervelde (*) halen er in hun netten waarschijnlijk dagelijks een paar op.

(*) Demoor, Massart en Vandervelde, *L'évolution régressive en biologie et en sociologie*, 1897; Dezelfden, *Parasitisme organique et parasitisme social*.

Ferri, *Socialisme et science positive*, 1897.

Iets minder naturalistisch is Spencer's wet der afnemende verspreidheid en toenemende differentiatie en verstrikt-
heid; verder zijn daar de wetten van het historisch
materialisme e. a.

Hebben deze sociologische „wetten” nu het karakter
van onontwijkbare natuurwetten? Zal het door haar voor-
spelde sociale gevolg onvermijdelijk intreden? Neen, dit
is niet het geval. Deze wetten kunnen niet heerschen
met mechanisch-noodwendige strengheid, omdat zij niet
opgesteld zijn voor een object, dat zich mechanisch-nood-
wendig gedraagt. Hun object is: het sociale individu,
dat wil zeggen: het psychische wezen, dat op zekeren
doelsprikkel reageert. Verander het doel en ge verandert
de reactie.

Dàarom is de sociologie een psychische wetenschap,
moet zij de psychische maat aanleggen, omdat haar
materiaal de eigenschap bezit van te verlangen, te streven,
te waardeeren, te willen. Een menschelijke handeling is
doels-noodwendig. Gegeven zijn hoofddoel: smarteloos-
heid, kan het niet anders, of elk der menschelijke
handelingen is gericht op de bereiking van dat doel; elke
handeling is een middel er toe; elk middel wordt voor
een oogenblik zelf doel, zoodra het door een handeling,
streving nog verworven moet worden. De causaliteit der
menschelijke handelingen — het determinisme — wordt
dus geen oogenblik geloochend, maar wèl het fatalistisch-
mechanisch karakter dezer causaliteit. Verandert het doel,
worden andere middelen, die zelf telkens doel worden,
aangebracht, dan verandert het door hen veroorzaakte
gevolg, de reactie.

Eén menschelijk doel kan niet veranderd worden:
smarteloosheid, en één reactie zal dus eeuwig en altoos

intreden: het smartvlieden (waarvan het streven naar geluk een der uitingen is). Behalve dit hoofddoel is alles veranderlijk; alle kleinere doeleinden zijn tusschenstations, middelen tot het hoofddoel; zij kunnen gewijzigd worden. Indien bijvoorbeeld een persoon meent, dat oeconomische welvaart slechts bereikt kan worden door zelfzuchtig bestrijden van medeburgers, zal dit laatste middel zijn dagelijksch doel zijn en dus de oorzaak van zekere zelfzuchtige handelingen; leer hem het middel van samenwerken, coöperatie, en ge wijzigt tevens zijn dagelijksch gedrag.

De toekomst der maatschappij, opgebouwd als zij is uit psychische, d. i. doelnastrevende wezens, is noodwendig afhankelijk van de doeleinden, welke die wezens zich stellen of welke men hen doet stellen. Het sociaal geschieden is een proces van doelstelling en doelnastreving.

Ook de maatschappelijke evolutie, de voortschrijdende wijziging van den zielstoestand der sociale individuen, en daardoor van de handelingen die uit die psychen voortkomen, heeft derhalve een teleologisch karakter; de geestelijke wijzigingen bestaan voor een groot deel hierin, dat nieuwe wenschen, dus nieuwe doeleinden, bij de individuen opkomen, resp. ingeprent worden, en zij nieuwe middelen aanwenden, andere handelingen volvoeren, om die doeleinden te bereiken.

Door den doelnastrevenden aard van het sociale materiaal is het mogelijk de maatschappelijke evolutie in een gewenschte, ideale richting te sturen.

§ 2. Elk individu bezit een hoofddoel: smarteloosheid, resp. geluk.

Ik bedoel hiermede niet, den individuen van wege de ethiek een doel te stellen of voor te schrijven; ik bedoel niet, dat het geluksdoel uit een of ander, boven de individuen uitreikend, moraalsbeginsel moet afgeleid worden. Ik meen slechts dit: het is een feit, dat elk levend wezen smart vermijdt; het is een zielsuiting, die voor de ethiek slechts te constateeren valt, te beoordeelen ganschelijk niet. Het is overbodig het smartvlieden goed of af te keuren, want zij laten het toch niet, zij, de psychische, de levende wezens. Leven, ziel = smartvlieden.

Tot dit hoofddoel dan leiden verschillende middelen, die alle op hun beurt telkens doel worden, hulpdoel, tusschen-stations. Deze laatste kleinere, tusschengelegen doeleinden zijn niet per se alle vereenigbaar; zoo verdraagt zich bijv. gezondheid niet best met een te weelderige levenswijze, welke beide door vele individuen begeerd, dus voor die velen een doel zijn. Ook alle middelen, die ter doelsbereiking kunnen aangewend worden harmonieeren niet van zelf reeds.

Daarom ziet zich de mensch steeds genoopt te kiezen tusschen verschillende middelen en doeleinden; hij zal trachten de beste middelen te vinden, d. i. die met 't geringste offer (minste smart) het snelst leiden naar zeker doel; en de beste doeleinden, dat zijn die, welke zijns inziens het snelst, het zekerst en het dichtst brengen bij zijn hoofddoel: smarteloosheid (geluk). De kennis van de beste middelen tot de beste doeleinden is voor elk persoon zijn moraal; zij is een code van voorschriften voor het beste gedrag, een beknopte handleiding tot geluk; wat natuurlijk niet belet, dat de drager eener moraal en zich zijn geluksdoel niet helder bewust hoeft te zijn, en zich in de

middelen vergissen kan (onzedelijke moraal). La morale est l'art d'éclairer l'instinct du bonheur (Victor Cousin); de beoefening dier kunst kan slecht zijn, maar blijft een poging tot geluksnadering. Zoo zal de moraal van een persoon, die gevoelig is voor lof en straf, welke hij van zijn medemenschen of van God verwacht, onder meer moeten bevatten het vervullen van door hen of door God geëischte taken (plichten). De moraal van een moordenaar zal o. a. inhouden dat hij zich degelijke wapens moet aanschaffen en veilige schuilplaatsen zoeken, want dit zijn de middelen, die zijn doeleinden verwezenlijken, die hij dus kiest, „goed” noemt.

Elks hoofddoel is smarteloosheid (geluk), maar het wordt door de verschillende menschen op verschillende wijzen bereikt, genaderd. De inhoud van dat geluksdoel is zeer uiteenlopend; hij hangt, zou men onnauwkeurigerwijze kunnen zeggen, van de smaken af; de een is reeds gelukkig, als de vervulling van eigen stoffelijke behoeften voor een wijle bereikt is, de ander eerst, als hij de vervulling van stoffelijke en geestelijke behoeften van zich zelf en een zoo groot mogelijk aantal medemenschen bereikt en voor een zoo groot mogelijke toekomst verzekerd weet. En behalve van de „smaken” hangt de opperste wensch ook af van het voorstellingsvermogen; voor de kleine Alzire, in Zola's *Germinal*, bestaat het in een maatschappij, waarin de kinderen allen een warm thuis hebben en eten naar welgevallen.

De concrete inhoud van iemands hoofddoel is zijn: ideaal. — Zijn moraal, gelijk gezegd, is de handleiding tot verwezenlijking van dat doel; het gezegde betreffende de middelen, die zelf tijdelijk doel worden, is hierbij in 't oog te houden. De verhouding tusschen de begrippen

doel, ideaal en moraal, is hiermee beknoptelijk aangegeven.

De zedekunde is de wetenschap van het wezen, het ontstaan, en de ontwikkeling van idealen en moraal-leeren; zij is dus de wetenschap van de concrete inhouden van het menschelijk hoofddoel, en van de middelen om het te naderen, van de moralen, de handleidingen tot smartvlieden (geluksstreven). De zedekundige wetenschap kan slechts uitgaan van het feit, dat elk levend wezen één hoofddoel bezit, blijkt te bezitten, n.l. het vlieden van smart.

Elk ideaal en alle moraal is dus utilistisch of duidelijker gezegd eudaimonistisch (dit woord zonder den altruïstischen bijmaak, dien men het eertijds verleende). Een niet eudaimonistische moraal, een gedragswetboek, aan welks naleving slechts offers verbonden waren (*) — offer n.l. zonder „voldoening” of andere vergoeding, die hun het smartkarakter ontnemt, — ware een ijdele constructie: geen enkel individu kon haar opvolgen; dit ware een psychologische onmogelijkheid. Een niet-eudaimonistische moraal staat gelijk met een zwem- of springtheorie, die de zwaartekracht buiten rekening laat: de individuen zouden zulk eene theorie niet in praktijk kunnen brengen, ten gevolge van het feit dat hun lichaam aan zwaartekracht blijkt onderworpen te zijn; in ons geval: tengevolge van het feit dat een psychisch wezen blijkt de smart te vlieden.

Onbewust zijn alle zedekundigen eudaimonist geweest; of zij spraken apriorisme en cirkelredeneering.

De mensch is een sociabel dier; een zeldzame ultra-

(*) De moraal van Durkheim bijvoorbeeld; vgl. Izoulet, *La cité moderne*, p. 606.

anarchist (tevens coelibatair en zonder vrienden) buiten rekening gelaten, kan en wil hij slechts in een samenleving vertoeven, en weet hij, of gevoelt onbewust, dat zijn idealen slechts door middel eener samenleving genaderd kunnen worden. Daarom is zijn ideaal dus bijna altijd een maatschappelijk ideaal. De — aan een persoon toeschijnende — ideale inrichting der maatschappij is dus volgens het boven gezegde de zoodanige, die de meest volkomen bevrediging belooft van zijn (geluks-) verlangens. Het maatschappelijk ideaal is dan voor den één 'n samenleving, waarin slechts hijzelf het „goed” (overeenkomstig zijn behoeften) heeft, voor den ander eene, waarin ook zijn medemenschen welvaren.

Kan, vroegen we (blz. 54, 55) de sociale evolutie een doel hebben, mag er, moet er een maatschappelijk ideaal zijn? Overbodige vragen: er is een doel, er is een sociaal ideaal; de individuen kunnen niet anders dan en blijken te streven naar een maatschappelijke organisatie, die aan hun geluksvoorstelling schijnt te beantwoorden. Het is noodeloos, te vragen, of er een doel moet zijn of te zeggen, dat er een ideaal mag of misschien niet mag zijn: de levende wezens, in casu de menschen, hebben er een, blijken er naar te streven. Zij laten het streven niet na, al zouden ook tien vakken van wetenschap willen zeggen, dat een sociaal doel slechts waan is.

„Leven” wil zeggen: een doel hebben.

Het meest sociabele dier, de mensch, bezit dan de voorstelling van of in elk geval het verlangen naar een maatschappelijke organisatie, die het meest zijn ideaal schijnt te zullen verwezenlijken. Enkele moedelozen, wilszwakken en anti-socialen uitgezonderd, zullen zij dus ook werkelijk streven naar de bereiking van dit maatschappelijk ideaal.

§ 3. Indien de psychologische afleiding van het levensdoel of hoe men 't noemen wil, juist is, zijn er verscheidene maatschappelijke idealen; er kunnen er zoovele zijn, als er — doelstellende — individuen bestaan.

Deze uitkomst schijnt weinig bevredigend; immers met het bestaan te constateeren van vele maatschappelijke idealen kan onze taak toch niet vervuld zijn; de vraag van dit hoofdstuk is nog niet beantwoord. Wij zoeken immers naar hèt Maatschappelijk Ideaal, het Opperste Ideaal, het ware doel der maatschappij, het echte, meest moreele, beste, meest juiste, waardevolle eigenlijke Ideaal.

Bestaat zulk een opperste Ideaal? Stellig, het bestaat. En zijn geldigheid? Is absoluut. En dit ideaal is? Het mijne.

Slechts één gelukshandleiding voert daarheen, d. w. z. er is één opperste moraal: de mijne. Zij geldt absoluut, omdat zij het gelukswetboek is, de wenschen vervult, van het eenige wezen, dat zeker bestaat: ik.

Deze absolutismen, die ik terstond verdedigen zal, kunnen een indruk wekken, waartegen ik bij voorbaat waarschuwen moet: ik ben nog volledig-egoïst (in de beteekenis van volkomen ongevoelig voor anderer leed), noch individualist. Het tweede zal in den loop der redeneering blijken, het eerste kan aannemelijk worden door de vermelding van den inhoud van „mijn ideaal”, welke luidt dat de inrichting der maatschappij zooveel mogelijk de voorwaarden moet vervullen, die in den kortsten tijd het meest duurzame geluk van het grootste aantal personen mogelijk maken.

Zooals gezegd, ik ga er van uit, dat waar tallooze idealen bestaanbaar zijn, juist het mijne de ethische maatstaf is, dus de maatstaf die ik hier noodig heb. Deze

absolute geldigheid dient natuurlijk bewezen te worden, al eer de inhoud van het ideaal de aandacht verdient; ik zie daarom van zijn concreten inhoud voorloopig af en wend mij tot de verdediging der verkondigde absolutismen. En daarbij gelieve men te bedenken, dat in die verdediging de persoon van schrijver dezes slechts schijnbaar op den voorgrond treedt, inderdaad echter onbelangrijk blijft. — Thesen: Er is één absolute zekerheid: dat ik besta; één logica: de mijne; één waarheid: wat ik voor waar houd, en één absolute moraal: mijn moraal.

Het eerste absolutisme komt neer op Descartes' stelling: „Ik denk, dus besta ik”. Ik = denken, en bestaan = ik zijn, door mij gedacht worden. Ik zie wezens, die mij, denkcentrum, gelijken, en neem bij analogie aan, dat ook zij denkcentra zijn; Ikheden die vinden, dat zij bestaan. De aanwezigheid van medemenschen en buitenwereld (inclusief mijn objectivistisch, niet-denkend, lichaam) is slechts een zekerheid, doordat het wereldcentrum: ik, waarneemt. Wat ik niet waarneem, bestaat niet. De zekerheid van mijn bestaan is absoluut, omdat een bewijs of een tegenbewijs niet mogelijk is; elk aanvoeren van bewijsgronden — aanvoeren tegenover mij — zet mijn bestaan reeds vooruit. Het zoogenaamde „bestaan” van andere wezens dan ik, kan mij slechts bewezen of waarschijnlijk gemaakt worden, indien vooraf vaststaat, dat ik besta. Solipsismus.

Ten tweede is mijn logica absoluut juist, want haar eventueele onjuistheid (een „objectieve”) zou mij slechts aangetoond kunnen worden, indien ik andere logica bezat. Het eenig mogelijke is, haar bijzondere regelen aan haar algemeene te toetsen, en aan te passen; haar meest algemeene regelen echter zijn onaantastbaar. Voor mijn

verkeer met medemenschen is het te hopen, dat mij dezelfde logica regeert als hen; waar niet, is alle verkeer onmogelijk, maar . . . heb ik gelijk.

Er is één waarheid: — in den zin van: kennis der buitenwereld — de mijne; waarbij het beginsel der ervaringswetenschap gevolgd wordt, dat innerlijke tegenspraak wijst op onwaarheid. Niet elke waarneming is een bewijs voor waarheid, maar slechts diegene welke zich in het geheel mijner vroegere waarnemingen het beste aanpast. Zinsbedrog blijft dus onwaarheid; de zon draait niet om de aarde. Indien ik de ervaring der andere denkcentra zie overstemmen met die van het denkcentrum, versterkt dit zijn kans op objectieve waarheid, deze weer in den zin van: geen tegenspraak wat mij betreft; altijd wat mij betreft, ik moet die overeenstemming constateeren, buiten mij om gaat het niet.

Er bestaat dan ten slotte slechts één smart, één groep wenschen: die van het Ik-centrum; dus één geluksbegeeren, één hoofddoel en één ideaal: het mijne; één middelenlijst om het te naderen: mijn moraal. Dat deze per se zelfzucht inhoudt, is onbewezen; indien de smart van anderen mij leed doet, zal mijn moraal altruïstische geluksmiddelen bevatten. Maar het blijven middelen voor mijn welzijn, en indien door hardvochtige inborst of opvoeding anderer doel en wenschen mij onverschillig zijn of mijn afkeer wekken, kan een alstruïstische moraal mij niet binden; ik kan haar niet volgen, want ik kan slechts streven naar: mijn doel.

Mijn moraal is absoluut(*); ik weet dat zij geldt, en

(*) Wat natuurlijk niet beteekent, dat in alle tijden eenzelfde moraal de heerschende is, integendeel; immers ook de ik-heden wisselen met de tijden en de omstandigheden.

dat is genoeg; zij heeft geldigheid, zij bindt mij; 't bewijs daarvan ligt in de feiten van mijn gedrag.

Ik (weet zoo zeker als mogelijk is dat ik) besta, en bestaan = begeerten hebben = hoofddoel bezitten; doel = streven er naar — want aldus is de psyche —; streven = middelen aanwenden. De leer der beste middelen voor het doel is mijn, is de moraal. Ethisch solipsismus.

Maar hebben dan alle opdoemende verlangens recht van bestaan? (een vraag, die aan het utilisme telkenmale gesteld wordt;) hoe moet 't met de vele aanwezige verlangens, die niet harmonieeren kunnen, wier gelijktijdige bevrediging onmogelijk is? Welke moet wijken? Is elke oogenbliksofswelling, hoe zonderling ook, een doel met bestaansrecht? Neen, in geen en deele. Recht en rechtvaardig is: datgene, wat aan mijn moraal beantwoordt, en mijn moraal, elke moraal wil: de nadering tot het hoofddoel, de onafzetbare heerscher: smarteloosheid (geluk). Waar de kleinere doeleinden, de tusschenstations, elkaar uitsluiten, moet heerschen het gewichtigste, d. i. welk het best (= snelst, duurzaamst) doet naderen tot het hoofddoel. En dit zal ook heerschen; de eigenschappen der ziel zijn er een waarborg voor; het individu zal werkelijk een tusschendoel, dat de nadering tot zijn hoofddoel vertraagt of bedreigt, opgeven; hij kan niet anders, indien slechts de geluksbedreigende kracht van zulk een tusschendoel (bijv. morfine, te lange inspanning) hem helder voor oogen staat, helder genoeg om zijn wil te drijven in de meest moreele richting.

Er is dus een objectieve maatstaf voor de deugdelijkheid van een ideaal, van een moraal, voor de „moraliteit” van een gedragswetboek, n.l. deze: de mate waarin het leidt naar het hoofddoel van elke ikheid. Dit is de zedekundige

hoofdregel, volgens welke een gelukshandleiding, waaraan werkelijk die naam toekomt, moet zijn opgesteld. Dit stemt geheel overeen met het begrip „waarheid” in het op blz. 70 aangeduide ervaringssolipsismus. Niet elke indruk weerspiegelt een buitending (dit in de beteekenis van een niet in het denkcentrum gelegen hypothetische oorzaak van indrukken). Niet elke waarnemings-„opwelling” heeft dus recht van bestaan en duidt op waarheid. „Waar” is slechts, wat volgens mijn logica in het geheel van mijn weten zonder tegenstrijdigheid kan opgenomen worden. Dit laatste is dus de, boven oogenblikssindrukken uitreikende, algemeene maatstaf. — Van oogenblikswensen werd zooeven hetzelfde gezegd.

Elke moraal die niet bekent zich te beroepen op een Ikheid, is aprioristisch, d. i. zij berust op een vermeend absolutisme, welks algemeengeldigheid kan omver geworpen worden.

Een ik-moraal geldt absoluut; slechts voor een ik-heid wel is waar, maar zij pretendeert niet meer; een aprioristische moraal beweert algemeen bindend te zijn, maar bindt niet, behoeft dit althans niet te doen; zij kan het slechts, indien het doel dat zij aprioristisch vooropzet, toevallig het doel is van alle bestaande ikheden. Dit behoeft niet het geval te zijn, en, waar het niet het geval is, is zij machteloos. Een psychisch wezen kan niet streven naar wat zijn doel niet is; streven is: reiken naar een doel. —

§ 4. Ik stel mij voor dat er personen zijn, wie het geheel niet bevredigt dat zij op hun vraag naar een opperste ideaal, naar 't mijne worden verwezen of op zijn gunstigst naar 't hunne; zij willen een verschil tusschen subjectieve idealen en een opperste ideaal; de

thesis der ik-moraal treft hen onbehagelijk; zij zoeken nog steeds een eerbiedwaardig, verheven, objectief-zelfstandig ideaal. Die wenschen kan ik tegemoet komen door het ten tooneele brengen van een opperste ideaal van het oude onvervalschte maaksel, in 't minst niet solipsistisch. Als voorbeeld er van kies ik het maatschappelijk ideaal, dat in een heldere ontwikkeling door Stammler (*) geconstrueerd wordt.

Indien wij, zegt Stammler, vragen naar het bestaansrecht van zekere wenschen en strevingen, dienen wij een algemeenen maatstaf te bezitten, waaraan dat recht getoetst wordt. Immers men kan niet zeggen, dat alles wat eenmaal bestaat, tevens recht van bestaan heeft (misdaad bijv. of schadelijke dieren). Die maatstaf moet dus uitreiken boven oogenblikswenschen, boven toevallige begeerten van een enkel individu; wij zoeken immers naar een objectief, niet slechts subjectief, geldigen toetssteen. Concrete doeleinden van enkele personen kunnen voor anderen niet verbindend zijn, wij moeten een van het subject en zijn tijd onafhankelijk, absoluut geldig, eeuwig einddoel opsporen. Persoonlijk geluk kan het einddoel niet zijn, want dat heeft slechts empirische, dus subjectieve, beperkte geldigheid. Gesteld eens, de gelukseischen van twee personen zijn onvereinigbaar, welke moet dan de voorkeur hebben, wiens wenschen zijn rechtvaardig? Hier zoeken we een algemeen-geldigen toetssteen, een laatste einddoel, een opperste beginsel. Voor dit einddoel mogen wij niet a priori een inhoud vaststellen; het moet slechts de formeele eigenschap be-

(*) Wirthschaft u. Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, 1896, p. 349—640.

zitten, alle individueele doeleinden te kunnen omspannen; het moet formeel op alle personen en alle tijden toepasselijk zijn. Welnu het onbeperkte einddoel van het maatschappelijk leven kan dan slechts zijn: een gemeenschap van vrije menschen, dat is een samenleving, in welk het elk persoon mogelijk is, zijn streven te richten op het onbeperkte einddoel.

Bij Stammler's ideeën heb ik het volgende op te merken. De zooeven genoemde formule, die van het maatschappelijk ideaal het „formeele” kenmerk moet weergeven (o. c. blz. 575—611), doet ons al dadelijk te land komen in een geduchte cirkelredeneering; de verklarende kracht toch van de uitspraak, dat het einddoel moet zijn, dat ieder dat einddoel kan naderen, is al zeer luttel.

Maar wij willen afzien van dat minder gelukkige slot, en terstond opmerken, dat in elk geval de zoogenaamde formeele algemeengeldigheid in Stammler's sociaal ideaal vervat schijnt. Het is het woord „ieder” dat voor dit criterium den doorslag geeft; ieder mensch moet in de gelegenheid zijn het objectief goede vrij te vervolgen; dit nu schijnt zijn ideaal, dat thans alle menschen en alle tijden omspannen kan, inderdaad te doen uitreiken boven subjectieve, concrete doeleinden, en het de objectieve geldigheid te bezorgen, die Stammler zich gedroomd heeft. Het valt in 't oog, dat deze algemeengeldigheid, waarop de Kantiaan Stammler onophoudelijk den nadruk legt, overeenstemt met Kant's zedewet: „handle so, dass die Maxime deines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einer allgemeinen Gesetzgebung gelten könne” (Kritik der praktischen Vernunft, p. 36).

Ik vraag nu: Waarom moet een ethisch einddoel uitreiken boven alle subjective doeleinden; waarom moet

het algemeen zijn, en voor alle tijden kunnen gelden? waarom moet het uitreiken boven het doel van concrete ikheden, boven mijn doel ten slotte, het eenige dat „is”? Waarop m. a. w. berust op haar beurt de eisch dat het — sociale of niet sociale — ideaal algemeen geldig, alomvattend moet zijn?

Op niets. Op een apriorisme.

Bedrog of geweld, zegt Stammler, is slechts (!) een subjectief doel; dit ware niet algemeen aanwendbaar en strijdt dus met het einddoel, dat algemeen geldig is. Maar het is nog geheel onbewezen, dat het einddoel algemeengeldig moèt zijn: indien bedrog of geweld mij nu eens aangenaam is, mijn blijvend geluk schijnt te waarborgen, en dus mijn einddoel is? Ik kan niet meer wenschen dan vervulling van een subjectief doel; eens anders wenschen bestaan niet, want — c. q. — ik voel ze niet; ge kunt mij nooit overtuigen dat ik behóór te streven naar wat mijn doel niet is, niet behoeft te zijn. Indien gij mij altruïsme ingiet? O ja, maar indien ik het niet opneem, te vol ben met egoïsme? Het moet volgens een — uwe — moraal? Maar ik erken haar niet.

De eisch der algemeengeldigheid berust op een apriorisme, en wel op dat van: altruïsme (of gelijkheidszin, zin voor gelijke rechten van elk mensch; aangezien ook dit niets dan altruïstische idealen zijn, daar ze bestaan in gevoeligheid en opkomen voor de belangen van niet-ikheden, zal ik voor de typeering van den algemeengeldigheidseisch steeds het algemeene woord altruïsme gebruiken).

De algemeengeldigheid berust op een altruïstische vooropzetting, wier goed recht door Stammler niet aangetoond wordt; maar wier oorsprong ik niet heel duister kan

vinden: een moraal die niet ieders belangen in hun recht liet, zou eenvoudig aan den ... altruïst Stammler onaangenaam zijn (*), en dat is ten slotte de zeer subjectieve, zeer beperkt geldige grond voor de ... algemeengeldigheid; Stammler schijnt dit niet te vermoeden.

Het apriorisme niet ziende, noemt hij de algemeene geldigheid een formeele eisch van elk einddoel. Verblindings! De eisch van algemeengeldigheid is wel degelijk een materieel kenmerk; het is al een inhoud en wel een altruïstische. Bedrog of geweld strijdt stellig met de algemeengeldigheid, maar zoolang het recht dezer laatste onbewezen blijft — en ze blijft dat bij Stammler — imponeert deze onvereenigbaarheid in 't minst niet. Het lust mij nu eenmaal om bijv. bedrieger te zijn of despoot; indien mij wordt voorgehouden, dat dit het geluk van anderen verkort, vraag ik terstond wat anderer geluk mij raakt. Ik kan geen wenschen koesteren buiten de mijne, en zooals mijn wenschen zijn, zoo luidt mijn ideaal. Indien ik meen, dat een zelfzuchtige levensinrichting al mijne wenschen bevredigt, mijn geluk voor goed verzekert, is er geen drijfveer denkbaar, die mij tot onzelfzuchtige daden zou kunnen aansporen. Een beroep op „eigenlijke, ware gelukzaligheid” (Plato) is machteloos; evenmin als men iemand voor een spijs, die hij niet lust, neiging kan inpraten door een beroep op de „ware smakelijkheid” dezer spijs.

Een geluksvoorstelling laat zich niet opdringen (Hume).

Hier wil ik even de waarschuwing van blz. 68 herhalen: dat uit al wat hier gezegd wordt noch mijn egoïsme be-

(*) Zie ook hieronder, p. 80.

hoeft te blijken, noch dat van alle ikheden; dat ik dus geen herhaling voorzet van Stirner's moraal der zelf-zucht (*). De bedoeling van dit hoofdstuk is niet, het egoïsme af te kondigen (reeds werd de altruïstische inhoud van mijn maatschappelijk ideaal vertoond); maar de bedoeling is, om de aanspraken van een moraal — van welke ook — op objectieve algemeengeldigheid theoretisch te betwisten, er op te wijzen, dat men ten slotte steeds bij subjecten, ikheden te land komt; dat een altruïstisch ideaal mij niet behoeft te binden, mij zelfs niet binden kan, tenzij ik.... altruïst ben; welk altruïsme dus door Stammler en zijn geestverwanten onbewezen, aprioristisch wordt vooropgezet.

Evenmin, zeide ik boven, zit er per se iets individualistisch, niet-sociabels, in de thesis der Ikheden; immers, dat een moraal slechts gegrond is op subjectieve wenschen, belet toch niet, dat door een of andere oorzaak — het verschijnsel van samenleven bijv. — die wenschen meer of minder gelijk van inhoud zijn; spoedig zal het blijken, dat deze mogelijkheid gelukkig een werkelijkheid is.

Om tot de theoretische grondvesting van het ideaal terug te keeren: Stammler, herhaal ik, heeft nergens de buiten de subjecten gelegen rechtsgrond, het feitelijk binden der al-omvattendheid bewezen. Zou het, nog eens, zonder die algemeengeldigheid onmogelijk zijn, dat allen, of mogelijk velen, hun einddoel (geluk of iets anders) bereiken? Wat doet het er toe; als ik slechts mijn d. i. het doel bereik; het is onmogelijk dat anderer doel mij per se ter harte gaat, tenzij alweer: ik reeds altruïst ben.

(*) Der Einzige und sein Eigentum, 1845.

En zoo stuiten we steeds op het aprioristische dezer algemeengeldigheid.

Voor moeilijkheden als de hier behandelde, die hij wel voorzien heeft, koestert Stammler niet veel eerbied; hij begrijpt, dat men vragen kan, waarop toch de algemeengeldigheid van het maatschappelijk ideaal berust, waarom iedereen vrij of gelukkig moet zijn, waarom het niet genoeg is, dat Ik gelukkig ben, maar acht dit een ongepaste nieuwsgierigheid; hij, en naar ik meen velen met hem, vinden het op den keper gezien de vragen van een enfant terrible. Maar is voor de wetenschappelijke zekerheid eener stelling zulk gedrag geen dringende eisch?

Ik moet er op wijzen, dat een ernstig en onpartijdig denker als Stammler, zulke en dergelijke moeilijkheden niet wegmoffelt; hij ziet ze onder de oogen en ... bekennt de onmacht van zijn standpunt (p. 375 „eine überzeugende Antwort kann nicht gegeben werden”; 462, eine absolut zwingende Antwort kann ich nicht geben; verder blz. 379, 558, 599, 612, 635 v.). De openhartigheid is te prijzen; maar minder, dat hij daarna den bouw van zijn redeneerkasteel — op de lucht — gemoedelijk voortzet. Neem het apriorisme weg — en hoe gemakkelijk is dit — en alles stort in. Tegen de ethiek wekt dit dan wantrouwen en ontevredenheid, en mij dunkt niet ten onrechte. Boven de apriorie verkies ik dan verre het absolutisme der Ik-moraal; haar macht wordt niet overschat, zij behoëft slechts één subject te binden, en zij bindt het; zij geldt onfeilbaar. Want Ik ben.

„Objectief rechtvaardig” is slechts, wat beantwoordt aan subjectieve idealen en moraalsleeren, in laatste instantie

aan die van het eenige stellig bestaande subject: Ik. Er bestaat dus, beter gezegd, geen objectieve zedelijkheid.

Wij kunnen geen rechtsgrond zoeken, die boven subjecten, gevoelscentra, uitreikt, en wat we er buiten meenen te vinden, heeft geen bewijskracht; het bindt slechts... als het toch reeds bond. Het is overbodig te zoeken naar buiten het subjectcentrum gelegen krachten; met bedreiging, belofte, toezicht of beroep op „verheven” beginselen vangt ge slechts individuen, die het volgen van deze drijfveeren reeds in hun gelukswetboek hebben opgenomen; wat daarbuiten ligt, is machteloos. Naar Izoulet's woorden: „Ah! folle combien folle, l'espérance de me contenir par l'évocation de ces surveillants divers! Mon intérêt est mon instinct fondamental. Mon intérêt est une force incoercible. Vous lui parlez d'ordres supérieurs? Il les traversera. Vous lui tracez une limite? Au grand jour, dans l'ombre, en action ou en pensée, cent fois, mille fois par jour, par heure et par minute, il la violera. Vous multipliez les entraves et les freins? Il brisera tout”.

Een buiten de individuen liggende moraal is als het buiten de aarde liggende steunpunt, dat Archimedes begeerde: men zou er misschien wonderen mee kunnen doen, indien ze maar bestond, of indien men de meerderheid der menschen, die op ethisch gebied nog volkomen apriorist is, maar in dien waan kon laten.

Reeds zijn goddelijke en natuurrechtelijke oorsprong der moraal onhoudbaar gebleken; de beschuldiging van apriorisme en de afkondiging van ethisch solipsismus is het verscheuren van den laatsten heiligen voorhang; zou het niet noodlottig kunnen worden?

Want men moet wel inzien, dat er na de opruiming van apriorismen niets overblijft dan een heftige strijd;

een strijd tusschen de ikheden, tusschen hun wenschen, hun idealen, hun moraal, en een strijd, waar in geen hof van arbitrage zich mengen kan, omdat er geen „hooger” buiten de individuen liggend beginsel is, waarnaar men tegenstrijdige idealen zou kunnen beoordeelen; waarin dus niets anders den doorslag kan geven dan: de macht. (*)

Of heb ik nu soms het heele begrip „ideaal” en „moraal” vernietigd? Is algemeengeldigheid misschien een intrinsiek, niet-uitsnijbaar deel van het wetenschappelijk begrip „ideaal, moraal”? Stammler (o. c. blz. 457) wil het aldus doen voorkomen (zie ook Staudinger, *Ethik und Politik*, 1899, blz. 35 en passim), waartegen ik opmerk: 1° dat het oordeel der wetenschap niet buiten de ikheden gelegen is; dat het gindsche oordeel ten slotte slechts op de meening berust van Rudolf Stammler; 2° dat de stelling, dat algemeengeldigheid aan het begrip ideaal inhaerent is (o. c. blz. 375), zelf alweer aprioristisch is. Dit blijkt — behalve reeds uit 't spraakgebruik — duidelijk hieruit, dat Stammler's maatschappelijk ideaal slechts het recht van menschenlijke doeleinden erkent. Deze geheel willekeurige begrenzing toont duidelijk het aprioristisch karakter zijner vooropzetting; want men kan ze, zonder dat eenig verzet mogelijk is, door andere onbewezenheden vervangen, bijv. het recht van alle doeleinden (van alle levende wezens dus, ook dieren), voor zoover die elkaar niet uitsluiten, wat bijv. volgens vegetariërs niet altijd het geval behoeft te zijn. Dat dit ons geen maatschappelijk ideaal zou leveren, ontken ik, want huisdieren

(*) Zie „recht is macht” in hoofdstuk VI § 4, 3°.

bijv. zijn wel degelijk door sociale voorstellingen met ons verbonden. Stammler's beperking der algemeengeldigheid tot menschelijke doeleinden wijst er dan op, dat hij voor „rechten der dieren” ongevoelig is; en hieruit blijkt alweer ten duidelijkste, hoe de algemeengeldigheid geen formeel, maar een materieel begrip is: de inhoud van een subjectief ideaal.

Ik concludeer, dat allen die hem den ethischen grondregel der algemeengeldigheid toegeven, nooit verder kunnen komen dan een aprioristische moraal, en dat dit resultaat geheel onbevredigend is; want een wetenschappelijke uitkomst zonder bewijskracht is waardeloos.

Stammler beroept zich aanhoudend op een analogie der ervaringswetenschap: objectief wetenschappelijke waarheid n.l., die rang moet hebben boven subjectieve oogenblikssindrukken, welke immers zinsbedrog kunnen zijn. Het werd boven reeds gezegd, dat het bewijs van eene „objectieve” waarheid slechts realiseerbaar is in mijn denkcentrum en dus in laatste instantie alweer mijn waarheid wordt; ze wordt dit, indien ik haar zonder tegenstrijdigheid kan invoegen in het geheel van mijn ervaring.

Deze regel van algemeengeldigheid blijft dus bestaan; niet alle oogenblikss-indrukken bevatten waarheid, maar diegene, welke vereenigbaar zijn met het geheel van mijn ervaring. Evenzoo, om Stammler's zeer juiste analogie — of misschien is 't meer dan een analogie — te volgen, zijn niet alle oogenblikssdoeleinden gerechtvaardigd maar slechts diegene, die mijn hoofddoel bevorderen. Ik erken dus wel het recht van een algemeenen maatstaf, maar construeer hem anders dan Stammler doet. Het ideaal is niet: dat wat zooveel mogelijk het doel — van „geluk”

wil Stammler niet hooren — verwezenlijkt van het grootst mogelijke aantal, maar dat wat zooveel mogelijk mijn doel verwezenlijkt (en dit bevat dan eventueel de doeleinden van anderen).

Waarom of ik nu wel dèze algemeengeldigheid aanvaard en toegeef, dat oogenblik wenschen (resp. indrukken) moeten wijken voor de belangen van het hoofddoel (dúúrzaam geluk, resp. harmonieerende ervaring)? Omdat alzoo mijn moraal (resp. kennis der ervaringswetenschap) is; omdat ik toevallig niet kortzichtig genoeg ben om mij op oogenblik-doeleinden blind te turen; en omdat deze algemeengeldigheid het geluksbelang van ieder is, die slechts inzicht bezit in het voorwaardelijk belang van oogenblikswenschen.

Maar moeten wij nu niet concludeeren, dat dit hoofdstuk dan toch geen maatschappelijk ideaal geleverd heeft? Volstrekt niet.

Indien Ik maar sociabel genoeg ben, zal ik inzien dat mijn hoofddoel slechts door een ideale maatschappelijke organisatie genaderd kan worden; daarom zal mijn — subjectief — ideaal van zelf al zijn een maatschappelijk ideaal. En bij feitelijk onderzoek zal blijken, dat zoowat van alle ikheden het ideaal een socialen inhoud heeft, omdat zij zoowat alle sociabel zijn.

Ik koos Stammler's verhandeling als een helder, niet als een bij uitstek schuldig voorbeeld van aprioristische redeneering: haast alle zedekundigen zijn apriorist geweest; slechts door het invoeren van het ik-motief had die klip vermeden kunnen worden.

Rousseau en alle natuurrechtleeraars waren aprio-

rist; zij vergaten aan te geven, waardoor hun moraal bindend zou zijn.

Kant verkondigde als kenmerk der hoogste moraal de algemeengeldigheid en was dus altruïst op onbewezen gronden.

'Friedrich Lange zegt (*), dat de opperste rechts-eisch eener maatschappij is, dat zij de behoeften van al haar leden vervult: het is een apriorisme.

Om eenige sociologen te noemen:

Mackenzie (†) zegt dat „self-realisation” van het individu (d. i. alle individuen) het doel der maatschappij is; dit berust op een aprioristisch „recht van allen”. De uitdrukking „doel der maatschappij” nadert bovendien bedenkelijk tot ouderwetsche teleologie; vgl. Giddings (o. c. blz. 353): „the supreme end for which society exists”.

Schäffle (§) zegt, dat het onloochenbaar alom bestaande egoïsme (in de beteekenis niet van zelfzucht maar van Selbstbehauptung), kortom dat het welzijn van het individu slechts gerechtvaardigd is, omdat de gemeenschap daar ook wel bij vaart: een niet gegrondveste gemeenschapsmoraal.

Izoulet (**) ten slotte zegt, dat altruïsme het ware belang van het individu bevordert en dus zijn moraal moet zijn. Maar toch alleen voor individuen, die door het lijden van anderen zelf smart voelen, wat onmogelijk van iedereen getuigd kan worden. De groep Russen, die bezig is Finland ongelukkig te maken, bevindt zich in een volkomen behagelijke positie; of negerkoningen, die hun hut bij voorkeur met menschedels bevloeren. Op hun onge-

(*) Die Arbeiterfrage, 3te Aufl. 1875, p. 277.

(†) An Introduction into soeial Philosophy, 2nd. ed. 1895.

(§) Bau und Leben, I p. 235.

(**) La Cité moderne, 6me ed. 1901.

voeligheid zal elke altruïstische moraal afstuiten; de nutsgrond helpt niets, waar zekere moraal niet nuttig is, geen wenschen bevredigt. We hebben hier een oude fout, eene die mij in het anders zoo heldere utilisme altijd gehinderd heeft; Izoulet's stelling is een herhaling van het standpunt van Bentham en Mill, die leerden dat welbegrepen utilisme per se naar algemeene menschenliefde voert („het doel der maatschappij is het geluk der meerderheid” enz.); zij vergaten het indien, het ik-motief; en waren apriorist.

§ 5. Een laatste moeilijkheid aler we de grondvesting van het maatschappelijk ideaal hier voor afgedaan verklaren. Men zou mij dit kunnen toevoegen: gij zocht in dit hoofdstuk een algemeenen toetssteen voor de te vellen beoordeelingen en meendet apriorisme te constateeren in alle tot heden opgestelde moraalessleeren; — durfde het niet aan, om uwe oordeelvellingen te bouwen op zulk een voetstuk, dat niet per se door ieder als bestaande erkend wordt; — ge kwaamt terecht bij een slechts voor u absoluut geldende, zeer speciale moraal; — ge hebt dus voor anderen dan uzelf geen algemeenen toetssteen gevonden; en daarmee is dit hoofdstuk mislukt.

Op deze veronderstelde interpellatie zij het volgende geantwoord.

Indien dit hoofdstuk juist redeneerde, is het niet mislukt; op zijn hoogst zou men kunnen zeggen, dat het de ethiek doet mislukken, dat is, dat het de onmogelijkheid aantoonde eener wetenschappelijk gegrondveste moraal (wat ik stellig niet toestem).

Het ideaal van mij alleen is onbelangrijk; maar indien het kan, moet, overeenstemmen met het ideaal van vele ikheden, krijgt het beteekenis. Indien de wenschen,

neigingen, van vele leden der Europeesche samenleving van dien aard zijn, dat zij mijn ideaal òf reeds bezitten, òf na eenige overreding zouden kunnen aanvaarden, dan is de verkondiging van mijn ideaal niet overbodig geworden; dan kan het meehelpen om de organisatie der maatschappij in een gewenschte richting te stuwen.

Die overeenstemming nu zullen weinigen ontkennen; ik toonde reeds terloops den altruïstischen inhoud van mijn ideaal; wie echter twijfelt er aan, dat de meerderheid der Europeeërs altruïst is, en dat wordt in toenemenden graad en aantal. De gevoeligheid voor anderer leed en geluk neemt voortdurend toe en als uitingen daarvan de liefdadigheid, de barmhartigheid, de democratie, de arbitrage en vredesbeweging. De twintig eeuwen Christelijke propaganda doen haar invloed gevoelen; zij hebben van het altruïsme reeds een aloude traditie gemaakt, omhangen met een aureool van heiligheid en onafwijsbaarheid; zoozeer, dat zelfs zij die zich tegenstanders noemen van dien godsdienst — de Encyclopaedisten bijv. en vele moderne socialisten — toch zijn altruïstische moraal aanvaarden en bevorderen als hun hoogste goed.

Met dit alomverspreide altruïsme is mijn ideaal in overeenstemming.

Indien de algemeene logica, die mij regeert, niet dezelfde ware als die mijner soortgenooten, zou mij dit van alle geestelijk verkeer met hen uitsluiten; te veranderen viel het niet, ik ware onbereikbaar; maar deze excentrieke logica aan het begin van een onderzoek als leiddraad te verkondigen, zou onbelangrijk werk zijn; het boek bleef toch voor anderen onleesbaar.

En wat de moraal aangaat: indiën uit mijn wenschen en neigingen een van de overgroote meerderheid af-

wijkende moraal voortvloeide, zou de verkondiging dezer moraal als een toetssteen voor een sociologisch onderzoek en tot beoordeeling van sociale stroomingen geen waarde hebben. Maar gelijk zooeven gezegd werd, houd ik mijn ideaal voor het thans meest verspreide en meest alledaagsche; en om deze reden is het, ondanks 't feit dat zijn geldigheid slechts voor één persoon (i.c. mij) bewezen kan worden, bruikbaar als algemeene oordeelsmaatstaf; want 't is waarschijnlijk, dat het geldigheid zal bezitten voor velen.

Dàt mijn ideaal met het in Europa overheerschende overeenstemt, is zeer verklaarbaar; het feit, dat in deze landen het ideaal der meerderheid gelijk van inhoud is, is geen toevalligheid, die, nadat het ethisch solipsismus met een duizendvoudige verscheidenheid gedreigd had, ons nog boven bidden en denken in den schoot valt. De overeenstemming der idealen van de tot een maatschappij vereenigde ikheden is onvermijdelijk. Want wel beantwoordt ieders ideaal slechts aan zijn eigen wenschen, maar men mag daarom aan 't woord „eigen” nog geen individualistische beteekenis hechten; elke ikheid, mèt zijn wenschen, is door zijn omgeving, opvoeding, lectuur, omringende moraal enz. gevormd en gekneed, en weinigen slechts worden door hun aangeboren neigingen verhinderd, het ideaal hunner omgeving tot het hunne te maken (vgl. Baldwin, Gumplowicz). Een overheerschende gelijkvormigheid der idealen is daarvan het onvermijdelijk gevolg.

De moralen, de lijst der middelen tot bereiking van het ideaal, kunnen iets meer verschillen, omdat inzichten in- en kennis van den voor 't doel te bewandelen weg meer uiteenloopen.

Men begrijpt na deze opmerkingen, dat onze zedeleer van de gewraakte aprioristisch-altruïstische niet in inhoud verschilt, maar in theoretische grondvesting.

Een solipsistische zedeleer is onomstootelijk, een aprioristische ligt bij de eerste aanraking omver.

Het ideaal der maatschappelijke ontwikkeling is de zoodanige, waarin voortdurend meer een ideale organisatie der maatschappij verwezenlijkt wordt. Een ideale organisatie der maatschappij is een zoodanige, waarin de voorwaarden vervuld zijn, die in den kortsten tijd het meest duurzame geluk van het grootste aantal personen mogelijk maken.

Alle ontwikkelingsverschijnselen, alle sociale bemoeiingen, die ons dit maatschappelijk ideaal doen naderen, keuren we goed, bevorderen wij zoo mogelijk. We moeten dit wel, want aldus is de kracht en beteekenis van het begrip ideaal.

Alles wat ons van het ideaal verwijdert, wordt veroordeeld, en zooveel mogelijk tegengewerkt.

Met onzen maatstaf gewapend, volgen wij het vroeger gegeven programma en beginnen wij onzen sociologischen marsch.

TWEEDE AFDEELING.

PROEVE EENER SOCIOLOGISCHE
SELECTIETHEORIE.

HOOFDSTUK IV.

Omvang van het begrip selectie.

Zijn toepassingen.

Na de uiteenzettingen van de hoofdstukken II en III zou de behandeling van ons onderwerp nu eindelijk kunnen aanvangen, indien: er een goede behandelingsmethode ten dienste stond. Maar die ontbreekt m. i. in de sociologie; althans is zij noch voltooid, noch scherp afgeteekend en zonder tegenspraak.

Het is het doel dezer afdeeling II de uiteenzetting eener bruikbare behandelingsmethode te beproeven. Men zal ontwaren, dat die uiteenzetting ons spoedig reeds eenigszins in het Darwinisch—democratische vraagstuk binnenvoert.

§ 1. Onder de theorieën, die op de moderne wetenschap een diepen invloed hebben geoefend, neemt de selectieleer een eerste plaats in; zij heeft op het denken der afgeloopen eeuw een onuitwischbaren stempel afgedrukt.

Te zeggen, dat de selectieleer, die tot heden haar grootste rol in de biologie heeft gespeeld, een bedenksel is van Darwin en Wallace zou onjuist zijn; een selectieleer toch is logisch zoo onbetwistbaar bindend, dat zij reeds lang, reeds altijd misschien, den denkenden

mensch door 't hoofd heeft gespookt. Dat bij concurrentie van sterk en zwak de eerste eigenschap bestendigd wordt, de tweede verdwijnt, volgt uit de definitie van sterkte zelf. (Het is haast tautologie; wat overigens niet per se een veroordeeling beteekent, daar men alleen op een identieke vergelijking veilig de waarheid bouwen kan.) En dat het karakter eener veelheid door het afzonderen, verwijderen, van eenheden met zeker kenmerk gewijzigd kan worden, dat wisten al de veefokkers, de tuinlieden, de strafrechters, de moralisten. Dat zat in de lucht, al eeuwen lang; Darwin en Wallace, de onbestemde noties tot een stevige formule verdichtend, zetten een ei van Columbus op; waarom is en wordt in de natuur alles steeds meer doelmatig? omdat het ondoelmatige wegvalt. Een zucht van verlichting ontsnapte der menschheid; de selectieleer had het drukkende raadsel beantwoord; een ontzachelijke populariteit volgde.

Het is bekend, dat de toevallige lezing van Malthus' boek *On Population etc.*, in Darwin's hoofd, in het mach-
tige feitenmateriaal, waarover hij beschikte, de bezielende vonk wierp; het herinnerde hem aan de neiging aller wezens, om zich te vermenigvuldigen ver boven bestaande levensmogelijkheid uit. Onbegrensdsheid der levenskiemen en karigheid der levensmiddelen; van daar een allesbeheerschende strijd, soms als direct persoonlijke worsteling soms als indirecte verdringing; het laatste bijv. bij uitstek de strijdwijze der planten. Uit dien strijd blijft slechts over, wie eigenschappen bezit, die in een gegeven bestaansmilieu nuttig zijn; want zelfs dieren met gelijke levensvoorwaarden hebben nog geen gelijke eigenschappen. Er bestaat een differentiatie, waaruit de natuur haar „keus” kan doen — een beeld dat Darwin aan de fokkerij ontleende.

Wat is de oorspong der differentiatie? Volgens de oudere theorie is het uitsluitend de variabiliteit, de gewone schommelingen in de erfelijkheid. Kroost gelijkt zijn ouders, maar nooit precies; het erft alle eigenschappen maar met kleine verschilpunten. De afwijking, die in den bestaansstrijd van nutte is, doet zijn bezitter overwinnen, maakt zijn voortplanting mogelijk; de variaties worden geërfd, in het nakroost bestendigd; aldus worden soorten gewijzigd.

Volgens de nieuwere theorie bestaat differentiatie ook ten gevolge der mutabiliteit; dit is de naam voor het optreden van buitengewone, soortonderbrekende afwijkingen, en alleen hierdoor zou de evolutie bewerkt kunnen zijn.

Hoe dit zij, voor ons is hier van belang, dat in een selectie-theorie differentiatie het kenmerk moet zijn van het keusmateriaal en deze eigenschap is in beide richtingen vervat.

De biologische selectietheorie bedoelt een verklaring te geven van de veranderingen, die in de levende natuur al hebben plaats gegrepen en nog plaats grijpen; ze beoogt te zijn een theorie der historische wijzigingen, te zijn een evolutieleer. Men onderscheide dus de begrippen selectie en keus; selectie wil zeggen: evolutie door keus en verwerping, keus is een moment der selectie waarvan andere momenten zijn: differentiatie, voortplanting, karigheid der bestaansmiddelen, erfelijkheid, enz.

Nadat het Darwinisme den eersten tegenstand der wetenschappelijke conservatieven overwonnen had, ging het een tijdperk van grooten roem te gemoet; het scheen alle raadselen der evolutie op te lossen; met een stormachtig enthousiasme werden deze verdiensten rondgebazuind.

Het is wel aan dit succes toe te schrijven, dat men de

selectorische redeneering al spoedig in andere takken van studie beproeven ging. Evolutie toch, vergroeiing, vervorming, voortdurende wijziging, viel niet alleen in de biologie te constateeren; en ook naar de ontwikkelingsverklaring voor tal van andere verschijnselen werd ijverig gezocht. Wat lag meer voor de hand, dan dat men het heilzame Darwinische recept ook hier eens probeerde? En zoo treft men dan in het laatste kwart der 19^e eeuw selectietheoriën aan in de sociologie en in haar takken: ethica, taalwetenschap, staathuishoudkunde, beschavingsleer; in de geologie, in de scheikunde, in de sterrekunde.

Het is duidelijk, dat indien een selectietheorie in deze ver uiteenliggende wetenschappen recht van bestaan zal hebben, zij meer moet zijn dan een soort biologische beeldspraak. Dikke boeken zijn er gewijd aan het trekken van parallelen tusschen niet-verwante wetenschappen en zij hebben omtrent het wezen van elk geen greintje inzicht bijgebracht. Men weet hoe vooral in de sociologie biologische vergelijkingen geliefd zijn; men weet ook hoe nutteloos zij zijn geweest.

Daarom zal dan ook in een niet-biologische wetenschap een selectorische redeneering eerst gerechtvaardigd zijn, indien een algemeene selectie-formule kan vastgesteld worden, die aan alle toepassingen tot gemeenschappelijken grondslag dient. In dat geval zal de biologie niet langer als monopoliste der selectorische redeneering worden beschouwd, maar als medebezitster; daargelaten voorloopig of de bevoegdheid om deze redeneering aan te wenden voor alle andere wetenschappen van nut kan zijn.

Vele vragen dus moeten beantwoord.

Om de sociologie als voorbeeld te nemen: heeft Schäffle, die in zijn *Bau und Leben des Sozialen Körpers* de selectietheorie op het maatschappelijk verloop toepast, aldus een nieuw biologisch analogiespel gedreven? Of bestaat er een logisch extract der selectietheorie, dat aan dergelijk redeneeren een zelfstandig karakter zou verleenen? Verder: wordt er werkelijk in een maatschappij een selectieproces afgespeeld, kan zoo'n algemeene selectietheorie werkelijk sociologisch vertaald worden? En ten slotte: is een selectorische redeneering der sociologie van nutte?

De algemeene selectieformule, die aan de biologische selectietheorie wel logisch maar niet historisch voorafgaat, zal uit de laatste moeten worden afgeleid; men zal dus teruggedeneerend moeten nagaan, van welk logisch praemisse de biologische selectie een toepassing is.

§ 2. Als algemeen karakter der selectietheorie kan gelden, dat ze in de eerste plaats een evolutie-theorie wil zijn, een verklaringsleiddraad van een onafgebroken reeks veranderingen, die er geweest zijn, thans plaatsgrijpen, nog komen zullen.

In de tweede plaats verklaart de selectietheorie, daar waar een evolutie reeds is aangevangen, het — casu quo — standvastig blijven op de bereikte evolutiehoogte.

Het algemeene doel eener selectietheorie is het ontstaan te verklaren van geworden, en de standvastigheid van bestaande dingen. Haar inhoud, de termen der selectorische denkwijze, zijn de volgende.

Vooreerst een veelheid van individuen als materiaal, waaruit eventueel gekozen wordt.

Ten tweede een doel dat door alle individuen wordt nagestreefd, maar niet voor allen bereikbaar is. Doel,

karigheid en mededinging. De niet-slagende individuen vallen weg uit den selectievoorraad.

Ten derde: een milieu, waarin de individuen geplaatst zijn en hun doeleinden nastreven; de beperkte bereikbaarheid dezer laatste volgt meest uit de eigenschappen van dit milieu.

Indien het selectieproces een verklaring moet zijn van het ontstaan en bestaan van zekere eigenschappen, moet 't niet-slagen en wegvallen niet aan toeval te wijten zijn, maar aan een gemis van eigenschappen, die in het gegeven milieu voor het bereiken van het doel vereischt zijn. We krijgen dus als volgend kenmerk:

Het doel is uitsluitend bereikbaar door zekere individuele eigenschappen, maar deze zijn bij de aan 't selectieproces onderworpen mededingers in verschillende graden voorhanden.

Met de tot nu toe genoemde kenmerken levert de selectie niet meer dan een statisch proces; door wegsnoeiing van ondoelmatigheid onderhoudt zij een bereikte ontwikkelingshoogte. Om een evolutieproces te krijgen, voortschrijding, rijzing van het gemiddelde, zijn nog andere factoren vereischt. Daartoe moet elk der niet-wegvallende eenheden — heur persoonlijke onveranderlijkheid als gegeven beschouwd — oorzaak zijn van het ontstaan van afkomelingen — reproductie —, die de bij haar vertegenwoordigde doelmatige eigenschap bestendigen; bestendiger in hoofdzaak maar niet altijd in denzelfden graad; deze variatie is het, die van het statisch proces een evolutie maakt. Onder de nieuwe generatie kan nu een verdere keus plaats hebben, waardoor het gemiddelde der samenstellende eenheden wijziging ondergaat.

Een selectie, die tevens evolutie is, bestaat dus uit een

reeks van keusmomenten, die door reproductie en bestendiging verbonden zijn; keuze heeft er plaats, indien een doel wordt nagestreefd door een veelheid van individuen, welk doel slechts door een zeker kenmerk bezittend deel kan bereikt worden.

Dit is duidelijk de redeneering die aan het oudere en hedendaagsche Darwinisme ten grondslag ligt; deze eenvoudige redeneering was 't, die de geheimzinnige doelmatigheid der natuur kon ontsluiëren.

Het gezegde samenvattend, krijgen wij als bestanddeelen voor een selectorisch ontwikkelingsproces:

veelheid van individuen; — een doel dat allen nastreven, maar niet allen bereiken kunnen; beperktheid en mededinging; een milieu; — differentiatie, en verwijdering van de niet-slagenden; — reproductie, bestendiging van type, nieuwe differentiatie.

Indien nu zekere in studie genomen verschijnselen de hier genoemde elementen eener selectietheorie bevatten, dan mag men op deductieve gronden aannemen, dat de ontwikkelingsgang dier verschijnselen in een selectorische redeneering kan verklaard worden. Daarbij moeten echter de feiten van elk concreet onderzoek nog leeren, of de ophelderende kracht van deze „verklaring” in het vak in kwestie verder gaat dan de theoretische uitkomst, dat: het levenskrachtigste leven blijft.

§ 3. Na deze vaststelling der algemeene selectieformule is het thans onze taak haar toepassing in verschillende vakken te beproeven. Het komt er dus op aan, de algemeene termen dezer selectieformule door bijzondere waarden te vervangen.

Om te beginnen wil ik de biologische waarden substitueeren, niet om slechts het genoegen te smaken den afgelegden redeneerweg weer eens in omgekeerde richting te bewandelen, maar om aldus de juistheid van het algemeene aftreksel te controleeren.

Veelheid van individuen als selectiemateriaal behoeft geen nadere aanvulling.

Een doel dat allen nastreven: leven, willen leven, geen smart willen voelen, zijn bestaan onderhouden en zich voortplanten. Maar niet allen bereiken kunnen: omdat de voortplantingsmogelijkheid overal de bestaansmogelijkheid overtreft; karigheid der bestaansmiddelen en moeilijkheden van het milieu, waarin zij gevonden moeten worden. Mededinging, wedijver, strijd.

Verwijdering der falenden: dood, weinig of geen nakroost.

Differentiatie van fysieke eigenschappen der strijders, die haar oorsprong heeft in variabiliteit of mutabiliteit; de eigenschappen dienen om in elk gegeven milieu het doel, de bestaansmiddelen enz., te bereiken.

Reproductie is hier lichamelijke voortplanting. Erfelijkheid vervult de plaats van het bestendigen, het conserveeren der overgebleven nuttige verschillen.

Hiermede zijn alle termen der algemeene selectie in hun biologisch aequivalent omgezet en de volledigheid der abstracte formule daarmee reeds aan eene zijde gestaafd. Wij willen thans aan de formule een andere gedaante zien te geven en wel degene, die ons hier ter plaatse 't meest interesseert: de sociologische. Dat wil dus zeggen, dat wij de samenstelling en evolutie der maatschappij door een selectorische redeneering willen verklaren, tot een selectieproces willen herleiden.

De eenheden, die het materiaal moeten zijn voor een sociologische selectie, kunnen slechts zijn de in een maatschappij levende individuen met hun sociabele ideeën, de individuen in zekeren psychischen — met name: den socialen — toestand.

Het doel, dat zij nastreven, behoeft niet van een uitsluitend sociologisch karakter te zijn; datgene wat in een maatschappelijke selectie het sociologisch stempel dragen moet, is: het product der selectie. Het product eener maatschappelijke evolutie (hetzij die door selectie, dan wel door andere werkingen zoude tot stand komen) kan, gelijk wij zagen, slechts zijn de zielstoestand van een aantal personen, de personen met hun ideeën; en deze ideeën, die de „doelmatige eigenschappen” der aan de selectie onderworpen eenheden uitmaken, moeten dus van zuiver sociologisch gehalte zijn. Het doel is alles, wat levende wezens, krachtens het feit dat zij leven, nastreven; alles wat zij overeenkomstig hun beschavingshoogte in het beschouwde tijdperk begeeren. Dus stoffelijke bevrediging en geestelijke; voedsel, dak, huiselijk leven, eer, gezag, kennis, kunst, religie.

De beperkte bereikbaarheid der stoffelijke doeleinden is bekend, der geestelijke niet minder duidelijk; waar de beperktheid, bijv. bij kennis, betwijfeld kan worden, daar moet een nader onderzoek leeren, of eigenschappen die naar dit doel streven (ijver, weetgierigheid, volharding e. d. m.), aan selectie onderworpen kunnen zijn. Uit de beperkte bereikbaarheid van het gezamenlijke doel volgt mededinging, wedijver, strijd.

Het milieu is het geheel der omstandigheden, waaronder het selectiemateriaal zijn doeleinden nastreeft; ten opzichte van oeconomische behoeften is het dus de stoffelijke

gedaante van zijn woonplaats, sommige rechtsinstellingen, zeden; ten opzichte van de psychische behoeften bestaat het nog meer uitsluitend uit die geestelijke bestanddeelen.

Verwijdering der falenden: individuen met ondoelmatige ideeën verdwijnen, hetzij doordat zij deze ideeën opgeven, nieuwe adopteeren, zij zelf dus in hun maatschappelijke gedaante van tot dusver verdwijnen, hetzij dat ze, ten gevolge der zeer schadelijke, grove ondoelmatigheid hunner ideeën, geheel als fysiek persoon verwijderd worden (gevangenis, gesticht), of fysiek volkomen ten gronde gaan (overlijden, terechtstelling). Dit laatste, de dood, is voor een sociologische selectie niet per se vereischt, maar is dikwijls iets bijkomends, een versterkte verwijdering.

Differentiatie van psychische kenmerken der strijders: de in een maatschappij levende personen hebben nooit precies gelijke ideeën, d. w. z. de sociale eigenschappen waarmee zij in een gegeven milieu naar zekere doeleinden streven, zijn meestal van ongelijke doelmatigheid. De ongelijkheid wordt eenerzijds teweeggebracht door verschillen in aangeboren geestelijke eigenschappen, bestaat dus in een geërfd verschil van geestvermogens, van karaktereigenschappen; anderzijds door de ongelijke voorwaarden waaronder en de ongelijke nauwkeurigheid waarmee (*) sociale ideeën worden aangeleerd. (Zie voor de samenvatting dezer beide zielsafdeelingen in den eenen term „idee”, blz. 49 hierboven). De boven aangestipte tweeledige oorsprong der differentiatie, n.l. variabiliteit en mutabiliteit, behoeft voor de sociologische selectietheorie niet op den voorgrond gebracht te worden, gelijk ik in het volgend hoofdstuk hoop aan te toonen.

(*) Hiervoor: Tarde, *Les Lois de l'Imitation*.

Reproductie, de actieve zijde der bestendiging, is de lichamelijke voortplanting eenerzijds, het doen nabootsen, propageeren, onderwijzen anderzijds; dit weer overeenkomstig de twee ideeënsoorten.

Bestendiging, conservatie der niet-uitgeroeide kenmerken, ligt dan deels in de lichamelijke erfelijkheid, deels in het nabootsen, aanleeren door opvoeding, lectuur, overreding.

Hiermede zijn in alle termen der selectieformule sociologische waarden ingevuld en kunnen wij de volgende bijzondere formule opstellen:

De sociale selectie is het feit, dat de standvastigheid, resp. de voortschrijdende wijziging, der maatschappelijke compositie tot stand komt, doordat in de mededinging om beperkt bereikbare doeleinden herhaaldelijk de bezitters eenerzijds van in het gegeven milieu minder nuttige ideeën als zoodanig wegvallen — eventueel zelfs als fysiek persoon verdwijnen —, de bezitters anderzijds der meer doelmatige ideeën het nagestreefde doel bereiken en hun ideeën door voortplanting, propaganda en voorbeeld reproduceeren; waardoor dus bij herhaling het doelmatige deel der maatschappelijke differentiatie bestendigd, resp. (indien de bestendiging onnauwkeurig is) het gemiddelde van zekere sociale eigenschappen bij herhaling gewijzigd wordt.

Voor zoover de hier genoemde ideeën slechts zijn de sociologische aanblik der aangeboren psychische eigenschappen, verloopt de maatschappelijke selectie dus als een lichamelijk evolutieproces met voortplanting en sterfte. (Dat ook dit deel der sociale selectie, ook de ontwikke-

lingsgeschiedenis dezer eigenschappen, thuisbehoort in de sociologie — of indien ze individualistisch blijven in de psychologie — en niet in de biologie, zal in hoofdstuk VI § 1 nader besproken worden). En voor zoover die ideeën door nabootsing zijn verkregen, bevat het selectieproces de geestelijke reproductie en een verwijdering, die niet altijd de dood behoeft te zijn.

De bedoeling van een sociologische selectietheorie is dus niet minder dan volledig te verklaren, door welke werkingen de samenstelling en het uiterlijk eener maatschappij van zeker tijdperk dusdanig geworden en gebleven is als zij is; voor zoover er onsamenhangende oorzaken gevonden zijn, wil zij die in verbinding brengen, analyzeeren en ordenen.

Tot dit alles meent zij in staat te zijn door haar logische onweerlegbaarheid. Om deze reden, men houde dit wel in 't oog, kan de selectietheorie niet nog tegelijkertijd een andere evolutieverklaring naast zich dulden; zij neemt alle ruimte in beslag en maakt aanspraak op de alleenheerschappij. Dit leidt tot de gevolgtrekking, dat als men de positieve zijde toegeeft: de opbouwende kracht van een selectorisch proces, ook de negatieve zijde onafwijsbaar wordt; dat wil zeggen, dat, waar de selectie op zekere doelmatigheid gestuit wordt — bijv. door te beletten dat ondoelmatige individuen wegvallen — de evolutie dier eigenschap niet verder mogelijk is, en dat, indien het bestendigingsprocédé niet zeer nauwkeurig is, zelfs het bereikte peil niet gehandhaafd wordt en het gemiddelde daling zal vertoonen. Natuurlijk hangt het van de eigenschap in kwestie af, of dit dan tevens een sociale achteruitgang is.

Laat ik ter verduidelijking de formule van blz. 101 in een voorbeeld toepassen.

Hoe komt het, dat de Staat Z in het tijdperk Y door zekere ideeën van gemeenschapszin of eerlijkheid gekenmerkt wordt? Omdat alle individuen, die deze ideeën niet bezaten of vermochten te verwerven, verwijderd zijn. Zij hebben hun doel: levensonderhoud, publiek aanzien, straffeloosheid gemist; hun bestaansmilieu (n.l. hun familie, hun medeburgers met hun moraalsopvattingen, hun Staat met zijn rechtsinstellingen) verwijderde hen in hun psychische gedaante van tot dusver (overreden, opvoeden tot andere gedachten, moraal leeren, tot gewoonten brengen) of deed hen misschien wel geheel als fysiek persoon verdwijnen (executie, levenslange opsluiting, dood na verarming); anderzijds werd door de prediking van de gemeenschaps- of eerlijkheidsmoraal in kwestie, door onderwijs en opvoeding, en de daarbij uitgeloofde doeleinden (lof, vermijsing van straf), voorts door de aanlokkingen van maatschappelijk welslagen (rijkdom, belooningen, achting, vriendschap) het contingent personen, die wél over de genoemde voorstellingen beschikten, vergroot; door verdere propaganda ook hunnerzijds werden die ideeën reproduceerd en vermeerderd.

Is nu met deze selectorische formuleering de gevraagde verklaring en ordening geslaagd, m. a. w. heeft de sociologische selectie nu eenige wetenschappelijke waarde? Zoo luidde de laatste der vragen die ik op blz. 95 naar aanleiding van Schäffle's selectietheoriën stelde; ik moet echter voor de behandeling dezer vraag — de andere zijn hier reeds stilzwijgend beantwoord — alweer naar Hoofdstuk VI verwijzen.

§ 4. Wie met Schäffle's werken bekend is, in het bijzonder met het zoo belangrijke „Bau und Leben", het eerste

werk dat een wetenschappelijke behandeling der sociologische selectieleer bevat, zal opgemerkt hebben, dat de hier gegeven opvatting van sociale selectie van die van genoemden schrijver in eenige punten afwijkt. De verschillen betreffen wel grootendeels slechts de terminologie, maar bij het opstellen van formules is deze een hoofdzaak.

Mijn eerste bedenking, is dat Schäffle een der selectiefactoren noemt „erving” (Vererbungsvorgänge), waar hij moest zeggen „bestendiging”. Erven van eigenschappen is een biologisch verschijnsel; van het bestendigen van kenmerken, dat noodig is voor het voortschrijden van keusgevolgen, is erven een speciaal geval; maar er zijn andere toepassingen van het begrip bestendigen, bijv. in de sociologische selectietheorie imitatie. Deze laatste „erving” te noemen is noodeloos verwarring stichten. Ik weet wel, dat sociologisch en biologisch erven elkaar meer gelijkt dan het tweede op oeconomisch (*) erven, waarnaar het benoemd werd; maar als consequenties schadelijk zijn, vereer ik ze niet. De schade is hier afhankelijkheid; indien men de strenge scheiding der twee selectiesoorten verwaarloost, indien men niet den nadruk legt op het zelfstandig karakter der sociologische selectie, die naast de biologische zusterlijk afstamt uit een vooropgaande algemeene formule, dreigt de sociologische selectietheorie slechts een analogie te worden van de biologische en daarmee haar waarde te verliezen.

Doch van een afmeting dezer verhoudingen is bij Schäffle niets te vinden en hij is dan ook niet in staat te

(*) „Juridisch” is te eng gezegd; ook onderwijs en drukpers is staatsvormelijk geregeld.

bewijzen, waardòor er in de maatschappij een dergelijke evolutievorm valt op te merken als onder de soorten der dierenwereld. Evenmin als sociologen, die de organische vergelijking hanteeren, ooit konden uitleggen, door welke geheimzinnige oorzaak toch het geestelijk verschijnsel, dat maatschappij heet, (volgens hen) dezelfde kenmerken toont als de fysieke organismen, die er uiterlijk zoo ver van afstaan. Een verklaring van dat organisch parallelisme zou alweer slechts gelegen kunnen zijn in een derde algemeene formule, die aan de begrippen maatschappelijk en fysiek organisme voorafging, en waaruit zij beide gelijkwaardig afstamden. Maar die is achter termen als romp, zenuwen, bloedsomloop niet te vinden. Daarom blijft de leer maatschappij=organisme immer slechts een beeldspraak, een analogie, wat met de sociologische selectietheorie, wier zelfstandige oorsprong kan worden gevonden, niet het geval is; organisme is een speciaal begrip, dat zich niet laat uitbreiden, selectie is een algemeen begrip. Dit had Schäffle behooren uiteen te zetten, maar het zelfstandig karakter zijner selectietheorie zag hij niet scherp.

De maatschappelijke selectie is geen Darwinisme met een sociologisch vernisje, geen besmetting der sociologie met populaire biologische uitdrukkingen, — al was die populariteit misschien de eerste drijfveer tot selectorisch redeneeren ook hier; — doch een zelfstandige evolutieleer, de aanwending eener redeneering die op zich zelf al logische sluitkracht bezit, de toepassing der algemeene selectorische denkwijze. Het doelmatige blijft over, ginds en hier.

Nog eene bezwaar rest mij tegen Schäffle's term Vererbung. Hij splitst dien n.l. herhaaldelijk in behou-

dende erving, die dient om het bereikte peil in stand te houden, en voortschrijdende erving, die strekt om het gemiddelde te verhoogen. M.i. kan zulk een verhooging slechts voortkomen uit nieuwe differentiatie en nieuwe keuze. Het begrip voortschrijdend erven is een contradictie; het riekt naar een creatio ex nihilo; erven en nabootsen hebben uit hun aard maar één karakter: bestendiging. Schäffle's vergissing is een gevolg van zijn niet helder inzicht in het onafhankelijk karakter der sociologische selectie. Van voortschrijdend erven toch spreekt hij bij voorkeur, als hij denkt aan evolutie der ideeën tijdens het leven hunner bezitters; deze evolutie heeft plaats door geestelijk erven (lees: nabootsen) en deze zou voortschrijdend zijn, omdat er intusschen geen generatie is weggevallen. Maar dit is geheel onjuist; er is wel degelijk een generatie verdwenen, n.l. de persoon met zijn oude ideeën; dit niet toegeven beteekent de heele sociologische selectietheorie in duigen gooien; de fout is weer, dat S. de reproductieseriën der sociologische selectie en die der biologische, d. z. de organische, fysieke generaties, dooreenhaalt. Deze twee behoeven echter niet samen te vallen, alweer omdat niet de fysieke personen de eenheden zijn der maatschappij en dus der maatschappelijke selectie, maar personen in zekeren ziels-toestand, de personen voorzoover ze zekere — sociale — ideeën bezitten.

De eenheden der sociologische selectie, het sociologisch selectiemateriaal kan dus niets anders zijn dan die sociale individuen; dit volgt noodwendig uit onze opvatting van sociale evolutie. Ik kan mij daarom ook niet vereenigen met een „selectie tusschen ondernemingen” of andere maatschappelijke idee-groepeerings, waarvan Schäffle

naast zijn individueselectie herhaaldelijk spreekt; ik beschouw dit als inconsequente toepassingen der theorie.

De misvatting van de zelfstandigheid der sociologische selectieleer wreekt zich nog in een andere onjuistheid. Een der belangrijkste momenten der sociologische selectie, zegt Schäffle, en velen zeggen het met hem, is de persoonlijke aanpassing — te onderscheiden van aanpassing der soort, het resultaat van elke selectie — die hier het wegvallen vervangt. Dat is slecht gedacht; een selectieproces waarin niets verwijderd wordt en niets gekozen dus, is een tegenstrijdigheid. Schäffle meent, dat door nabootsen, bijleeren, het sterven meestal voorkomen wordt, en dit is van het standpunt eener biologische selectie, die het verwijderen alleen in den vorm van sterven kent, gelijk aan een persoonlijke aanpassing; d.w.z.: in biologischen zin heeft er dan geen selectie meer plaats. Maar van het sociologisch standpunt — het eenige waarop wij ons hier plaatsen mogen — wèl. Verwijderd uit den keusvoorraad wordt de persoon met zekere ideeën. Dat soms dezelfde fysieke persoon weer komt opdagen, nu met andere (*) ideeën in 't hoofd, kan in de sociologische selectie dikwijls het geval zijn; het komt alweer doordat niet de fysieke personen de samenstellende eenheden zijn der maatschappij, en de sociologische selectie nog een ander verwijderingsmiddel kent dan de dood.

Het belang dezer theoretische correctheid zal in de volgende hoofdstukken nog meer blijken, naar ik hoop.

Wie inziet, dat de maatschappelijke selectie geen analogie

(*) Die ideëele gedaanteverwisseling gaat natuurlijk niet plotseling; er wordt hem niet in 'n seconde een soort geestelijke kies getrokken.

is van de biologische, zal ook geen neiging gevoelen om voor alle uitdrukkingen dezer laatste leer een socialen tegenhanger te vinden; termen als uitwijkende aanpassing (Darwin), inwendige selectie (Roux), panmixis (Weismann) behoeven in de sociologische evolutieleer volstrekt geen echo te verwekken.

Men heeft, zeide ik, de selectietheorie reeds in tal van wetenschappen binnengevoerd; deed men dat te rechte, kunnen in de algemeene formule nog andere waarden worden ingevuld dan biologische en sociologische? Eén soort waarden zeker: de psychologische; eene vergelijking der psychologie met de sociologie maakt dit duidelijk genoeg. Het nùt eener selectorische beschouwing in de geestelijke helft der psychologie kan misschien twijfelachtig zijn; en valt in elk geval buiten ons onderwerp).

Maar verder is de selectie-denkwijze, niet mede gerekend het gebruik dat parodianten er wel eens van hebben gemaakt, nog met ernst voorgedragen in de sterrekunde, in de geologie en ik meen ook nog in de scheikunde. (*)

(*) Ofsehoon deze toepassingen niet binnen ons onderwerp behandeld behoeven te worden, aecht ik het toch wenselijk, kortelings heur waarde te bespreken, juist ter wille dergenen, die zouden meenen, of missehien wel spottend opmerken, dat, als men eenmaal een algemeene selectieformule erkent, met die leer dan ook in àlle wetenschappen kan rondgesold worden.

Ik herinner daarom aan den bekenden sterrekundige Carl du Prell, die in zijn *Entwicklungsgeschichte des Weltalls, Entwurf einer Philosophie(?) der Astronomie* (Dritte vermehrte Aufl. der schrift: *Der Kampf ums Dasein am Himmel*, 1882) het ontstaan van planetenstelsels door een selectietheorie verklaart of, als men wil, slechts: selectorisch formuleert. De doelmatigheid, heet het, behoeft ons in de wereldruimte al even weinig te verbazen als op de aarde zelf; hemelliehamen, die in het milieu niet pasten, werden door botsing met sterkere mededingers geëlimineerd; de evenwichts-

Keeren wij terug tot de sociologische selectie.

Haar algemeene grondvesting kunnen wij als geëindigd beschouwen; het doel van dit hoofdstuk was slechts om op deductieve gronden aan te toonen, dat het mogelijk moet zijn, de verklaring van sociale doelmatigheid in een selectietheorie te vinden. Want dit volgt onontwikkelaar uit de logica van den — ook sociologischen — regel, dat het bestaanszwakkere wordt uitgeroeid, het doelmatige bestendigd, gereproduceerd en vermeerderd. Het is ten slotte de wereldwet van de heerschappij van het sterkere.

toestand, die ten slotte overbleef, is dan natuurlijk volkomen doelmatig en duurzaam, maar eenvoudig omdat na heftigen strijd het ondoelmatige en levenszwakke er uit verdwenen is.

Is het hier geschetste proces nu selectorisch? In geen deele. Als we afzien van de zonderlinge gedaante, die de term milieu hier heeft — de wedijverende eenheden zijn samen het milieu — en het begrip doel (waarom „gestreden” moet worden) zeer welwillend vindt in bijv. de onverdringbaarheid der stof — dan heeft er hier toch, ruim genomen, hoogstens een keus plaats gehad; maar een keus, die nooit een selectie, dat is een evolutie, wordt, omdat er geen sprake is van voortplanting der overgebleven sterke eigenschappen. Voor een selectieproces is een materiaal vereischt, dat zich toconetisch reproduceert, d. i. gelijksoortige vormen moeten door de reeds voorhandene worden voortgebracht, en eerst dan kan de voor een selectie vereischte evenredigheid bestaan tusschen het aantal der afstammelingen en de kracht der ouders; dan kan door een reeks keusmomenten in de menigte der eenheden het betrekkelijk aantal doelmatigen toenemen, het gemiddelde stijgen, en verder stijgen door nieuwe afstamming afwijking en bestendiging. Maar van dit alles is in de hemelruimte geen sprake.

Een tweede aanwending der selectie op de levenloze natuur; de geologische ditmaal, vindt men in het werk van Johannes Walter, Ueber die Auslese in der Erdgeschichte, 1895. Niet alle zich vormende gesteenten vermogen hun bestaan te handhaven; slechts zij, die in een milieu ontstaan, dat hen niet terstond vernietigt, die eigenschappen bezitten welke etc. Op ongeveer dezelfde gronden als zooeven in de astronomie moet hier aan de steenvorming — of ze geologisch juist geschetst werd, blijve in 't midden — het selectiekarakter ontzegd worden.

In de scheikunde voeren dan de verbindingen den bestaansstrijd (onderling?); de vluchtige vallen weg, de innige blijven over.

Het zou thans wenschelijk zijn om inductief na te gaan, of deze theorie voor het begripen van het maatschappelijk verloop eenige — meer dan abstracte — en welke waarde bezit, welke diensten de gevonden formule nu in werkelijkheid kan bewijzen voor de sociologische vraagstukken in 't algemeen en in 't bijzonder voor de behandeling van ons onderwerp: Darwinisme—democratie. Edoch, aler we de moeite nemen, dit alles breed uit te meten, is het veiliger een ander onderzoek te volbrengen; en wel naar de vraag, of niet de bezwaren, die door vele natuuronderzoekers tegen de biologische selectieleer worden aangevoerd, ook voor de sociologische geldigheid kunnen bezitten. Want wat zou 't helpen, als bleek, dat de selectieopvatting voor de sociologie een zeer verdienstelijke theorie zou zijn . . . als zij concreto maar houdbaar ware.

Dat is 't gevaar; er bestaan immers reeds personen, die op grond van „onoplosbare moeilijkheden” de biologische selectieleer voor een verouderde, onhoudbare theorie verklaren. Deze bewering wekt bezorgdheid. Hebben zij werkelijk gelijk naar den tegenwoordigen stand der biologie? Bedreigt hun oordeel ook onze sociologische theorie, kan de biologische selectieleer haar medeslepen in haar val?

Van de waarde der sociologische selectieleer moet wel allereerst dit deel onderzocht worden; ik zal daarbij mijn vertoef in den vreemde, op het biologisch terrein, zoo kort mogelijk maken.

HOOFDSTUK V.

De waarde der biologische en sociologische selectietheorieën vergeleken.

§ 1. Laat ons eerst de bedenkingen nagaan, welke tegen de biologische selectie worden aangevoerd, om daarna heur geldigheid voor de sociologische formuleering te toetsen. Daar dit laatste onderzoek het doel van deze bladzijden is, blijven speciaal biologische moeilijkheden, die in de sociologie geen weerklank zouden kunnen hebben, buiten beschouwing.

Onder bedenkingen tegen de biologische selectie reken ik hier ook niet het aanvankelijk verzet, dat de leer van de veranderlijkheid der soorten, speciaal de Darwinistische verklaring er van, bij de conservatieven van elke gedaante ondervond. Hun protesten zijn uitgestorven en hebben hun belang verloren. Wat ons hier slechts interesseert, zijn de tegenwerpingen die in de laatste, niet meer bevooroordeelde, jaren gehoord werden.

Daarvóór was alles goed gegaan. Na een korte worsteling had het Darwinisme de wetenschappelijke harten veroverd; het was immers een theorie van 'n onweerspreekbare logica; neem eenerzijds den bestaansstrijd, de variabiliteit en de erfelijkheid, dan krijgt ge anderzijds

het verdwijnen der ondoelmatigheid en de bestendiging van wat past in 't milieu. Helderder kan 't niet; de selectie-theorie vierde hoogtij; er was geen wolkje aan de lucht.

Dat is nu gansch anders geworden; men heeft gemerkt, dat een selectorische verklaring van lichamelijke doelmatigheid, hoezeer ook uit de verte gezien onweerlegbaar schijnend — „zoo onweerlegbaar, dat 't nauwelijks noodig is haar met feiten te bevestigen"! (Reid, *Present Evolution of man*, 1896, p. 9.) — in haar detaillering groote bezwaren ontmoet.

Het oorspronkelijk Darwinisme beoogde een zuiver mechanische verklaring van 't natuurverloop; elk spoortje van een telos moest verbannen worden; (een rechtmatige wensch voorzeker); en de onverklaarde praemissen waarvan het uitging: variabiliteit en erfelijkheid, en bestaanszucht, waren — dat was zijn mooie zijde — niet zoo erg onbegrijpelijk; ze waren zoo heel veel beter dan schepping, of natuurplan, of inhaerente transformatieneiging. Het Darwinisme leidde het ontstaan van doelmatigheid af uit de gewone schommelingen der erfelijkheid, die geheel toevallig, d. i. zonder eenig verband met doelmatigheid, ten tooneele verschenen, en die bijv. door de amfimixis — het „dooreenmengen" der twee kiemcellen bij de paring — vrij begrijpelijk veroorzaakt konden zijn.

Ziehier het eerste bezwaar daartegen: zulk een machtige rol kan, zegt men, het toeval niet spelen; de kans dat de rechte variaties te juister tijd en in voldoende graad zullen verschijnen, is te gering. De soorten zouden veel meer door uitsterving gestuit worden. Nog geringer is de kans, dat variaties, waar noodig, steeds vergezeld zullen zijn van aanvullende afwijkingen. En haast altijd zijn die noodig; de variatie van een enkel kenmerk geeft

zelden een voordeel. Wil bijv. (*) de springvaardigheid van een hert toenemen, dan moeten niet alleen de spieren van beide achterpooten variëeren, maar ook de beenderen aldaar; anders zouden ze den sterkeren spierdruk niet kunnen verdragen; en namen niet tevens de voorpooten toe in sterkte, dan zou het dier bij elken grooten sprong doorslaan en den kop beschadigen. Het is niet aan te nemen, dat overal, waar de bestaansstrijd het toenemen der springkracht voordeelig maakt, ook terstond of intijds alle de benoodigde variaties bij de hand zullen zijn, die enkele bevoorrechten in 't leven moeten houden.

Deze bedenking berust, o. a. volgens Pearson, op een onjuiste aanwending van het begrip „kans”. De selectie-theorie behoeft niet overeen te stemmen met een wiskundig abstracte kansrekening, maar met de waarschijnlijkheid, zooals die op geconstateerde feiten der natuur steunt. En nu leeren die feiten alvast dit, dat variabiliteit voor alle organische eigenschappen een regel is zonder uitzondering, zoodat de selectietheorie op deze klip niet behoeft te stranden; het andere deel van het kansbezwaar, het vereischte samentreffen van variaties, komt hieronder aan de orde.

Wij komen tot een andere bedenking, die wel terecht beschouwd wordt als de gevaarlijkste aanval op het Darwinisme in zijn tot heden geldige gedaante.

Tweede bezwaar: de gewone schommelingen der variabiliteit bezitten geen selectiewaarde (gelijk Romanes het uitdrukt), d. i. zij kunnen niet zulk een belangrijk voordeel zijn, dat slechts zij hun bezitter er het leven doen afbrengen in tegenstelling met minder afwijkende

(*) Spencer, the Inadequacy of natural selection, Contemp. Review, 1892.

soortgenooten; de kiezende natuur merkt hen niet op, zij zijn te onbeduidend om een aangrijpingspunt te wezen voor de selectie. Een voorbeeld zal dit duidelijk maken.

Volgens de meening van vele Darwinisten is het verdwijnen van onnut geworden organen toe te schrijven aan een achterwaartsche selectie, gelijk zij het noemen; de gunstige variaties, waaruit deze selectie opgebouwd is, bestaan in een optreden dier organen in steeds kleinere afmeting; hun voordeel zou gelegen zijn in voedselsparing voor het betrokken individu. Bijvoorbeeld, zegt hiertegen Spencer (*), het bij den walvisch afnemen der reeds onder de huid gelegen achterextremiteiten. Een exemplaar van den Groenlandschen walvisch, geschat op een gewicht van 20.000 K.G., had rudimentaire dijbeenen, die te samen één hectogram wogen; van een exemplaar vinvisch (*Balaenoptera musculus*) 25.000 K.G. zwaar, wogen de dijbeenen 30 gram, uitmakende ongeveer $\frac{1}{800.000}$ van het totale lichaamsgewicht. Wat deze cijfers willen aantonen is dit: dat het volkomen onaannemelijk is, dat een variatie dezer luttele organen aan het geheele lichaam een voedselbesparing kon opleveren, die voor dood of leven beslissend was. Tevens maakt de omstandigheid, dat die verdwijnende ledematen reeds onder de huid gelegen waren, het onmogelijk, dat nog andere voordeelen dan voedselbesparing de oorzaak der selectie konden geweest zijn. (Wat men wel aanvoert voor het verdwijnen van de vleugels bij kiwi-kiwi, bij eilandinsecten, of van de oogen bij een holensalamander (*Proteus*)). Waarop Weismann — ultra-Darwinist overigens — de

(*) A rejoinder to professor Weismann, *Contemporary Review*, Sept. 1893, p. 929.

verdwijning van zulke organen dan ook liever verklaart door het beginsel der „panmixis”: staking der selectie en willekeurig dooreen-paren van plus- en minus-variaties.

Maar dan blijft, zeggen de aanvallers, het bezwaar der selectiewaarde in elk geval nog bestaan voor de voorwaartsche, de opbouwende selectie. Uit de verte geredeneerd is het zeer duidelijk, dat in tijden van hongersnood hertachtigen met de langere halzen het doelmatigst zijn uitgerust en een soort dus de giraffegedaante kan krijgen. Maar de bijzonderheden van het proces leveren hoofdbrekens te over: wat helpen het individu de halsverlenging met dien heelen of halven centimeter, waaruit de gewone schommelingen bestaan?

„In den levensstrijd”, zegt Darwin in zijn *Origin of Species*, ch. III, zal elke wijziging hoe klein zij ook moge zijn of door welke oorzaak ontstaan, indien zij slechts ten voordeele is van het individu, steeds de strekking hebben om dat individu behouden te doen blijven”. Natuurlijk, wordt er geantwoord, indien zij slechts; maar zij zijn zelden voordeelig. Volledige pantserhuid en dekschilden zullen van nutte zijn, maar, vraagt men, wat is 't voordeel, van hun geringen eersten aanleg? Dat het bezit van vreesaanjagende kleuren en complete figuren (schrikooogen) voor insecten voordeelig is, is begrijpelijk; maar het nut der eerste variaties, bestaande in een donker puntje of rood kringetje, is meer dan twijfelachtig. De gewone kleine schommelingen hebben geen selectiewaarde, het proces kan door hen niet op gang komen.

Hiertegen is de volgende redeneering aangevoerd: er zijn sommige omstandigheden, milieus, waarin elke variatie, hoe klein ook, van nut kan zijn. Aangeboren onvat-

baarheid — onderscheiden van verworven immuniteit — voor sommige ziekten kan ontstaan door het afsterven van de meer vatbare personen en van hen, die door de ziekte aangetast haar niet door een sterk gestel konden overwinnen. Overwint een persoon een microbenziekte wel, dan schijnt dit te danken te zijn aan voldoende sterke leucocyten (witte bloedlichaampjes); elke geringe variatie in hun sterkte kan juist over leven en dood beslissen. Een ander voorbeeld leveren de proefnemingen met garnalen en krabben door Weldon ondernomen (*Nature*, Vol. LVIII, May 1898 to Oct. '98, p. 499 seq.); hij toonde aan, dat bij zekere soort de toeneming der borstwijdte — Weldon volbracht omvangrijke metingen — met veel zekerheid kan toegeschreven worden aan den beteren weerstand, dien zij aanbiedt tegen verontreiniging van het water; tegen elke geringe toeneming van slijk- en zandmengsels is elke geringe toeneming van borstwijdte een voordeel.

Zulke gevallen, waarin elke afwijking, hoe gering ook, voordeelig is, kunnen, zeggen de tegenstanders, slechts een kleine minderheid vormen; slechts zelden neemt de hevigheid der levensgevaren in zulk een geleidelijke mate toe, en zulke geleidelijke milieux, zulke gegradueerde gevaren zijn ondenkbaar bij de evolutie van klauwen, tanden, gehoor en duizend andere doelmatigheden.

Maar, zeggen nu anderen, de variaties vertòonen zich niet uitsluitend in dien uiterst geringen graad, de statistiek der variaties, en een daarop gebouwde waarschijnlijkheidsrekening, leert, dat onder de schommelingen der erfelijkheid steeds zeer enkele sterkere afwijkingen voorkomen en daardoor kan een gering getal individuen de overwinning behalen. Ook dit helpt volgens de tegenstanders niets; de wet der regressie belet ons om aan deze sterkere

variatiësoortvormende kracht toe te kennen. Galton o. a. toch (*) heeft bewezen, dat voor een veelheid van individuen het gemiddelde van zekere eigenschap op den duur constant blijft, doordat eensdeels de schommelingen dicht onder en boven de middelmaat het veelvuldigst zijn (wet van Quetelet), anderdeels elke van de middelmaat afwijkende eigenschap — alle schommelingen dus — bij het nakroost slechts voor $\frac{2}{3}$ geërfd wordt; het nakroost is meer middelmatig dan de ouders. Dientengevolge kan door selectie zelfs uit de grootste der gewone schommelingen nooit een nieuwe soort ontstaan; onfeilbaar is na eenige generaties de middelmaat teruggekeerd. Belangrijke verwijdering van het gemiddelde is zelfs door kunstteelt onmogelijk; nauwelijks verslapt het toezicht des fokkers, of zelfs de minder belangrijke noviteit verdwijnt al.

Selectie dus uit de grootere variatiësoorten onmogelijk, stijging van de middelmaat door selectie uit de zeer geringe alleronwaarschijnlijkst: de variatiësoorten, in 't algemeen gezegd, hebben geen soortvormende kracht.

Dit bezwaar der selectiewaarde, waarbij wij om zijne groote belangrijkheid ook voor de sociologische selectietheorie nog wat moeten stilstaan, heeft de biologen — Nägeli, Eimer, Schmidt, Wigand, Spencer — al heel wat gepijnigd. De tijd, hoopte men (†), zou wel licht schaffen in de duisternis; maar de tijd is voorbijgegaan en het licht schijnt niet gekomen. Voor het ontstaan van het verreweg grootste deel der organische eigenschappen, en der, naar de eigenschappen onderscheiden, soorten is de moeilijk-

(*) Natural Inheritance, 1889.

(†) Schmidt, Descendenzlehre blz. 147.

heid van het ontbreken der selectiewaarde onoplosbaar gebleven; zoozeer, dat de wetenschap de theorie van selectie uit variabiliteit begint los te laten. (*)

Vele zijn de pogingen geweest om de wankelende redeneering te redden.

Zoo heeft men door een beroep op de kunstmatige teelt willen (†) aantonen, dat minime afwijkingen nuttig konden zijn; maar bewijst dit dan, vraagt de andere partij, dat de onbewuste natuur ze kan ontdekken en bevoordeelen? Of men zocht een selectienut in 't gelijktijdig optreden van twee op zichzelf nuttelooze variaties (bijv. kleurvariatie en geringe structuurafwijking); maar zouden dan twee halve waarheden te samengeteld waarde gaan krijgen?

De groote fout bij dit alles is naar 't oordeel van verschillende moderne biologen geweest, dat men meest maar redeneerde en in tegenstelling met Darwin zelf de feiten verwaarloosde. (Ook Weismann's talrijke proefnemingen zijn als ik me niet vergis alleen genomen in verband met de vraag naar de erfelijkheid van verworven eigenschappen en niet ter wille van de selectietheorie).

Het gevolg is, dat de slotsom, waartoe vele woordvoerders van het Darwinisme geraken, de moderne wetenschap geheel niet bevredigen kan.

Wallace bijv. erkent, dat het nut van geringe afwijkingen niet zoo gemakkelijk is in te zien. (§) Wij moeten

(*) Wolff, *Der gegenwärtige Stand des Darwinismus*, 1896; Sluyter, *De Wegen van het hedendaagsch zoölogisch onderzoek*, 1898, p. 7; en in 't bijzonder Hugo de Vries; zie hieronder.

(†) Weismann, *The All-sufficiency of natural selection*. (*Contemp. Review*, vol. LXIV, Sept. 1893 p. 336, 337). Reid, *The present evolution of man*, 1896, p. 10.

(§) *Darwinism, an exposition of the theory of natural selection*, 1889.

echter steeds denken (o. c. blz. 205, vgl. ook blz. 12) aan de snelle vermenigvuldiging, den scherpsten bestaansstrijd, het onafgebroken variëeren. — Hoezeer we daaraan denken, wordt hem geantwoord, het gezochte nut blijkt er niet uit. — Dan, dat het proces millioenen jaren geduurd heeft, enz. — „Bij het eerste verschijnen van insecten en hun vijanden ontstond dadelijk de noodzakelijkheid van een bescherming, en deze werd zeer gemakkelijk verkregen uit kleurwijzigingen. Wij kunnen dan ook verzekerd zijn, dat de vroegste bladetende insecten een groene kleur verkregen als een der noodzakelijkheden van hun bestaan.”

Even weinig ophelderend acht men zijn verklaring (o.c. blz. 442) van het selectorisch ontstaan van sommige ingewikkelde instincten (de „lagere”, niet de hieronder op blz. 141 genoemde bevoorrechte soort). De vogels ondergingen een selectie, aangrijpend in de bekwaamheid om als kuiken de eierschaal stuk te pikken, de rups in de vaardigheid van 't coconspinnen, de bij in 't vinden van den weg naar 't nest, de witjes in het eieren leggen op de juiste plant; en al deze selecties werkten met een onverbiddelijke strengheid. — O zeker, van de negatieve zijde kan men overtuigd zijn: die dergelijke instincten niet bezaten, zijn stellig ten gronde gegaan; maar hoe, langs welken positieven evolutieweg, die eigenschappen nu wél ontstaan zijn, dat, zeggen de aanvallers, is door deze selectieleer in 't minst niet opgehelderd; en dat ware haar taak geweest. En de methode, om voor alle dieren telkens in redeneering de gewenschte variatie te bestellen en ze aldus hun doelmatigheid te doen verwerven, doet volgens dezelfden wel wat veel denken aan het Lamarckiaansche rijmpje:

„The four-footed beast that we now call a whale,
Held his hind legs so close that they grew to a tail, etc.”

Spencer behandelt de moeilijkheden der geringe variaties meermalen (*Principles of Biology* e. a. geschriften). Hij bespreekt haar veel in verband met de kwestie der erfelijkheid van verworven eigenschappen, door Weismann c. s. ontkend, door Spencer c. s. aangehangen. Men weet, dat Darwin's evolutieleer nog Lamarcksche mengsels bevatte; ook Darwin schreef sommige kenmerken op rekening van de levenswijze van het individu — individueele adaptatie — en sprak zich over de erfelijkheid dezer wijzingen niet uit. Spencer aanvaardt Darwin's theorie, maar maakt, door die tijdens het leven verworven eigenschappen voor erfelijk te verklaren de evolutie nog meer selectorisch. Terwijl Weismann 't Lamarckianisme uit de theorie nog radicaler verdrijft door de individueel verworven eigenschappen onerfelijk te verklaren, voor de soort dus van geen waarde, en de evolutie der laatste geheel aan de variatieve selectie toe te schrijven.

Spencer's oordeel laat zich als volgt resumeeren:

1. Weismann's pure selectieleer (Darwinistischer dan die van Darwin zelf) is onmogelijk, omdat de geringe variaties geen voordeel opleveren.

2. Zoodat als eenige andere mogelijkheid ook de invloed van verworven eigenschappen te hulp moet worden genomen; zonder haar erfelijkheid toch zou de selectie niet op gang kunnen komen.

Het tertium ziet hij niet: dat de theorie van selectie uit variabiliteit zelf onhoudbaar zou kunnen zijn. Een bewijs daartegen heeft Spencer niet geleverd.

Zware aanvallen op het punt der selectiewaarde heeft

ook het puur Darwinisme van Weismann te verduren. Volmaakt het omgekeerde van Spencer's redeneering schijnt tot heden zijn eindstandpunt te zijn.

1. Een „gemengde” selectieleer is onbestaanbaar, omdat verworven eigenschappen niet erfelijk zijn.

2. Daar het in dit geval niet is in te zien, hoe de meeste geringe variaties nuttig zouden zijn, heeft de variatieve selectie wel plaats, maar 't blijft een raadsel, hoe zij werkt.

Hetzelfde tertium wil ook hij niet zien. Terwijl de wetenschap zich niet ten onrechte gestooten heeft aan zijn meermalen herhaalde uiting, dat wij ons de werking der selectie nooit zullen kunnen voorstellen; dat wij geen enkel voorbeeld kunnen afschilderen, dat niet door het bezwaar der ontbrekende selectiewaarde zou bedorven worden (*); dat wij van het selectieproces geen enkel detail kunnen uitdenken; maar dat toch het evolueeren door variatieve selectie vast staat als een paal (†). En dat, nu dit dan ten laatste vastgesteld is, we ons verheugen in die verovering, omdat zonder het aannemen van selectie de evolutie nog onverklaarbaarder ware. (†) — Weismann schijnt van oordeel te zijn, dat een onbegrijpelijke verklaring altijd nog beter is dan heelemaal geen.

§ 2. Doch de biologische geleerden beginnen in 't evolutievraagstuk andere wegen in te slaan; in plaats van bespiegeling wordt opnieuw het feiten-zoeken ter hand genomen. De leer der selectie uit variabiliteit, altijd maar berustend op een oude gegevensverzameling, achten velen een thans leeggeknepen theorie; de menschelijke fantasie heeft er

(*) Contemp. Review, Sept., Oct. 1893, p. 322.

(†) Ibid. blz. 337.

alles mee geprobeerd. De kunstigste hypothesen zijn er uitgedacht, om een selectie uit de gewone schommelingen maar eenigszins aannemelijk te maken. Men schreef selectorische levensgeschiedenissen van hypothetische celdeeltjes. (†) Men riep voor de selectie de hulp der verworven eigenschappen in, en verklaarde omgekeerd het verwerven van eigenschappen weer door een selectieproces (Roux, Archdall Reid), verklaarde *a* door *b* en *b* door *a*.

Moderne biologen dan zijn de meening toegedaan, dat dergelijke arbeid de wetenschap geen stap verder brengt. Het eerste werk moet zijn: feiten verzamelen. Dit werk, zeggen zij, mag ondankbaar schijnen, door het publiek minder bewonderd worden dan een kunstig kaartenhuis van redeneeringen, — de wetenschap komt er verder door. Slechts bij de feiten, welker studie sinds Darwin's *Animals and Plants under Domestication* zoo weinig is voortgeschreden, ligt de sleutel tot de verborgen waarheid. We hebben genoeg gehad, zegt de Engelsche zoöloog Bateson, van bespiegelingen en van casusposities; wat we noodig hebben is niet langer het: gesteld dat zekere variaties optraden, maar een antwoord op de vraag: trèden ze op? De feitenstudie moet leeren, of er belangrijke afwijkingen ontstaan, die, bij volledige erfelijkheid, een evolutie kunnen veroorzaken.

Welnu, de feiten leeren, dat groote afwijkingen, al heet 't ook, dat zij theoretisch niet te verwachten zijn, zich niet ontzien te verschijnen ondanks theorie en ondanks verwachting; er vertoonen zich soms groote afwijkingen,

(†) Determinanten, idanten, bioforen. „Het Weismannisme is een omvangrijke verzameling van logisch gerangschikte onbewijsbare hypothesen,” schrijft Osterhout, *Problems of Heridity*, 1898.

die in heur afstammingslijn constant blijven (behoudens de gewone schommelingen). Bateson onderscheidt in zijn werk *On materials for the Study of Variation (treated with special regard to discontinuity in the origin of species, 1894)* streng tusschen de gewone en de zich vertoonende buitengewone afwijkingen, welke hij uiteenhoudt als continuë en discontinuë, soortvervolgende en soortonderbrekende variaties. De continue bestaan voor een overgroot deel uit zeer geringe afwijkingen, die, daargelaten de regressie, toch meestal geen selectiewaarde kunnen hebben (Bateson p. 16), voor een zeer gering deel uit grootere, die echter door de regressie weer spoedig machteloos worden. De discontinue variaties zijn belangrijke afwijkingen, die volledig erfelijk zijn en tevens groot genoeg om een selectieproces in gang te brengen.

In den geest van deze onderscheiding is ook de recente evolutieleer van den hoogleeraar Hugo de Vries opgesteld (*). Zij berust op het feit, hem uit uitgestrekte waarnemingen van jarenlang gebleken, dat een plantensoort van tijd tot tijd in een periode kan verkeeren, die door 't optreden van buitengewone afwijkingen gekenmerkt wordt. Tengevolge eener nog onbekende oorzaak komen bij sommige exemplaren van zulk eene soort vrij ingewikkelde, belangrijke variaties kant en klaar voor den dag. Zij hebben selectiewaarde en worden volledig geërfd; door hen kan dus een selectieproces op gang komen. Zij zijn scherp te onderscheiden van de gewone schommelingen der erfelijkheid, de oscillaties om

(*) Hoe soorten ontstaan (overgedrukt uit het Album der Natuur, 1900).

Die Mutationstheorie. Versuch und Beobachtungen über die Entstehung von Arten im Pflanzenreich (verschijnend te Leipzig bij Veit und Comp).

een constant gemiddelde, die ook bij deze buitengewone afwijkingen voorkomen. Deze laatste, door De Vries mutaties genoemd, bestaan dus in een plotselinge, blijvende verhooging van het gemiddelde van zeker kenmerk; niet een weifelend begin van verbetering, telkens door volgende keuzen bij te vijlen, maar plotseling een voltooide verandering. Uit de mutabiliteit, d.i. het feit dat soorten in mutatieperioden kunnen verkeeren, kan nu de biologische evolutie selectorisch begrepen worden. Selectorisch, omdat de leer der sprongontwikkeling niet zegt, dat strijd en selectie van doelmatigheid nu geheel verdwenen zijn; deze blijven wel degelijk bestaan, al spelen zij natuurlijk om 't feit der sprongontwikkeling een bescheidener rol. De selectie blijft n.l. bestaan: 1°. tusschen mutaties onderling, want naast doelmatige mutaties schept de natuur ook levensonvatbare; tusschen haar wordt „gekozen”; 2°. tusschen de gemuteerde en de moedersoort, die door de afwijkingen van enkele exemplaren natuurlijk niet verdwenen zal zijn. „De strijd om het bestaan en de selectie bestaat dus tusschen de soorten, en 't resultaat is the survival of the fittest species”.

Het is bekend, dat vóór Darwin (en Lamarck) algemeen de opinie gold, dat de verschillende soorten (varieteiten zeide men) telkens sprongsgewijze ontstaan waren. Toen kwam de selectieleer; de geleidelijkheid van dit proces werd voornamelijk door Wallace — minder door Darwin zelf — uitgesproken. Merkwaardigerwijze is thans de mutatietheorie een terugkeer tot de door het Darwinisme verdreven opinies; ware het feit der mutabiliteit aan zijn voorgangers bekend geweest, dan zou misschien het heele Darwinisme overgeslagen zijn.

Het moet mij van 't hart, dat de mutatietheorie, de

reddingsplank voor de biologische evolutieleer en op zichzelf een wetenschappelijke praestatie van zeer hooge waarde, voor het verlangen naar monistisch begrijpen een teleurstelling is. We zijn veel minder ver dan we dachten te zijn, de oorzaak van het muteeren is nog veel duisterder dan van het variëeren; er is een onbegrijpelijkheid bijgekomen (of teruggekomen). Het schoone sierraad der evolutieleer, de geleidelijkheid, de als 't ware mechanische werking is er uit verdwenen; kant en klaar springen er telkens doelmatigheden, volledige veranderingen, voor den dag, niemand weet van waar. Zeker heeft de mutatieve selectieleer een stap afgelegd op den te doorvorschen oorzaakweg, doch een kleinere, helaas, dan de variatieve had voorgespiegeld.

Of verder deze theorie zal blijken, ook voor hogere soorten dan planten geldigheid te bezitten, valt thans nog niet te beoordeelen.

Wat de volgende stap zijn moet? Misschien, zegt Bateson, zullen er theorieën moeten komen, die niet immer en uitsluitend op het nut gebazeerd zijn (in tegenstelling met de selectie und kein Ende van blz. 122 hierboven), maar bijv. op scheikundige en mechanische wetten, die zouden kunnen blijken van organische veranderingen de oorzaak te zijn. Het is mogelijk, dat iets dergelijks gelukken zal. Wel zullen wij in plaats van, gelijk nu, voor een biologische, dan voor een chemische geheimzinnigheid blijven staan; maar al weer zijn we dan het vurig begeerde monisme een stap dichtër genaderd.

Wat nu ons punt in kwestie aangaat, moet er dus volgens deze laatste theorieën geconcludeerd worden, dat, overal waar het bezwaar der selectiewaarde gevoeld

wordt, de biologische selectieleer alleen door eventueel waargenomen sprongvariatiën te redden is. Waar deze geobserveerd zijn — maar het geschiedde tot nu toe nog alleen bij enkele plantensoorten — staat dan de selectie-opvatting weer stevig overeind, zij 't ook dat haar verklarende kracht heeft afgenomen.

§ 3. De andere bedenkingen tegen de selectietheorie kunnen wij in stormpas doorloopen.

Indien het bezwaar ooit waarde heeft gehad dat de levensduur der aarde niet lang genoeg is om alle veranderingen tot stand te brengen in het langzame tempo van een — variatief — selectieproces, heeft het in elk geval door de mutatietheorie veel van zijn beteekenis verloren.

Voorts is er het bezwaar, dat vele afwijkingen slechts waarde hebben als zij gezamenlijk optreden, de eisch van het co-varieeren (boven blz. 113), bijv. van hoorns, voorhoofdsbeenderen, nekspieren te samen, terwijl elke afwijking apart verschijnend nutteloos zou zijn. Ook voor gelijksoortige evoluties, bijv. de gelijke ontwikkeling van de twee oogen, slag tanden, van strepen, en andere verschijnselen van organische symmetrie is co-varieeren een vereischte. En nu is, zegt Spencer, de kans, dat drie, vier, ja soms vijftig kenmerken, wier gezamenlijkheid voor een voordeel vereischt is, gelijktijdig en nog wel in dezelfde richting aan het varieeren zullen gaan, zoo gering, dat zij buiten bespreking kan blijven (wat hem dan weer voert naar de erfelijkheid der verworven eigenschappen).

Ja, die kans kan gering zijn, maar . . . het co-varieeren is een feit; blijkens de feiten verschijnen variatiën niet onregelmatig in alle denkbare richtingen. Dit is noch

onwaarschijnlijk, noch wonderlijk, het berust, heet het, eenvoudig... op het verschijnsel der correlatie, welker feiten Spencer's redeneering voorbijziet.

Is de moeilijkheid hiermede verdwenen? Als men wil, ja. De selectietheorie is er mee gered, want meer dan feiten heeft zij niet noodig; doch haar verklarende waarde is door deze nieuwe onbegrijpelijkheid alweer verminderd. Immers een verschijnsel een naam te geven — 'n gemakkelijk werk — is nog heel wat anders dan zijn wezen op te helderen; deze haast vanzelfsprekende waarheid wordt nog dikwijls genoeg over 't hoofd gezien. Hoevele schrijvers niet — zelfs schrijvers van groote beteekenis — schijnen met het benoemen van een onbegrijpelijkheid reeds zoo goed als voldaan te zijn; men denke aan uitvindsels als de soortelijke transformatie-neiging, aan de inwendige aanpassingsdrang der organismen, aan de generatio spontanea, aan paratypische evolutie, aan den spiritus rector van het Heelal, den blinden wereldwil, de plastidulenziel, de „organische Staatstrieb” en zooveel andere meer. Maar doet dit ontdekken en vereeren van namen in plaats verklaringen niet sterk denken aan het boertje, dat in de astronomen nog 't meest bewonderde: niet 't ontdekken of meten van verre hemellichamen, maar, dat ze nog tevens konden te weten komen, hoe zij alle heeten?

Als laatste bezwaar noem ik de tegenwerping, dat er bij lange niet genoeg fossiele overblijfselen der organische tusschenvormen gevonden zijn geworden om de oneindig lange geleidelijke ontwikkelingslijn waarschijnlijk te maken. Ook de beteekenis van dit bezwaar vermindert waarschijnlijk zeer door de theorie der sprongsgewijze evolutie.

Alvorens wij van al deze natuurkunde de sociologische draagkracht beproeven, past nog een kleine opmerking; het is de volgende.

Er zijn schrijvers, die bij de toepassing van Darwinistische theorieën op de maatschappij uitdrukkelijk een onderscheid verlangen tusschen selectie- en descendentie-theorie. Toch heb ik bij het nagaan der beteekenis eener selectorische redeneering met dat verlangen geen rekening gehouden, omdat het onderscheid mij niet voorkwam principieel te zijn. De descendentie-leer, zeggen zij, kan betwist zijn, zonder dat de selectietheorie daar zwakker van behoeft te worden, en met de eerstgenoemde leer heeft de sociologische selectie niet te maken. Deze meening lijkt mij onjuist. Een descendentie-leer toch bevat twee bestanddeelen: een stamboom als systeem van verwantschap, en een verklarende evolutietheorie. Met het eerste bestanddeel en zijn moeilijkheden (bijv. betwiste verwantschap van twee speciale soorten) heeft de sociologie stellig niet van noode; het tweede is c. q. de gewone selectietheorie, alleen misschien voor langere tijdperken geschetst. Wat er in dit bestanddeel der descendentie-leer betwist is, treft dus de selectietheorie wel degelijk. Indien een geproponeerde afstamming van twee soorten wegens het gering bedrag der individueele variaties onaannemelijk blijkt, dan wil dat zeggen, dat ook in kortere beschouwingsperioden een selectie — niet toevalsvernietiging — onmogelijk is. Omgekeerd gezegd: een selectie, die niet op elk keusmoment afwijkingen begunstigt, die op den duur tot geheele soortwijziging zouden kunnen leiden, is zelf een onbestaanbaarheid. Maar staat de selectietheorie stevig, dan doet, wat haar selectorisch verloop aangaat, de descendentie-leer dit ook.

§ 4. In hoeverre bedreigen nu de opgesomde moeilijkheden de maatschappelijke selectieleer? En wordt zij op alle punten even hard bedreigd?

Immers deze evolutie van — sociale — ideeën (hst. II § 5, blz. 45) bestaat uit een wijzigingsproces deels van aangeboren, deels van aangeleerde eigenschappen (p. 48). De eerste soort zou gerekend kunnen worden 't dichtst bij de biologie te staan; (voor deze verwantschap is niet de doodelijke verwijdering maar het aangeboren-zijn beslissend; het sterven toch vertoont zich in de sociologische selectieleer op alle punten, ook aangeleerde ideeën kunnen fysieken ondergang tengevolge hebben, zonder dat zij maar eenigszins op een biologisch object lijken). Toch volgt uit deze nadering in geen en deele een gelijksoortige kwetsbaarheid voor dit deel der sociologische selectieleer, want tusschen de biologische selectieleer en de gansche sociologische blijft altijd als kenmerkende onoverkomelijke scheiding het geestelijk karakter van het object der laatste leer.

En nu kan om verschillende redenen aan de geestelijke zijde niet zoo licht het bezwaar bestaan, dat geringe afwijkingen geen selectiewaarde hebben. Geestelijke eigenschappen toch vertoonen om te beginnen nooit de microscopisch kleine graadverschillen der objectivistische, eenvoudig omdat de geestelijke maten — met hulp van welke eerst het bestaan eener afwijking kan geconstateerd worden — niet zoo klein afdalen als de zintuigelijke. Ten gevolge daarvan zullen verschillen in ouderliefde bijv., of rechtvaardigheidszin — in tegenstelling met de befaamde verschillen van den giraffenhals — wel haast nooit optreden in een graad, die in den maatschappelijken strijd totaal geen voorsprong verschaft. De nomina van de geestelijke wereld zijn grooter dan van de zintuigelijke, een onver-

mijdelijkheid waaraan geen enkel nominalist zich stooten kan. Hoogstens kan men in ons geval beweren, dat de evolutie van aangeboren geestelijke eigenschappen eerst dan bevredigend zal zijn verklaard, indien ook van de haar begeleidendende basis of beter, van haar ander uiterlijk: zenuwstof, de evolutie is opgehelderd.

Misschien zal de psychische evolutie, die aan de geestelijke zijde om de grootte van haar maten altijd een geleidelijk uiterlijk heeft aan de objectivistische zijde de gedaante eener sprongsgewijze evolutie moeten bezitten („psychofysieke mutatietheorie”); dit behoort voor latere studie aan de objectivistische afdeeling der psychologie. Aan de geestelijke zijde in elk geval heeft de onderscheiding variatie en mutatie weinig belang. Want ten eerste zal men er wel nooit toe komen om „psychische soorten” te gaan afbakenen. Vervolgens is de niet-exacte meetbaarheid der geestelijke eigenschappen een overwegend bezwaar: de graad van zelfzucht of opvliegendheid van een individu, of de graad van socialiteit, bekrompenheid, behoudzucht, coöperatiekennis of republikeinsche gezindheid eener sociologische studiemassa kan helaas niet in cijfers gemeten, in waarschijnlijkheidscurven afgebeeld worden. Het waarschijnlijke tempo der maatschappelijke evolutie — een uiterst belangrijk vraagpunt — kan daardoor slechts zeer ruw geschat worden. De biologische evolutieleer is op deze punten heel wat meer bevoorrecht. (*)

(*) Misschien zal de statistiek der variaties — opgezet door Quetelet, vervolgd door Galton, voor 't eerst toegepast in de botanie door De Vries, in de zoölogie door Weldon — ook eenmaal in de sociologie mogelijk worden; de kostbare meetbaarheid in cijfers is hier echter ten eerste afhankelijk van een heldere theorie en terminologie en eene zuivere — geestelijke — methode.

Voorloopig is in de geestelijke evolutie het begrip „wijziging” (variatie in ruimeren zin) als oorzaak der voor een selectie vereischte differentiatie toereikend. —

Maar de hoofdoorzaak, waardoor bij een selectie van sociale eigenschappen — zeden, kennis, moraal, karakter — bijna elke geringe afwijking voordeelig of schadelijk is, ligt in den bizonderen aard van het kiezend milieu, waarin de sociologische evolutie meestijds wordt afgespeeld. Dit milieu toch is voor het belangrijkste (*) deel met bewustzijn toegerust, bestaat in hoofdzaak (*) uit menschen met ideeën; ideeën betreffende moraal, recht, staatsvorm, zeden, wetenschap, traditie, godsdienst. Ook waar deze menschen zich zelve het selectorisch gevolg, dat zij als milieu bewerken, niet bewust zijn, niet bedoelen, is hun bewustheid als psychisch wezen een waarborg, dat haast elk gering voordeel en nadeel van het selectiemateriaal door hen ontdekt zal worden. Van een zeer geringe lichamelijke afwijking zal een dier voor het vinden van voedsel, het ontsnappen aan vijanden, weinig nut ondervinden; in beeldspraak gezegd: de onbewuste natuur merkt de variatie niet op. Maar in de sociale selectie — vlg. het voorloopige voorbeeld van blz. 103 — worden ongeveer alle ideeafwijkingen opgemerkt, en daar zullen zij dus, voorzover niet toevalsvernietiging — catastrofes — het succes der persoonlijke sterkte verijdelt, voor de overwinning beslissend zijn. De enkele geringe afwijkingen die echter ook hier aan de waarneming van het milieu mochten ontsnappen (bijv. een geringe overmaat van vriendelijkheid, van eerlijkheid), zullen ook hier nutteloos blijven, en wat hen betreft zal de evolutie stilstaan.

(*) Vooral sinds de nabootsende selectie de doodelijke verdrong; zie hist. VII.

Ik sprak daar van een selectorische werking, die het milieu, ook al bestaat het uit denkende menschen, zich niet bewust is. Men moet n.l. in de sociologische selectie evengoed als in de biologische onderscheid maken tusschen automatische, en kunstmatige of bedoelde selectie. De eerste is als het ware een mechanische werking van het milieu, de tweede wordt met bedoeling door een kweeker uitgeoefend. Zoo is het meestijds de automatische selectie die, e.g., zekere economische ideeën, economischen zielsinhoud (bekwaamheid, volharding, zelfzucht) in de maatschappij doet heerschen; zij worden dan niet door een derde bewust gekweekt, maar ontstaan „automatisch”, onbedoeld in het oecomische bestaansmilieu: wie ze niet bezit, slaagt er niet en verdwijnt; dàardoor is 't, dat slechts de wèl-bezitters overblijven. De kunstmatige of bedoelde selectie anderzijds wordt uitgeoefend door den opvoeder, den moralist, die met bewustheid op een bedoeld gevolg aanstuurt: het verwijderen van zekere slechte, het aankweeken van zekere wenschelijke moraalsideeën.

De hier begonnen onderscheiding wordt in 't volgend hoofdstuk voortgezet.

Wat nu zooeven omtrent het valeeren van geringe afwijkingen bij het automatisch werkende milieu werd opgemerkt, geldt natuurlijk nog sterker voor de bedoelde selectie; de moralist of onderwijzer ziet juist scherp uit, of hij ook ideeafwijkingen kan ontdekken, die in de gewenschte evolutierichting gelegen zijn of die om hun schadelijkheid — hoe gering ook — vernietigd moeten worden.

Juist dit voordeel van het bewust kiezend milieu boven het onbezielde was voor Darwin de aanleiding om voor de schildering eener onbewuste werking de selectorische beeldspraak te kiezen.

Ook de bewustheid van het psychische selectiemateriaal zelf komt aan de resultaten eener sociologische selectie — dat is dus aan de bewijskracht der selectorische opvatting — zeer ten goede. Door die bewustheid toch wordt de kans veel grooter, dat er — in de afdeeling der aangeleerde ideeën — afwijkingen zullen voorkomen, die in 't gegeven milieu voordeelig zijn en die dus het voorhanden gemiddelde van dat kenmerk kunnen verhoogen. In de biologische wereld gaan telkens gansche groepen individuen ten gronde, ja soms sterven gansche soorten weg, doordat zij niet de afwijkingen verkrijgen, die in een veranderd milieu voor overleving vereischt zijn. Het sociologisch wezen echter, indien het eenmaal het nabootsen, het aanleeren verstaat (*), ziet in, welke ideeafwijkingen (meer ijver, meer samenwerking, enz.) voor een gelukkig voortbestaan vereischt zijn, en hij spant zich in, die afwijkingen te verkrijgen. In de biologie is de doelmatigheid van afwijkingen een toevalszaak, in de sociologie meestal een zaak van bewust inzicht der rede (zie hst. VII § 2). Dit zal de oorzaak blijken te zijn, waardoor de geestelijke evolutie vaak zulk een enorm snel tempo aanneemt.

In verband hiermede is dan ook wel nooit de bedenking geuit, dat een selectorische evolutie der geestelijke eigenschappen voor onze planeet een langeren levensduur vordert, dan de geologen haar kunnen toekennen.

Een ander gevolg van het bewust varieeren (vrijwillig „aanpassen” van een bevolkingsstandpunt gezien; vrijwillig is niet = oorzaakloos, maar doelnastrevend) is, dat de werking der sociologische selectie veel overvloediger is

(*) Hoofdstuk VII, VIII.

dan die der biologische. De laatste grijpt telkens slechts aan in één kenmerk — of één nuts-groep van kenmerken — tegelijk, slechts één voordeel beslist telkens voor 't ont-komen aan een gevaar van ondergang; het product der biologische selectie, zegt de zwaarmoedige Schopenhauer, is dan ook zoo slecht, als het maar even wezen kan; wat nog net niet zóó ondoelmatig is, dat 't ten gronde moest gaan, wordt bestendig. De sociologische selectie levert meer dan zulk minimum werk; het varieeren door den voorzichtigen, vooruitzienden mensch zal dikwijls ver uitsteken boven de vereischte mate; allerlei overmatige en nevenproducten worden daardoor in de nabootsing, in de geestelijke selectie gekweekt. De biologische soort past zich telkens eenzijdig aan, de sociologische tegelijk meer-zijdig; een veel sneller evolutietempo is hiervan weer het gevolg; in de volgende meer inductieve hoofdstukken zal dit nader blijken.

Uit het vermogen van het sociologisch selectiemateriaal om veelzijdig te varieeren, om verscheidene ideeafwijkingen tegelijk te verwerven, volgt, dat de moeilijkheid eener vereischte correlatie in deze selectietheorie niet gevoeld wordt. Het zijn trouwens slechts zeer weinig ideeën, die alleen in gezamenlijk optreden voordeelig kunnen zijn; misschien is het zelfs voor het nut van geen enkel een volstrekt vereischte.

Dat er niet genoeg resten zijn aan te wijzen van overgangsvormen uit de descendentielijn — een bezwaar, dat niet zoozeer geldt tegen de selectorische verklaring, als wel tegen de geleidelijkheid eener evolutie — is ook een bedenking, die de psychogenesis niet bedreigen kan. Zij zou zich vooreerst beter dan de biologie kunnen beroepen op de stoffelijke onnaspeurlijkheid, die een

gevolg is van het vernietigen (vaak opzettelijk en zorgvuldig) van ideeën, of uitingen van ideeën, welke schadelijk (inclusief ongewenscht) zijn geworden (terechtstellingen, verwoesting van monumenten, verbranding van geschriften). Maar zij heeft dat verweer niet noodig; want aan de geestelijke zijde zijn de verdwenen ideeën nog lang niet alle onnaspeurbaar geworden. Het ontbreekt heden ten dage nog waarlijk niet aan resten en overgangsvormen van aloude sociologische ideeën; de ethnografie en ethiek hebben er uitgebreide vondsten van bijeengezameld en gerangschikt; de studie der heel- en halfwilde volkstammen, der afgelegen berglandjes, der plattelandsgebruiken enz., vertoont ons in een groote verscheidenheid van graden de evolutie der moraal, der zeden, van het recht, der samenlevingseigenschappen.

Door de selectorische, de utiliteits-verklaring worden daarbij dan begrijpelijk verschijnselen als het optreden van vreemdsoortige zeden bij volken, die nooit onderling in aanraking zijn gekomen. En verder de heele psychogenesis. (Zie volgende hoofdstukken).

Bij het punt in kwestie past misschien nog een waarschuwing, die de biologie ons aan de hand doet. Men hoort soms de geestelijke overgangsvormen aanvoeren als bewijs van zekere ideeënafstamming. Dat is een gevaarlijk, althans een onvoldoend bewijs; want eerst als de ontwikkelingslijn vaststaat, kan men weten, of de aangevoerde verschijnselen den naam overgangsvormen behoorlen te voeren. Precies gelijk het in de biologie niet aangaat (Bateson waarschuwt er voor) om de ontogenetische recapitulatie (aldus noemen Haeckel en Von Baer het feit, dat 't embryo de gedaante van verschillende klassen doorloopt) als een bewijs te beschouwen voor

een opgestelde descendentielijn; want eerst als de laatste vaststaat, mag het verschijnsel terecht recapituleerend genoemd worden; het woord recapitulatie anticipeert hier op.

Ik geloof thans gerechtigd te zijn tot de conclusie, dat de aanvallen tegen de biologische toepassing der selectietheorie de sociologische niet bedreigen; het hangt van de biologie af, of Schäffle's woord waar zal zijn, dat de selectietheorie eigenlijk alleen in de sociologie kan bewezen worden.

Gesteld dat de automatische selectie als verklaringstheorie nog eens onhoudbaar werd, dan zou toch, gelijk in de biologie het geval is, de bedoelde selectie als kweekingstheorie haar geldigheid behouden.

Het trekken van parallelen tusschen weinig verwante wetenschappen is mij niet lief; maar hier was het toch om de betrekkelijke nieuwheid der sociologische selectietheorie en haar analogischen oorsprong onvermijdelijk. De parallel is hiermee voor goed geëindigd.

Wij kregen als conclusie, dat een selectorische verklaring van het maatschappelijke verloop virtueel mogelijk is; de aard der sociologische stof verzet zich er niet tegen, de formule van blz. 101 bleek houdbaar. De sociologische selectietheorie verkrijgt daarmee reeds de, eenigszins negatieve, waarde van stellig niet ongeldig te zijn.

Ik moet nu mijn vroegere belofte inlossen, en haar positieve waarde voor de maatschappelijke theorie uiteenzetten.

DERDE AFDEELING.

DARWINISME EN DEMOCRATIE.

DE HULP AAN HET ZWAKKE.

HOOFDSTUK VI.

**Waarde eener selectorische formuleering
van het maatschappelijk verloop, vooral met het oog op
het bio-sociologische vraagstuk.
Beteekenis en nadere uitwerking der terminologie.**

Dit hoofdstuk had ook in de tweede afdeeling geplaatst kunnen worden, want het bevat het slot en het sluitstuk van de afleiding der sociologische selectietheorie. Maar het bevat ook reeds — als eerste toepassing dezer theorie — de afdoening van eenige strijdpunten uit het vraagstuk Darwinisme—democratie, en had daardoor recht op plaatsing in deze derde afdeeling.

§ 1. Toen de biologen de fysieke doelmatigheid der levende wezens door een selectorische redeneering in zoo belangrijke mate verklaard meenden te hebben, hebben velen van hen beproefd voor de geestelijke eigenschappen hetzelfde resultaat te bereiken langs denzelfden weg. Zij gingen selectietheorieën aanwenden in het onderzoek naar ontstaan en vervorming van gevoelens, instinct, verstand, van de zucht naar zelfbehoud, van het pijnvlieden, van vrees, schrik, afkeer, liefde, gemeenschapszin, plichtsgevoel, ijdelheid, en daarna meerdere, uitsluitend sociologische, eigenschappen.

Dat de evolutie dezer eigenschappen door de beoefenaars der natuurwetenschappen als zoodanig onderzocht wordt, acht ik afkeurenswaardig. Dit onderzoek toch ligt om de volgende redenen buiten hun gebied:

1°. Het verdient aanbeveling om de materie, die met de geestelijke maat gemeten wordt uitsluitend binnen de psychische wetenschappen te behandelen; de helderheid van het wetenschappelijk systeem zal er slechts door gebaat worden. De evolutie der geestelijke eigenschappen krijgt terstond een van de fysieke evolutie zòòver afwijkend karakter, dat de beoefening zonder degelijken systematischen onderbouw in 't honderd moet loopen.

Voor de hier verlangde indeeling pleit dan ook een methodologische harmonie. De geestelijke eigenschappen, om wier bestaan zich de zoölogie — nog minder de botanie — aanvankelijk in 't minst niet bekommerde, en dit terecht, verschillen van de oorspronkelijk biologische objecten in deze voorname punten: zij kunnen niet met zintuigapparaten (microscop e. d.) worden aanschouwd, en zij kunnen dus niet met zinstuigmaat gemeten worden (metriek stelsel, kleuren etc.); zij worden slechts waargenomen en gemeten met de maten der bewustheid, der doelstelling en doelnastreving. Dit trekt een scherpe grenslijn.

2°. Een groot deel verder der geestelijke eigenschappen ontstaat slechts of vervormt zich in belangrijke mate, nadat de samenlevingsfase is ingetreden; zij vinden haar oorsprong niet in organische oorzaken, men kan haar ontstaan slechts uit de interpsychische werking afleiden (hst. II). Het milieu waarin de evolutie dezer eigenschappen wordt afgespeeld, is een maatschappij; de waardeering der maatschappelijke verschijnselen nu valt buiten het gebied der natuurwetenschap.

En inderdaad wat de biologie in dezen gepraesteerd heeft, bevestigt de zooeven neergeschreven stelling, dat de studie der geestelijke — zèker der sociologische — verschijnselen aan haar niet moet worden overgelaten. De terminologie harer geestelijke studiën wijkt van die der psychologie en sociologie onnoodig af en maakt door onregelmatige, verwarrende aanwending een niet gunstigen indruk; haar onderzoekingen zijn onvolledig, eenzijdig en voor een deel onwetenschappelijk, met welke qualificatie ik bedoel, dat zij blijven beneden het peil van hetgeen reeds in de geestelijke wetenschappen zelf voor goed bereikt en vastgesteld is. Vele biologen ondernamen het onderzoek van of betrokken in hun uiteenzettingen verscheidene sociologische studieobjecten — bijv. samenleving, sympathie, nabootsing, eigendom, productiewijze, erfrecht — die zij door een veelal ontoereikende kennis der sociologie op onbestendige, gebrekkige wijze uitbeeldden of aanwendden. Zelfs de — verspreide — onderzoekingen van een Darwin (*) betreffende de evolutie van sociale eigenschappen zijn voor de eischen van dat moeilijk probleem geheel ontoereikend (zie Schäffle, *Bau und Leben*, I 305). Galton slaagt slechts voor zeer enkele, sociologisch vrij onbelangrijke eigenschappen. Wallace, die uit de biologische selectieleer geen enkele „hoogere” geestelijke eigenschap — zie voor de lagere boven blz. 119 — vermag af te leiden, vindt daarin aanleiding tot een occultistische verklaring. Want ook andere theorieën, die Wallace zich denkt, brengen het raadsel voor hem niet tot oplossing.

(*) Darwin, *Descent of Man*. Zie ook O. Schmidt, *Darwinismus und Sozialdemokratie*, 1878; G. Jäger, *die Darwinische Theorie und ihre Stellung zu Moral und Religion*, 1869; E. Haeckel, *Freie Wissenschaft und freie Lehre*, 1878, Abschn. *Descendenztheorie und Sozialdemocratie*.

Noch de theorie, dat „het leven de resultante is van de moleculaire krachten van het protoplasma, noch dat de bestaande organische wereld in zijn geheel reeds latent aanwezig was in den gloeienden nevelvlek (firemist), waaruit zich ons zonnestelsel ontwikkelde” (Darwinism, 1889, p. 475. Het materialisme der aangehaalde voorbeelden is teekenend). En dan komt Wallace tot „oorzaken van een hogere orde”, waarbij hij, de ontwikkeling van des menschen ziel en lichaam noemend „’s werelds doel en raison d’être”, de hoge schoonheden van waarheidsliefde, rechtvaardigheid e.d. „verklaart” uit een „spiritual influx”. Wat verschrikkelijk anthropocentrisme! Deze mystiek-spiritualistische verklaring der hogere geestelijke verschijnselen — zegt Wallace nog, op de laatste bladzijde van zijn boek — „is niet alleen met de biologische selectieleer niet in strijd, maar zij ontleent er zelfs een beslist steun aan, omdat die geestelijke eigenschappen niet door de biologische selectieleer kunnen verklaard worden”. Oolijke steun!

Om kort te gaan, het aantasten van het vraagstuk van natuurwetenschappelijke zijde heeft schrale vruchten geleverd. En toch is een evolutieleer ook in de geestelijke wetenschappen zulk een dringende behoefte. Met welk een aandrang worden hier de vragen gesteld naar het ontstaan van maatschappij, moraal, altruïsme, staat. Welnu, reeds beginnen zij door sociologische evolutionisten (Schäffle vooral, ook Ludwig Stein, Giddings, Fairbanks, e. a.) op bevredigende wijze te worden beantwoord. En deze sociologische evolutieleer zal dezelfde diensten gaan bewijzen als de biologische reeds bewezen heeft, — nog betere misschien; ook zij zal, door de causaliteitslijn te trekken, een einde maken aan niets-ophelderende

methoden, inzonderheid die: van een verschijnsel te willen verklaren door het een nieuwen naam te geven. (*) Gelijk is weggestorven de meening, dat de fysieke doelmatigheid der levende natuur verklaard kon worden met een beroep op schepping en bovennatuurlijke teleologie, zoo zal betreffende psychische en sociale doelmatigheid hetzelfde gebruik, n.l. om geestelijke eigenschappen, staat, moraal, te willen verklaren door schepping, spontaneïteit, openbaring, wereldrede, geestelijke instrooming, aangeborenheid, — alle slechts een verklaring door een naam, een x in plaats een y — zoo zal ook deze onvruchtbare methode door de sociologische evolutieleer worden opgeruimd. Dan zal ook de psychogenesis wetenschappelijk gegrondvest zijn.

Natuurlijk ontken ik met dit alles niet, dat de stand en bevindingen der biologische (d. i. volgens mijn eisch: fysieke) evolutieleer zonder beteekenis zou zijn voor de psychische; integendeel.

Deze ontwikkelingsgeschiedenis der geestelijke eigenschappen, een onderwerp voor psychologie, ethiek en sociologie, vooral voor de laatste, valt zelve buiten het kader van dit boek, dat beoogt de verhouding na te gaan tusschen natuurlijke en sociale evolutie, en welks onderhavige hoofdstuk slechts te bespreken heeft, welke waarde de selectorische denkwijze voor de sociologische theorie bezit.

§ 2. Een enkel woord thans, nauw bij het 4^e hoofdstuk aansluitend, betreffende mijn selectorische formuleering van het maatschappelijk verloop.

Als men toegeeft, dat de ontwikkelingsgeschiedenis der geestelijke eigenschappen, de psychogenesis, geheel

(*) Vgl. p. 128.

thuisbehoort bij de geestelijke wetenschappen, dan zet ik nu een stap verder, en verlang, dat de verklaring dier ontwikkelingsgeschiedenis selectorisch geformuleerd worde over haar geheelen omvang.

De sociologen (en psychologen, maar de zielewerking is al spoedig meerzijdig), die de evolutie der geestelijke eigenschappen hebben nagegaan, hebben er den nadruk opgelegd, dat in deze evolutie het afsterven der ondoelmatig begaafden steeds geringere afmetingen aanneemt. Kwamen sommige eigenschappen (bijv. kinderliefde bij bezitters van hulpbehoevend kroost) uitsluitend door afsterven (der meer zelfzuchtige exemplaren) tot stand, voor andere was de dood minder dringend vereischt (bijv. solidariteit, ontstaan en door 't uitgeroeid worden der weinig samenwerkende horden en door inprenting, aanleeren zonder sterfte); voor nog andere is alleen de sociale invloed (nabootsen) de scheppende kracht. De heele psychogenesis is een doorlopend proces, dat een onafgebroken systeem van behandeling eischt. Men kan er geen vaste grens trekken, waar precies het sterven der ondoelmatigen ophoudt; maar door eenheid en systematische behandeling kan men de theoretische verhouding der beide deelen vaststellen en onderzoeken hoeveel van onze psyche, welke van onze ideeën, slechts door een doodelijke evolutie, welke ook door een nabootsende evolutie kunnen ontstaan zijn en bevorderd worden; dat is dus het zeer belangrijk onderzoek naar wat onderwijs en opvoeding vermag, naar de mogelijkheid eener — van het bevolkingsstandpunt gezien — collectieve aanpassing eenerzijds, en naar de noodzakelijkheid eener doodelijke selectie (huwelijkspolitiek, Nieuw-Malthusianisme, afsterven, doodstraf, e. d., oorlog) anderzijds.

Indien nu in de evolutie onzer ideeën geen scherpe sterftegrens is aan te wijzen, indien dus de heele psychogenese één doorlopende ontwikkeling is, waarom mag dan alleen een deel dier evolutie den naam selectie dragen? Want men kan niet beweren, dat principieel alleen de dood kan heeten een middel tot kiezen, tot verwijdering van ongunstige psychische afwijkers; de hardhandige natuur kent niet anders, maar de doelstrevende wezens wel degelijk. Er wordt aangevoerd, dat de biologie nu eenmaal op den naam selectie beslag heeft gelegd voor een evolutie, die slechts door afsterving tot stand komt, en dat deze in bezitneming nu gerechtvaardigd is door het: *verba valent usu*. Maar men kan dezen heilzamen regel door eene voorzichtige terminologie uitstekend ontzien. De selectie, die de biologen bestudeeren, kan fysieke selectie heeten (natuurlijke selectie of natuurlijke teeltkeus zijn schadelijke uitdrukkingen); dàar bestaat slechts één vorm van selectie, want als middel van verwijdering bestaat daar slechts de dood. De selectie der geestelijke eigenschappen kan heeten psychische, resp. sociologische selectie. Zij komt tot stand op twee wijzen, die, waar noodig, gemakkelijk uiteengehouden kunnen worden. Voor zoover zij door afsterven (voortplanting, hereditieit) tot stand komt, kan men er onderscheidingswoorden aan toevoegen, als: organisch, lichamelijk, met bevolkingsgevolgen, doodelijk, of haar noemen sterfselectie (vgl. Unbehaun, Ploez; de woorden: verwijderend, vernietigend, écarteerend, zouden ter onderscheiding ondoeltreffend zijn, daar dit factoren zijn van elke selectie); de andere helft noemt men dan, zoo noodig, nabootsende selectie (*), d. i. dus een selectie, waarin de

(*) Waarom toch wel al die moeite, vraagt men? Om al 'tgeen in dit hoofdstuk (§ 3 v.) verder volgen zal.

factor bestendiging, door nabootsing en de factor reproductie door het doen nabootsen vervuld wordt.

De hier gemaakte onderscheiding valt niet samen met den tweeledigen oorsprong der sociale ideeën, den tweeledigen aard der maatschappelijke differentiatie (blz. 100). De ideeën, die zich als aangeboren, erfelijke eigenschappen genesteld hebben, zijn alleen door een doodelijke selectie tot stand gekomen; maar in de evolutie der aangeleerde ideeën komen beide vormen van verwijdering voor: en het sterven en het verdwijnen blootelijk in zekere geestelijke gedaante. De verhouding der twee indeelingen blijkt dus uit het volgend schema:

Verwijdering als gevolg van 't bezit van zekere sociale eigenschappen.	
fysieke ondergang, dood.	psychisch verdwijnen.
aangeboren eigensch.	
aangeleerde eigenschappen.	

§ 3. „Laten we dan aannemen”, hoor ik mij toevoegen, „dat de sociologische selectieleer een logisch recht van bestaan heeft; maar zij moet meer hebben: welke verdere, practische waarde heeft de selectorische formuleering voor de sociologische theorie? Er is gesproken van ordening, die zij aanbrengt en helderheid; men vertoone die; ontbraken zij dan tot heden?”

M.i. deden zij dat; en indien het waar is, dat een selectieopvatting in staat is hen aan te brengen, dan zal

het wel deze verdienste in de eerste plaats zijn, die haar het sociologisch burgerrecht verschaffen zal. Wij willen dus nader op die kwestie ingaan.

Om in het maatschappelijk verloop een selectieproces te zien, is geen diepzinnig abstracte redeneering vereischt; want, wel beschouwd, wordt dit proces tegenwoordig door ieder die zich, ook min of meer oppervlakkig, met sociologisch theoretizeeren inlaat, voor een selectie gehouden, eenvoudig krachtens het onweerspreekbaar bindende van den regel, dat het doelpassende overblijft en gereproduceerd kan worden, dat het sterke wint en bestendigd wordt. Tal van reeds populair geworden uitdrukkingen zijn daar, om deze bewering van 'n alombestaand selectie-inzicht te staven; de waarde van deze uitdrukkingen uit te meten — en daar zij als ideeën van sociale individuen een sociale kracht zijn geworden, is dit geen overbodig werk — deze meting laat zich slechts volvoeren, indien al de bonte volkstheoriën één wetenschappelijke theorie ondervangt.

Zoo is voor het recht verstand van de begrippen: strijd, concurrentie, sterker, ongelijkheid, toeval, milieu, aanpassing, wapens, aristocratie, utilisme, die alle reeds lang burgerrecht bezitten, een sociologisch theorieetje vertegenwoordigen en hun sociale rol spelen, een selectorische formuleering vereischt, omdat al deze termen een werkelijk deel zijn eener selectietheorie, gelijk het vorig hoofdstuk aantoonde. Het utilisme bijv. is niets dan een incomplete voorlooper van een selectorische evolutieleer der moraal („de dragers der doelmatigste moraalsideeën blijven over”). Of zoo is in een stelling als deze: „in de economische worsteling onzer dagen is het welslagen voor een groot deel aan toeval (vooral de conjunctuur) te danken”,

de waarde van den term „toeval” = oorzaken die niet met persoonlijke strijdkrachten der mededingers in verband staan, oorzaken die het beperkte doel doen bereiken, onafhankelijk van de persoonlijke doelmatigheid der strevenden. Men ziet, 't zijn zuiver selectorische waarden en alleen definieerbaar als deel eener selectietheorie.

Behalve dus haar genetische diensten is dit interpreteren van de uitdrukkingen der sociologische theorie een van de nuttige zijden der selectorische redeneering. Want eerst als de beteekenis der verschillende termen zorgvuldig is afgewogen, kunnen de beweringen van verschillende sociaalpolitici, waar zij de sociologische selectietheorie in hun voordeel aanroepen, beoordeeld worden. Ik wil enkele dier beweringen aan de sociologische selectietheorie toetsen; dit kan, daar er onder de theoretici der sociale politiek bitter weinig overeenstemming heerscht, misschien bijdragen tot beslissing van hangende controversen.

Moet er ter wille van den vooruitgang in de maatschappij steeds strijd blijven bestaan?

Er is in een maatschappij vooruitgang, als zij met haar organisatie steeds meer nadert tot het maatschappelijk ideaal. Maar vooruitgang kan volgens velen slechts bestaan, waar strijd is.

„Want de strijd is 't, die den mensch op zijn tegenwoordige hoogte heeft gebracht, en 't is te vreezen, dat hij ter wille van vooruitgang altijd aan een bitteren strijd moet blootgesteld blijven.” (Darwin). — Overal in 't menschelek leven, in 't dier- en planteleven, kan slechts een kleine minderheid in heftigen strijd vooruitkomen. (Haeckel). — Benevens dergelijke uitingen van andere natuurkundigen, als Mme Royer, Huxley, Weismann, Flower, Ziegler.

De meening, dat vooruitgang, ja 't verhoeden van achteruitgang, slechts door strijd bereikt kan worden, wordt door naturalistisch aangelegde sociologen met dezelfde argumenten verdedigd als door de genoemde natuurkenners. Zulke sociologen zijn De Lapouge, Ploez, Ammon, Kidd, Preyer, Neurath, Schulze-Gävernitz, Tille, Von Treitschke; zij allen volgen de Darwinische verdediging van den strijd als selectiefactor.

Een universeel sociologische verdediging van den strijd eindelijk, eene die de sociologie niet eerst in dienstbaarheid brengt bij de natuurwetenschap, vinden wij bij Schäffle, Ludwig Stein, Giddings, Karl Pearson, Ritchie, Durkheim, Fairbanks, Novicow. Het universeele in hun opvatting is, dat zij als strijdmoment niet eischen een worsteling met slechts doodelijken afloop, maar, dat zij elken wedijver om een niet door ieder bereikbaar doel als strijdmoment erkennen. Aan al de genoemde schrijvers, naturalisten en sociologen, is gemeen, dat de strijd dien zij noodig achten, is een onderlinge strijd tusschen de eenheden zelf van het selectiemateriaal, tusschen de leden onderling der vooruitgaande samenleving.

Tegen al deze meeningen nu beweren sommige schrijvers, voornamelijk socialistische, dat het een eisch van toenemende beschaving is, om den strijd meer en meer te doen eindigen, en voor een toestand van bereikt geluk en algemeene bevrediging te doen plaats maken. Zulk een strijdlozen toekomstvorm der maatschappij eischen bijv. Worms, Labusquière, Harmening.

Een bemiddelingsstandpunt nemen Loria in, Cunow, v. d. Goes, Belot, Izoulet; zij meenen wel, dat altijd strijd noodig zal zijn, maar dat het geen eisch van vooruitgang is, om dezen strijd altijd onderling te voeren. Integendeel

de eeuwige doodsvijand: de natuur, die door karigheid en aanvallen altijd tot inspanning aanspoort, kan men het voordeeligst: gezamenlijk te lijf gaan. In de associatie nu heeft, zeggen zij, alle onderlinge strijd opgehouden; en daar de evolutie der maatschappij door een toenemende associatie, een toenemende sociale verstrengeling gekenmerkt wordt, is de onderlinge strijd ook werkelijk aan 't afnemen; en dat is gelukkig.

Welke partij hier te kiezen? Ik antwoord zonder aarzelen: die welke den onderlingen strijd eischt; ik sluit mij — met de noodige bescheidenheid — aan bij de meening van Schäffle, Stein c. s., en wel op de volgende gronden.

Een strijdlooze toestand, in de beteekenis van een, waarbij alle doeleinden in overvloed zouden kunnen bereikt worden, kan voor de menschen nooit aanbreken, in welken maatschappelijken vorm zij ook vereenigd zijn. Vooreerst zal een volledige stoffelijke bevrediging nooit voor een onbeperkt getal levende wezens bereikbaar zijn; de productiviteit van den bodem — het oude vraagstuk — stelt eindelijk haar grens, welke rechtsvorm de bearbeiding van den grond ook heeft aangenomen; de bestrijding dezer stelling — door vele socialisten: Engels, Bebel, George — is nooit afdoende geweest. (*) Altijd moet hier de natuur bestreden worden: of de karigheid der onderhoudsmiddelen, of de weelderigheid der menschelijke voortplantingsdrang, een oeconomische of een ethische strijd.

Met een Malthusiaansche formuleering is echter de beperkte bereikbaarheid der doeleinden verre van volledig geschetst. Ook geestelijke behoeften — wetenschap en

(*) Zie Soetbeer, Die Stellung der Sozialisten zur Malthus'schen Bevölkerungslehre, 1886.

kunst — overtreffen verre de middelen tot hare bevrediging. De natuur verder zal ten allen tijde aanvallen richten tegen hetgeen de menschelijke arbeid al tegen haar heeft tot stand gebracht: brand, slijtage, cycloon, aardbeving, overstroming, insecten, wilde dieren, schadelijke microben. De mensch zal verder zijn levensstandaard steeds hoger zoeken; hij stelt steeds hogere eischen, geestelijk en stoffelijk. Ook al omdat hij steeds zijn buurman wil evenaren of overtreffen; hij wil meer hebben, pleonexie (Aristoteles) beheerscht hem.

Indien dit alles juist is, dan kunnen wij alvast zeggen, dat het ideaal van een strijdlooze toekomst der maatschappij niet te verwezenlijken is; algemeen geluk en algeheele bevrediging kan genaderd worden, maar nooit bereikt; men kan dit betreuren, maar het moet aanvaard worden.

Eeuwige worsteling derhalve met de natuur. Is dit dus de strijd, die voor het sociale welvaren „vereischt” is? In geen en deele; deze natuurbekamping is een feit, een noodwendigheid; doch waarom zou ze vereischt zijn? Ten einde de menschen tot inspanning te nopen, hen te weerhouden in bevredigde rust te verzinken? Maar waartoe is inspanning noodig, indien de natuurgaven niet karig waren, en welk ideaal kan beter zijn dan algemeen verkregen geluk, rustig of niet? Zou dit „der Frieden des Friedhofs” zijn? A la bonne heure. Het is een geheele misvatting — van sommige socialisten — om te beproeven degenen, die voor de maatschappij steeds strijd eischen met deze natuurbekamping af te schepen; deze laatste ware volstrekt niet noodig. (Dat wil daarom niet zeggen, dat niet, nu eenmaal voor de meerderheid der menschen de natuurgaven karig gespreid zijn, de schraalheid van de eene landstreek zijnen bewoners voordeelijker kan zijn dan

de weelderigheid van de andere. De overvloed der tropenlanden (zie Brazilië) zou hun een onvermengde zegen zijn, indien niet de bewoners der minder bedeelde streken door hun bestaansstrijd ver boven het oorspronkelijke machtspeil gestegen waren; thans zijn de tropiërs in afhankelijke positie en beheerscht het blanke ras de wereld. Voor alle volken te samen echter kon die natuur-bekamping best gemist worden).

9 Dan blijft er slechts over, dat de strijd, die vereischt zou heeten, de onderlinge worsteling is.

Een onderlinge strijd is niet altijd een directe worsteling van man tegen man, gelijk bij het behandelen van selectietheorieën dikwijls is duidelijk gemaakt. (Daarom verkoos Spencer zijn uitdrukking *survival of the fittest* boven Darwin's *struggle for life*). Onderlinge strijd is er reeds, waar een beperkt doel door meerdere individuen wordt nagestreefd en het slagen van den een den ander uitsluit. Zoo strijden de planten in eenzelfde streek; zoo strijden op dezelfde afzetmarkt winkeliers van hetzelfde vak door hun wederzijdsche krachtsinspanning; zoo bekampen elkaar de aanhangers van moreele, politieke, aesthetische, religieuze idealen en voeren dien kamp in vergadering, pers, verkiezing, huisgezin, school, vriendschappelijk verkeer; zonder dat er bij dit alles noodzakelijk een fysiek of geestelijk treffen behoeft te bestaan (wat wel geschiedt bij gevecht of debat).

De volken, voor welke sociaal-politieke eischen in 't bijzonder geformuleerd worden, de Europeesche, zullen vooral om den beschavingsstandaard, dien ze reeds bereikt hebben en handhaven willen, den natuurkamp altijd te voeren hebben. (blz. 150) Dien strijd heeft elk Europeesch individu gevoerd met behulp zijner persoonlijke

doelmatige eigenschappen (o. a. socialiteit) en verder met behulp van niet-persoonlijke machtsmiddelen (bezit). Waar het resultaat van elks inspanning evenredig was aan zijn persoonlijke doelmatigheid, d. i. waar het beperkte doel bereikt werd naar de mate van elks krachten, kreeg de strijd selectorische gevolgen en werd het maatschappelijk verloop een selectieproces, aangezien het doel bereikt werd door — en de eigenschappen bestendigd van — degenen, die in 't gegeven milieu de nuttigste eigenschappen bezaten. Bij de worsteling bijv. om het oeconomisch doel was dit laatste het geval, als inkomen, consumptiefonds, oeconomische bevrediging kortom evenredig was aan werklust, spaarzaamheid, hardvochtigheid, etc.; in de moreele mededinging, indien aanzien, eer en straffeloosheid evenredig waren aan „moraliteit”, gevoeligheid voor lof en afkeuring, eerbied voor de wet, e. d. m.; op beide terreinen kwamen dus individuen met weinig oeconomische of ethische bekwaamheid steeds meer in de minderheid, en bleven die met de oeconomisch of ethisch passendste ideeën geleidelijk alleen over. Waar in 't geheel geen evenredigheid bestond tusschen doelmatigheid en resultaat was het proces niet selectorisch en kwam de maatschappelijke evolutie tot stilstand of liep zij terug, d. i. verloor zij het bereikte. Dit bleef een uitzonderingsgeval.

De selectorische formuleering wijst er hier op, dat de onvermijdelijke strijd tegen de karige bevredigingsmiddelen tot heden — want tot heden stond de sociale ontwikkeling nièt stil — door den mensch gevoerd werd in onderlingen wedijver. Aan deze laatste zou nu wel een einde kunnen gemaakt worden.

Wel is dat nog nooit geschied, wel is er, ook waar de

— ik zeg korthedshalve: — natuur geassocieerd bestreden werd, binnen de associatie steeds wedijver gebleven; doordat nl. de veroverde voordeelen van den gemeenschappelijken kamp (als: oecomische bevrediging, eerbewijzen, macht) onder de deelnemers niet gelijkelijk werden verdeeld, doch min of meer evenredig aan de door elk ontplooiende associatieve eigenschappen. Maar deze wedijver zou men kunnen opheffen; er laat zich een maatschappelijke vorm denken, waarin de natuur uitsluitend in associatie bestreden werd („socialistische staat”) en waarin dan binnen de associatie door strikt gelijke belooning der deelnemers of door belooning naar behoefte elke mededinging had opgehouden. Doch de strijd die dan ware opgeheven, de onderlinge, dat is nu de strijd, dien men vereischt noemt. Vereischt waarom? Ter wille van een succes in dien anderen strijd, den onuitroeibaren natuurkamp, dus ter wille eener zoo uitgebreid mogelijke bereiking van doeleinden, zonder welke immers elks hoofddoel: smarteloosheid, onbereikbaar ware. Want indien niet voor ieder het resultaat eenigszins evenredig is aan zijn inspanning, dan zal deze laatste — en juist voor volledige (oeconomische e. a.) associatie is heel wat inspanning noodig — spoedig verflauwen, verdwijnen. De wet der traagheid geldt in de psychologie evenzeer als in de mechanica; psychische wezens spannen zich in tot handelen: alleen, indien het doel dat zij begeeren slechts door inspanning bereikbaar is; want zij vliesen de smart, het offer. De mate van socialiteit, die in een socialistische maatschappij vereischt zou zijn, is slechts met inspanning te verwerven, te behouden, a fortiori te vermeerderen; de voor de meerderheid der menschen moeilijke eigenschappen van ijver, zelfverloochening, eerlijkheid, zouden spoedig voor de

gemakkelijke onsociale — luiheid, hebzucht, bedrog — plaats maken; tenzij eenige materieele bevoorrechting — premiën bijv., dus inkomensongelijkheid, — of ideeële — eer, macht, lof — de inspanning beloonde. De vereischte mate van socialiteit door ruime uitdeeling van straf te verzekeren, is natuurlijk ondenkbaar; noch is het te verwachten, dat in afzienbare tijden de meerderheid van zelf een toereikend gemeenschapsinzicht zal bezitten en doordrongen zijn van de voordeelen van associatie; en nog minder, dat zij, wars van voordeelen en wars van uiterlijke en persoonlijke belooning, zich zal inspannen alleen ter wille van innerlijke voldoening en idealisme.

Zoodat slechts de slotsom overblijft, dat een associatie, waaruit de inwendige wedijver verdwenen is, verslapt en uiteenvalt. Maar het verdwijnen van een associatie is een achteruitgang. Want de ontwikkelingshoogte — een zedelijk begrip — eener maatschappij wordt daarom gezegd overeen te stemmen met de mate van socialiteit, die bij haar leden bestaat, omdat gemeenschapszin en haar verschijningsvorm: de associatie, het beste middel is tot bevrediging van de wenschen der leden dier maatschappij (zie hst. VIII), het meest dus hun geluk bevordert. De natuurkamp blijft altoos; de associatie is het beste wapen tegen de natuur; de associatie zonder onderlinge mededinging valt uiteen.

En dan zou wel door 't terstond weer scherper worden van den natuurkamp en 't verminderen der bevrediging opnieuw de associatie geleidelijk opkomen, maar tot zoolang ware dan toch een bedenkelijke achteruitgang ingetreden.

In selectietermen uitgedrukt luidt dit alles: ter wille eener zoo ruim mogelijke bereiking van hun doeleinden moeten de individuen eener samenleving in 't bezit zijn

van zekere doelmatige ideeën, die zij zich slechts door het offer van inspanning, wilskracht, geduld, kunnen eigen maken. Daar een psychisch wezen, qua smartvlieder, niet in staat is een onbeloond of onnoodig offer te brengen, zal die inspanning achterwege blijven overal waar de kans om de doeleinden te bereiken niet van die moeilijke doelmatigheid afhankelijk is. De nuttige ideeën, die de maatschappelijke selectie reeds produceerde, zullen weer gaan verdwijnen; niet alleen is de verdere evolutie gestuit maar zelfs het reeds bereikte „Gesittungs”-peil gaat weer dalen. De verworven socialiteit neemt af, de geassocieerde natuurbekamping moet opgegeven worden en plaats maken voor een gebrekkige individualistische strijdwijze. Terstond zijn wij dan weer midden in het onderling vechten aangeland. De conclusie kan daarom slechts zijn, dat in afzienbare tijden slechts die associatie duurzaam is, welke aan den onderlingen wedijver geen einde gemaakt heeft; geen loon naar behoefte, geen gelijke belooning. Πόλεμος πάντη πάντων (Heraclitus).

We resumeeren de lessen die uit de selectorische opvatting voor dit vraagstuk geput kunnen worden als volgt:

1°. Voor afzienbare tijden moet er tusschen de leden onzer samenleving strijd blijven bestaan, ook waar zij den natuurkamp in associatie voeren; ook dus in den socialistischen staat.

2°. Het is echter voor het maatschappelijk welzijn volstrekt onnoodig, dat de verliezers altijd den dood vinden. Dit is vermijdbaar, omdat de strijd volstrekt niet alleen om de eerste bestaansmiddelen gevoerd wordt maar ook tal van andere behoeften betreft (blz. 152). En zelfs op het gebied der bestaansmiddelen wordt door veranderde

strijdvormen het sterven der verliezers meer en meer belet; contract, proces en indirecte wedijver zijn aangebracht in de plaats van fysiek en sommig psychisch geweld (bedreiging). Het criterium: streven van meerderen naar een beperkt bereikbaar doel is echter gebleven en daarmee de onderlinge strijd. De vrede, die binnen het staatsgebied verwezenlijkt heet, geldt slechts voor enkele punten, en zou beter heeten: overheidsregeling der strijdwijze; uitgesloten is, dat binnenslands oeconomische of politieke partijen elkaar met den zwaarde bestrijden zouden; hun worsteling met geestelijke strijdmiddelen is echter in hevigheid niets verminderd.

De strijd blijft, de strijdvorm en 't strijdobject verandert. Men kan dus niet theoretice zeggen, dat de vereischte strijd ophoudt en sociale achteruitgang moet intreden, overal waar het sterven der ondoelmatigen verdwijnt; zoodat in dit opzicht misplaatst is de ongerustheid van Darwin en Wallace, de smart van Ammon en Lapouge, de verontwaardiging van Tille en Treitschke. Natuurlijk zouden de producten eener doodelijke selectie wel belangrijker kunnen zijn, dan die eener nabootsende, wat een kwestie van feiten, niet van beginsel is; zie hoofdstuk VII, VIII.

3°. Even eenzijdig is het, om alleen in de vrije concurrentie d. w. z. in de privaot-oeconomische mededinging van zeker tijdperk, — bijv. het kapitalistisch-individualistische — het vereischte strijdmoment te zien; immers:

a. ook bij de toenemende vormverandering van den privaot-oeconomischen strijd, ja bij opheffing van dezen vorm gevolgd door volledige oeconomische associatie (collectivistische productie en distributie) kan de onderlinge mededinging blijven bestaan;

b. kan de selectorische werking — in tegenstelling met slagen door niet-persoonlijke sterkte (toeval, of bezitsmacht); — der vrije concurrentie niet zonder nader bewijs worden toegegeven; a priori vaststaan doet ze geenszins. (Hst. IX).

c. behoeft mededinging niet allèen op oeconomisch terrein plaats te hebben.

4°. De sociologische selectieleer toont ook aan de onjuistheid der bewering, dat de klassenstrijd de sociologische vertaling zou zijn van den biologischen bestaansstrijd. Marx' historie-opvatting, zoo klinkt het (zie de schrijvers genoemd op blz. 46 noot 4) was een socializeering der biologie. Of liever, zoo moest het klinken; want tegenwoordig plegen sociaal-democratische schrijvers aan Marx meer nog den lof — een twijfelachtige — toe te zwaaien: van de sociologie een echte natuur-wetenschap gemaakt te hebben.

De uiteenzettingen echter der sociologen — bijv. Schäffle, Stein — betreffende den omvang van den maatschappelijke strijd maken het duidelijk, dat de strijd der bezitsgroepen (klassen) slechts een deel is van de groote mededinging en wrijving, die tusschen alle leden der maatschappij plaats grijpt. —

Onderlinge mededinging, om 't hoofdpunt te recapituleeren, blijft dan voorloopig vereischt; zij zal zich uiten in wedijver om oeconomisch voordeel, om eer, macht, aanzien, vriendschap; in geslachtelijke rivaliteit, in het dingen naar verkiezings- en ambtenaarscandidaturen.

Loon naar praestatie een eisch, alom loon naar behoef een ramp. (*) Algemeene bevrediging, en volmaakt geluk onbereikbaar.

(*) Zie dit uitgewerkt in hoofdstuk XI.

Tot zoover de controversen betreffende den maatschappelijken strijd.

Een ander twistpunt in de hedendaagsche sociologie, nauw met 't voorgaande samenhangend, is de vraag: kan het bevorderen van sociale gelijkheid in het belang der maatschappij zijn; is dit streven der democratie niet in strijd met den wensch, dat de evolutie der maatschappij tevens een vooruitgang zij?

Voor den maatschappelijken welstand was onderlinge strijd vereischt, zagen wij; dan eerst kan een gunstige evolutie voortgaan of haar teruggang verhoed worden; in mededinging zullen doelmatige eigenschappen winnen, en bestendig worden (indien er bestendigingsapparaten zijn), ondoelmatige zullen verdwijnen. Er bestaat dus — de selectorische opvatting wijst er op — verschil in die eigenschappen; om onder mededingers te kunnen kiezen moet er differentiatie bestaan; ook deze is dus voor den maatschappelijken vooruitgang vereischt; in het begrip strijd, als factor eener selectie, lag zij reeds opgesloten.

Differentiatie waarvan? Van de eigenschappen, die aan een aantal individuen het karakter verleen en van leden eener maatschappij, differentiatie dus van sociologische ideeën. Want maatschappij wil zeggen: een aantal individuen in het bezit van zekere ideeën, sociale evolutie is voortschrijdende wijziging dier ideeën, (hst. II). Indien nu een democratische partij de differentiatie dezer sociologische ideeën zou willen uitwisschen, dan zou haar streven den maatschappelijken welstand resp. vooruitgang bedreigen. Laat ons dus onderzoeken, in welke eischen van gelijkheid deze gewraakte nivellatie vervat zou kunnen zijn.

1°. De rechtsgelijkheid. De Fransche omwenteling

proclameerde de gelijkheid van alle burgers voor de wet. Aan de verwezenlijking van dien wensch wordt nog steeds gearbeid; de eisch van kosteloze of goedkoope rechtspraak is er een uiting van; de betichting „klassejustitie” wijst op bestaande of vermeende misstanden. Wat nu zal door verwezenlijking van volledige rechtsgelijkheid genivelleerd worden? De maatschappelijke strijdvormen; meer niet Dure rechtspraak toch wil zeggen, dat, terwijl de strijdvorm van fysiek geweld aan beide partijen verboden is, haar surrogaat: de ambtelijke uitspraak slechts voor een der partijen, de vermogende, bereikbaar is; goedkoope procedure of scheidsgerecht beteekent, dat ook de oeconomisch zwakkere partij zich van dezen strijdvorm bedienen kan. Van nivellatie van sociale eigenschappen is hier geen sprake.

2°. Politieke gelijkheid, bijv. de mogelijkheid voor ieder burger om staatsambten te bekleeden, zonder dat eenige foedalistische of oeconomische slagboom den weg verspert; geen andere eisch van benoembaarheid, om Izoulet's geestig woord aan te halen, „„que leur capacité et sans autre distinction que celle de leur vertu et de leurs talents.” (Declar. des Droits, art. VI). Sans autre distinction ... est-il dit ... Excusez du peu”.

Inderdaad wordt dit stuk der politieke gelijkheid nooit anders opgevat dan hier door haar oorsprong, de Déclaration d. D., geïnterpreteerd wordt. Van uitwissching der maatschappelijke differentiatie is alweer geen spoor; integendeel de politieke gelijkheid tracht die meer tot haar recht te laten komen.

Van het algemeen kiesrecht kan ditzelfde niet gezegd worden; over de in 'n bevolking bestaande differentiatie tracht het een hoes te hangen; knap of dom, sociabel of

antisociaal, elk heeft een stem, en de meerderheid der stemmen, de middelmatigheid dus of erger nog, stuurt den staat; (indien nl. de bemanteling der ongelijkheid gelukte, wat niet geheel het geval is; zie hst. VIII § 2). Men zal overigens wel begrijpen dat het beperkte kiesrecht, zooals het in de verschillende staten tot heden voorkwam, de differentiatie weinig beter tot haar recht brengt. Om dat wel te doen, zou de beperking moeten verband houden niet met het bezit van geldmiddelen, maar met het bezit van zekere persoonlijke eigenschappen, bijv. intellect. De gevolgtrekking uit dit alles is, dat de selectie van kiezerseigenschappen — heur gehalte afhankelijk van den aard der in de kieswet gestelde beperkingen — door algemeen kiesrecht wordt verminderd of geheel opgeheven. Het maatschappelijk proces bestaat echter uit vele selecties; eerst als bewezen is, dat kiezerseigenschappen, zooals zij door een kieswet met ideale bepalingen gesteld worden, uit de maatschappelijke compositie niet gemist kunnen worden, eerst dan kan men zeggen, dat het stuiten dezer selectie een ongezonder verschijnsel moet heeten. Niet ongezonder echter dan de selectie onder een kieswet met verkeerde beperkingen.

3°. Oeconomische gelijkheid. Democratische partijen hebben in hun politiek program maatregelen opgenomen, die meerdere bezitsgelijkheid beoogen, die de geleidelijke opheffing der hedendaagsche enorme vermogensverschillen zullen verwezenlijken; zulke maatregelen zijn: toenemende progressie in belastingen, bevordering van coöperatie, winstdeeling, verzekering, zware successiebelasting, uitbreiding van publiek grondbezit, meer gelijkmatige bezoldigingen, uitbreiding van het staatserfrecht enz. De nivellatie, die hier beoogd wordt, is er eene van

stoffelijke goederen; hun bezit moet gelijkmatiger worden; stoffelijke goederen zijn echter alweer geen term van de maatschappelijke selectie, omdat zij niet zijn de sociale bestanddeelen; de ongelijkheid, die vereischt is, is er eene van persoonlijke eigenschappen, want zij vormen de maatschappij. Iets anders is het natuurlijk, of persoonlijke differentiatie ook met bezitsongelijkheid min of meer pleegt samen te gaan, dus door vermogensnivellatie indirect bedreigd zou worden, en niet weer door andere invloeden gestuit; dit kan eerst worden beslist door een onderzoek naar den invloed van het oeconomisch bezit op de maatschappelijke samenstelling en evolutie; welk onderzoek in de hoofdstukken VII, IX en X beproefd zal worden. Hier zien wij reeds, hoe averechts het is om de vermogensnivellatie principieel voor een achteruitgang te houden; averechts ook om de vermogensklassen a priori te betitelen als biologische soorten of een geestelijk aequivalent daarvan (Ammon, Pfeffer (*)), daar niet zij, maar slechts eigenschappen, ideeën het product der maatschappelijke selectie kunnen zijn. Men zou dus op zijn hoogst de naar ideeënklassen gerangschikte personen als „biologische soorten” kunnen aanduiden, gesteld dat zulke een analogie, ondanks het verschil tusschen sociologische en biologische selectie eenige waarde had. En indien dan nog het vermogensbezit altijd precies evenredig werd aan het bezit van doelmatige ideeën, dan eerst zou Ammon's theorie de werkelijkheid indirect vertolken; men ziet echter terstond al aan het erfrecht, dat dit niet het geval is (zie verder hoofdstuk IX).

De vermogensklassen zonder meer aan te zien voor het product der sociale selectie, is wel een der treurigste

(*) Dr. Georg Pfeffer, *Die Umwandlung der Arten*, 1894. — Ammon, o. e.

voorbeelden van Ammon's tendencieus oppervlakkige wetenschap. Ammon wenscht de kloof tusschen de „standen” zorgvuldig in wezen te houden, want zij is in de maatschappij de uiting der selectie. „Hoe anders zou zich de maatschappelijke selectie kunnen openbaren? Want dat een zoo ontwikkeld wezen als de „Kulturmensch” slechts door selectie ontstaan en slechts door 't aanhouden der selectie op zijn hoogte blijft, is voor elk natuurwetenschappelijk denkend mensch vanzelfsprekend. Tot nu toe had men de selectie nog niet in de maatschappij ontdekt en bijna aangenomen, dat de mensch alleen een uitzondering maakt onder de levende wezens. Maar dat kan onmogelijk en dit machtigt ons om in de standen-vorming het middel te zien, dat die selectie ten uitvoer brengt.” (Ammon, *Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen*, 1896 blz. 119).

Door deze aanhaling acht ik mijn oordeel van zooeven zonder nadere bijvoeging gestaafd.

Hervatten wij den draad der redeneering. De bezits-verhouding zou op de maatschappelijke selectie van veel invloed kunnen blijken; zonder nader onderzoek is echter de roep om meer oeconomische gelijkheid niet met den eisch van maatschappelijke differentiatie in strijd, omdat er een groot verschil bestaat tusschen deze — en eveneens de beide andere genoemde gelijkheidseischen — en een eventueele nivellatie der persoonlijke eigenschappen (allen even gering, niemand superieur; bijv. door middel van eenvormige staatsopvoeding, of andere psychische vormplannen), welke laatste door geen democraat van beteekenis wordt voorgeslagen. Zulk een nivellatie waart meer rond in het hoofd van kwalijk ingelichte tegenstanders — natuurkundigen vooral, — wien onbekendheid

met het waardeverschil der twee gelijkheidsbegrippen, wien in het algemeen volledige sociologische onkunde niet belet om in de theorie der sociale politiek hun woordje mee te spreken; ware indringers op vreemd erf. Men denke aan de sociologische geschriften van Haeckel, Schmidt, Tille, Ziegler, Virchow, Hofman (*) en anderen.

Het zou te wenschen zijn, dat aan die sociologische pleiziertochtjes een einde kwam.

Bij vele dezer schrijvers treft men de stelling aan, dat democratische gelijkheid in strijd is met de natuur of natuurwetenschap. Dit laatste nu mag gerust: de natuurwetenschap is tot het beoordeelen van sociologische vraagstukken niet bevoegd, haar uitspraken in dezen zijn onbelangrijk; vgl. boven blz. 57. (Reeds daarom is bijv. Ziegler's boek, dat zich tegen 't socialisme op den niet-socioloog Darwin beroept, een „failure”). En dat de sociologie den eisch der ongelijkheid onderschrijft, wil niet zeggen, dat zij op haar gebied de voorschriften der natuurkundigen accepteert, maar is slechts een gevolg van het toevallige feit, dat de biologische en de sociologische evolutie hun theoretischen grondslag gemeen hebben, te weten: het algemeene selectiebegrip (hst. IV).

*) Het Socialisme getoetst aan de Ontwikkelingsgeschiedenis der levende Natuur. Rede uitgespr. bij gelegenheid van den 316en verjaardag der Leidsehe Hoogeschool door Dr. C. K. Hofman, rector magnif., 1891.

Dr. C. J. Wijnaendts Francken, Sociale Ethiek; wijsgeerig sociologisch onderzoek, 1897.

Haeckel, zie boven blz. 141, noot.

O. Schmidt, zie blz. 141, noot.

Virchow's redevoering op de 50te Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte in Munchen, 1877.

Tille, Von Darwin bis Nietzsche, 1895.

Dr. H. E. Ziegler, die Naturwissenschaft und die Sozialdemokratische Theorie; ihr Verhältniss dargelegt auf Grund der Werke von Darwin und Bebel, 1894.

Wat de andere beschuldiging aangaat, de onnatuurlijkheid van sociaal-politieke eischen: is niet de beschavingsgeschiedenis één doorlopend verzet van de menschelijke rede tegen de natuur, één onderwerping, besturing, wijziging? En kan het zedelijk ideaal der maatschappelijke ontwikkeling, dat is, kan ons doel ooit in overeenstemming zijn met de natuur, met wat er wezen zou zijn, indien wij géén doel stelden, geen „telos” hadden? (*)

Thans kan ook gezien worden het oude twistgeding, of het Darwinisme — lees: de selectietheorie — voor de maatschappij een aristocratische of een democratische beteekenis heeft. Zonder twijfel is elk selectieproces — bestendiging van het sterke, uitroeiing van het zwakke — een aristocratisch verloop; indien de evolutie en het statisch verloop der maatschappij terecht een selectorisch proces heet, dan is het maatschappelijke proces, ook voor zooveel aristocratisch. In deze uitspraak is echter noch een verdediging gelegen van de bevoorrechting van groepen, die in sommige tijdperken de aristokratie genoemd worden, bijv. feodale adel, beurs- en handelsbarons; noch een aanval tegen democratische wenschen, voor zoover zij, gelijk de drie bovengenoemde, aan sociale overleving van het sterke niet a priori in den weg staan. Ja, democratische politiek, wanneer zij de opheffing bewerkt van toestanden, die 't sociale opklimmen belemmeren, kan de werking der maatschappelijke selectie zelfs verscherpen, het heerschen dus van aristoi bevorderen. Zij moest in dit geval ter vermindering van verwarring niet heeten democratisch maar „filodemisch” (p. 6 noot); want waar

(*) Zie verder hst. VII § 4.

het maatschappelijk verloop een selectieproces is, blijft het onherroepelijk aristocratisch. (*)

Deze vrijwel onvermijdelijke uitkomst schijnt sommigen onderzoekers erg dwars voor de maag te hebben gezeten. Ferri bijv. (†) geeft als geruststelling tegen de aristo-wet dadelijk een nieuwe groote wet — waarvan hij er, zooals men weet, altijd bij de hand heeft, e. g. blz. 64 en 69 aldaar — ten beste: van elk toppunt van talent en bloei vallen de ongelukkige aristo's terstond in de afgronden der waanzin en ontaarding; waarna dan de dood de rol speelt van „grande nivelleuse”; „„en anéantissant tout ce qui s'élève, elle démocratise l'humanité” ” (Jacoby, door Ferri in dit verband geciteerd). Het aristocratische der maatschappelijke evolutie is dus nog zoo erg niet, vindt Ferri, want alles wat boven het middelmatige uitsteekt, wordt snel den ondergang ten prooi. Deze troostreden lijkt gezocht, mager en onwaar.

Wij stappen af van de gelijkheidscontroverse en de aristocratie; het belang der ongelijkheid voor de maatschappij is, gelijk van zelf spreekt, niet volledig behandeld geworden; ongelijkheid bijv. ter wille der arbeidsverdeeling — niet alleen oeconomische natuurlijk, zie reeds Comte, Philos. posit. IV, p. 425, — der „integratie” (Spencer), het belang van leiding der maatschappij door een élite (Izoulet en slechter: Mallock; indertijd reeds St. Simon, Fourier). Hier was slechts punt van onderzoek het belang der ongelijkheid in het licht der sociologische selectietheorie.

(*) Vgl. Treub, Darwinisme en Socialisme, in het Sociaal Weekblad van 1894, en „^{Liberaal}
Sociaal-Anarchist en ^{Vrijzinnig}
Sociaal-democraat” in het S.W. van 1899.

(†) Socialisme et Science positive, p. 54, 55.

Het komt mij voor, dat ook voor beslechting dus van den gelijkheidstwist de selectorische formuleering van groot nut kan zijn.

§ 4. Vervolgen wij de nadere toelichting der selectie-formuleering en haar waarde.

De sterkste in zeker milieu, de doelmatigste wint en bestendigt zijn type; heerschappij van het sterke is de wereldwet.

Onder de vele sociale ideeën, die in onafgebroken worsteling verkeerden, nemen die betreffende moraal en recht een eerste plaats in. De moraalsopvattingen, die op zeker tijdstip de „heerschende” zijn, blijken door dit feit sterker te zijn geweest dan degene die met haar in strijd waren en die zij verdreven hebben. Dit voert ons tot de gevolgtrekking, dat de moraal en haar neerslag: het recht, niet alleen den onderlingen strijd niet uitsluit, maar ook zelf product is van een strijd.

Recht en moraal berusten op macht; de hoogste moraal en het verhevenste recht ontleent — niet per se zijn inhoud, maar — zijn geldigheid en bestaan (en niet alleen dus zijn handhaving) ten slotte slechts aan de macht van den sterke; een andere grond is er niet. Eenige opheldering omtrent de verhouding van recht en macht zal dit, hoop ik, duidelijk maken.

1°. De macht vergezelt het recht (niet de moraal) als zijn schaduw.

Rechtsregelen zijn de op de moraal van zekeren tijd rustende voorschriften van overheidswege vastgesteld. Het essentieele verschil tusschen recht en moraal is de staats-bekrachtiging van het eerste; dat wil echter zeggen, daar de macht het beslissende kenmerk is eener publieke

organisatie, dat de handhaving van het recht door de staatsmacht onafscheidelijk is van die bekrachtiging. Recht, dat niet zoo noodig met geweld gehandhaafd wordt, kan niet heeten voorschrift, maar verzoek, wenschelijkheid; het recht verklaart zich bindend onafhankelijk van de toestemming, ja ondanks de weigering van hen, over wie het zich betreft, en de staat handhaaft die verklaring; Justitia draagt bij de weegschaal het zwaard. Deze beweringen zullen waarschijnlijk weinig verzet uitlokken. Iets meer kan dit geval zijn met:

2°. De rechtsorde sluit ook binnenslands den strijd niet uit. Het tegendeel dezer bewering is een zeer verbreide opvatting; zelden zegt men, dat in het algemeen uit elke gemeenschap, die rechtsregelen bezit — en welke heeft die niet? — de strijd verdwenen is, maar zeer dikwijls, dat de strijd verdwenen is, voor zoover er rechtsvoorschriften zijn. Men schijnt hier altijd aan lichamelijken strijd, aan spier- en wapengeweld te denken; dit middel tot strijdbeslechting is werkelijk door de overheid binnen den staatskring grootendeels opgeheven (nog niet geheel in school en huisgezin: kastijding); het is echter vervangen door andere middelen van directe strijdbeslechting: overeenkomst, proces, scheidsgerecht. Het is voor de sociologie onmogelijk om het begrip strijd slechts op te vatten in den beperkten verschijningsvorm van directe fysieke worsteling; zij is verplicht het begrip strijd aan te nemen — en zij bekrachtigt aldus een reeds alom bestaand spraakgebruik — overal waar twee of meer personen een beperkt bereikbaar doel nastreven, waar dus het slagen van den een den ander doet falen. Deze strijd kan direct worden gevoerd, of indirect; in 't eerste geval heeft er persoonlijk samentreffen plaats, bijv. weten-

schappelijk debat, of bieden, overbieden, op een veiling; in 't tweede geval ziet men de partijen zich naast elkander inspannen en de beslissing afwachten van het kiezend milieu: twee winkeliers spannen zich in om de beste en goedkoopste waren aan te bieden en wachten van het koopend publiek de beslissing hunner wederzijdsche doelmatigheid af; schrijvers slingeren elk hun denkbeelden de wereld in en wachten af, welke door 't lezend publiek op den duur aanvaard, dus het sterkst zullen blijken.

De overeenkomst (contract) is een element uit den directen strijd. Huurder en verhuurder bekampen elkaar om het grootste oeconomische voordeel (moreele overwegingen daargelaten); de grootste praestatie tegen de geringste kosten is het doel van den eerste, de geringste praestatie tegen de hoogste vergoeding het doel van den tweede. Deze doeleinden kunnen niet tegelijkertijd geheel bereikt worden; de partijen bestrijden elkaar met de machtsmiddelen, die zij tot hare beschikking hebben: met oeconomischen voorraad (consumptiefonds, waarop geteerd kan worden), met hare respectieve moraalsoverwegingen (die altijd maar voor één persoon geldigheid hebben; hst. III), met persoonlijke handigheid in het contracten sluiten (overredingskracht, toekomstblik, soms voorgewende onverschilligheid). Hare wederzijdsche macht wordt ten slotte in het contract belichaamd; een contract is niets dan de uitdrukkelijke, niet meer te wijzigen formuleering, het proces-verbaal, van de machtspositie van twee strijdende partijen op zeker oogenblik.

Tot nu hoe heeft het recht zelden méér gedaan dan — o. a. — den strijd in de maatschappij vervormen door n.l. de voorwaarden vast te stellen, op welke gestreden mag worden; en het is te wenschen, dat het voorloopig

niet verder gaan zal (in tegenstelling met de strijdlooze associatie van blz. 157.)

Vervangen wij uit onze tweede stelling den term binnenslands door: binnen den rechtskring, dan zien wij terstond de bewering geldig worden voor internationale verhoudingen. Uitbreiding van het volkenrecht wil slechts zeggen een vervorming van den volkenstrijd; bijv. worden zekere vormen van fysiek geweld door het recht geweerd; waar het fysiek geweld geheel verdwenen is, is er slechts te ruimer gelegenheid voor oeconomisch geweld: protectionisme, tarievenstrijd, particuliere concurrentie, strijd van kartellen, concessies; is deze oeconomische worsteling gedurende een militairen oorlogstoestand tijdelijk gestaakt, na het sluiten van den „vrede”, breekt zij terstond met nieuwe woede uit.

3°. De grònd waarop alle recht en moraal rust is: macht.

Er zijn tijden geweest, dat men maar van één soort recht en van één soort moraal afwist: het bestaande; er was, meende men, nooit anders geweest; er had op dit gebied ook nooit verandering of vooruitgang plaats.

Die tijden zijn voorbij; het staat nu als een paal boven water, en het is ook wel van algemeene bekendheid geworden, dat moraal en recht in alle tijden gewisseld hebben, en bij verschillende volken nooit geheel dezelfde zijn geweest. Wanneer men nu de verschillende instellingen en regelen op dit gebied in historisch overzicht nagaat (wat de taak is van sociologie, en speciaal rechtswetenschap en ethiek); wanneer men voorts van die historische ontwikkelings drijfkrachten nagaat en de oorzaken der vervorming opspoort; wanneer men m. a. w. een evolutietheorie opstelt voor moraal en recht, dan moet

deze evolutie krachtens de redeneering van het vierde hoofdstuk als een selectieproces worden opgevat. En dit is hier mogelijk, omdat de psychologische en vooral sociologische grootheden, die moraal en recht heeten, weer bestaan uit de gewone stof waarvan zoodanige verschijnselen gemaakt zijn: ideeën in hoofden. Zij zijn slechts een bijzonder geval van al de sociale ideeën, met wier hulp naar het beperkt bereikbare doel gewedijverd wordt, zij beantwoorden kortom aan de eischen voor een selectieproces.

Wat in den wedijver der ethische ideeën dit beperkte doel is, ligt voor de hand. Elke moraalsopvatting, elk ideaal sluit zijn tegendeel uit; elk sociaal wezen, dat een [ethisch] ideaal nastreeft, tracht, zoo doende, zijn ideaal een bestaan te verschaffen ten koste van andersluidende idealen. Dit geschiedt door doodslag, opsluiting, overreding, prediking, moralizeeren. Zonder ophouden gaat de strijd der moraalsideeën haar gang, van af den heiligen oorlog van Mohammedanen of een omvangrijken Europeeschen propagandatocht, van af eenzijdige strekkingslitteratuur tot het eenvoudige dagelijksche gesprek toe, waarin tot den aangesprokene gezegd wordt, dat „het beter zou zijn, indien hij....” Het ideaal, de moraal van de partij, die met 't oorlogen of overreden geslaagd is, heeft gewonnen; en wie zich genoodzaakt voelt, om tot heden gekoesterde overtuigingen prijs te geven, heeft verloren. Dit alles is directe strijd geweest.

Er bestaat ook indirecte strijd op dit gebied; wanneer n.l. niet de dragers der ideeën zelf beslissen, maar hun milieu tusschen hen een keuze doet. Er zijn ethische beginselen, die zoo gewichtig zijn [geweest] voor leven en bestaan hunner dragers (bijv. het moeten vlieden van

gevaar, het zich inspannen tot zelfverdediging; of voor gemeenschappen: eerlijkheid, verdraagzaamheid), dat op den duur de aanhangers der tegenovergestelde beginselen van zelf ten gronde moesten gaan en met hen mee de schadelijke moraal. Hier geschiedde dus de evolutie der moraal door een automatisch selectieproces. De sterkte, de machtsgrond van zulke moraal, die slechts door haar doelmatigheid is overgebleven, kan niet betwijfeld worden.

Maar ook in den directen strijd, in de sfeer van meer of minder bewuste vaststelling der moraal, van „Rechtssetzung”, is de macht de beslissende factor.

Het positieve recht komt tot stand, doordat zekere macht in een staat aan een bestaande moraal de staats-erkenning toevoegt. (*) Om heelemaal niet te spreken van landen, waar die macht door een uiterst klein deel van het volk wordt uitgeoefend, is ook in landen met een ideaal kiesstelsel een parlamentsbesluit niets dan een machtsoverheersching ten koste der minderheid. En wat de moraal aangaat, elke bekrachtiging daarvan door een meerderheid, genaamd volksovertuiging, zeden, publieke opinie, is een zuiver willekeurige, eigenmachtige onderdrukking van de wenschen der minderheid. Elke moraal berust ten slotte op een wensch; altruïstische moraal op den wensch om een ander niet te zien lijden. Zulke wenschen echter laten zich niet opdringen; elke poging om iemand tot zekere moraal — bijv. naastenliefde — over te halen kan slechts slagen door een beroep op de neigingen en begeerten van dien persoon, welke in het onderhavige geval moeten zijn de gevoeligheid

(*) Vgl. Anton Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, 1890, p. 105.

voor anderer leed en daaruit de wensch om geen lijden te zien. Die begeerte laat zich niet dwingen; men kan iemand dwingen een moraal te volgen, maar niet om ze aan te hangen, „het ook te vinden”; gelijk men iemand wel dwingen kan een spijs te nuttigen, maar niet die lekker te vinden. Een lid der niet-altruïstische groep kan zeggen: hindert u het lijden van den medemensch, het is mij onverschillig; ik kan dus zonder verdriet op egoïstische wijze naar mijn doeleinden streven, en zoo uw moraal mij dit verbiedt, verkort zij mijn geluk, d. w. z. is voor mij niet accepteerbaar. Gij kunt mijn moraal in sterke bewoordingen afkeuren; maar ook die afkeuring berust op uw moraal, d. i. op eene die voor mij geen geldigheid bezit; gij kunt altruïstische moraal uitvaardigen — en met Staatsmacht handhaven — tegen mijn wenschen in, omdat gij de sterkste zijt; ik buig uiterlijk voor de overmacht, ze meevoelen kan ik nooit.

Men ziet dat de redeneering van hoofdstuk III aan dit alles ten grondslag strekt.

Zoo berust elke moraal op een argumentum ad hominem, op een Ik-grond. Er is slechts één goede moraal: de mijne of, algemeen uitgedrukt, die van den spreker, van het denkend subject; geen enkele moraal is de heerlijkste, de hoogste, de edelste, de verhevenste, in volstrekten zin en volgens een maatstaf, die buiten subjecten gelegen zou zijn. Want voor personen met afwijkende begeerten beduidt ze geluksvermindering en is zij heerlijk noch hoog, edel noch verheven.

Immers om eens bij het altruïsme te blijven, men kan niet bewijzen, dat dit op den duur tot geluksvermeerdering van iederéén strekt en dus als zoodanig bij voldoende inzicht algemeen accepteerbaar is. Indien het toch juist

is, dat door altruïsme, gevoeligheid voor anderer leed, — een vorm van gemeenschapsgevoel — een betere organisatie der samenleving mogelijk is, waaruit weer een meer volkomen algemeene behoeftsbevrediging volgt, zoo kan dit algemeen geluksideaal, dat in den loop der tijden verwezenlijkt zou worden, geen aantrekkingskracht bezitten voor niet-altruïsten, ongevoeligen, indien zij 't op het oogenblik goed hebben en er voor hen geen uitzicht bestaat (schijnt te bestaan) op verarming of andere geluksvermindering; „après moi le déluge” móet hun spreuk zijn. Wie nu den niet-altruïst sommige egoïstische middelen om zijn doel te bereiken, bijv. bloedvergieten of exploitatie van kinderarbeid verbiedt of belet, verkort zijn geluk, verdringt met geweld de moraal, die gene slechts kan aanhangen, m.a.w. tyranizeert hem. (Waarmee ik niet zeggen wil, dat deze of welke ethische tyrannie ook veroordeeld moet worden: dit zou niet mogelijk zijn; zie hieronder).

Deze ik-grond is 't, die de zwakte is der minderheidsmoraal en die den machtsgrond bewijst der heerschende moraal. Nemen wij nog eens als voorbeeld de moraal, die den oorlog veroordeelt, die alle militarisme onzedelijk noemt, die zelfs algeheele ontwapening eischt (arbitrage, vredesbeweging, dienstweigering, Tolstoïsme):

Onze altruïstische gevoelens, onze wenschen, zeggen de tegenstanders van den oorlog, brengen mede, dat wij liever als staat een nadeel willen lijden, dan de onbeschrijfelijke ellende veroorzaken, die uit den oorlog voortvloeit. Wij veroordeelen dus den oorlog; want alzoo wenschen wij. Maar alzoo wenschen zij niet, de Russen, de Engelschen, de oorlogzuchtigen van alle natiën; hen treft bloedvergieten minder pijnlijk dan een krenking der belangen van hun

eigen land, en dus moeten zij den oorlog verkiezen. Indien in elk land de vredespartij oppermachtig is geworden, en het oorlogvoeren kan beletten, dan is het niet alleen de handhaving hunner moraal, die zij zullen moeten doorzetten — desnoods met geweld, ter vermijding van grooter geweld: volledige, ook binnenlandsche, ontwapening vernietigde zich zelf — maar dan is de uitvaardiging zelve der moraal, die slechts voldoet aan hun wenschen, en de verbanning der tegengestelde een verschijnsel van wille-keur en overmacht.

Of zie omgekeerd in onze dagen de — rechtvaardige — verdrukking der dienstweigeraars.

Zedelijkheid en recht is oppermachtig uitgevaardigde voorkeur. De maatschappij bestaat uit krachten; de sterkste regeert. Er is slechts macht.

Wij hebben reeds gezien dat die machtsthesis niet verhindert, dat zekere — altijd willekeurig afgekondigde — moraal het fysiek geweld of rechtsverbreking — d.i. willekeur binnen den moraalskring — ten strengste kan afkeuren. (*)

Die thesis verder is niet volstrekt afhankelijk van een „ethische toepassing van Darwinisme”, daar ze veeleer op het solipsismus (hst. III) berust; maar wordt toch door de selectorische formuleering duidelijk toegelicht.

Gelijk het utilisme, als rechtsbron, zoo dikwijls veroordeeld is als een beleediging van de majesteit en het eigen doel van het recht — alsof nuttig zijn niet mooi genoeg is! zegt v. Jhering —, zoo heeft ook de meer of minder beslist uitgesproken stelling, dat recht en moraal

(*) Voorbijgezien bijv. bij Dr. S. R. Steinmetz, *Der Krieg*, o. a. p. 13 v.

niets anders is dan macht en willekeur — willekeurige miskenning van eens anders smaken en wenschen —, al vrij wat verontwaardiging gaande gemaakt en er zal van prikkelbare moralisten nog wel meer te wachten zijn. De machtsleer toch komt volgens dezulken slechts neer op een prediking van plomp geweld, van drieste bestialiteit; het is het brutaalste egoïsme in cynische naaktheid; als rechtvaardiging van het geweld is de machtsleer een demoralizeerend gif; het is de gewetenlooze leer, dat de sterkste gelijk heeft, zijn slachtoffer ongelijk; het is de triumpf van het slechte. Aldus luiden de fel verontwaardigde uitroepen van tal van schrijvers over zedekunde.

Hoezeer echter is hun afschuw misplaatst; de machtsleer is geen ontkenning der moraal, zelfs niet der meest zachtzinnige en liefderijke moraal, maar een oorzaak leer voor elke moraal: ook voor de hunne. De machtsleer volgt uit het feit, dat een moraal, d. i. een handleiding om zoo snel en veel mogelijk geluk te naderen, slechts kan beantwoorden aan de geluksvoorstelling, aan de wenschen harer aanhangers; of liever: slechts kan aangehangen worden door dengene, aan wiens wenschen zij beantwoordt en belooft te vervullen. Om dezen „ik-grond” is elke heerschende moraal, ook de meest altruïstische, een verdrukking van de afwijkende minderheid. Welk een misvatting echter om te meenen, dat deze redeneering per se elke overmacht rechtvaardigen zou! Zij belet immers volstrekt niet, dat bij zeker volk een moraal heerscht, die binnen haar kring, d. i. nadat zij zelf eenmaal vastgesteld is, alle verdere willekeur en fysieke of andere overmacht veroordeelt. Maar deze veroordeeling zelf (smaad, minachting, aardsche- of hellestraf voor overtreders) is willekeurig

en oppermachtig uitgesproken, daar ze slechts berust op de wenschen, op een voorkeur van een reeks zachtaardig aangelegde individuen; zij berust op de macht hunner ideeën (resp. wapenen, als zij haar handhaven) boven die der afwijkende minderheid, welke verdrukt wordt.

Deze verdrukking te rechtvaardigen of te veroordeelen is onmogelijk, er is geen maatstaf voor; achter moraal zit geen moraal meer, er komt eens een eind aan. Macht is altijd de laatste term eener analyse van het bestaande; een ding bestaat doordat 't sterk is.

Gelijk het onmogelijk is om de juistheid onzer menschelijke logica te beoordeelen (met ... logica, die daar weer achter zou liggen, en zoo ad infinitum; zie hst. III, blz. 69), evenzoo kan men nimmer het al of niet afkeurenswaardige, de „objectieve” moraliteit, onzer moraal opsporen; ze is er, omdat mijn doel er is, omdat Ik ben.

Zoodra er een doel is, moet het psychisch, het doelnastrevende, wezen trachten het te bereiken; het wordt in optima forma causaal gedwongen om met alle middelen — behalve die, welke zijn moraal veroordeelt, maar die dan ook niet naar zijn geluksdoel leiden — de bereiking na te jagen; het moet en zal dan ook trachten met zijn ideaal, zijn doel en zijn moraal de sterkste te wezen.

Kan men elke grootheid derhalve, elke sterkte, toetsen aan zijn moraal, beoordeelen met „goed” of „slecht”, een moraal zelf kan slechts getoetst worden aan de bestaande verlangens van den beoordeelaar, en berust dus op een feit. De sterkte van den oeconomischen, den politieken overwinnaar kan met een — nl. ons eigen — ethischen maatstaf rechtvaardig of immoreel worden genoemd, maar de sterkte van den ethischen maatstaf zelf vindt geen

verderen toetssteen; die sterkte is slechts een feit dat als zoodanig geaccepteerd of bestreden moet worden.

Heerschen kan slechts wat sterk is; heerschende moraal is niet rechtvaardig, maar is machtig; macht is de laatste grond, het valt niet te veranderen.

Macht is geen recht, of beter: niet alle macht is van zelf rechtvaardig, dit zij nog eens nadrukkelijk gezegd; of zekere macht dit is, hangt af van de moraal van den beoordeelaar; maar alle recht is macht.

De macht te noemen het recht van den sterkste is slechts een ironisch *quid pro quo* (*); onze machtstheorie huldigt niet de leer van het recht van den sterkste — want zij heeft geen bodem meer om er dat recht op te steunen — maar van de macht van den sterkste (nl. van de sterkste moraal).

Macht, feitelijk bestaan, is een stevige steungrond waaraan nimmer te twijfelen valt (†). Elke analyse van het bestaande, moraal en idealen inbegrepen, moet er mee eindigen. Wie hieraan aanstoot neemt, zegt Schöffle, moet loochenen of betreuren, dat het wereldverloop zich voltrekt door overwicht en evenwicht van krachten.

Alvorens dit onderwerp te besluiten nog twee opmerkingen:

1°. dat de strijd in de maatschappij om moraal en recht niet noodwendig alleen door bezitsgroepen gevoerd wordt, zooals „materialistische” ethici volhouden (bijv. Achille Loria, *Die wirtschaftlichen Grundlagen der herrschenden Gesellschaftsordnung*, 1895).

2°. als curiosum, dat onder de veroordeelaars eener ethische

(*) Vgl. „eigenrechting” waar bedoeld is „eigenmachting”.

(†) Vgl. Pascal, *Pensées*: „la pluralité est la meilleure voie, parce qu'elle est visible et qu'elle a la force pour se faire obéir.”

machtstheorie ook Darwin behoort (zie *Life and letters*); wat spreken zou voor een niet-helder inzicht in den algemeenen grondslag der selectietheorie.

§ 5. Ik zeide, dat de ethische machtstheorie niet belet, om elke sterkte — behalve die onzer moraal — met zedelijke overwegingen te beoordeelen. Dat wil dus zeggen, dat in de maatschappelijke worsteling niet elke sterkte per se zedelijk goed, niet elke overwinnaar van zelf rechtvaardig is, maar dit eerst wordt na een zedelijk fiat.

Dat hier scheiding bestaan kan, is licht in te zien; in een selectieproces beteekenen de termen overwinning, sterkte, doelmatigheid niets meer dan dat zekere individuen eigenschappen bezitten, die in het gegeven milieu voor hun streven vereischt zijn, terwijl we onder milieu verstaan het geheel der omstandigheden, waarin de strevende individuen geplaatst zijn, de voorwaarden, waaronder zij hun doeleinden moeten nastreven. Het milieu bestaat zoowel uit natuurlijk-stoffelijke factoren, bijv. geografische en climatologische feiten, als uit geestelijk-maatschappelijke: zeden, rechtsinstellingen, moraal, wetenschappelijke denkbeelden. En nu is 't derhalve geheel van de bestanddeelen van het milieu afhankelijk, of eigenschappen die hier nuttig, doelmatig zijn, tevens zedelijk sterk zullen zijn (d. i. beantwoordend aan ons ideaal). Dat dit geen noodwendigheid is, kan uit een voorbeeld terstond blijken. In het milieu, waarin de strijders om stoffelijke bevrediging geplaatst zijn, in het oeconomische sociale milieu, bekleeden de speciaal maatschappelijke factoren, in 't bijzonder de rechtsinstellingen en de moraal, thans een zoo belangrijke plaats, dat de stand en de evolutie der ideeën op dit — oeconomische — gebied grooten-

deels door hen beheerscht wordt; grootendeels dus een aanpassing is van het type („de soort”) aan deze twee factoren. Welk geestelijk bezit nu van deze oeconomische selectie het product zal zijn, is geheel van de rechtsinstellingen en moraal afhankelijk: in een tijdperk met een meer individualistische rechtsorde en zedeleer is het doelmatig om bijv. werkzaam te zijn, spaarzaam, hardvochtig, egoïstisch, energievool, sluw, onderdanig, doortastend; in een meer socialistische rechtsorde is bijv. gemeenschapsgevoel een eisch van slagen, werkzaamheid, gehoorzaamheid, oogendienerij, eerlijkheid. Welk der eigenschappen zich het sterkst ontwikkelen zal, hangt van de bijzonderheden der betrokken rechtsorde af.

Steeds blijft dus de sterkte betrekkelijk, d. i. in betrekking tot het gegeven milieu; indien ze tevens de instemming der moraal heeft, zou men ze absoluut kunnen noemen, omdat de moraal een absolute grootheid, misschien de eenige absolute grootheid is; (wat natuurlijk niet duidt op eeuwig onveranderlijke geldigheid, maar op den ik-grond).

Een selectie, die immoreele eigenschappen begunstigt, noemen sommige schrijvers (Steinmetz, Ploez) een „contra-selectie”, wat ik een minder juist gebruik acht; wil men het aanwenden, dan moet het woord contraselectie m. i. beteekenen, de selectie, welke tegen een overheerschende selectie inloopt, die zooveel mogelijk de overwinnaars der hoofdselectie verwijdert. (hoofdstuk VII).

De relatieve waarde der sterkte laat zich dus in de sociologische selectie evenzeer constateeren, als in de biologische selectie; de doelmatigheid — fitness — die door deze laatste ontstaat is nu eens kleurenpracht, spierkracht, gezichtssterkte, dan weer onopvallendheid, verlies van ledematen, zelfs blindheid.

Het verschil tusschen sociaal (d. i. selectorisch) sterk en zedelijk sterk zal te pas komen bij de ethische beoordeeling van statisch verloop en evolutie der maatschappij; het werd geheel uit het oog verloren door schrijvers als Bagehot (*), Ammon (†), Tille (†), en op den voorgrond gesteld door meer democratische als Herkner, Ploez, Ritchie.

Opheldering van de werking van het milieu op de vorming en vervorming der er in geplaatste individuen, is een ander nut der selectietheorie. Het is zeer gebruikelijk, te spreken over den „invloed van het milieu”, om daaraan het bestaande of zich wijzigende gunstig of ongunstig karakter van enkele personen of groepen „toe te schrijven”, maar eerst door een selectorische formulering wordt duidelijk gemaakt, hoe en waarom die wijzigingen tot stand komen.

De kwestie van de zedelijke waarde voorloopig verder in het midden latend, een onbelemmerd selectieproces produceert dus een reeks milieu-nuttige eigenschappen, die den overwinnenden individuen persoonlijk eigen zijn, die deel uitmaken van hun fysieke of psychische persoonlijkheid (fysieke eigenschap, idee).

Een selectie kan echter belemmerd worden, de zuiverheid van hare werking verstoord, door den invloed van een factor, die in tegenstelling met de persoonlijke eigenschappen moet heeten: onpersoonlijke sterkte of wapen. Daar het beeld van den militairen oorlog een dierbaar stuk is der selectietheorie, lijkt mij, waar nieuwe termen noodig zijn, de voortzetting dezer beeldspraak — het is

(*) *Physies and Politics*, 1872.

(†) Boven aangehaald.

haast geen beeldspraak meer — de eenige weg; tusschen de termen: strijd, worsteling, slagveld, gevecht, gesneuvelden, treffen, kampplaats, welke allen deel uitmaken van het selectorisch spraakgebruik, is het woord „wapen” volkomen op zijn plaats.

In den militairen strijd beteekent een wapen een stoffelijk voorwerp, dat een persoonlijke zwakte moet te hulp komen; zoo verhelpen stoot- en slagwapens de zwakte van arm en vuist, schietwapens het ontbreken van bekwaamheid of moed voor het gevecht van man tegen man. Door aanwending van wapenen nemen sommige persoonlijke krachten dus in beteekenis af, zij worden minder de oorzaak van het verliezen of winnen van den strijd; het kenmerk der winnende partij is niet meer een uitsluitend persoonlijke doelmatigheid, maar uitsluitend of hoofdzakelijk het bezit van de nuttigste wapenen. Overal waar een wapen wordt aangewend, wordt de selectie van diè persoonlijke eigenschappen gestuit, in welker ontstentenis het wapen voorzien moet; zij worden als sterkte geheel of grootendeels vervangen, overbodig. De selectie bijv. op spierkracht (als persoonlijke doelmatigheid) neemt af in beteekenis door het gebruik van den sabel, en wordt geheel gestuit door de aanwending van lans of bajonet; deze wapenen maken de sterkte of lengte van den arm tot een verouderde doelmatigheid. Een treffen tusschen lans- en vuistvechter heeft geen selectorische beteekenis meer (voor de spiersterkte nl.) en het verliezen van den laatste is een gevolg van wapenmacht. Gelijk het toeval (blz. 148) is de wapenmacht een factor die aan een strijd zijn selectorisch gevolg ontnemt, omdat dan niet langer de persoonlijke doelmatigheid voor den afloop beslist, terwijl alleen persoonlijke eigenschappen materiaal voor een

selectieproces zijn kunnen (hst. IV). Ik moet hier al dadelijk even bijvoegen, dat indien het wapenbezit door persoonlijke hoedanigheden verkregen werd — wat niet noodzakelijk is: erfrecht, toeval — de overwinning toch selectorische waarde heeft. Dan is alleen het aangrijpingspunt der selectie verschoven; in het geval van lansgevecht bijvoorbeeld, verschoven van vuiststerkte naar vaardigheid in smeden, of inzicht in het nut van stootwapens. Om het gekozen beeld te vervolgen, zulk inzicht ontbrak bijv. bij de Fransche ridders der 14^e eeuw, die het beneden zich achtten om den Engelschen vijand met vuurwapenen als voetvolk te bevechten, en die dan ook geregeld verslagen werden, jaren lang. De factor inzicht nu, geneigdheid tot het gaan aanwenden van wapenen, in tegenstelling met: onbekendheid er mee, conservatisme, stijfhoofdigheid, speelt in de maatschappelijke worsteling een steeds belangrijker rol. Maar stappen wij hiervan af; het is beter, om 't punt „verschuiving van selecties” tot het volgend hoofdstuk aan te houden.

Het begrip „wapen” en zijn zooeven geschetste betekenis breide men nu uit over de gansche maatschappelijke worsteling. Het beschikken over een wapen wordt ook hier het beschikken over een stoffelijk voorwerp, dat een persoonlijke zwakte verhelpt. Zoo moet hier dan wapen heeten: bril, kinine, huis, rentegevend kapitaal; hun bezit beëindigt of vermindert de selectie op bijziendheid, koortsvatbaarheid, teere gezondheid, onvermogen of onwil om bezitloos zijn bestaan te vinden; de aanwezigheid dezer eigenschappen is voor bezitters dier wapens niet langer de beslissende oorzaak van falen en verwijdering.

Elk voorwerp van bezit, dat persoonlijke sterkte

van tot dusver overbodig maakt, is een wapen; in den strijd van zijn bezitter met een niet-bezitter bezorgt het: overwinning door bezits- of wapenmacht.

Niet elk oeconomisch goed, niet elk voorwerp is een wapen, maar het kan dat zijn; in een selectietheorie moet de qualificatie wapen worden toegekend aan elk bezit (bezitsvoorwerp), dat sterk genoeg is om een persoonlijke doelmatigheid overbodig te maken, en dat beschouwd wordt juist in tegenstelling met het gering of niet-bezit van den mededinger. Men houde overigens in 't oog, dat ook een wapengevecht niet van alle persoonlijke eigenschappen geheel los is. Ook om een wapen te hanteren is eenige algemeene, vaak zeer simpele, doelmatigheid vereischt; zooveel selectorische beteekenis blijft er dus wel, dat de enkele persoon wien deze eenvoudige eigenschap ontbreken mocht, te gronde gaat, verwijderd wordt, zonder dat nu weer het bezit van deze-eigenschap alléén, zelfs in zeer voortreffelijke mate, eenige kans op overwinning geeft in een treffen met een bezitter dezer eigenschap, die tevens gewapend is.

De macht van twee strijdende partijen bestaat dus soms uit persoonlijke sterkte, soms uit wapenbezit, meestal uit beide samen. Slechts de eerste soort macht heeft selectorische waarde, en van het wederzijdsch aandeel dier twee machtssoorten is de zuiverheid, het slagen, der selectie afhankelijk. De strijdbeslechting die contract heet, noemde ik op blz. 169 de formuleering van de machtspositie der strijdende partijen; is het aandeel daarin van de onpersoonlijke sterkte (bezit) zeer overwegend, dan is het selectorische resultaat van deze strijdbeslechting uiterst gering, de wapenmachtige beëindiging des te grooter (leeuwcontracten). Daar het

eigendom — of nog algemeener de beschikking over oeconomische goederen — in de maatschappij een gewichtige rol speelt, zal het begrip wapen van groote beteekenis blijken voor het resultaat der sociale selectie. De beteekenis der onderscheiding voor de theorie bleek reeds bij het behandelen van den gelijkheidseisch.

Maar nog een andere reden drong tot scherpe definieering van dit begrip. Ook de biologie heeft zich uit den militairen strijd den term wapen als beeldspraak toegeëigend; zij noemt gaarne wapenen die organen der planten en dieren, welke in 't bijzonder voor aanval en verdediging gebruikt worden, bijv. doornen, stekels, klauwen, tanden, vocht-afscheidings (*). Deze organische vormingen wapenen te noemen is misschien nuttig ter illustratie van den alom gevoerden bestaansstrijd, mits men tevens doordrongen zij van de van 't spraakgebruik totaal afwijkende beteekenis, die 't woord wapen daarmee verkregen heeft. Wapen is dan niet een uitvinding, een levenloos voorwerp, welks bezit de selectie van zekere eigenschap opheft, maar is juist zelf een bij uitstek aan selectie onderworpen kenmerk, scherp te onderscheiden van de enkele voorwerpen van bezit, die voor enkele dieren den rol van wapen vervullen in de gewone spraakgebruikelijke beteekenis (bijv. het bezit bij bevers, apen, mieren). In 't algemeen is de terminologie der biologische selectie wat onomzichtig gekozen.

Het boven ontwikkelde begrip „wapen” als term in een sociologische selectieleer berust dus niet op een gekunstelde onderscheiding, maar is als bekrachtiging van het oudste

(*) Reeds Lucretius Carus: *Arma antiqua manus, ungues dentesque fuerunt.*

en helderste spraakgebruik een terugkeer tot onbedorven begrippen, een verlaten van verwarrende beeldspraak. Deze zuivering der terminologie was noodig voor een behoorlijk inzicht in het maatschappelijk verloop, in hetwelk persoonlijke eigenschappen een selectieproces kunnen doormaken, maar bezitsvoorwerpen (wapens) nooit.

De biologie kent een onderscheid tusschen natuurlijke selectie en kunstmatige, bedoelde teelt; (in hst. V § 4 reeds voorloopig aangestipt); de eerste heeft een automatisch, de laatste een bewust karakter. Deze onderscheiding is ook voor de sociologische selectie niet van belang ontbloot; ook haar product, n.l. zekere sociale ideeën, ontstaat deels door de automatische niets bedoelende werking van het milieu — een werking, die metaforistisch „keuze” genaamd wordt —, deels door de doel-volgende werkzaamheid eener met bewustheid kiezende macht.

Als voorbeelden van sociologische bedoelde selectie kunnen dienen: het strafrecht, dat deels door verwijdering der fysieke personen zelf, natuurlijk met hun ideeën er bij, deels door zijn afschrikkende en morali-zeerende kracht een maatschappij schept van individuen, die slechts zekere gewilde ideeën bezitten; hetzelfde ongeveer beoogt elke moraalsprediking, of vollediger: elke uiting die een overredings-tendenz heeft (opvoeding, redevoering, boek); ander voorbeeld: examens. Niet: verkiezingen of benoemingen; zij beoogen niet het aankweeken van een bepaald soort ideeën; de aanwezigheid en verdere evolutie van bepaalde ideeën, die zij toch bevorderen, is hun doel niet. Indien ambten en betrekkingen steeds worden uitgedeeld aan werkzame, ordelievende personen (= personen met ideeën van werk-

zaamheid, van orde) en niet aan luie en oproerige, dan is het gevolg wel dat de laatste voortdurend meer in de minderheid geraken, doch niet daarom, niet ter wille van dit selectie-resultaat, was die benoemingsmethode toegepast, maar eenvoudig omdat voor 't beoogde doel de eene categorie bruikbaar was, de andere niet. De selectie blijft daar dus een automatische. Men hoede zich toch voor de fout, om elk selectieproces, waarin de rede, de bewuste keus maar optreedt, voor een bedoelde teelt aan te zien; het eigenaardige der maatschappelijke selectie is immers, dat een deel van het milieu bestaat uit met rede begaafde menschen: waar zij als milieu hun werking uitoefenen (metaforistisch: kiezen) heeft dit het karakter van een bewuste keuze, omdat psychische wezens nu eenmaal niet anders plegen te handelen. Zoo vormen voor de evolutie van winkelierseigenschappen de koopers met hun wenschen het milieu; aan hen past zich op den duur de winkelierssoort(!) aan; de koopers echter hadden door hun — bewust betoonden — voorkeur niet de evolutie van inspanning, onderdanigheid, reclametact etc. op 't oog, zij bedòelden geen selectie-resultaat, maar slechts hun persoonlijk oeconomisch en ander voordeel.

De indeeling der maatschappelijke selectie in automatische en kunstmatig bedoelde heeft belang o. a. voor de theorie der sociale politiek. De bemoeiingen van personen en groepen, die invloed willen uitoefenen op het resultaat der maatschappelijke evolutie, die een sociaal selectie-product — ideeën — van zekeren aard willen begunstigen, vallen verschillend uit, al naar mate zij zich de kunstmatige, bedoelende afdeling der selectie aantrekken dan wel de automatische. De wetgever bijvoorbeeld bevordert de bedoelde selectie door zijn strafrecht, zijn onderwijs-

wetten; door de uitvoerende ambtenaren (strafrechter, onderwijzer) wordt deze selectie volbracht. In de automatische selectie grijpt de wetgever vooral in door middel van het zoogenaamde privaatrecht, (eigendom, contractenrecht), maar ook door zijne regelingen betreffende vereenigingsrecht, kiesrecht, staatsexploitatie enz.; zijn selectorische bemoeiïng bestaat daar in een wijziging van het milieu, waarnaar zich de ideeën vormen; zijn invloed op het product der selectie is daar dus een indirecte.

Een contract is de afbeelding van de machtspositie van twee partijen; voor zoover deze macht bestond uit persoonlijke sterkte — in tegenstelling van wapenmacht — is de burgerlijke rechter, wanneer hij onduidelijkheden uit de afbeelding verwijdert, den betwisten inhoud vaststelt, werkzaam in de automatische selectie; de strafrechter brengt de kunstmatige selectie ten uitvoer.

Hiermede is het plan van dit hoofdstuk afgewerkt; de terminologie der selectietheorie is nader toegelicht, en de bewering omtrent de waarde dezer theorie werd verdedigd. Een enkel woord thans omtrent 't programma der komende bladzijden.

Reeds zijn wij thans in het vraagstuk Darwinisme—democratie binnengedrongen; aloude controversen over gelijkheid, maatschappelijke strijd, enz. werden behandeld, en, naar ik hoop, eenigzins opgeruimd. Maar binnen de benting zelf zijn wij nog niet gedrongen; het waren in dit hoofdstuk nog maar voorpostengevechten, (theoretische) nivelleeringen, noodig om ons den weg te banen tot de eigenlijke kern van ons vraagstuk, zooals de titel van het 8^e hoofdstuk dien aangeeft. Tot die kern naderen wij voortdurend; de inhoud onzer hoofdstukken wordt

steeds concreter. Een laatste principieele uiteenzetting in hoofdstuk VII als onvermijdelijke voorbereiding en dan kan in hoofdstuk VIII de stormloop gecommandeerd worden; de resultaten daarvan, met de theorie der vorige hoofdstukken samengevat in IX en X, wordt de basis voor de hervormingseischen van hoofdstuk XI.

Dan eerst is voor 't beantwoorden der vragen van hoofdstuk I de weg bereid, en kan 't slothoofdstuk zijn conclusies opstellen.

HOOFDSTUK VII.

Samenloop, kruising en botsing van selecties.

§ 1. Tusschen de evolutie en een evolutie moet onderscheiden worden.

De sociale, of de biologische, evolutie is het feit, dat de sociale of fysieke eigenschappen van een reeks individuen een voortdurend wijzigingsproces doormaken. Een sociale, of een biologische, evolutie is het wijzigingsproces van een enkele geïsoleerd gedachte sociale of biologische eigenschap. De evolutie bevat dus meerdere enkele evoluties.

Van het iets ruimere begrip selectie geldt precies hetzelfde.

Welke evoluties (resp. selecties) doorloopen de tot een maatschappij vereenigde individuen. En welke dezer evoluties zijn sociale evoluties, dat is: welk deel der evolutie draagt het speciaal sociologisch stempel?

De individuen kunnen verschillende, zelfs uiteenlopende, wijzigingsprocessen tegelijkertijd ondergaan, en in werkelijkheid geschiedt dit bij vele soorten. De fysieke evolutie bijv., — door de biologie (en anthropologie) selectorisch verklaard, — is voor dieren, die sociale eigenschappen bezit-

ten, die een gezamenlijk leven voeren, door het feit dier samenleving niet of niet volkomen gestuit; aan den anderen kant zijn de sociale eigenschappen der samenlevende dieren volgens waarneming der sociologie aan een krachtig evolutieproces onderworpen, (door de sociologie eveneens selectorisch op te vatten).

Deze beide evoluties nu, de fysieke en de geestelijke, tot welke twee wij ons als de belangrijkste, meest principieele tegenstelling bepalen zullen, zijn van elkaar niet onafhankelijk, omdat hun objecten, de fysieke en geestelijke eigenschappen, het ook niet zijn; (hoezeer zij ook als studieobject uiteengehouden moeten worden). Lichaamsbouw bijv. (houding), schedelvorm, algemeene gezondheids-toestand hebben op de ontwikkeling der geestelijke eigenschappen grooten invloed; het geestelijk, vooral het maatschappelijk leven anderzijds mist zijn uitwerking niet op de evolutie der fysieke kenmerken. Het natuurwetenschappelijke en geestelijke proces zijn daardoor in voortdurende wisselwerking.

De sociologische selectietheorie beoogt een verklaring te geven van de aanwezigheid en de evolutie der sociale ideeën, welke de tot een maatschappij vereenigde menschen als zoodanig bezitten; uit het geheel der werkingen, waaraan de mensch onderworpen is, moet zij de sociaal-psychische loswikkelen, en vaststellen voor hoeveel zij van de objectivistische afhankelijk, voor hoeveel op hen van invloed zijn. Want ook de mensch — object van natuur- en van geesteswetenschappen — maakt de beide processen door; fysieke en geestelijke evolutie loopten in zijn ontwikkelingsgeschiedenis verward dooreen, en elk der twee groote rijken splitst zich weer in afdeelingen (soorten van ideeën, soorten fysieke kenmerken), die op

haar beurt een meer of minder onzelfstandig veyormingsproces te aanschouwen geven.

Allerlei evoluties dus vereenigen of kruisen zich, beheerschen of bestrijden, versterken of vernietigen elkaar. Dit hoofdstuk wil trachten op deze duistere dooreenstrengeling eenig licht te werpen, om zoodoende tot een beoordeeling te geraken van het hedendaagsche sociale proces en van de daartegen door Darwinistisch denkenden geopperde bezwaren.

§ 2. De ontwikkelingsgeschiedenis van den mensch valt uiteen in twee deelen: een fysiek en een psychisch deel. Het is begrijpelijk, dat ik die twee deelen slechts kan zien in de verhouding, waarin ik hierboven (hoofdstuk II) de objectivistische en subjectivistische vakken geschetst heb. De subjectivistische psychologie, zeide ik daar, vangt aan, zoodra aan fysiologische of biologische verschijnselen de geestelijke maatstaf kan aangelegd worden. Hetzelfde geldt dus voor de evolutieleer der levende wezens; zoodra de zich veyormende fysieke eigenschappen geestelijk meetbaar worden, is de evolutie, die wij gadeslaan, een psychische geworden. Zoo wij, wat in dit geschrift gedaan is, die evolutie als een selectieproces zien, wil dit zeggen, dat de fysieke doelmatigheid als selectiemoment plaats maakt voor een psychische, dat er tengevolge daarvan in vele gevallen verandering komt in het bestendigingsprocédé, in reproductiewijze enz. Deze plaatsvervanging nu van een fysieke voor een psychische selectie is de meest principieele en tevens de meest gewichtige selectieverschuiving die in dit hoofdstuk ter sprake zal komen, en wij zullen daarom aan deze de meeste aandacht wijden.

Thesen:

I: In de ontwikkelingsgeschiedenis der levende wezens treedt de psychische selectie steeds meer op den voorgrond, en elke uitbreiding in omvang geschiedt ten koste van fysieke selecties.

II: Als gevolg soms reeds van het in thesis I genoemde feit, soms eerst van een nadere vervanging eener psychische selectie door een andere psychische, neemt op alle punten de doodelijke verwijdering af; (naboots- in plaats sterfselectie (*).

Wij zullen beide thesen te gelijk behandelen.

In het tweede hoofdstuk heb ik mij aangesloten bij een zeer ruime opvatting van den term: ziel. Ik noemde dat netelige begrip de: reactie der [levende] stof op prikkels; waarbij afgezien wordt van de graad-onderscheiding in prikkelbaarheid, instinct, verstand. Haar eerste eigenschappen, uit den aard der reacties gebleken, zijn: het vlieden van pijn en bijgevolg positief: het streven naar pijnloosheid. Streven is: willen, reiken, naar een doel. Deze handelingen der ziel worden met de subjectivistische maten (doel, waardeering, wil) gemeten. Handelen, d. i. het uitvoeren van een wil, het middel om een doel te bereiken, is dus een uiting van zielswerkzaamheid. Hoe meer ziel een wezen rijk is, tot zooveel meer handelingen is het in staat; zijn handelingen zijn de eenheid waarnaar zijn zielsvoorraad kan afgemeten worden. Het kunnen handelen is dus een psychisch bezit, en het past aan de psychologie in haar hoofdstuk psychogenesis, het

(*) Hst. VI § 2.

ontstaan en de vermeerdering van dit bezit te schetsen.

Beschouwen we even een voorbeeld van handelingen, zeg: het loopen. Het loopen is een [uitvloeisel van een] re-actie der ziel; reactie tegen den prikkel pijn (honger bijv.) op de vorige verblijfplaats en den prikkel pijnstilling (voedsel bijv. met zijn bekend pijnstillend vermogen) op de te bereiken verblijfplaats. Het loopen is dus een geval van doelstelling en doelnastreving. Het psychische van dit beschouwingsobject (de handeling loopen, n.l.) is alweer gelegen in den geestelijken aard van den aangelegden maatstaf, waarmede in dezen „pijn, verlangen, pijnstilling, doel, streving, middel, bevrediging” gemeten wordt. (Zonder dat ik overigens zou willen beweren, dat het loopen uitsluitend aan de psychologie ter studie kan vallen. Juist immers op het aanvangsterrein der psyche zal de objectivistische beschouwing nog lang naast de geestelijke blijven voortloopen en haar rechten behouden: zoo bijvoorbeeld de studie van het fysiek ontstaan en de fysiologische werkzaamheid der organen, die voor de volvoering eener — geestelijk te meten — handeling, hier het loopen, benodigd zijn. Precies gelijk een fysieke evolutie der stemorganen de ontwikkeling der spraak moet vergezellen — dit laatste onbestreden een geestelijk studieobject. De bedoeling is dus slechts dat de handeling loopen, als elke handeling, mede van de geestelijke zijde kan — misschien: bij voorkeur moet — beschouwd worden).

De meerdere of mindere bewustheid der zielswerking (instinct—verstand) heeft ook hier voor ons geen belang; evenmin zal de kwestie, of over 't geheel de objectivistische dan wel de psychische beschouwing primair moet zijn, ons ophouden op onzen weg.

De fysieke eigenschap nu, die overeenkomstig onze

thesis door het opkomen van deze psychische (het loopen) haar belang inboet, ja geheel verliest — en daarmee haar selectiewaarde — is het lichamelijk weerstandsvermogen tegen zekere smarten (honger, koude). Planten, wat 't loopen betreft, zijn „dom”; heur ziel heeft geringen inhoud; als op haar verblijfplaats het voedsel ontbreekt, sterven zij, en er kan op zijn hoogst, zoo hun weerstandsvermogen gedifferentieerd is, een selectie plaats hebben, welke in die doelmatigheid aangrijpt. Dieren, zich voortbewegende wezens, zijn „knap”; zij wijzigen hun bestaansmilieu door de ongunstige plaats te verlaten, de gunstige op te zoeken. Van af het oogenblik dat dit vermogen optreedt, is in hun onderlingen wedijver het fysieke uithoudingsvermogen minder belangrijk geworden ten koste eener psychische doelmatigheid, n.l. de vatbaarheid voor den prikkel: bereikbaar voedsel en het reageeren daarop door een poging tot nadering. Waar de mededingers tot nu toe een fysieken strijd voerden, d. i. tegen het hier beschouwde gevaar slechts objectief-meetbare eigenschappen in den slag brachten (i. c. graden van weerstandsvermogen), daar beginnen zij nu doelmatigheden te ver-
toonen, die beter psychisch begrijpbaar worden.

Een selectieverschuiving heeft daar plaats gehad; het fysieke peil is stationair gebleven, of misschien wel terug gegaan, de ziel daarentegen is toegenomen.

En de geestelijke vermogens nemen steeds toe zoowel in de ontwikkelingsgeschiedenis van elke soort, als in de descendentielijn der soorten. Zoo uit zich die psychische bekwaamheid bijv. in het vluchten en aanvallen, het maken van beschermende, afwendende, afwerende bewegingen, het zoeken van beschutte verblijfplaatsen, van voedselrijke streken. Het kennen van zulke gunstige

milieux en het handelen overeenkomstig die kennis, is een nuttig psychisch bezit; hoe het ook ontstaan zij, hetzij in een doodelijke evolutie, hetzij in een nabootsende, eenmaal aanwezig heeft alle psychische kennis uit haar aard de strekking, om aan het sterven uit fysieke onbekwaamheid een einde te maken; heel duidelijk blijkt dit van de eerste naturalistische noties, als: kennis omtrent eetbaarheid en schadelijkheid van planten, omtrent eigenschappen en leefwijze van vijandige dieren, meteorologische verschijnselen, enz.

Wij naderen hier tot het optreden van het herinneringsvermogen, het geheugen (*). Het beschikken over geheugen is een kostbaar geestelijk vermogen; door aanwending van het verleden stelt het den bezitter in staat om op de komende werkelijkheid vooruit te loopen, om als 't ware te reageeren op den prikkel van een reeds geleden smart; zoodat, reeds vóór de smart op nieuw intreedt, er doelmatig gehandeld kan worden. Het vooruitzien in de toekomst (profulaxie) volgt er uit in al zijn graden; van af het wegvluchten van een reeds zichtbaar gevaar, dat nog niet heeft aangetast (bijv. naderende overstroming) tot het voorzien in een nog totaal onbespeurbaar gevaar: tijdige aanleg van dijken, opgespaarde voedselvoorraad voor winterschaarschte. Waar geheugen bestaat behoeft een ramp niet eerst in te treden om door een doodelijke werking het doelmatige over te laten. Steeds sterker vermindert het sterven.

Nog meer wordt dat laatste 't geval bij het optreden van meerzijdige, van sociaal-psychische verschijnselen; zij

(*) Vgl. Baldwin, *Mental development in the child and the race*, 1898, p. 307, 319 v.).

zijn een machtig hulpmiddel in den strijd om het bestaan. Elke geringe mate van socialiteit (samenwerking, bescherming) verdringt de selectie op lichamelijke sterkte, waarnaar tusschen geïsoleerde individuen zou gekozen worden, en maakt onbelangrijk de zwakte, waaraan dan zoovelen van hen zouden zijn ten ondergegaan. Een kudde planteters weert gezamenlijk de roofdieren af; als de leden der kudde maar sociabel zijn (niet afdwalen, verdraagzaam zijn, imitatief, gehoorzaam, enz.) wordt hun individueele fysieke zwakte, en hun differentiatie daarvan minder belangrijk. Het voordeel van het samenleven in elken vorm ligt in de meer afdoende bestrijding van gevaren, indien deze door de gemeenschap ondernomen wordt, wat bij de menschelijke gemeenschappen toenemend het geval is. De voordeelen behaald door de leden van een staatsverband — bijv. oeconomische voordeelen, zie leerboeken der staathuishoudkunde — overtreffen oneindig ver de praestaties van een geïsoleerden strijder of van een minder sociabele horde. Het voordeel der associatie is zoo groot, dat de socialiteit in vele perioden een der meest doelmatige eigenschappen werd (d.i. het best beveiligde tegen het meest dreigende gevaar) en dus het selectieproces daar voornamelijk in socialiteit aangreep.

Wegens die voordeelen voert, overal waar de socialiteit der individuen groot genoeg is, hun gemeenschap den strijd (toenemende staatsbemoeiing en vrije associatie). Maar socialiteit is een moeilijke eigenschap; men moet vatbaar zijn voor afkeuring en lof, gevoelig voor een's naasten leed, men moet inzien dat vereeniging is voordelig, waard er nabij gelegen eigenbelangen aan op te offeren, enz. Slaagt men in deze moeilijke praestaties, is dat geestelijk bezit verworven, dan wordt daarmee

andere sterkte — fysieke alweer en ook individueel-psychische — minder beslissend of geheel onbelangrijk: elke mate gemeenschapszin, die sterk genoeg is, om zich voortaan in gemeenschapsbemoeiing te uiten, belemmert of stuit de selectie op doelmatigheden, waarmee men op dit punt tot dusver gestreden had.

De handhaving van sommige moraalsregelen, de bescherming bijv. van den eigendom, is bij de beschaafde volken staatsbemoeiing geworden; de meer individualistische vaardigheid in het beschermen van zijne goederen (spierkracht, vechtlust, moed) die in de weinig sociabele gemeenschappen (die der Boschjesmannen bijv.) met onzekere rechtsorde nog een rol speelt, is hier onbelangrijk geworden. De staatsmacht beschermt voortaan sterken en zwakken gelijkelijk, en de eenige doelmatigheid, die leden van rechthandhavende staten moeten bezitten om in dat milieu te slagen, is de mate van gemeenschapszin, die voor de staatsbemoeiing in kwestie vereischt is. En de selectie ook op deze eigenschap wordt weer gestuit of althans verzwakt door een andere functie der gemeenschap: het met geweld handhaven van het staatsverband, het feitelijk beletten, dat iemand zich aan den gemeenschapskring onttrekt, het uitstrekken dus der staatsbemoeiing ook over die burgers, welke persoonlijk in socialiteit te kort zouden schieten. Om verschillende redenen wier ontvouwing hier te ver voert, blijft echter ook dáár een minimum staatssocialiteit nog altijd aan selectie onderworpen.

Elke staatszorg draagt aan ééne zijde het karakter eener „bedeeling” (gelijk de oeconomische, de armenzorg), een hulp aan den zwakke; zij bewerkt dat deze zwakte minder of in 't geheel niet meer beslissend wordt. Dat begrip „bedeeling” komt later uitvoeriger ter sprake.

Na het uitspinnen van dezen redeneeringsdraad keeren wij terug naar de aanvangstijden der gemeenschapszin.

Voorkwam het eerste begin van socialiteit het sterven reeds voor een goed deel, de levensreddende werking der ziel bereikt haar hoogtepunt als optreedt of sterk wordt de uiting van socialiteit, die nabootsin wordt genoemd, — nabootsen in den ruimen zin, waarin de hedendaagsche psychologie het aanwendt. De machtige werking der imitatiekunst uit zich in haar vermogen, om tijdens het leven van haar bezitter zijn zielsinhoud te vermeerderen; waarmede dan zijn sterkte evenredig toeneemt. Daardoor wordt, als eenmaal het nabootsend vermogen is verworven (wat waarschijnlijk in een doodelijk selectieproces geschied is), daardoor wordt dan de geest een zooveel geduchtere sterkte dan het lichaam. Want fysieke afwijkingen worden door de soort verkregen, als en in de mate waarin het behaagt aan erfelijkheids- en andere organische invloeden; geestelijke afwijkingen echter, geestelijk nieuw bezit wordt door het fysieke individu verkregen in de mate waarin zijn ziel weet te reageeren op de karigheid van het milieu of — ook zeer belangrijk: — op de fysieke meerderheid eener geestelijk zwakkere tegenpartij. De ziel wijzigt voor het individu de bestaansvoorwaarden, hetzij door het lichaam te drijven naar een nieuw gunstiger milieu, hetzij door verbetering van, of doelmatiger aanval op het oude milieu. Door de nabootskunst wordt in de geestelijke bezittingen van andere wezens gedeeld zonder het nadeel eener bloedige selectie; sterkte bestaat niet langer alleen uit aangeboren eigenschappen, maar ook uit aangeleerde; men beschermt zichzelf en zijn kroost ook met aangeleerde doelmatigheid. Door nabootsen leert men middelen om aan gevaren te ont-

komen, om moeilijkheden of smarten te overwinnen; het geestelijk bezit wordt daar zonder afsterven vermeerderd: de nabootskunst is de levensredder bij uitnemendheid.

De historische selectieverschuivingen, die ik aanroerde zijn dus:

a. Een verschuiving van fysieke naar geestelijke ~~doel-~~telijke doelmatigheid, theoretisch corresponderend met den vroeger geschetsten overgang van biologie naar psychologie (hst. II). De selectie bleef doodelijk.

b. Van psychisch aangeboren (bijv. elementaire nabootszin) naar psychisch aangeleerde doelmatigheid (kennis) corresponderend met de in hst. IV genoemde twee bestanddeelen der geestelijke selectie. Hoe meer nabootslust, zoo meer kans op aangeleerde ideeën en zoo minder sterfte.

Ten slotte ook verschuiving binnen den kring der aangeleerde eigenschappen zelf, kruising der nabootsende selecties.

Het psychisch worden der evolutie geschiedt op vele verschillende punten, daar het geestelijk karakter zelf op verspreide plekken intreedt (blz. 39). Voor 't afnemen van den dood geldt 'tzelfde.

Overal waar een selectie gestuit is, verdwijnt bij de nu volgende generaties nog niet terstond de tot heden verworven doelmatigheid; de nutteloos geworden eigenschappen worden nog lang door bestendiging in wezen gehouden. Oude denkbeelden, verouderde nuttelooze gebruiken, schadelijke wetten, ceremonies worden, soms in niet-ophoudende nabootsing eeuwen lang bewaard. „Es erben sich Gesetz' und Rechte wie eine ewige Krankheit fort". „Le cérémoniel est le grand musée de l'histoire". De nabootskunst uit zich dikwijls genoeg als geestelijke traag-

heid, conservatisme. In de fysieke selectie gaat 't gelijkelijk, de hereditieit bewaart vele nutteloos geworden fysieke eigenschappen, welke eindelijk tot rudimenten ineenschrompelen. Zoo doen ook de nuttelooze ideeën. (*)

De levensreddende invloed der nabootsing is nog grooter dan ik tot nu toe schetste: zij is cumulatief, de snelheid harer werking neemt toe met progressie. Immers imitatie is het machtigste middel tot versterking — door bijleering — van banden der samenleving, daar zij eenheid brengt in zeden en moraal, zonder welke eenheid geen gemeenschap denkbaar is; terwijl omgekeerd alle versterking van den gemeenschapsband de ontwikkeling der geestelijke eigenschappen, in 't bizonder de lust en de gelegenheid tot nabootsen weer machtig bevordert. Dit feit der geestelijke opstapeling moet wel de oorzaak geweest zijn van de enorme stijging van den mensch en van de kloof tusschen hem en de andere dieren, omdat geen wezen in zijn sociaal leven zooveel nabootskunst meebracht als hij.

Bij de imitatie als strijdmiddel behoort volledigheidshalve haar supplement genoemd te worden: het doen nabootsen, de lust tot onderwijzen, bijv. bij sociale soorten: door ouders tegenover hun kroost.

Het nabootsvermogen kan dan weer gesplitst worden in aanleg om socialiteit, moraal bij te leeren, om bepaalde vakkennis aan te leeren e. d. m. Intusschen valt de volledige schets van de evolutie der geestelijke eigenschappen, de psychogenesis, in haar historisch-feitelijke gedaante buiten ons onderwerp, gelijk ik vroeger reeds

(*) Vgl. p. 135.

zeide. Wij kunnen hier dus niet verder onderzoeken in welke volgorde precies de psychische eigenschappen (het pijnschuwen het eerst? — de nabootskunst zeker niet het eerst) ontstaan zijn, daar ons verwijl op het psychologisch terrein en de behandeling der selectiekruisingen slechts ten doel had de weldra volgende schets van het hedendaagsch sociaal verloop theoretisch voor te bereiden. Ik moet hierbij opmerken, dat een vollediger kennis van de ontwikkelingsfeiten der psyche voor de sociologische evolutieleer van groot nut zou zijn, en betreuren dat zij niet eenigszins volledig geschreven is; indien o. a. de psychologie dat werk reeds voldoende had tot stand gebracht, zouden wij in deze sociologische studie niet telkens bij psychologische verhandelingen behoeven stil te staan; maar het is nu eenmaal niet het geval.

Hoezeer in de menschelijke maatschappij, in welke de nabootsing zulk een machtige rol speelt, de fysieke ondergang geringere afmetingen aanneemt, moge nog een enkel voorbeeld toelichten. Dat Carthago, eens alleenheerscher ter zee, spoedig een machtige vijandelijke vloot tegenover zich zag, kwam niet door een doodelijk maar door een nabootsend selectie-proces. Er gingen niet eerst tallooze Romeinsche rijken ten gronde, die niet naar den kant van zeemanschap varieeren konden, totdat dan eindelijk enz.; maar door propaganda, moraalsprediking, aangeleerd inzicht, lof en afkeuring nam het aantal varensgezinde Romeinen toe ten koste der conservatieve, van de zee afkeurige. Het eene bestaande Romeinsche rijk bootste de ideeën na van zijn vijand en leerde een vloot bouwen in navolging van de zijne (blz. 103).

Het geestelijk bijleeren speelt in de maatschappijen, die immers uit psychische, doelnastrevende stof gemaakt

zijn, een hoofdrol; het sterven raakt er op den achtergrond. Het loopen als milieuwijziging, om bij het boven gekozen voorbeeld te blijven, ontwikkelt zich hier tot rondzwervingen, volksverhuizingen, transport- en verkeersinstellingen, uitgestrekte emigratie. Het geestelijk karakter dezer handelingen zal wel niet betwist worden.

Tusschen het onbeperkt heerschen eener fysieke selectie en haar algeheele verdringing, liggen nu nog verscheiden overgangsfasen, waarin de eenheden aan dooreenloopende, kruisende selecties onderworpen zijn. Terwijl bijv. zekere geestelijke sterkte een voordeel begint te worden, kan een groep op sommige tijden nog wel eens in zulke nijpende omstandigheden verkeeren, dat de beginnende psychische doelmatigheid daar plotseling machteloos wordt en alleen fysieke sterkte het leven redden kan; zoolang zulke toestanden aanhouden zal dan de doodelijke keus tijdelijk weer naar de fysieke zijde toegewend worden.

Wij zagen, dat de wijziging, die de ziel in de bestaansvoorwaarden kan aanbrengen tweeledig is: haar ideeën, haar inhoud geeft aan het individu of een andere levenswijze, doet hem bijv. een milieu verlaten of met andere eigenschappen, bijv. meer gemeenschapszin, bewonen; of wijzigt ter plaatse het milieu.

Er is nl. een werkzaamheid der ziel, die om haar grooten invloed op de evolutierichting nog nadere toelichting verlangt. Ik heb de uitvindingskunst op 't oog (die psychologisch waarschijnlijk moet beschouwd worden als een uiting van naboots- en combinatievermogen samen). Onder „uitvinding” versta ik dus niet: elk nieuw idee, dat een individu in de wereld weet te zenden (Tarde's

ruime definitie (*)) maar meer overeenkomstig het spraakgebruik: elke stoffelijke wijziging van het milieu, die het individu tot zijn nut weet uit te denken, voor zich te verkrijgen of opzettelijk aan te brengen. (Zij vindt natuurlijk in een geestelijke nieuwhed haar basis).

Uitvindingen tegen gevaarlijke of ongewenschte werkingen van het milieu zijn bijv. nest, hol, dregge, kleeding, geneesmiddel, en eigenlijk alle goederen, in de oeconomische beteekenis van 't woord. Hier interesseeren ons echter speciaal die uitvindingen, die van het milieu een dreigend gevaar verhelpen, en niet degene, die de weelderige geest er ter verdere veraangenaming nog bijschept (vgl. de nevenvariatiën van blz. 134).

Het scheppen van uitvindingen nu is een ander middel, waardoor het verstand (op deze hoogte is de ziel al wel in de vernufts- of rede-fase aangeland) een eind maakt aan het heerschen van zekere fysieke en zelfs ook van oudere psychische selecties. Immers vele eigenschappen, als: weerstandsvermogen tegen koude en vochtigheid, vaardigheid in het vluchten of in het zwemmen (ditmaal zoowel aan de objectivistische kant: spier- en beenderengestel, als aan de psychische zijde bekeken), onvatbaarheid voor ziekten e. a., worden door de zooeven genoemde uitvindingen van minder beteekenis of geheel onbelangrijk. Het psychische vermogen om tegen ziekten afdoende geneesmiddelen uit te vinden weegt op tegen het fysieke vermogen om die ziekten te weerstaan. Indien individuen de gewoonte aannemen om uitgevonden middelen aan te wenden, stuiten of verminderen zij in elk geval belangrijk het afsterven om fysieke zwakte. Het selectieproces, dat

(*) Les Lois de l'Imitation.

dan meer en meer overblijft, is er een, dat in geestelijke sterkten aangrijpt; in: bekwaamheid om uit te vinden, neiging om een's anders uitvinding toe te passen (naboots- contra behoudzucht), inzicht in het nut der uitvinding.

De werking eener uitvinding is dus: door wijziging van het milieu en opheffing of vermindering van zijn gevaren fysieke en oude psychische selecties te verdringen en daarmee het selectorische aangrijpingspunt te verplaatsen; voorzoover dus de geestelijke selectie al niet meer door afsterven bewerkt wordt (nabootsing door nabootsvaardige wezens) neemt de uitvinding ook oorzaken tot sterven weg, en vermindert zij het aandeel van den dood. Voor die levende wezens, bij welke de geestelijke selectie grootendeels onbloedig is geworden — wat vooral voor de zeer sociabele het geval is — is de macht der uitvinding om het sterven af te wenden van groote beteekenis.

Langzamerhand dus verdringen de uitvindingen niet meer uitsluitend fysieke selecties, maar maken zij ook psychische doelmatigheden onbelangrijk: zij doen ze verouderen en verplaatsen de selectie naar een nieuwe psychische sterkte; verschuiving dus geheel binnen het gebied der geestelijke selectie. En nieuwere, verderstrekken de uitvindingen heffen weer de selectie op, die door de oudere uitvinding nog in wezen was gelaten.

Een uitvinding, die een doodelijke geestesselectie stuit of voorkomt (ditmaal vrijwel zonder het instellen eener nieuwe psychische selectie) is bijv. de dregge. De hydrostatica leert, dat voor een drenkeling 't kunnen bovenhouden van zijn gelaat afhangt van zijn vermogen om de rest van zijn lichaam zooveel doenlijk onder water te houden. Hierin kunnen slechts slagen personen, welke

ten eerste die kennis bezitten, ten tweede haar met veel tegenwoordigheid van geest en groote wilskracht in toepassing weten te brengen. Heeft er nu op deze doelmatigheid een selectie plaats, die de domspartelende drenkelingen uitroeit, de wilskrachtige spaart? Volstrekt niet, het vernuft haalt ze zonder onderscheid op het drooge.

Het zal misschien menigeen zijn opgevallen, dat het begrip uitvinding sterk herinnert aan de „wapens” van blz. 182 v., en dat de uiteenzetting van hier in vele punten correspondeert met die van gindsche bladzijden. Inderdaad zijn het dezelfde stoffelijke voorwerpen, die ginds den titel wapen, hier dien van uitvinding ontvingen, en die allebei de eigenschap hebben een persoonlijke sterkte waardeloos te maken; toch is hun theoretische waarde in de selectieformule niet dezelfde. Wapenbezit wil zeggen het bezit van een stoffelijk voorwerp beschouwd in verhouding tot een niet-bezittenden mededinger en dus van invloed op het selectorisch gevolg van één samentreffen; bezitsoverwinning, wapenmacht in tegenstelling met persoonlijke sterkte. Uitvinding is een stoffelijk voorwerp, product van geestelijke bekwaamheid, beschouwd in zijn beteekenis voor de evolutie die zekere individuen doormaken, van invloed op het aangrijpingspunt en dus op het product van het selectorische verloop. In de schets der sociale evolutie zullen derhalve deze stoffelijke voorwerpen hun titel moeten ontvangen naar den eisch van het oogenblik: „uitvinding” waar de invloed der ziel op de evolutie wordt nagegaan, „wapen” waar op één oogenblik van één samentreffen van mededingers het selectorisch resultaat wordt afgewogen. De selectiewaarde te ontnemen aan een voortaan verouderde doelmatigheid is hun beiden gemeen. De term wapen kan alleen

voor een sociologische — meerzijdige — selectie beteekenis hebben, de term uitvinding kan in elke psychologische evolutieleer dienst doen?

De selecties op de drie geestelijke bekwaamheden, die wij in beschouwing namen, te weten: samenlevings-, naboots- en uitvindingskunst versterken elkaar in onderlinge wisselwerking. Het nabootsen bevordert het uitvinden, gemeenschapsleven doet hetzelfde; door uitvinding blijven fysiek zwakke, maar geestelijk sterke personen in leven en worden de gemeenschaps- en nabootskringen versterkt. De wisselwerkingen nemen geen einde; de geestelijke afstammingslijn is nergens enkelvoudig.

*beschouwing
wordt*

§ 3. Uit beschouwingen betreffende de ontwikkeling der individueel- en sociaal-psychische eigenschappen, betreffende heur onderlinge verhouding en heur nauwe dooreenstrengeling met de fysieke evolutie blijkt spoedig, hoe vèr van de waarheid de schrijvers zijn gebleven, die de menschelijke evolutie slechts zagen als een ontwikkelingsproces van fysieke op zijn hoogst individualistisch-geestelijke eigenschappen. Welk een onvolkomen beeld der werkelijkheid vertoonen die objectivistische of atomistische studiën, in welke van de heele ziel of van haar sociale uitingen geen spoor te vinden is. Maar ook het verzet, dat hier en daar wel tegen die eenzijdigheid of beperktheid vernomen wordt, is zoo dikwijls weifelend geweest en onprincipieel; vele schrijvers meenen voor de psychische zijde genoeg gedaan te hebben, als zij verklaren, dat de selectie van den „mensch” eigenlijk een „ander” stempel draagt; dat er in zijn evolutie nieuwe „factoren”, nieuwe sterkten „bijkomen”; dat in de menschelijke ontwikkelings-

geschiedenis »ook de rede» optreedt en er met haar „rekening moet gehouden worden»; dat zij „den invloed» der aangeleerde eigenschappen „niet ontkennen.» Reeds preciezer maar toch nog veel te beperkt, zegt Wallace: dat van den dag af waarop de menschelijke hersenen haar macht verkregen hadden, de fysieke selectie „gestuit» is geworden (*). Darwin „houdt voor de menschelijke evolutie rekening met de sympathie, de nabootsing, de gewoonte», die hij als buitengewone factoren van vreemden oorsprong, niet als essentiele, binnenvoert. Alle dusdanige behandeling geeft door vaagheid en wanverhouding van de maatschappelijke evolutie een onjuist beeld; zij zal die kenmerken behouden zoolang niet principieel de werking wordt nagegaan van de psychische eigenschap, erkend als essentiele eigenschap van het sociologisch wezen. — Het is vermeldenswaard, dat onder de natuurkundigen, die voor zoover ik weet over sociologische onderwerpen geschreven hebben, Huxley (†) en onze landgenoot prof. W. Koster (§) een veel wetenschappelijker standpunt innemen.

Dat in den loop der — o. a. menschelijke — geschiedenis het sterven steeds afneemt, leiden sommigen — waaronder Ferri (***) — niet af uit de principieele, n.l. levensreddende, eigenschappen der ziel, maar uit een geheimzinnig heerschende analogieënwet, door welke biologische verschijnselen in de sociale wereld hun weerkaatsing vinden. Deze vondst kan buiten bespreking blijven.

(*) The origin of human races. (Journal of the anthrop. Society, 1864, p. 158).

(†) Social Essays, 1893.

(§) Wetensch. Bladen o. a. 1896 en '97.

(***) Socialisme et science positive, p. 33 v. v.; vlg. boven blz. 166; het is te betreuren, dat deze sociologische praestatie Ferri's arbeid in de strafrechtswetenschap zoo weinig evenaart.

§ 4. De beschouwingen betreffende de werking der ziel (resp. rede etc.) stellen ons nu in staat een oordeel te vellen — en wij betreden hier reeds het terrein der voornamelijk Darwinische beschuldigingen — over den sociaal-politiek eisch der onthouding, zooals wij dien vernemen van hen, die tegen het toepassen van twee uitingen der rede in't bijzonder gekant zijn: tegen staatsbemoeiing en tegen de uitvindingen.

Er is vooreerst een groep personen — en zij vindt in Spencer (*) haar aanvoerder — die men nog noemen kan de aanhangers van het laissez-faire. Begint hun stem ook in de oeconomische sferen te verflauwen, in de sociologische zijn zij opnieuw opgedoken. Nu is het onloochenbaar, dat hun beginsel, door de hedendaagsche staathuishoudkunde verlaten, bij de sociologische theorie nog wel een kansje heeft, omdat de wetenschappelijk-systematische grondslag, die hen uit de staathuishoudkunde verdreef, in de sociologie nog niet voltooid is; voornamelijk in de hier heerschende naturalistische strooming, en speciaal in de vermeende toepasselijkheid van het Darwinisme schijnen zij steun te vinden voor hun eischen. De oeconomische concurrentie, zegt deze partij, is de biologische bestaansstrijd in maatschappelijken vorm, en het is wenschelijk dat deze strijd, ook hier het middel tot vooruitgang, in wezen blijve; geen staatsmacht belemmere hier den natuurlijken loop van zaken. „En indien er”, zegt Spencer, „ergens in de maatschappelijke organismen nog misstanden bestaan, dan onthoude men zich van kunstmatig ingrijpen en tusschenbeidetrede en vertrouw op de eigen krachten van het organisme, op de vis medicatrix

(*) *Man versus State, Study of Sociology, en Principles of Sociology.*

naturæ, om van zelf tot gezondheid terug te keeren.”

Bij de oude staatsonthouders sluiten zich nu moderne selectionisten aan. Door strijd, heet het, door bloedigen strijd, zijn wij op de tegenwoordige hoogte gekomen van welke thans weekelijkheid of zwak mededoogen ons weer dreigt vandaan te sleuren. Men moet niet gedoogen, dat wat als zwak bestemd is tot ondergang, kunstmatig in 't leven wordt bewaard. Armenzorg, van staatswege of door particulieren uitgeoefend, is een onnatuurlijke poging om het ongeschikte te redden; van moderne geneesmiddelen geldt wel hetzelfde: door warme kleederen, sanatoria, geperfectioneerde verloskunde, door alle verfijnde middelen der moderne geneeskunde, worden met veel moeite de zwakken en lijdenden in staat gesteld een nieuw geslacht van zwakke lijdens voort te brengen. Spaar toch niet leed op voor hen die na ons komen, laat de natuur haar loop: stuit niet met uitvindingen een nuttige selectie.

Deze sociaal-politieke beweringen, een deel uit de lijst van hoofdstuk I, kunnen van het standpunt, dat wij tot hiertoe bereikt hebben, nog wel niet volledig worden behandeld; maar wij kunnen hier reeds de waarde nagaan der argumenten, die in de klinkende woorden selectie-stuiting, kunstmatigheid, natuur en ingrijpen vertegenwoordigd zijn.

Het woord „natuur” heeft een veelzijdige beteekenis; bij zulke woorden kan het best uit de tegenstelling worden opgemaakt, welke beteekenis op zeker oogenblik bedoeld is. Wij treffen hier „natuurlijk” in tegenstelling met „kunstmatig”. Blijkens de aangehaalde beweringen bestempelt men met de qualificatie kunstmatig sommige uitingen van de rede, die de strekking hebben, het aangrijppingspunt der menschelijke selecties te verplaatsen, soms ze

geheel op te heffen, de evolutierichting dus te wijzigen. De bedoelde rede-uitingen bestaan in zekere vormen van socialiteit (die zich, wat de armenzorg aangaat, openbaart als staatsbemoeiing, vereenigingsleven en altruïsme) en de kunst van uit te vinden en uitvindingen — medische bijv. — aan te wenden. Wij moeten nu bij tegenstelling met deze gewraakte zielsuitingen aannemen, dat de gansche rest der menschelijke daden „natuurlijk” kan genoemd worden.

Nu hebben wij echter gezien, dat daden, handelingen, zijn psychische verschijnselen, en dat psychische verschijnselen uit hun aard zijn levensreddend. Elk nieuw zielsbezit maakt aan selecties een eind, verandert voor die bezitters den aard hunner evolutie. Het levensreddend, selectieverschuivend karakter is geen monopolie der door Spencer bestreden socialiteit (zekere staatsbemoeiing), zelfs niet van allen zin tot samenwerking, maar is een kenmerk van de ziel in 't algemeen; is ook geen kenmerk alleen van modern-therapeutische uitvindingen, maar van alle uitvindingen. Daarmee is de onderscheiding, die een zeker deel der menschelijke rede — de ziel der dieren heeft men nooit op 't oog gehad — natuurlijk, een ander deel kunstmatig noemt, ten hoogste willekeurig geworden: een principieele grens kan hier niet getrokken worden. Men kan „natuur” definieeren als het geheel van objectivistische krachten (doode wereld, ook nog de organische voorzoover niet geestelijk meetbaar): dan wordt alle ziel anti-natuurlijk, alle rede kunstmatig, het eene deel der rede echter niets kunstmatiger dan het andere (*). Of men

(*) Dit correspondeert met mijn ethische opvatting: de natuur (naar de in den tekst gegeven definitie) is amoreel; de moraal (een uiting, toepassing der rede), alle moraal is: niet-natuurlijk, ja, om haar verzet anti-

kan natuur definieeren als het geheel der causaal verbonden verschijnselen (een slappe definitie, die het begrip zoo goed als overbodig maakt); dan is daarmee alle rede natuurlijk geworden: ook dus het „ingrijpen” en „tusschenbeidetrede”, indien men die althans niet als oncausale, als wonderverschijnselen wil aanmerken.

Wie hier een grens zoekt, voelt zich allen grond ontzinken. Neem uit de sociale wereld het kunstmatige, het ingrijpen weg, zegt Ritchie (†) en wij gaan terug toe den natuurstaat van Rousseau's oermensch. Welneen, dan gaan we nog veel verder; die oermensch bezit nog een flink stuk moraal, uitvinding, socialiteit zelfs, rede en ziel: neem uit de sociale wereld het anti-natuurlijke, het ingrijpen weg, en we gaan terug tot de plek, waar de organische dingen niet meer psychisch meetbaar zijn, of om het maar heel secuur te zeggen: dan gaan we terug tot de anorganische stof! Doch dat de West-Europeeër der 20^e eeuw ooit weer protoplasma zal worden of onbezielde molecuul lijkt toch heusch onwaarschijnlijk.

Geen enkele sociale maatregel, geen enkele ingrijping ter bevordering van zeker gewenscht doel, kan indruischen tegen „de natuur der maatschappij”: want die natuur wordt essentieel gekenmerkt door doel, ingrijping en maatregelen. De maatschappij is gemaakt van doelnastrevende, ingrijpende stof, die door geen macht ter wereld bewogen kan worden om 't streven naar bereiking van haar wenschen op te geven. Ook de staatsbemoeiing is een „eigen kracht van het organisme” en dwaasheid is het

natuurlijk. Een deel der moraal, zeker ideaal kan nooit natuurlijker genoemd worden dan een ander, alle moraal is even kunstmatig en willekeurig; ze berust immers slechts op voorkeur, op macht (blz. 175 e.s.; vgl. hst. III).

(†) Darwinism and Politics, p. 21.

en ongegrond optimisme, om de genezing van sociale euvelen bij voorkeur af te willen wachten van slechter georganiseerde, onbedoelde (dat is, met minder overleg bedoelde) werkingen: alsof niet, ten spijt van alle mogelijke vis medicatrix naturæ, tal van staten ten gronde zijn gegaan. En bestemd, verder, voor ondergang is er a priori niets; bestemd is, wat de machtigste doelsteller, de mensch, voor zijn doeleinden wenschelijk acht, wat dus de mensch krachtens zijn macht moraal noemt, en ter bereiking nastreeft; indien dat doel zou zijn het allerwege tijdelijk verzachten van lijden, dan ware het zwakke bestemd om gered te worden.

Alle eischen van onthouding, van niet-tusschenbeïntreden, beteekenen dan ook in de practijk slechts: treedt niet meer tusschenbeide dan tot zekere grens, onthoudt u van verdere bemoeiing; zij ontmaskeren zich daardoor als banaal conservatisme; (banaal omdat het niet op utiliteitsgronden zijn eischen bouwt, maar op niet ten einde gedachte, bekrompen „principes”). De oeconomische onthouder bijv. die stoffelijke voortbrenging en ruiling „aan haar zelf wil overlaten” meent daarmede: overlaten in hoofdzaak aan particulieren in ’t bezit van zekere moraal, en onder den ban verder van zeker soort privaatrecht, strafrecht en nog eenige vormen van staatsbemoeiing, die aan de gedachte beschavingsperiode — in casu de tweede helft der 19e eeuw — eigen zijn.

In hoever sommige staatsbemoeiingen en uitvindingen op verderfelijke wijze de sociale evolutie wijzigen, is een praktische, een utiliteitsvraag welke in volgende hoofdstukken aan de orde komt en door feitenonderzoek te beslissen is; maar met principieele argumenten hebben wij afgedaan.

§ 5. De behandeling der meest principieele evolutiewijziging wordt hiermee besloten; enkele bladzijden zullen nu nog aan de verdere verschijnselen van samenloop, kruising en botsing gewijd worden.

Het sterftecijfer van gevangenen is in sommige landen, tengevolge van onvoldoende verpleging en slechte hygiëne (tuberculeus besmette cellen!) en ook door hun levenswijze in 't algemeen, hooger dan van de doorsneebevolking. De geestelijke selectie, die het strafrecht voert, wordt daar dus door een fysieke selectie versterkt. Het strafrecht tracht op twee wijzen de misdadige ideeën uit de maatschappelijke compositie te doen verdwijnen: eensdeels door verwijdering der fysieke personen, dragers der ongewenschte ideeën (dus door doodstraf of langdurige opsluiting), anderdeels door verwijdering van individuen in hun geestelijke gedaante van tot dusver: verbeterende en afschrikkende werking. Voor een deel wordt nu deze laatste geestelijke verwijdering door de gezondheidsselectie tot sterven versterkt.

Indien men als eenheden der sociologische selectie ook groepeerings van personen wil toelaten (staten, vereenigingen), dan kunnen hiervoor alleen in aanmerking komen groepeerings, welke een psychische eenheid vormen, d. w. z. welke een ondeelbaar doel hebben en een ondeelbaren wil om dat doel te bereiken (hst. IV). Voor staten wordt door het bestaan van een publieke opinie, volkswil en beter nog door hun leidend orgaan: de regeering, aan deze eischen vrijwel voldaan. In den militairen strijd nu plegen staten, die de meest vaderlandslievende, dapperste en knapste leden tellen, de overwinning te behalen; de overwinnende staat is een milieu, waarin door heerschende moraal (militairisme, overmoed, enz.), door voorbeeld en

opvoeding meestal nieuwe dapperheid en vechtlust gekweekt wordt (e. g. Romeinsche rijk); het contingent dier ideeën zal dus toenemen. (Het hier geteekend proces is niet noodwendig, maar is toch als voorbeeld aannemelijk.) Indien nu echter die genoemde ideeën doorslaan tot een uiterste van strijdlust, waardoor steeds nieuwe oorlogen begeerd en ondernomen worden, heeft het voortdurend sneuvelen der dappere en vechtlustige personen weer een getalsvermindering dier ideeën tengevolge (zie: de uitputting en verslapping van oud-Griekenland). In den modernen tijd is voor de vechtwaarde van staten vóór alles de bewapening van beteekenis; het bezit eener kostbare bewapening is niet mogelijk voor een staat, die niet over een machtig consumptiefonds beschikt; dit laatste is weer afhankelijkheid van de oeconomische bekwaamheid (nijverheid, energie) zijner leden, terwijl dit oeconomisch leven alleen in lange vredesperioden tot bloei kan komen: een dooreenstrengeling van evoluties wordt hier zichtbaar.

Het wordt nu tijd om in al deze kruising de rol der oeconomische selectie te bespreken.

In de ontwikkelingsgeschiedenis der levende wezens is altijd een eerste plaats ingenomen door de evolutie der bekwaamheid om in stoffelijke behoeften te voorzien; de selectie op „oeconomische doelmatigheid” heeft al vroeg vooraan gestaan in den kring der selecties. De oeconomische sterkte, voor zoover persoonlijke eigenschappen — niet wapens — haar vormen, bestaat uit fysieke kracht, vlugheid (der spieren bijv. voor den jager, landbouwer, sommige handwerkers) en vooral uit geestelijke bekwaamheid (kennis van procédés; ijver, inzicht, spaarzaamheid, initiatief, geoefendheid, sluwheid). Met de selectie op nabootszin

en met die op socialiteit is de selectie der oeconomische eigenschappen steeds in wisselwerking geweest, daar de twee eerste eigenschappen niet tot ontwikkeling kunnen komen bij individuen, die door oeconomische onbekwaamheid ten gronde gaan, anderzijds deze laatste evolutie vrij spoedig, op laag niveau reeds, tot stilstand komt, indien zij geen materiaal treft, dat bereids de samenlevings- of de nabootskunst verworven heeft.

De wisselwerking van de selectie der oeconomische en die der overige psychische eigenschappen is echter nooit op eenparigen voet gevoerd geworden; de eerste selectie heeft de laatste over het algemeen meer beheerscht dan gediend. Dit volgt uit het verschil in beteekenis der twee doelmatigheden: een soort die de nabootskunst niet bezit, kan nog — zij het ook met ontzachelijke afsterving — blijven voortbestaan; een soort echter die oeconomisch onbekwaam zou zijn, ware terstond in haar geheel ten ondergang gedoemd. Van twee selecties nu, waarvan de een aangrijpt in eene sterkte die meestal-, de andere in eene die altijd voor leven en dood beslissend is, komt de laatste in een domineerende positie; zij kunnen samenloopen, elkaar versterken, maar indien zij tegenovergesteld gericht zijn, geeft het grootste gevaar den doorslag, en bepaalt zodoende het meest het type der soort. Dat beteekent dus voor 't besproken voorbeeld, dat de dood meer de oeconomisch onbekwame imiteerders getroffen heeft, dan de nabootszwakken die oeconomisch bekwaam waren. De afhankelijke selectie werkt slechts binnen den kring der overheerschende; het tweede-rangsgevaar treft slechts de ontsnapte individuen als een nalezing.

Dat echter de andere geestelijke bekwaamheden, in 't bijzonder het nabootsen en de socialiteit, op de oecono-

mische selectie van grooten, versterkenden invloed blijven (bijleeren van oeconomische bekwaamheid) worde niet uit 't oog verloren. Men onderscheide verder het product eener afhankelijke selectie van non-selectorische bijproducten. (*)

Het is niet te verwonderen, dat onder de vele selecties, die heden ten dage nog op den in de maatschappij levenden mensch werken, de oeconomische nòg steeds een eerste plaats bekleedt. De stoffelijke behoeften zijn ook thans nog vóór alle dringend, en de eenheden van het evolutiemateriaal zijn genoodzaakt vóór alles naar de stoffelijke doeleinden te streven. Eerst als zij in de oeconomische sfeer geslaagd zijn, de eerste stoffelijke behoeften althans — voedsel, beschutting — bevredigd hebben, kan er sprake zijn van het nastreven van andere doeleinden. Er is bovendien geen enkele kategorie van handelingen, van strevingen, denkbaar, die het blijvend buiten oeconomisch te verwerven voorwerpen zou kunnen stellen: wetenschap, staatsdienst, kunst, godsdienst hebben boeken, gebouwen enz. noodig om beoefend te worden; daardoor wordt de voorraad aanwezige oeconomische ideeën voor hun omvang — niet: voor hun inhoud — beslissend (immer natuurlijk met wisselwerking), de ideeënselecties op elk dier terreinen zijn altijd — maar niet uitsluitend — van de hoogte der oeconomische evolutie afhankelijk.

Ik herhaal: niet uitsluitend, noch zelfs in hoofdzaak; in de thesis der oeconomische afhankelijkheid ligt geen sociologisch materialisme (†) besloten. De oeconomische

(*) Steinmetz, La sélection indirecte ou corollaire. (Annales de l'institut international de sociologie, Tome IV, 1898).

(†) Vgl. blz. 47.

ontwikkelingshoogte is de negatieve voorwaarde, zonder welke vervulling vele andere evoluties onmogelijk zijn, wier vervulling echter voor de richting en het product der evolutie niet alléén beslissend is; natuurlijk oefenen oeconomische omstandigheden mede hun positieven invloed uit, maar andere sociale factoren (moraal, bijv.) doen dit ook en even zelfstandig.

Om tot die — ik zou haast zeggen: negatieve — afhankelijkheid terug te keeren, ook de selecties die door de uitvindingen gestuit, geschapen, verschoven worden, behooren tot degene, die den invloed der oeconomische selectie sterk ondervinden. Dit blijkt wel terstond uit de bemerking, dat alle uitvindingen stoffelijke voorwerpen zijn, die, na hun ideëele creatie door de uitvindkunst, toch altijd door oeconomische werkzaamheid nog stoffelijk verworven moeten worden. De gelegenheid verder om uit te vinden (*loisir*, voorbereidend onderwijs), om inzicht te verwerven in het nut van uitvindingen (door opvoeding, onderwijs) kan eerst bestaan voor hem, wien bevrediging van stoffelijke behoeften nogal ruimschoots verzekerd is. En zoo wordt met dit alles de mogelijkheid zelf, dat een selectieproces door een uitvinding gestuit of verschoven wordt, door den oeconomischen factor beheerscht.

De oeconomische selectie domineert allerwege. (Ondervindt echter ook zelve bij voortduring tegenstreving en kruisende invloeden).

Het spreekt van zelf, dat al hetgeen omtrent het overwegend-zijn der oeconomische bekwaamheid gezegd is, ook geldt voor alle oeconomische sterkte, die niet alleen bestaat uit — aan selectie onderworpen — persoonlijke doelmatigheid; ook bezitssterkte (wapens; zie boven), ook een

in toeval verworven vermogen oefent natuurlijk in het maatschappelijk proces denzelfden, alle andere elementen beheerschenden invloed uit; en voor zoover deze afhankelijke elementen zelf nog wèl een selectieproces doormaken, geldt hiervoor dus het gezegde op blz. 216: dat deze selectie telkens slechts werkt binnen den kring der overheerschende kracht. In aansluiting hierbij wil ik even opmerken dat in het algemeen de verschijnselen van kruising, botsing en samenloop, bij alle sociologische processen geconstateerd kunnen worden, ook waar deze door den invloed van wapen- of toevalsfactoren geen zuiver selectorisch resultaat hebben; bij volledig selectorische evoluties zijn die verschijnselen echter het zuiverst waarneembaar.

In de werkelijke maatschappij zien we dan ten slotte samenloop, kruising en botsing van selectorische processen, van half-selectorische en van beide soorten samen, in de bontste mengeling dooreen.

§ 6. Wat al de tot heden ontwikkelde theorieën voor het recht begrip der maatschappij te beteekenen hebben; zullen de twee volgende, meer concrete, hoofdstukken zien aan te toonen; hier wil ik thans tot afsluiting en verduidelijking van het algemeen theoretisch gedeelte de in dit hoofdstuk gegeven theorieën in een paar concrete voorbeelden toepassen.

Wij zullen eens in 't kort den — selectorischen of selectiestuitenden — invloed nagaan, die eenige hedendaagsche ideeën op het maatschappelijk verloop uitoefenen, en kiezen daarvoor de hygiënische en geneeskundige ideeën. Teneinde de werking dezer ideeën te kunnen beoordeelen, moeten wij hun plaats nagaan en de mate hunner zelfstandigheid in het geheel der hedendaagsche ideeën-

bewegingen (evoluties, c. q. selecties), om het resultaat vervolgens in botsing of samenloop te zien komen met andere, n.l. zekere fysieke evoluties.

Wij halen dus uit den chaos van hedendaagsche sociale factoren, de hygiënische en geneeskundige op den voorgrond, ten einde aldaar hun verhouding tot de overige maatschappelijke factoren te kunnen afmeten; daarbij zullen we de onderscheiding in positieve en negatieve afhankelijkheid opschorten tot aan 't einde. Wij krijgen hier dan, volgens de boven ontwikkelde theorieën, verschijnselen te zien van kruising, botsing, samenloop, terwijl het resultaat daarvan zich daarna met fysieke evoluties meten gaat. Het overzicht over al deze botsingen zal ons in staat stellen om na te gaan, hoeveel werkelijken invloed de onderzochte factoren (hier hygiënische en geneeskundige ideeën) op het sociale proces uitoefenen en hoeveel er door de werking van overheerschende krachten vrijdeld wordt. En als dan daarna onderzocht is (in hst. VIII § 1), of die invloed (of zijn verijdeling) een sociaal nadeel is (volgens den maatstaf van het derde hoofdstuk), eerst dan zijn er gegevens voorhanden voor een „Darwinische” beoordeeling der factoren in kwestie.

Die beoordeeling is dus niet zóó eenvoudig, als velen blijkbaar gemeend hebben. Om al deze redenen kon dit hoofdstuk, het laatste algemeen-theoretische, dat zijn twee onmiddellijke opvolgers voorbereidt, niet gemist worden. —

Met het overzicht der hygiënische invloeden willen wij aanvangen.

Of voor zeker persoon, of wel voor zeker huisgezin, fysieke selecties door de toepassing van hygiëne-ideeën (gedrag en „uitvindingen”) gewijzigd worden, is van velerlei om-

standigheden afhankelijk. Onderscheiden wij vooreerst de toepassing van overheidswege van de vrijwillige aanwending, dan zien wij hoe de eerste afhankelijk is van het inzicht, de kunde enz. dier overheid, hier en daar ook (bijv. bij fabrieksinspectie, woningtoezicht) van haar meer of minder democratische gezindheid. Correspondeert de aanwezigheid dezer eigenschappen in 't algemeen met de mate waarin volgens den staatsvorm bekwame en democratische personen toegang erlangen tot de besturende en wetgevende colleges, die staatsvorm is voor het grootste deel afhankelijk van de bij de bevolking — ingesloten de bovengenoemde proefpersoon — voorhanden moreele en politieke idealen. Deze laatste worden in elke bevolkingsgroep, maar voornamelijk bij de minder gegoede klassen, ten zeerste door oeconomische omstandigheden beheerscht: waar oeconomische ontbering in 't algemeen een oorzaak is voor het voeden van hervormingsidealen en het roepen om politieke en oeconomische verbetering („opdringen”), daar gaat bij al te groote ellende en de er mee samengaande lage beschaving de actie en organisatie weer in lusteloosheid en apathie te gronde.

De vrijwillige toepassing, anderzijds, der hygiënische ideeën is voornamelijk afhankelijk van twee dingen: koopkracht en inzicht. De koopkracht, of het inkomen, van zeker persoon berust op zijn persoonlijke, oeconomische bekwaamheid (afhankelijk van de hem eertijds te beurt gevallen opvoeding), op de werking van toeval en conjunctuur, en op den aard der oeconomische rechtsorde en bedrijfsorganisatie in welke hij leeft. Als beslissende elementen dier laatste noem ik: arbeidscontract, publieke exploitatie en haar arbeidsvoorwaarden, verzekeringsdwang, coöperatie, belastingstelsel enz.; zij zijn alweer

afhankelijk van de zooeven vermelde aanwezigheid van zekere idealen, welke naar wij zagen weder ten zeerste door oeconomische omstandigheden beheerscht worden. — Het inzicht, in de tweede plaats, in het nut van hygiënische voorschriften stemt bij ieder persoon overeen met den door opvoeding en door omgeving van dit oogenblik geschapen beschavingsstandaard. Voorzoover de opvoeding in het huisgezin tot stand komt, harmonieert zij, in grove trekken geschetst, met den oeconomischen welstand van het betrokken gezin; vooral van de inprenting van hygiënische voorschriften kan men zeggen, dat zij in de opvoeding der armeren vrijwel verwaarloosd wordt. Voorzoover het beschavingspeil verder door onderwijs is tot stand gebracht, is ook daar weer de invloed der oeconomische omstandigheden buitengewoon groot: wordt niet het onderwijs, waar noodig, van overheidswege kosteloos verstrekt, dan blijven groote bevolkingskringen er noodwendig van verstoken; wordt het volgen van het onderwijs niet door staatsdwang verzekerd, dan blijven velen, en alweer voornamelijk uit de armere klassen, van kennisverwerving uitgesloten; wijders is onvoldoende voeding nog een groote hinderpaal voor het succes van 't onderricht. Waar nu wetelijke leerplicht en bedelingen vanwege overheid en particulieren deze oeconomische hinderpalen eenigszins wegruimen, daar zijn op haar beurt die maatregelen weerafhankelijk van de aanwezigheid van zekere democratische, politieke, ethische ideeën; zoo zal bijv. leerplicht afstuiten op ethische wanbegrippen (bijv. „natuurlijke vrijheid” of „goddelijke rechten der ouders”) in tegenstelling met utilistische moraal (bijv. staatsbelang). Als derde milieu, waar de beschavingsstandaard van zeker persoon gevormd is, kan gelden de vrije propaganda (nl. van hygiëne-ideeën), bijv.

door goedkoope geschriftjes, cursussen, Toynbeewerk ; hun bestaan en meer nog hun resultaat is zeer afhankelijk van oeconomische feiten.

Het thans voltooide overzicht der hygiëne-ideeën en hun maatschappelijke positie — want minutieuze volledigheid is hier niet van belang — bestaat duidelijkerwijze geheel uit psychische elementen (zie hst. II); een enkele blik op de verschillende rubrieken toont de waarheid dezer bewering.

En thans de aanwending van dit overzicht.

De in de maatschappij levende mensch ondergaat zoowel psychische als fysieke evoluties (resp. selecties), gelijk wij weten. Heur samenloop en botsing in 't algemeen is het onderwerp van dit hoofdstuk; de samenloop en botsing van eenige bizondere ideeënbewegingen was de inhoud van 't zooeven geschetste overzicht; terwijl het doel van zijn opstelling was de botsing en samenloop van die speciale ideeënevoluties met zekere fysieke evoluties. Om ter zake te komen: de eventueele aanwending van hygiënische kennis („ziel”, „rede”) en middelen („uitvindingen”) raakt aan de fysieke selectie, welke aangrijpt in weerstandsvermogen tegen onhygiëne (*); voor zoover uit het labirintisch dooreenwerken der sociale ideeën de toepassing van hygiëne volgt, is die fysieke selectie verminderd of gestuit; eventueel vervangen door een psychische selectie. Met de vraag (hst. I), of dit dan een maatschappelijk nadeel beduidt, kan eerst hoofdstuk VIII, § 1 zich bemoeien.

Voor we ons opmaken, om over het hygiëne-overzicht nadere beschouwingen te houden, willen we volgens het

(*) Eenigszins geldt hiervoor ook 't verhandelde op blz. 225 v.

geuite voornemen eerst nog even de sociale positie der geneeskunde in schema brengen.

Onderscheiden we ook hier de overheids-toepassing der geneeskundige ideeën van de vrijwillige. Als voorbeelden van de eerste categorie gelden openbare ziekenhuizen, apotheken, staatsgeneesheeren (zeer zeldzaam). Naast inzicht en democratische gezindheid van den wetgever is hier ook het beschavingspeil van de bevolking van veel invloed, daar het gebruik maken dezer publieke bedeeeling dikwijls door tal van vooroordeelen belemmerd wordt. In het laatste geval, bij de verpleging te huis, welke bovendien bij ongeveer alle niet-acuute ziektegevallen regel is, hebben weer de woning- en andere hygiënische toestanden op de genezing grooten invloed, en in dien laatste heeft, weten we, de oeconomische positie een belangrijk aandeel.

De vrijwillige toepassing van geneeskundige ideeën, en het welslagen der genezing in 't bijzonder, is allereerst afhankelijk van de koopkracht (zie boven); dit geldt bijv. het beschikken over versterkend voedsel, over kundige en zorgzame geneesheeren (men denke aan de herhaaldelijk verweten onverschilligheid, harteloosheid zelfs, van busdokters), het bezoeken van herstellingsoord, badplaats, sanatorium, het genieten van zee-, heide-, berglucht. Particuliere liefdadigheid verhelpt hier 't gebrek aan koopkracht in geheel onvoldoende mate. Verder oefent nog het beschavingsniveau van den patient belangrijken invloed: dikwijls worden de aanbevelingen van den geneesheer door eigenwijsheid of roekeloosheid in den wind geslagen; wij zagen reeds voorloopig, hoezeer het beschavingsniveau overeenstemt met oeconomische positie. Dan zijn daar de ziekenfondsen met hun velerlei misbruiken; tot opheffing dezer misbruiken is inzicht vereischt, socialiteit, toewijding, welke alle

slechts bij een gunstig beschavingspeil gevonden worden.

Hiermee eindigen wij het schema der geneeskunde; men ziet terstond, dat ook dit alleen geestelijke bestanddeelen heeft.

De fysieke selecties nu waarmede deze psychische elementen in botsing of samenloop treden, is die welke in de vatbaarheid voor ziekten haar aangrijpingspunt neemt. Deze selectie echter is op zichzelf, ook zonder botsing met „geneeskundige ideeën”, reeds dermate aan sociale invloeden onderworpen, dat eerst na vermelding dezer laatste het resultaat der botsing juist begroot kan worden.

Wij willen daarom van de [in de maatschappij levende] menschen de vatbaarheid voor ziekten splitsen in: I. Vatbaarheid voor ziekte in het algemeen, II. Vatbaarheid voor bepaalde ziekten.

I. Vatbaarheid voor ziekte in het algemeen, is afhankelijk van:

A. Aangeboren eigenschappen. Deze worden beheerscht door biologische wetten van variatie en van erfelijkheid.

Het erven van ziektevatbaarheid stemt overeen met de mate waarin het huwen van ziekelijke personen — tuberculose, syfilis, alcohol — wordt bevorderd of belet; door publieke opinie n.l., moraal of wetgeving. De laatste hangen af van den stand der sociologische en anthropologische wetenschap.

Indien men tot A ook de eigenschappen wil rekenen, die in utero verworven zijn, moet hier de zwakte en de vatbaarheid vermeld worden, die door de levenswijze der moeder veroorzaakt is, bijv. zwaren arbeid der moeder tijdens de zwangerschap; op deze oorzaak heeft de stand der arbeidswetgeving grooten invloed (inzicht, democratie).

B. Tijdens het leven verworven eigenschappen; van invloed hierop zijn woning, kleeding, voeding, hygiëne, levensgewoonten.

De eerste drie berusten alleen-, — de vierde grootendeels — op de koopkracht. In verband met de vatbaarheid voor ziekten staat in 't bijzonder onvoldoende voeding en kleeding: weerstandsvermogen.

Voor de rubriek hygiëne wijs ik op de bij de armen enorme sterfte der zuigelingen, voornamelijk door slecht, onoordeelkundig voedsel en uithuizigheid der moeder; het eerste punt laat zich terugvoeren tot inzicht en koopkracht, het tweede, de uithuizigheid, voor een groot deel tot den stand der arbeidswetgeving (democratie, „opdringen”, crêches (liefdadigheid, altruïsme, subsidies, democratie), productiewijze (coöperatieve bedrijven met gunstige arbeidscondities, oeconomische welvaart. Ook de verdere hygiënische condities van het beroep hebben invloed op de vatbaarheid (confectiebedrijven met bedompte localiteit, ongezonde lichaamshouding); zij zijn afhankelijk van den stand van altruïsme, democratie, arbeidswetgeving, coöperatie.

Levensgewoonten: ongeregeld, losbandig leven, in de hand gewerkt door opvoeding en omringende moraal; blootstelling en afnemning van weerstandsvermogen. Bij vrouwen, vooral uit de mingegoede klassen, vaak slooping der gezondheid door veelvuldige bevallingen; dit verschijnsel is weer grootendeels afhankelijk van de heerschende moraal (zelfbedwang en Nieuw-Malthusianisme; bevordering en tegenwerking van dit laatste overeenkomstig den

stand der sociologische en ethische wetenschappen (vgl. p. 222), en overeenkomstig conservatisme en onderwijs); ondervindt ook invloed van den stand der arbeidswetgeving en van woningtoestanden, die op hun beurt weer enz... Men ziet hoe er bij de innige verstrikttheid der sociale verschijnselen aan de inwerkende krachten haast geen einde komt.

Voor de beide sexen: alcoholisme dat het weerstandsvermogen tegen een ziekteaanval vermindert (bijv. tegen tuberculose) en dat afhankelijk is van oeconomischen welstand, woningtoestanden, Toynbeewerk, wetgeving, moraal.

II. Vatbaarheid voor bepaalde ziekten, afhankelijk van:

- A. klimaat van het land, 't welk voor een zeer klein deel,
- B. hygiëne, welke grootendeels door den mensch beheerscht wordt.
- C. persoonlijke vatbaarheid.
- D. toeval.
- E. beroep. Er zijn talrijke beroepsziekten, vooral der ademhalingsorganen (vlas-, aardewerk-, loodwitindustrieën en vele meer); necrose in de lucifersindustrie.

Het kiezen van het gevaarlijk beroep is afhankelijk van opvoeding, sleur en oeconomische sterkte; de laatste overweegt en beheerscht de twee eersten. Het gevaar van het beroep stemt overeen met den stand der fabriekswetgeving (en haar handhaving!), deze met democratie en staatsinrichting.

Tot zoover de schets dier fysieke eigenschappen met de op haar werkende maatschappelijke invloeden.

Met de evolutie (selectie) dezer fysieke eigenschappen

komen nu de psychische elementen van het geneeskundig schema in botsing; het „ingrijpen” der geneeskundige ideeën („rede”) en het aanwenden van geneeskundige „uitvindingen” — voor zoover zij beide uit de in het geneeskunde-schema dooreendwarrelende krachten resulteren — hebben de strekking (overeenkomstig de eigenschappen der ziel; boven § 2—4) om de fysieke selectie, welke in de beschreven ziektevatbaarheid aangrijpt, te verminderen, op te heffen. Indien het bewegen der psychische elementen zelf als een selectieproces wordt opgevat, beteekent die opheffing, dat het aangrijppingspunt der menschelijke selectie weer een keer verschoven is van een fysieke naar een geestelijke doelmatigheid. Of deze verschuiving toegejuicht moet worden of betreurd, wordt in hoofdstuk VIII § 1 v. besproken.

§ 7. Wat wij in de paragrafen 2—4 in algemeene afmetingen hebben behandeld, werd in de beide voorbeelden en hun aanhangselen in bizondere, hedendaagsche, gestalte uitgebeeld, en voorzoover de in § 2—4 besproken verschijnselen nog in het hedendaagsch maatschappelijk proces optreden — wat de primitief-psychische natuurlijk niet doen — hebben zij ook alle in of bij de beide schema's hun plaats gevonden.

De levensreddende werking der uitvindingen bijv. zag men hier al heel duidelijk; voorts wees ik boven op het in sommige perioden overwegend belang der socialiteit: ook in de schema's trad deze herhaaldelijk op (invloed van staatsbemoeiing, rechtsorde, publieke opinie, pers). Zoo legde ik ook (op blz. 215 v.) den nadruk op het noodzakelijk overheerschen van oeconomische selecties; en zoo zal men uit de schemata gezien hebben, dat in

den chaos van krachten, welke in die twee hoeken van het sociaal geschieden dooreendwarrelen, de oeconomische een zeer hoogen toon voeren. Bijna alle rubrieken waren afhankelijk van-, of hadden wat te maken met de oeconomische elementen; onophoudelijk stuitte we op den factor: oeconomische welstand, oeconomische omstandigheden, oeconomische bekwaamheid, koopkracht; zelfs bleken democratie en altruïsme nog gedeeltelijk op een oeconomischen ondergrond te rusten.

Hierbij moeten wij thans nog even stilstaan; bij het verschijnsel n.l., dat het maatschappelijk verloop voor een groot deel afhankelijk is van oeconomische factoren, want de uiteenzetting hier vormt de theoretische voorbereiding van ons 9^e hoofdstuk.

Naast de oorzaak der oeconomische afhankelijkheid besprak ik op blz. 217 reeds even den aard daarvan. Ik wensch n.l. te herhalen, dat het constateeren der oeconomische afhankelijkheid niet inhoudt het aanvaarden van sociaal materialisme (*). Dit laatste heeft een genetische beteekenis; het beweert, dat de „geestelijke elementen der maatschappij” (zie blz. 48), dat moraal bijv. zich ten opzichte van den oeconomischen factor in positieve afhankelijkheid bevindt: haar inhoud zou door de oeconomische omstandigheden bepaald worden. Deze bewering nu zal voor een deel juist moeten zijn; op het maatschappelijk proces toch oefent elk sociaal element positieven invloed uit, en het is niet in te zien, waarom oeconomische elementen, van welke nog wel de meest dringende levensbehoeften afhankelijk zijn, hierop een uitzondering zouden maken. Anderdeels rest dan de vraag, of de moraal niet

(*) Vgl. boven blz. 47.

ook een zelfstandigen en voor haar inhoud overwegenden invloed ondergaat van niet-oeconomische factoren, bijv. oudere moraal, idealisme; welke vraag de sociaal-materialisten ontkennend beantwoorden.

De hier genoemde positieve invloed en positieve afhankelijkheid van oeconomische factoren is in de beide voorbeelden wel te vinden maar slechts bij de kleine minderheid der gevallen; bij de groote meerderheid is de afhankelijkheid een negatieve, d. w. z. een zekere werking treedt weliswaar eerst in, nadat een bepaalde oeconomische voorwaarde vervuld is (het bestudeeren en aanwenden van hygiënische uitvindingen bijv. alleen door welgestelde of koopkrachtige personen), maar de aard en de inhoud ervan wordt volstrekt niet alleen door dien oeconomischen factor bepaald.

Evenzoo verkeeren wij ten opzichte van tellurische of kosmische feiten in negatieve afhankelijkheid; zij zijn de *conditio sine qua non* voor levensontwikkeling, zonder dat zij — of zij alleen — de richting daarvan bepalen. Dat ik deze astronomische en of nog andere negatief heerschende factoren niet in het overzicht opnam heeft een geldige reden: materieele feiten zijn geen sociologische en hooren derhalve niet thuis in een schema, dat slechts de sociale positie van zekere ideeën-soort wil afbeelden en de mate van haar zelfstandigheid te midden der overige in de maatschappij heerschende ideeën.

De hygiënische en geneeskundige ideeën, zagen wij, hebben de strekking om pathologische selecties te stuiten; ze zijn echter niet een in de maatschappij onafhankelijk werkende kracht, maar ondergaan ten zeerste den invloed van andere in de maatschappij optredende ideeën

(of ideeëngroepen); door deze omstandigheid wordt de genoemde strekking tegengewerkt of bevorderd. Onder de krachten, die de hygiënische en medische ideeën in afhankelijkheid houden, neemt de oeconomische factor een meestijds domineerende plaats in.

De oeconomische factor; ik zeg niet: de oeconomische ideeën.

De oeconomische ideeën zijn de geestelijk gemeten persoonlijke eigenschappen, die voor de individuen van belang zijn in hun streven naar een oeconomisch doel (inkomen, consumptiefonds; zulke ideeën zijn: vakkennis, volharding enz.; zie voor den term „ideeën” blz. 49). De oeconomische factor echter omvat nog veel meer dan persoonlijke eigenschappen alleen; oeconomische welstand bijv. of koopkracht komt vaak voor een goed stuk voort uit bezitssterkte („wapenmacht”) of toevalsoverwinning. (*)

Naarmate de persoonlijke eigenschappen meer aandeel hebben in de samenstelling van den oeconomischen factor en naarmate deze dus meer het product is van een selectorisch proces, naar die mate kan men ook zeggen, dat het maatschappelijke proces, in welke de oeconomische factor meestijds domineerenden invloed heeft, door een oeconomische selectie beheerscht wordt. Wat dit beheerschen zeggen wil is op de blz. 216 v. aangeduid: alle afhankelijke evoluties verlopen slechts binnen den kring der domineerende kracht; als in de oeconomische worsteling het slagen voor de helft aan toeval te wijten is, slechts voor de helft op rekening komt van doelmatigheid, dan is daarmee ook van alle afhankelijke selecties de zuiverheid gehalveerd.

(*) Hst. VI.

Een voorbeeld toont dit aan: de schadelijke gevolgen van verwaarloosde hygiëne verminderen in doodelijke en nabootsende selectie (*) het getal personen, die hygiënisch verzuim plegen. Zulk verzuim is te herleiden voornamelijk tot koopkracht en inzicht; koopkracht is terstond een oeconomische grootheid, inzicht kan bijna direct daartoe herleid worden (de zorgeloosheid en onverschilligheid voor hygiënische maatregelen neemt in de richting der min-gegoedheid regelmatig toe, een gevolg van slechtere opvoeding, slechter onderwijs, lager beschavingspeil, welke alle drie hun oeconomische oorzaak hebben). De hygiënische ideeënselectie neemt dus — behalve voor de weinige geestelijke ondoelmatigheid, die niet oeconomisch veroorzaakt zou zijn — haar aangrijpingspunt in oeconomische zwakte; deze echter behoeft niet per se uit persoonlijke ondoelmatigheid voort te komen, en de hygiënische verwijdering treft dus mede wapen- of toevalzwakken.

De selectie op fysiek weerstandsvermogen tegen onhygiëne, anderzijds, werkt nog, voor zoover hygiënische voorschriften veronachtzaamd worden; zij loopt dan achter de hygiënisch-psychische selectie aan, en werkt binnen haar kring met haar mede. In deze psychische selectie zagen wij de doelmatigheid zoo goed als geheel afhankelijk van oeconomische toestanden; de fysieke hygiëne-selectie wordt dit daardoor eveneens. De onzuiverheid nu dezer laatste selectie blijkt eensdeels hieruit, dat zij mede de personen treft, die slechts tengevolge van toeval of bezits-onmacht — en niet tengevolge van persoonlijke oecono-

(*) Hst. VI; in elk geval in een psychische, welke de selectie op fysiek weerstandsvermogen verdringt.

mische onbekwaamheid — onder haar bereik vallen, anderdeels personen mist, die:

a. hun ontsnapping niet altijd aan persoonlijke oeconomische bekwaamheid danken (erfrecht, speculatie);

b. door hun fysieken aanleg, bij minder gunstige oeconomische positie, zeker als offer der hygiëne-selectie zouden gevallen zijn, wat zij thans door het (willen en kunnen) aanwenden van hygiënische uitvindingen weten af te wenden; vooral uit *b* blijkt duidelijk, hoe afhankelijke selecties slechts werken als een nalezing, binnen den kring der domineerende evolutie.

En zoo gaat het allen afhankelijken selecties; de onzuiverheid der hen beheerschende evolutie bederft ook hen en door de afhankelijkheid krimpt heur omvang in. Afhankelijke selecties nemen: òf heur aangrijpingspunt in de doelmatigheid der haar beheerschende selectie; voorbeeld: de psychische hygiëne-selectie (zooeven genoemd), en hebben dan alle zelfstandige beteekenis verloren; — òf, indien haar nog een eigen doelmatigheid gereserveerd blijft, hangt heur omvang geheel af van de goede gratie der domineerende selectie; voorbeeld: de fysieke hygiëne-selectie (blz. 232.)

Soortgelijke bemerkingen als voor den selectorischen graad ook voor de selectorische kwaliteit; bijv.: 't geval dat het doelmatige product der overheerschende selectie slechts voor een deel moreel sterk is (VI § 5).

Dit is het gewicht van de verschijnselen van beheersching, samenloop, botsing. De overheerschende selectie drukt op de maatschappelijke evolutie, voor zoover ze heerscht, haar stempel; de aard der in een maatschappij voorkomende ideeën wordt in hoofdzaak door háár werking bepaald.

Dát de sociale selecties elkaar overheerschen, zal wel niet veranderd kunnen worden, want de verschillende gevaren, waaraan de individuen door ondoelmatigheid worden blootgesteld, kunnen niet alle even ernstig zijn; maar wel staat het in onze macht om te bepalen, welke, of liever: hoedanige selectie in het maatschappelijk proces overheerschen zal. De sociale hervormer moet daarom een tweeledige taak volbrengen:

a. Hij moet bevorderen, dat de overheerschende selectie tevens degene zij, die de beste, d. i. de sociaal-nuttigste eigenschappen kweekt; de eigenschappen, die het snelst doen naderen tot het maatschappelijk ideaal (hst. III);

b. dat de werking dezer domineerende selectie dan zoo zuiver mogelijk zij.

ad a. Er moet daartoe in casu onderzocht worden, of de oeconomisch doelmatige eigenschappen tevens diegene zijn, die als bevorderlijk aan de verwezenlijking van het maatschappelijk ideaal, het fiat der moraal verwerven; (dit overeenkomstig het boven besproken verschil tussen de betrekkelijke sterkte van doelmatigheid (betrekkelijk tot het milieu) en de absolute sterkte der moraal). Voor zoover dit niet 't geval zou zijn, moet de hervormer pogen, om òf het domineeren der oeconomische selectie te verminderen, misschien geheel te keeren, òf een oeconomisch milieu te scheppen, waarin, in plaats van immoreele, moreel-sterke doelmatigheid begunstigd wordt.

ad b. Loutering der selectie. Deze eisch is van de voorgaande een onmiddelijk gevolg: alleen door uit het maatschappelijk proces zooveel mogelijk het toeval en de bezitsmacht te verbannen, alleen door de sociale evolutie zooveel mogelijk te maken tot een selectie (vgl. p. 147), kan het resultaat dezer evolutie in 't oog gehouden en waar noodig

in een betere richting geleid worden. (Dit door wijziging van het milieu; door de heerschtersplaats aan een nuttiger — of nuttiger kiezende — selectie te bezorgen; door regeling der strijdwijze). Want voor zoover conjunctuur, toeval en wapenmacht voor de overwinning beslissend zijn, ontsnapt het proces aan elke leiding.

Dit wat de sociale practijk betreft.

Voor de algemeen sociologische theorie acht ik door dit hoofdstuk reeds de algemeene stelling bewezen, dat de beoordeeling van fysieke selecties, die in botsing met psychische elementen op den socialen mensch werken, op een stevigen sociologischen voorarbeid moet berusten; en dat bijgevolg de uitspraak (hst. I) van dien medicus of anthropoloog, die 't in deze buiten de sociologie stellen wil, of die zich met een sociologie van eigen (*) maaksel behelpt — Ploetz, Haycraft, Ammon, Lapouge, Ziegler, Reid — onwetenschappelijk is en zonder waarde.

En ook dit nog zou ik als conclusie van dit hoofdstuk willen stellen:

dat men vóór alles door een sociologische selectietheorie het statisch en kinetisch (d. i. evolutief) verloop der maatschappij begrijpelijk en meetbaar ziet worden, en in den chaos der sociale ideeën orde krijgt en oorzakelijk verband.

§ 8. Ten slotte nogmaals een stukje programma:

De theorieën van dit voorbereidend hoofdstuk worden in de beide volgende toegepast, met voorbeelden toegelicht.

In hoofdstuk VIII de verschuiving der menschelijke selectie van fysieke naar psychische doelmatigheid (VIII § 2) en het overal afnemen van de doodelijke verwijdering

(*) Vgl. blz. 141.

(VIII § 3 v.), beide verschijnselen (gelijk die van p. 223 en 228) te toetsen aan het maatschappelijk ideaal. In IX en X behandelen we het domineeren van den oeconomischen factor, onderzoeken zijn selectorische zuiverheid, beoordeelen, steunend op wat hoofdstuk VIII aantoonde, eveneens de zedelijke waarde van zijn product en bijgevolg (argumento blz. 232) van het gansche huidige sociaal verloop.

De inhoud van VII wordt dus gesplitst:

Hoofdstuk VIII, de voortzetting van VII §§ 2—4 en voltooiing van het Darwinisch-sociologisch vraagstuk; als nadere uitwerking van VII §§ 5—7 behandelt IX en ook X de bij VIII aansluitende hedendaagsche toepassing mijner sociologische selectie-theorie; XI vereenigt het gesplitste en formuleert hervormingseischen.

HOOFDSTUK VIII.

Zedelijke beoordeeling van de vervanging van fysieke selecties door psychische, en van het afnemen van de doodelijke verwijdering. De macht der opvoeding.

§ 1. Zedelijke beoordeeling, dat wil dus zeggen: toetsing van die in het opschrift genoemde verschijnselen — de thesen van hoofdstuk VII § 2 — aan het maatschappelijk ideaal.

Dit ethisch oordeel, constateerden wij boven, was juist datgene, wat nog aan de oplossing der Darwinisch-humanaire kwesties ontbrak, en wat toch voor de „slecht”- of „goed”keuring van maatschappelijke verschijnselen niet ontbreken mag (*).

Wij zijn hier aangeland in het hart der bio-sociologische kwestie; indien toch het zedelijk oordeel over de twee verschijnselen gunstig uitvalt, zou daarmee de in hoofdstuk I geschetste Darwinische aanval ongeveer geheel gekeerd zijn, daar deze zich concentreert tegen het feitelijk gestuit worden der fysieke selecties en het overal afnemen der doodelijke verwijdering. Dat deze twee verschijnselen feiten zijn, door weinigen trouwens uitdruk-

(*) Blz. 57.

kelijk ontkend, behoeft na de theoretische bespreking in hoofdstuk VII hier m. i. niet met concreetheden, cijfers bijv., aangetoond te worden.

Indien men zich herinnert, hoe de sociale uitspraken der natuurwetenschap in deze bladzijden meermalen werden teruggewezen, zal het geen verwondering baren dat dit nogmaals geschiedt, nu wij de kern van het vraagstuk genaderd zijn. Inderdaad moet naar mijn meening de ethische beoordeeling der beide hier te behandelen verschijnselen gunstig luiden, omdat hun toenemend optreden ons sneller dan iets anders doet naderen tot het maatschappelijk ideaal.

De juistheid dezer meening moet thans bewezen worden.

§ 2. Stelling I. Een gunstige selectie van psychische eigenschappen is voor het welzijn der maatschappij op dit oogenblik belangrijker dan een gunstige fysieke selectie (vgl. blz. 193, stelling I).

Van de fysieke eigenschappen bespreek ik voorloopig slechts degene, die ongeveer geen invloed uitoefenen op de psychische; zij die dit wel doen (schedelvorm bijv.) worden beter hieronder behandeld.

De tot een samenleving vereenigde menschen ondergaan fysieke en psychische selecties, welke alle een automatisch of een bedoeld karakter hebben. Indien men dus op het fysiek of geestelijk terrein een product van zeker gewenscht gehalte wil doen ontstaan, staan hiertoe twee wegen open:

a. het veredelen der automatische selectie door wijziging van het milieu, waaraan aangepast wordt; door

verder de stuiting van of de heerschappij over bij uitstek gewenschte selecties te verminderen, te leiden of op te heffen.

b. het veredelen van het kunstmatig gekweekte product door een bedoelde keus te vestigen op individuen met zeker kenmerk, en de reproductie en bestendiging dezer kenmerken te bevorderen.

Den hier genoemden invloed wil de mensch onzer dagen werkelijk uitoefenen; zoowel in de fysieke als in de geestelijke selectie wenscht hij door zekere sociale maatregelen een product te doen ontstaan van een gewenscht gehalte. Deze wensch wordt gekoesterd en gepropageerd door eenerzijds alle fysieke selectionisten (Lapouge c.s., Haycraft, Reid), anderzijds door alle hervormers op psychisch gebied, dat zijn: allen die in de maatschappij andere ideeën willen zien optreden dan de tegenwoordige, of die het aandeel van zekere, reeds voorkomende, ideeënsoort willen vergrooten; (in 't midden gelaten of de laatsten in het sociale verloop en in hun hervormingsplannen het selectiekarakter herkennen of niet).

Het uitoefenen van dezen hervormenden, leidenden invloed is een psychische werkzaamheid. En, waar het hier in casu op aankomt, is, dat dus ook de wensch van selectionistische tegenstanders der barmhartigheid, de wensch n.l. om bij voorkeur of uitsluitend zekere fysieke selecties te leiden en te bevorderen, voor zijn verwezenlijking geheel afhankelijk is van geestelijke eigenschappen.

Immers de maatregelen, die zij voorstaan zijn een uiting van zielswerkzaamheid niet alleen, maar kunnen zelfs alleen uit een zeer sociale psyche voortkomen. Vooreerst is de vereischte wetenschappelijke vóórstudie slechts door de machtige hulpmiddelen eener vergevor-

derde samenleving te bereiken (rechtsveiligheid, wetenschappelijk verkeer, bibliotheken, laboratoria), waarvoor dus een hoog peil van geestelijke eigenschappen benooid is. Maar ook voor 't eigenlijke „invloed uitoefenen” zelf is een sterke mate socialiteit vereischt. Men wil bijv. zekere fysieke eigenschap, zeg: de vatbaarheid voor tuberculose, langs selectorischen weg tegenwerken, doen verdwijnen; als middelen daartoe geeft men op: het tegengaan van zorgvuldige verpleging (sanatoria, bijv.), van het huwen van tuberculeuze personen e. d. m. Voor een deel ligt deze gedragslijn in de macht van particulieren, voor een grooter deel kan ze slechts door den staat verwezenlijkt worden. Voor het particuliere optreden moeten er vereenigingen bestaan met machtigen invloed; haar welslagen is afhankelijk van een krachtige propaganda in ongeregelde en periodieke pers, vergadering, vereenigingsleven. Het optreden van den staat, bijv. het uitvaardigen en handhaven van een huwelijksverbod, kan slechts verkregen worden als een gevolg der particuliere propaganda, en onder voorwaarde, dat niet het inzicht van omvangrijke volksgroepen zich tegen een dergelijke moraal en een dergelijke overheidsbemoeiing verzet.

Deze voorwaarden zijn nog niet gemakkelijk vervuld, vooral de laatste niet. Want men zal wel niet willen ontkennen, dat in onzen tijd bij de groote menigte steeds meer de moraal der barmhartigheid wordt aangehangen; dat in onze maatschappij steeds dringender het verlangen geuit wordt naar zoo spoedig en zoo groot mogelijke leniging van smarten en zooveel mogelijke bevordering van geluk; en dat men meent dit verlangen te kunnen bevredigen door in steeds ruimer mate de zwakken van allerlei soort ter hulp te komen. In particuliere- en staatsbemoeiing worden deze

idealen steeds meer op den voorgrond geschoven, een democratisch altruïsme doortrekt allerwege ons maatschappelijk leven. Deze democratie openbaart zich, behalve in die sociale praktijk van overheid en onderdaan, ook elken dag meer in de vervorming onzer sociale organisatie: voortdurend neemt voor de groote menigte — voor de oeconomisch en politiek zwakken — het aandeel toe in de besturing der sociale krachten, vooral in de staatsbesturing. Wannèer of in alle West-Europeesche landen bijv. het algemeen kiesrecht bestaan zal, kan slechts een kwestie van tijd zijn en vermoedelijk van korten tijd; maar zij alle naderen er toe, en komen doet het zeker.

Daardoor wordt nu de kleine groep der fysieke selectio-nisten, die de moraal onzer samenleving of zelfs de staatsmacht voor hun idealen willen winnen — en dienen te winnen, naar wij zagen, — steeds meer afhankelijk van de groote menigte, die er de lakens uitdeelt. Ik zal niet de fout begaan te zeggen, dat bijv. bij algemeen kiesrecht slechts het grootste getal — de samengetelde domheid dus — den doorslag geeft. Ik erken volkomen, dat in een maatschappij de groote menigte, i. c. het kiezersvolk, niet is een onsamenhangende zandhoop die slechts bij eenheden zou geteld worden, maar een ingewikkeld samenstel van ineengrijpende organisaties, kringen en verbanden, die alle hun leidende organen en kleiner moraalscode bezitten, en waarin de eenheden doorgaans een zeer onzelfstandigen wil hebben. Maar ik moet er bijvoegen, dat de invloed der leiders, hoe groot die ook zij, mij voorkomt omgekeerd evenredig te zijn aan de meer of minder algemeene strekking hunner voorstellen. De zeer algemeene wenschen, de grondleggende moraal, laat zich in een kort tijdsbestek al heel weinig forceeren.

Een talentvol politicus kan soms een volk opzweepen voor een bepaalde gedragslijn, voor een zeker soort maatregelen, indien deze de uiting zijn eener bij de menigte reeds heerschende moraal (e.g. meerderheidsgeluk, gelijkheidszin); druischt zijn voorstel echter in tegen de volksovertuiging, het rechtsbewustzijn, de overwegende moraal kortom, dan zal jarenlang zijn stem verschallen en machteloos zijn.

Zoo komen wij tegenwoordig in laatste instantie bij de menigte om recht. Indien die menigte niet in staat is om de selectorische idealen te begrijpen, te waardeeren en ze ook als wenschen te koesteren (*), hebben zij niet de minste kans verwezenlijkt te worden; en als de moreele waarde der selectieplannen niet zeer gemakkelijk te begrijpen is, kunnen zij alleen van een intellectueel vrij hoogstaande massa, die bovendien door onderwijs, opvoeding en propaganda bereikbaar is, de wenschen worden.

Nu is echter de moreele waarde der selectorische idealen, vooral der fysieke die als verwijderingsmiddel slechts kennen de verhindering der voortplanting of — nog erger — het doen sterven, allerminst gemakkelijk in te zien. Elk ideaal, zagen wij, bevat of gaat vergezeld van een plan — moraal — om zooveel mogelijk geluk te vermeerderen; maar deze selectorische plannen naderen dit doel slechts langs den omweg van het offer, van een zeer zwaar offer. Indien men er in slaagde een menschenras te scheppen, dat bijv. niet door tuberculeuze ziekten kan gedecimeerd worden, zou dit een groote vermindering beteekenen van verdriet (resp. vermeerdering van geluk), en dit doel kan dus velen tot hoofddoel, tot

(*) Blz. 172 v., 175; ook hst. III.

. ideaal zijn. Nu zou echter volgens veler opinie dit ideaal slechts bereikt kunnen worden, door thans de vatbare gestellen onverbiddelijk ten gronde te laten gaan en niet langer door moeizame verpleging, liefdadigheid, hygiëne etc. een groep van tuberculeuzen in staat te stellen hun zwakte en hun verdriet in eeuwigheid voort te planten. Hun verdriet ook; want armenzorg, geneeskunde en de andere lapmiddelen kunnen toch nooit meer dan voor een deel dit verdriet lenigen. Als dit juist is en indien de selectorische rasverbetering, ondanks 't zware offer dat zij inhoudt, werkelijk naar 't geluk nog den kortsten weg neemt, — in dat geval in tegenstelling met de eventueel mogelijke taktiek van verbetering der bestaande individuen zonder uitroeiing, of die van opheffing van toestanden (sommige industrieën) welke de vatbaarheid voor tuberculeuze ziekten weer verhoogen — dan zou dit selectorisch ideaal aangemerkt moeten worden als een middel tot het spoedigste, grootste en duurzaamste geluk; als zoodanig zou het krachtens hoofdstuk III de betiteling van moreel goed verwerven, en zouden de lapmiddelen moeten genoemd worden immoreel.

Maar zal of zou dit nu grif worden toegestemd door de machthebbende menigte onzer hedendaagsche samenleving? door de menigte, wier ethisch onderricht als 'n bijzaak is verwaarloosd of geleid is in de richting van hetzij theocratisch-, 'tzij natuurrecht? Zoo zij de moreele waarde van het gelukbevorderen in 't algemeen zou toestemmen, zal dan de geluksvermeerende kracht van dit niet zoo eenvoudige plan — niet zoo eenvoudig als directe, tijdelijke leedverzachting — door de menigte, de pers, de publieke opinie worden herkend? En zal in dat geval ons groote publiek, dat door-
trokken is van barmhartigheid en teergevoeligheid en dat

zich gaarne blind tuurt op het plaatselijk, kleinlijk weg lappen van leed, in stede van een radicaal uitsnijden der oorzaak, zal dit dan de kracht bezitten, vereischt voor het brengen van zulk een offer? Hier mag een vraagteeken staan, grooter dan mijn zetter vinden kan.

En dit staat in elk geval vast: indien de groote menigte, van wier moraalsideeën ten slotte de maatschappij afhangt, niet intellectueel zeer hoog staat, en niet bereikbaar is voor opvoeding, onderwijs en propaganda, dan zal zij de moreele waarde van dit ideaal niet kunnen inzien, het ideaal dus niet kunnen accepteren, dat is: dan hebben deze selectieplannen geen greintje kans.

Om deze redenen heeft de leiding der ideeënevolutie thans rang boven de fysieke hervorming. Wij zijn van de ideeënevolutie te zeer afhankelijk; de fysieke selectionisten kunnen bij den nu eenmaal gesocialiseerden mensch niets bereiken, aler de sociologie en de op haar gebouwde sociale politiek de ideeënselectie heeft ter hand genomen. Elk niet-psychisch selectieplan is voorbarig, prematuur, want slechts via de psyche is het lichaam bereikbaar, en wel: slechts via een knappere psyche dan de West-Europeeërs thans bezitten.

Hier hebben we een modern concrete toepassing van de algemeene theorieën van hoofdstuk VII. Elke evolutie van den in maatschappij levenden mensch is met tal van nevenevoluties innig verstrikt en die innigheid neemt met het aanwassen der socialiteit, in den loop der tijden dus, voortdurend toe. Steeds meer voeren in de gansche dooreenstrengeling de psychische factoren den boventoon, steeds meer worden de andere evoluties van de psychische afhankelijk.

In de eerste honderd jaar zijn dan in de studie en

leiding der maatschappelijke evolutie de psychische eigenschappen belangrijk verre boven de fysieke. Want de eerste beheerschen het lot der maatschappij; van de ideeën hangt de moraal af, de wetenschap, het zwakken-redden, het ingrijpen, uitvinden en staatsbemoeien; en even goed, anderzijds: het weer instellen van selecties, het doen wegsterven der zwakken.

Zeker, misschien is de sterfte-opheffende werking der psyche, alles samengenomen, niet in waarheid bevorderlijk geweest voor 't menschelijk geluk; het onverhinderd wegsterven van het zwakke zou misschien het geluk der gansche soort sneller en meer afdoende gebaat hebben. Maar wat wil men? Het was niet eerst de mensch die 't „ingrijpen” begon, het was de psyche in 't algemeen die het uitsterven om fysieke zwakte begon op te heffen. De ziel met haar doelstelling (smarteloosheid) en streven (smartvermijding) is er nu eenmaal en wij kunnen niet terug tot de laagte der anorganische stof (p. 212). Onze maatschappij bestaat nu eenmaal uit psychische wezens, die reageeren op den prikkel smart, d. i. haar ontwijken, streven naar pijnloosheid, en middelen vinden tot dat doel. Men kan dien wezens verbieden om de vernuftsmiddelen: uitvinding, associatie, nabootsen, aan te wenden, hun verbieden ook om de moraal van 't smartvlieden aan te hangen, maar zij zullen het daarom niet laten. Het kan immers niet: „organisch” zijn, leven = ziel hebben en ziel = smartvlieden (*).

Met het toenemen dan van het verstand neemt dat na-

(*) Vgl. p. 66 e. s. Men lette er op, dat ik hier volstrekt niet de reetvaardigheid van bestaande idealen bepleit, maar slechts wijs op hun noodzakelijk bestaan, op hun macht (hst. VI); zonder dat ik overigens in 't algemeen hun toetsing aan het ideaal zou willen nalaten.

bootzen, uitvinden, associeeren voortdurend toe. Onderwijs, dagbladen, redevoeringen, tooneel en boeken, opvoeding-te-huis; geneesmiddelen, productiemachines, telegrafen, stoomschepen, dijken, bruggen; vereenigingen, staatszorg, internationale bonden. Welke verbazende afmetingen in onze eeuw het „ingrijpen” bijv. heeft aangenomen, kan blijken uit de geschiedenis der pest-epidemieën in Europa. Waar in de 16e en 17e eeuw — die toch reeds groote machtige staten kenden — de pestbacil haar verschijning deed, werd de bevolking bij tienduizenden ten grave gesleept; in het jaar 1900 vertoont de ziekte zich in Europa te Weenen, Glasgow, Bremen en Hull; het aantal sterfgevallen blijft echter tot een minimum aantal (van 2 te Weenen tot een 30 te Glasgow) beperkt; een onverbreekbaar cordon van sanitaire maatregelen had den voortgang gestuit. Hoe meer het vernuft toeneemt, zoo meer neemt het vermogen tot ingrijpen toe, het stuiten (leiden) van de „natuur” en den dood. Wat hier van de pestbestrijding gezegd werd, geldt in meerdere of mindere mate van alle ziekten, en wat van alle ziektebestrijding gezegd kan worden, geldt voor alle oorzaken van leed, die de menschheid bedreigen: zij zal ze steeds trachten af te weren, door toepassing van het vernuft; met het toenemend altruïsme en mededoogen zal zij meer en meer de zwakken willen redden en de moraal, die dit afkeurt verwerpen.

Maar, voert men aan, ook het voorstel eener doodelijke selectie is altruïstisch bedoeld en getuigt van meer mededoogen dan het leedbewarende en smartopsparende werk der palliatieven. Ongetwijfeld; maar de regerende menigte kan dat niet inzien, zij die geen sociologie kent en geen ethiek: het moreele der selectorische moraal is zoo duidelijk niet, en waar duidelijk, is de last van het

offer te zwaar. Dan moet die moeilijke moraal aan de menigte geleerd worden? — goed, uitstekend; dan sturen we aan op de selectie van zekere ideeënsoort en nemen tot tijd en wijle afscheid van de fysieke selectieplannen.

Maar stemmen Lapouge, Haycraft en de andere fysieke selectionisten zonder het te vermoeden mij dit niet eigenlijk volkomen toe? Zij, die hun denkbeelden in boeken propageeren en verdedigen, versmaden den psychischen weg in 't geheel niet; Lapouge onthoudt er zich wel ter dege van om gehate rassen, die hij zoo op straat ontmoet, neer te schieten — ook dit ware overigens een uiting van zielswerkzaamheid —, omdat hij weet, dat de domme overheid hem deze energieke sociale politiek al te spoedig beletten zou. Blijkbaar dus verkiest hij voorloopig wel degelijk de langzame, maar effectvollere taktiek der maatschappelijke actie: het propageeren, het instampen van nieuwe ideeën, de op staatsmacht en onderwijs en nabootsing berustende geestelijke selectie, boven het snelle, maar kortstondige succes der fysieke inwerking; als lid eener maatschappij gedraagt ook hij zich psychisch en sociaal.

Fysieke selectieplannen hebben nog geen kans. Er is nog geen vernuft genoeg, dus het kortste geluksplan, de beste moraal is nog niet aannemelijk. Eéns zal men streng selectorisch de fysiek zwakken vernietigen? — het kan mogelijk zijn; maar thans redt de ziel nog de zwakken, en de mensch laat zich niet „ontzielen”, en heeft nog geen „ziel” genoeg om het ingrijpen na te laten en tijdelijke smart te aanvaarden. Omdat er nu eenmaal ziel is, moet er nog meer ziel zijn: Eerst moeten we voort met de geestelijke evolutie en als eens het

vernuft zeer zal zijn toegenomen, welnu dan komen misschien de fysieke hervormers aan het woord.

Stel eens, dat 't den fysieken selectionisten gelukte, reeds thans hun plannen in toepassing te zien komen, dan bleef toch de geestelijke laagte der bevolking een voortdurende bedreiging voor hun werk. Elk oogenblik kon de fysieke selectie weer gestaakt worden of geheel worden omgekeerd; waar onverstand regeeren kan, is men voor niets veilig. We kunnen het ons nog niet veroorloven, — we cannot afford — om de geestelijke selectie op den achtergrond te plaatsen, het is te gevaarlijk; we zouden er steeds dieper in raken. We kunnen het niet bekostigen om aan de fysieke eigenschappen nu al zorgen te wijden, zij zijn op het oogenblik voor het lot der maatschappij niet de belangrijkste. Belangrijk voor een maatschappij moet gedefinieerd worden als datgene wat haar in den kortsten tijd het dichtst doet naderen tot het maatschappelijk ideaal. Dit nu doen de moraal, het nabootsen, de uitvindingen, de staatsbemoeiing, het ingrijpen, de socialiteit: de ideeën kortom; door een gunstige ideeënevolutie gaan wij het snelst vooruit. Fysieke verbetering kan eens wenschelijk zijn, als eerst de psychische voor een heel stuk bereikt is. Thans nog niet; het is niet aan de orde, het brengt ons van den wal in de sloot. Eén geniale filosoof, hoe zwak ook van lichaam — een von Humboldt, Kant — is voor de maatschappij meer waard dan duizend fysiek sterke geestelijke nulliteiten; het leed, aan zijn zwakke gezondheid verbonden, — en dat is het criterium — is oneindig minder dan het leed, dat zijn wetenschap kan verhelpen en voorkomen. Een sociabel, altruïstisch ontwikkelde, maar fysiek minder krachtige menigte is op het oogenblik meer waard en meer noodig dan een kerngezonde bevolking van

weinig sociabele kortzichtigen en zelfzuchtigen. Daarom zou de huidige toepassing van elk fysiek selectieplan, bijv. het dooden van zwak aangelegde kinderen — Ploez als *Lycurgus redivivus* —, het niet verplegen van zwakke volwassenen — Haycraft, Reid, Lapouge, Wijnaendts Francken — den snelleren en duurzamen vooruitgang der maatschappij ten zeerste bedreigen (*). Men zette allicht bij elken stap vóór-, er tien achterwaartsch; de fysieke selectionisten van het oogenblik zijn penny wise but pound foolish.

Nu allerwege, ook toenemend in ons land, de medische wetenschap tegen fysieke „ontaarding” haar stem verheft, en een gansche schaar van Darwinistisch denkenden meezingt in het koor van protest, nu in Amerika, het laatst in den staat Minnesota, reeds de selectionistische wetten verschijnen, — leek het mij dringend noodig, dat ook aan de maatschappelijke zijde een kwestie wordt toegelicht (†), die zoozeer en het dadelijk geluk der individuen en hun welzijn voor alle tijden raakt.

Men zou de therapie echter bij uitzondering kunnen gedoogen voor de zeer nuttige — geniale of zeer sociabele — leden der maatschappij? Ten eerste is niet het kweken van uitzonderingsgevallen, maar massale moralizatie het dringende belang. En zou men het verder denkbaar achten, dat zulke uitzonderingsmoraal in onzen egalitaireren tijd ooit ingang zal vinden?

Ik ontken daarmee den nadeelskant van dat algemeene gelijkheidsverlangen volstrekt niet; (en dit juist om deze psychische belangen). Neem bijv.

(*) Dit wordt erkend door Huxley en niemand minder dan Ammon.

(†) Zie mijne toelichting beëindigd in hoofdstuk XII.

instellingen als algemeenen dienstplicht, volksleger — in tegenstelling met 't huurleger. De selectorische gevolgen van het eerste zijn, dat een natie in den oorlog de intellectueel sterken en zwakken gelijkelijk verliest. Dit komt neer op een onvergeefelijke verspilling van nuttige sociale ideeën; voor de fysieke en vrij geringe geestelijke praestatie die er in den oorlog van een gemeen soldaat gevorderd wordt, zijn de vermogens van den eerste den beste toereikend en het is grenzelooze verkwisting om er personen voor aan te wenden en op te offeren, die een hier nuttelooze overmaat van intellect bezitten. Men denke aan den dood van den 21-jarigen Körner, of men verbeelde zich het in algemeenen dienstplicht sneuvelen van Newton, Rembrandt, Lavoisier, Helmholtz, Goethe, Bismarck, Bach op een leeftijd, waarop zij het vaderland geen anderen dienst hadden kunnen bewijzen dan hun lichamelijke milicienspraestatie, en men vergelijke het nut dezer veronderstelde praestatie — voor hun volk en nog oneindig meer voor de menschheid — met hun geestelijke diensten der werkelijkheid. Of zouden deze reuzen allen als veldmaarschalk „gediend” hebben?! 't Valt te betwijfelen. Maar dan de gevolgen van den algemeenen dienstplicht voor de rest der intellectueele élite — van gevolgen voor rijke élite is hier natuurlijk geen sprake, omdat rijkheid geen sociaal nuttige eigenschap is — voor de geleerden die nu niet juist van den alleréérsten rang zijn, voor de talrijke ijverige werkers, voor bekwame politici. Ook het sneuvelen dezer categorie ware voor een staat een verschrikkelijk verlies; een volk dat in een oorlog een eenigszins ruim getal intellectueelen verliest, is in geestelijken zin onthoofd (naar 't woord van Lapouge); het wordt hulpeloos, zijn wetenschap stekt, zijn politiek

leven bederft, zijn staatsdienst vindt slechts onvoldoende krachten, het raakt achterlijk en wordt tweede-rangs-staat, hoezeer het ook overwonnen moge hebben in zijn militairen oorlog.

En vergelijk met dit alles nu de selectorische gevolgen voor den staat, die met het huurleger vecht: niet alleen is zijn intellectueel verlies luttel, maar het sneuvelen der huurlingen is soms een maatschappelijk voordeel te noemen. Het is toch een bekende zaak, dat het meestal niet de nobelste leden eener maatschappij zijn, die de lijst der ronselaars of werfdepôts komen vullen; vaak zijn het personen, die maatschappelijk geheel mislukt zijn, die een afkeer hebben van een ordelijk bestaan, die door avonturen en ongebondenheid worden aangetrokken, anti-socialen dus of zwak-sociabel. De oorlogen, die Europa in den loop der eeuwen geteisterd hebben, waren afschuwelijk, rampzalig, — maar voor de staten, die met huurlegers vochten: welk een opruiming van rapaille; wat hebben de midden-eeuwsche staten een quantum vechtlustigen, roovers, anti-socialen, kortom naboots-zwakken, door den oorlog verwijderd. (*) En in mindere mate bereikt Engeland dit heden nog, en Nederland eenigszins in Atjeh. Daarom kan deze manier van seligeeren nog wel onnoodig wreed zijn, maar dit verandert niets aan het feit, dat indien er eenmaal oorlog is, het selectiegevolg van het huurleger altijd beter is dan van het volksleger.

Evenwel, gelijk ik zeide, een niet-egalitaire moraal heeft vooreerst geen kans meer, en waarschijnlijk is het gelukkig. De hier getrokken selectorische conclusies toch zijn uiterst eenzijdig; het voordeel eener moraal, die de eerbied-

(*) Steinmetz, Der Krieg.

waardigheid van elk menschelijk leven als regel voorop zet, is hier nog geheel buiten beschouwing gebleven; insgelijks de verdere voordeelen van het gelijkheidsbeginsel in het algemeen, en van den algemeenen weerplicht in het bijzonder. — Het zou te ver voeren deze moraalsdiscussie geheel af te wikkelen; ik wil echter bekennen, dat ik het beginsel der ongelijke, der „dubbele” moraal, zooals men dat noemt, niet a priori verwerpelijk kan vinden.

Maar het heeft dan in elk geval voorloopig volstrekt geen kans.

In de hier te eindigen bewijsvoering tot stelling I zijn twee bestanddeelen te onderkennen.

Vooreerst de argumentatie, waarin de afhankelijkheid der fysieke selectiepolitiek van de psychische voor alle tijden betoogd wordt. Het is begrijpelijk genoeg; het voeren van politiek, hoezeer zij ook op objectivistische doeleinden gericht mag zijn, is altijd het verrichten van handelingen (reacties) ter bereiking van een ideaal (wensch); doel en streving, ideaal en moraal beheerschen de lotgevallen van de levende, d. i. psychische wezens; en daar 't tevens zijn geestelijke grootheden, presideert te harer tijd de psychologie (c. s.) alle wetenschappen. Geldt deze rangschikking reeds in principe voor alle individualistische handelingen (zie het voorbeeld „loopen” op blz. 194), zij wordt nog onvermijdelijker voor de sociabele handelingen der tot een maatschappij vereenigde individuen, welke vereeniging werkelijkheid is. Tot zoover hetgeen de ziel altijd boven het fysiek vermag en vermogen zal.

Het tweede deel der argumentatie wil betoogen, dat

voorloopig de psychische selectie niet alleen als essentieele voorwaarde voor fysieke selectie-politiek, maar thans nog om haar eigen wille den voorrang moet hebben boven de fysieke selecties, omdat haar geluksvermeerderende kracht zooveel grooter is; omdat wetenschap, moraal (socialiteit vooral) meer smart lenigen dan een — mogelijk met hen verbonden — fysieke minwaardigheid kan veroorzaken, omdat het overlijden van één sociabel persoon van meer schade is dan 't in leven blijven van honderd fysiek-zwakken; omdat oeconomische welvaart, internationale vrede — die eerste vereischten voor een ruime mate van geluk — niet afhangen van lichamelijke sterkte, maar van 't „och waeren alle menschen wijs!”

Zeker, ééns misschien komt de fysieke selectie aan de orde, maar thans zinkt hare belangrijkheid, bij het dringende belang van geestelijke verbetering vergeleken, in het niet; en alleen, voor zoover op dit oogenblik fysieke selectie geheel zonder schade voor de psychische verbetering kan uitgeoefend worden, heeft zij eenig recht van bestaan (maar een altijd afhankelijk bestaan).

a. Gesteld dus, dat fysieke selectie reeds thans zeer belangrijk ware, dan ware ter harer verwezenlijking toch eerst psychische verbetering vereischt.

b. Ze is thans niet sociaal belangrijk, en de psychische verbetering moet reeds om haar eigen wil ter hand genomen worden. Eenige argumenten tot deze tweede bewering komen in volgende paragrafen van dit hoofdstuk breedvoeriger ter sprake.

§ 3. Wij komen thans bij de reeds in uitzicht gestelde:
Stelling II. Een gunstige selectie der aan-

geleerde en aan te leeren psychische eigenschappen is thans van meer gewicht geworden dan eene van aangeboren psychische eigenschappen (vgl. VII, stelling II; vgl. ook blz. 157).

Als altijd beteekent „van meer gewicht” weer: meer bevorderlijk voor een doel, hier: voor het maatschappelijk doel, het ideaal.

De onderscheiding in aangeleerde en aangeboren geestes-eigenschappen, die ik zooeven bij de verdediging van stelling I in 't midden liet, is in dit geschrift op verscheidene plaatsen ter sprake gekomen (*); zoo waren laatstelijk zij het, die naast de fysieke eigenschappen, gewichtige verschijnselen te zien gaven van selectieverschuiving en samenloop; in dit hoofdstuk eindelijk ontpoppen zij zich als voornamelijk uitmakende de kern van het Darwinisch-humanitaire geschil: als grootheden wier belangsverhouding hoofdzakelijk ons oordeel in dit geschil bepalen moet.

Deze stelling II zet een stap verder dan haar voorgangster; de fysieke selectie rekent zij nu door stelling I van de baan geschoven, en zij betoogt, dat voor het overblijvende vooruitgangsmiddel, n.l. de psychische verbetering, doodelijke verwijdering meestijds machteloos is of beter gezegd noodeloos, nabootsende verwijdering daarentegen in de meeste gevallen toereikend. Het gaat hier dus om de macht der opvoeding (in ruimen zin genomen) en om haar beteekenis voor den hedendaagschen socialen vooruitgang.

Ik ben mij wel bewust, dat ik dat enorme vraagstuk thans niet zal oplossen; vereischt daartoe ware een

(*) Hst. II, IV, VI.

historisch, ethnologisch, en vooral zielkundig feitenmateriaal van grooter omvang dan dat waarover waarschijnlijk de hedendaagsche sociologie (*), en zeker ik zelf nog beschikken kan. Maar ik zal misschien tot zijn oplossing een bijdrage kunnen leveren en, wat de voor naamste bedoeling is van dit geschrift, bewerken, dat de kern van het vraagstuk gezuiverd en duidelijker op den voorgrond komt, dan zoover ik weet tot nu toe ergens geschied is. Immers het onderwerp dezer bladzijden: de verhouding van de natuurwetenschap tot de sociologie, en in 't bijzonder van het Darwinisme tot humanitaire en democratische politiek (dat is dus: het al- of niet afkeurenswaardige van de hulp aan het zwakke) is een veld, waarop druk geloopt, maar weinig geoogst is; het ligt vol onkruid en steenen: systeemsverwarring, woordmisbruik, ethische en allerhande controversen. Van dit alles een flinke portie op te ruimen is de hoofdbedoeling van dezen arbeid.

Onder aangeboren geestelijke eigenschappen versta ik de geestelijke zijde van sommige aangeboren psychofysieke bezittingen; aangeboren in tegenstelling met verworven door levensomstandigheden (zelfs in utero) en andere uiterlijke invloeden, die na het samentreffen der twee kiemdeelen — van dat oogenblik af bestaat het individu — het individu mag ondervonden hebben. En wij hebben hier natuurlijk slechts te maken met die geestelijke eigenschappen, welke voor het maatschappelijk leven van het individu eenige beteekenis bezitten. Als zoodanige aangeboren eigenschappen noem ik: intellec-

(*) Zie ook blz. 304 noot.

tueele vermogens, naboots- en combinatieaanleg; eenig minimaal gevoel van medelijden en altruïsme; misschien ook een minimum afkeer van- en neiging voor veranderingen (eigenlijk is dit slechts een uiting van nabootszin).

Dit zijn wel de voornaamste; andere geestelijke eigenschappen zijn òf verworven, d. i. tijdens het leven aangeleerd, òf zij hebben geen sociale beteekenis.

Aangeleerd heeft elk volk: zijn [verdere] moraal, zijn rechtsovertuigingen, zijn kennis, gewoonten, zeden, idealen, godsdienst en bovenal negen tiende van zijn meest teekenende en meest belangrijke eigenschap: zijn socialiteit. Zijn socialiteit, zooals die zich uit in verdraagzaamheid, in gehoorzaamheid, autoriteitsgeloof en vaardigheid anderzijds om te leiden; in vatbaarheid voor lof en afkeuring, gevoeligheid voor eens anders leed, inzicht in het nut van samenwerking in allerlei vorm (vereeniging, gemeente, staat). Deze tweede soort van geestelijke eigenschappen ontstaat dus tijdens het leven van elk individu, en wel door onderwijs, opvoeding, lectuur, tooneelspel, gezang, traditie, propaganda en verdere invloeden van het sociale milieu, waarvan zij een onophoudelijk voortbrengsel zijn.

Wat de verhouding der twee soorten eigenschappen betreft, valt al dadelijk op te merken, dat de tweede van de eerste geheel — maar niet uitsluitend — afhankelijk is. Iemand zal nooit moraal, kennis of socialiteit kunnen bijleeren, als hij niet door geboorte het nabootsvermogen verworven heeft; maar als deze negatieve voorwaarde vervuld is, hangt het nog van de werking van het sociale milieu af, hoeveel en welke ideeën hij nu vermog te verwerven.

Over de aangeboren geestelijke eigenschappen moet

men dus vóór alles beschikken. Maar mijn stelling luidt ook niet, dat de genoemde niet meer eenig sociaal belang hebben, maar dat 't verdere aankweeken van hen thans minder gewichtig is dan van aangeleerde eigenschappen; en dat dus, indien de sociale politiek de geestelijke evolutie leiden wil — moèt, volgens stelling I — zij thans vóór alles haar aandacht te schenken heeft aan de selectie der aan te leeren ideeën. Een psychogenetisch, en vooral socio-genetisch, onderzoek is 't, dat over de juistheid dezer bewering beslissen moet; en wel een onderzoek naar de kwestie, hoeveel van de menschelijke evolutie slechts door een selectie van aangeboren eigenschappen kan bewerkt zijn en nog heden bewerkt wordt, en hoeveel er veilig op rekening van het aanleeren mag gesteld worden.

Ik acht mijn stelling niet waar voor alle tijden. Er zijn tijdperken geweest, waarin de menschachtige apen — of nog vroegere stamvaders — vóór alles hun aangeboren psyche moesten vermeerderen, om de voorwaarden van hun bestaan te kunnen verbeteren. De zooeven op blz. 256 genoemde eigenschappen moesten aanwezig zijn als beslissende voorwaarde voor een vooruitgang door imitatie. Bij de soorten, die hulpbehoevende jongen ter wereld brachten of die slechts door kuddevorming haar vijanden konden afweren, is een minimum socialiteit uit een doodelijke selectie voortgekomen en als een aangeboren eigenschap stevig in heur zenuwcellen vastgelegd. Desgelijks moet het gegaan zijn met de nabootszin, — uiting of oorzaak van socialiteit, of misschien wel beide — die ook een der meest levensreddende, nuttige uitingen der ziel is. Het valt niet te betwijfelen, dat deze twee voorname vermogens allen hooger en dieren door geboorte eigen

zijn geworden; zèker voor den mensch heeft de latere psychologie dit punt boven bedenking gesteld: elk pasgeboren kind brengt een minimum socialiteit mee ter wereld en een omvangrijke mate nabootsvermogen, die het in staat stelt de beschaving van zijn tijd — d. i. de moraal, zeden, meerdere socialiteit, kennis, idealen van zijn tijd — door aanleering te verwerven.

Er bestaat natuurlijk bij de individuen verschil in aangeboren nabootsvermogens; maar toch is het slechts een zeer kleine minderheid van imbecillen, idioten en zwaar-crimineelen, die het nabootsvermogen in onvoldoende — toch in eenige — mate bezitten. Geboorte-misdadigers bijv. imitatief genoeg ten opzichte van de gemakkelijke moraal huns gelijken, zijn niet in staat de moeilijker gedragregelen van inspanning, arbeid, eerlijkheid, zelfbedwang, ontzag voor strafbedreigingen e. d. aan te leeren. Maar voor de gansche rest, voor de overweldigende meerderheid der menschen is de aangeboren psyche voldoende.

Wat hier met dit woord gemeend wordt, is het volgende: voldoende voor den maatschappelijken vooruitgang. De nadering tot het maatschappelijk ideaal is verzekerd, indien slechts de menigte, de maatschappelijke bevolking, in staat wordt gesteld om de kennis, de nuttigste zeden en vooral de beste moraal van haar tijd door bijleering te verwerven; haar aangeboren nabootsvermogens stellen haar daartoe virtueel in staat; het hangt van de maatschappelijke organisatie af, of die vermogens hun werking zullen kunnen uitoefenen.

Want dit allereerst moet met klem worden herhaald, dat het slechts die universeele opvoeding der bevolking is, die de maatschappij kan vooruitbrengen. Dit is in onzen tijd voor de maatschappij het meest drin-

gende belang. Juist omdat in onzen tijd de leidende élite meer en meer de macht uit handen geeft en de doorvoerbaarheid van haar idealen steeds meer afhankelijk wordt van de overtuigingen der menigte, is het noodig, dat die overtuigingen zoo hoog mogelijk naderen tot het beschavingsniveau der leidende voorgangers. Ook dus niet 't kweeken van een uitsluitend met kennis volgepropte bevolking is het eerste vereischte, maar noodig is het, dat de bevolking, nadat zij door voldoende onderwijs de grondleggende kennis verworven heeft, nuttige zeden leert en een gezonde moraal; een moraal, die voornamelijk gemeenschapszin inhoudt, inzicht in het nut der associatie, vooral der staatsassociatie, inzicht in de noodzakelijkheid om klein oogenblikkelijk voordeel dat individualisme belooft, op te offeren in ruil voor het grootere blijvende voordeel, dat uit gemeenschapszin voortkomt. Een moreel hoogstaande pers kan naast de huis- en schoolopvoeding deze inzichten ten zeerste bevorderen, terwijl omgekeerd het toenemen der socialiteitsmoraal het niveau der pers verhoogt. Vooral is het echter de oeconomische sfeer, die omdat zij de andere maatschappelijke milieux veelvuldig domineert, in staat is om het ontstaan der nuttige moraalsideeën te bevorderen of tegen te werken.

Opvoeding dus der menigte tot meerdere socialiteit en verdere goede moraal heeft de maatschappij voor alles van noode; de menigte moet bereikbaar zijn voor onderricht en de propaganda van nuttige moraal, opdat de volksregeering niet ontaarde in domheidsregeering — zie herhaaldelijk bij het ontijdig ingestelde Zwitsersch referendum —, opdat niet ten gevolge van elementaire onkunde of wanmoraal de maatschappij zal stilgezet worden of teruggestuwd door den dommen wil dier „meeste stemmen”,

opdat om kort te gaan een zoo groot mogelijk aantal individuen in staat zal zijn om gelukkig te worden.

§ 4. Twee voorbeelden uit den ontwikkelingsgang der maatschappij om den beweerden invloed der opvoeding toe te lichten.

In West-Europa heeft in de 18^e en 19^e eeuw een beweging plaats gegrepen, die ik wil samenvatten in de trappen: Aufklärung, Fransche revolutie van '89, liberalisme der 19^e eeuw. Onafzienbare gevolgen haast heeft die beweging voor de Europeesche maatschappij gehad: wijzigingen van staats- en oeconomische machtverhoudingen, van productiewijze, van moraalsopvattingen, van het privaatrecht, opbloei verder der wetenschap, van het politiek leven, arbeidersbeweging, en oneindig veel wijzigingen en verschuivingen meer, die ook nu nog verder uitgolven in onafgebroken causaliteit.

De val nu van het ancien régime: — uitbreiding der oeconomische en politieke vrijheid, verdringing van oligarchie, opheffing der adelprivileges, grooter deelname van het volk in 't staatsbestuur, verbetering van het onderwijs, verbreiding der wetenschap, de toeneming van het altruïstisch medegevoel, — dit alles was niet alleen een wijziging van het sociale verloop, het was een verbetering tevens. Het beduidde een zuivering van het maatschappelijk selectieproces, daar het de belemmeringen opruimde of verminderde, die het doelmatige den weg ter overwinning versperden. Waar voor het bekleeden van staatsambten niet langer aanzienlijke geboorte zou gevorderd worden, maar alleen bekwaamheid — zoo waren althans de idealen der Revolutie; ik laat daar, of zij thans reeds gehèel verwezenlijkt zijn — werd een selectie ingesteld, die in

ijver, aanleg en volharding aangreep. Door vrijheid van drukpers konden de doelmatigste ideeën het meeste ingang erlangen, in tegenstelling met de selectie in een milieu, waar de censuur belemmerend doorheen loopt. Door de verbetering en uitbreiding van het onderwijs werd de invloed van het verstand, het leidend aandeel der wetenschap vergroot; de wetenschap zelf werd vermeerderd, doordat 't een veel ruimer kring van personen mogelijk werd, talenten tot ontwikkeling te brengen die onder den looden druk van het ancien régime verstikt zouden zijn. Kortom, de invloed van het vernuft nam toe, gemeenschapszin werd aangekweekt, beide verschijnselen kunnen niet dan bevorderlijk zijn voor de nadering tot het maatschappelijk ideaal.

De gansche beweging moet dan ook zonder twijfel beschouwd worden als een grootsche vooruitgang.

Waardoor is deze nu bewerkt? — door een selectie aangrijpend in de aangeboren eigenschappen, een wijziging van het psychische ras? Bracht de werking van het milieu of de bewuste keuze der sociaal-politici de behoudzuchtigen om het leven en werd aldus de behoudzucht uitgeroeid? (Men spreke niet van de Terreurdagen; toen liep de beweging al op haar einde, en was Frankrijk's ideologische gedaanteverwisseling reeds lang voltooid.) Of had men paring en voortplanting der veranderingsgeneigden in de hand gewerkt? (Want dat zijn alle de selectiemiddelen, die Galton, Wallace, Lapouge, Anmon en de vele andere kweekers van aangeboren geesteseigenschappen aanbevelen). Of werd misschien de evolutie der verworven ideeën door een doodelijke verwijdering versterkt; was dat de sociale beteekenis van het guillotineeren? Of was de voorplanting verhinderd geworden van personen,

wien feodale denkbeelden lief waren; die hun landheer met eerbied en onderworpenheid bejegenden inplaats van met verzet en gemor; die vijandschap gevoelden jegens armere klassen inplaats van medelijden, of die hun misère aanzagen voor wijze hemelsche beproeving in plaats van snoode vertrapping der „droits inaliénables et imprescriptibles”? Verdwenen die slechte ideeën, die domme moraal aldus, uitsluitend of voornamelijk door een doodelijke selectie? Het heeft er niets van; de dood, ook die welke uit oeconomischen ondergang volgde (een automatische werking van het milieu), de voortplanting, de heredititeit speelden een onbeduidende rol; maar de propaganda, de opvoeding, het nabootsen en bijleeren deed zoo goed als alles: de verwijdering was een geestelijke, en de ondoelmatige ideeën verdwenen, doordat hun bezitters persoonlijk andere adopteerden.

Men voere niet aan, dat kiezen ter doodelijke verwijdering ondenkbaar was in een vóór-Darwinischen tijd; ook vóór de wetenschap de automatische selectietheorieën had opgesteld, hebben de kweekers van allerlei slag — tuinlieden, strafwetgevers, moralisten — van de voordeelen der bewuste selectie kennis gehad en partij getrokken, waar het mogelijk was. Terwijl de opmerking voor de onbedoelde werking van het maatschappelijk milieu, die in elk geval kon plaats hebben geheel haar beteekenis verliest:

Het bijleeren zonder uitsterven was voor het genoemde vooruitgangsverschijnsel volkomen toereikend. Het aanvaarden van het natuurrecht, van het inzicht in de misbruiken en domheid der heerschende klassen, in de mogelijkheid om bestaande ellende reeds hier op aarde te verhelpen, om aanwezig talent te benutten, dit alles werd door toen levende geslachten als nieuwe nuttige ideeën

bijgeleerd; een nieuwe geestelijke inhoud werd door jarenlange moeizame propaganda van woord en geschrift in al de hoofden ingestampt zóóveel tot het eindelijk voor het bereiken der gestelde idealen toereikend was.

Goed, zeggen nu de Galtonisten, stel dat gansche verschijnsel op rekening der verworven eigenschappen, maar weet, dat deze, biologisch, niet erfelijk zijn; de aangeboren hoogte, het ras, is dus vóór en na Aufklärung en liberalisme geen haartje verbeterd.

Wat is het gemakkelijk dáárin te berusten; dan maar niet erfelijk, dan maar geen rasverbetering: de gansche beweging wordt er niet minder zegenrijk van en waardevol; zij blijft een flinke stap in de richting van het maatschappelijk ideaal, een verschijnsel van grootschen vooruitgang. Er kan bovendien tegenover dit vermeende nadeel op gewezen worden, dat een aangeleerde ideeën-soort, die we als ongunstig, als achteruitbrengend zouden moeten bestempelen, ook niet in het ras genesteld blijft en dus oneindig gemakkelijker dan een aangeboren kenmerk weer uit de maatschappij kan verdreven worden. Dit zal spoedig wat uitvoeriger ter sprake komen.

Gaan wij thans over tot het tweede voorbeeld, dat een verschijnsel zal teekenen van achteruitgang, verwijdering van het maatschappelijk ideaal.

Ik heb den oorlog op het oog die in October 1899 uitbrak tusschen Engeland en de Zuid-Afrikaansche en Vrijstaatsche Republieken.

Wat wij hier hebben na te gaan is, of de gevolgen van dezen oorlog zoodanig zijn, dat zij alles samengenomen het grootst mogelijke geluk meer bedreigen of verminderen dan bevorderen. We zoeken dus een eindrekening. Niet elke oorlog, omdat hij toch onzegbaar groot leed veroor-

F bovendien zijn de geestelijke en fysieke
aard der menschen niet door den oorlog veranderd.

zaakt, is een achteruitgang; ook deze oorlog is nog niet dáárom een achteruitgang, omdat hij dat leed noodeloos veroorzaakte en — ondanks waarschijnlijk gegronde aanmerkingen op de staatsinrichting der Z. A. Republiek — vermeden had kunnen worden; dit veroordeelt slechts de personen, die dien jammer onnoodig deden uitbreken; — en allerm minst is hij onzedelijk om de krachtsongelijkheid der partijen. Maar deze en elke oorlog zal wél een verschijnsel van achteruitgang zijn, indien zijn geluksbevorderende gevolgen niet opwegen tegen zijn leedveroorzakende, en als er ten laatste na een compensatie geen geluksoverschot valt aan te wijzen.

Dat uit een oorlog groote sociale voordeelen kunnen voortkomen, is een gebleken mogelijkheid; zulke voordeelen waren bijv. de unificatie van Italië na 1859 en '70, van Duitschland na 1866 en '70, de breideling van het clericalisme in Oostenrijk na 1866, Cuba's bevrijding van een afschuwelijke tyrannie door den Spaansch-Amerikaanschen oorlog van 1898 e. d. m. Wat echter de huidige Z.-Afrikaansche strijd betreft, zelfs al mocht er een vrije vereeniging der Z.-Afrikaansche staten uit voortkomen, vrees ik nog, dat zijn ongunstige gevolgen in de meerderheid zullen blijven. Als zulke gevolgen zijn aan te zien:

Vooreerst de bij de kleinere Europeesche staten waarneembare ongerustheid voor hun veilig volksbestaan, welke veroorzaakt is of ten zeerste vermeerderd wordt niet alleen door de willekeur van Engeland zelf, maar door de volkomen lijdelijkheid, of partijdigheid ten gunste van den machtigste, van de zijde der andere groote mogendheden, en dit nog wel ondanks de in elken staat duidelijk uitgesproken wenschen der bevolking; juist deze houding is als treurig precedent — historisch trouwens geen novum — te duchten.

Als gevolg van die ongerustheid van kleinere staten ver-
toont zich aldaar het oplevend inzicht — terecht, vrees
ik — dat zij zich voor de verdediging van hun land nog
vele kostbare offers moeten opleggen, en worden ook
werkelijk (zie Nederland, Zweden e. a.) die offers gebracht.
Dit onttrekt dus of de belastinggelden aan andere dringende
sociale behoeften of de geleende aan productieve belegging.

Daar is verder bij de leiders en de leidende kringen
der groote mogendheden, en in Engeland bij een groot deel
der bevolking, het idee versterkt, dat macht, ook moreel
gemeten, boven recht gaat (de kleinere staten bestrijden
deze moraal met al hun — povere — krachten (Neder-
landsche protestmeetings en adressen aan het Engelsche
volk)). Dit is een zeer noodlottig idee. Ik zeide op vorige
bladzijden dat recht niets anders is dan macht en ont-
vouwde deze uitdrukking tot: oppermachtig afgekondigde
voorkeur, voorkeur voor 'n ideaal n.l. Er werd uiteengezet
dat voor het gevoelscentrum dat Ik heet, slechts één
moraal kan gelden: de mijne, welke omgekeerd voor een
ander gevoelscentrum dan 't mijne geen geldigheid behoeft
te hebben; dat er geen buiten de individuen liggende
toetssteen bestaat en er voor het goed recht mijner, of
eener, moraal geen andere grond te vinden is, dan het
feitelijk bestaan van [mijn] wenschen en eventueel mijn
(of de) macht om ze door te zetten. Dit belet niet, zagen
wij, dat we na de oppermachtige vaststelling, dus binnen
den kring onzer moraal, alle verder geweld veroordeelen
kunnen (indien aldus onze wenschen zijn). Krachtens
het in hoofdstuk III vastgestelde altruïstische ideaal nu,
waarop elk oordeel dezer bladzijden berusten moet,
geschiedt hier deze veroordeeling: de thans in Engeland
overheerschende Jingo-moraal, die als slechte elementen,

behalve macht boven recht, ook chauvinisme, geldverreering, misleiding en laster bevat, is onvereenigbaar niet alleen met een altruïstisch wereldideaal maar ze is zelfs een bedreiging voor het egoïstisch geluk harer aanhangers zelf; want geen staat kan blijven bestaan of bloeien (wat o. a. bestaat in geluksvermeerdering zijner leden), waar zij blijvend gevolgd wordt; vooral de vereering van rijkheid, laster en onwaarheid zijn voor het bestaan en gedijen eener samenleving noodlottig. Om deze dubbele reden kan een altruïstische moraal niet nalaten om het Jingoïsme, de „geele” moraal, dubbel te veroordeelen. Voorzoover in Engeland de Jingo-moraal is gaan heerschen en door den oorlog versterkt is, kan het verschijnsel dus slechts genoemd worden: demoralisatie.

Voor andere volken blijven de gevolgen hiervan niet uit; de rustige volmaking der moraal wordt er door belemmerd; bij de groote volken dreigt de kortzichtige leer van het brutaal geweld ingang te vinden, de kleinere dreigen tot onverschilligheid te vervallen en scepticisme. Al deze gevolgen behoeven niet onvermijdelijk in te treden, zij kunnen misschien voor een deel worden afgewend, maar zij zijn zeer mogelijk geworden.

Indien Engeland den oorlog succesvol beëindigt wordt dit alles nu nog door een dan meer veldwinnend militarisme en imperialisme verergerd. In het tegenovergestelde geval hebben zijn wereldprestige en vooral zijn oeconomisch weerstandsvermogen een knak gekregen, waarvan de gevolgen nauwelijks te overzien zijn; het kan een begin worden van een verbrokkeling van dat prachtige reuzenrijk, en de organisatie tot kolonialen bondstaat, die thans in wording is, kan gestuit worden, geheel te loor gaan. Dit beteekent voor de millioenen leden van dat rijk een

bedreiging van de voorwaarden die hun welvaart en geluk bevorderden, voor het overige West-Europa de slooping van het machtigste bolwerk dat hen beschermde tegen den verdrukker van vrijheid en beschaving, tegen: Rusland.

Al deze betreurenswaardige gevolgen, waar het in den oorlog veroorzaakte leed nog moet worden bijgeteld, al deze geluksvermindering overtreft naar mijn meening verre de voordeelen, die misschien nog eens uit dezen krijg kunnen voortkomen.

Door welke sociale bemoeiing had nu deze gebeurtenis — die dus krachtens 't bovenstaande 't opschrift: achteruitgang dragen moest — vermeden kunnen worden? Hoe had het Engelsche volk er toe kunnen gebracht worden om zijn wenschen — zijn gerechtvaardigde grieven misschien — te dienen op een minder gruwzame en minder noodlottige wijze? Uitsluitend weer door het middel dat in het voorbeeld der Aufklärung te constateeren viel: het bijleeren, de opvoeding, de nabootsing. Het nut eener niet-Jingoïstische moraal kan geleerd worden, en de moraal zelf verspreid en gepredikt; en zij kan ook onbedoeld ontstaan en toenemen in een c. q. gunstig maatschappelijk milieu. Daartoe is dan o. a. noodig behoorlijk onderwijs, gezonde romans en tooneelstukken, vrij algemeene economische welvaart, een moreel hoogontwikkelde dagbladpers. Deze laatste factoren zijn niet gemakkelijk te bereiken in een samenleving, die in het kapitalistisch teeken staat, maar ook dit laatste is te verhelpen. De regeling van het eigendoms- en productierecht kan gewijzigd worden, wat natuurlijk weer afhankelijk is van het bestaan van democratische idealen en meer socialistische inzichten; ook deze worden door onderwijs en propaganda verkregen. Nu was dit alles misschien voor 't gegeven Engeland der

19^e eeuw nog onmogelijk; de nieuwe ideeën worden niet van vandaag op morgen bijgeleerd. Maar ik bedoel ook niet, dat in dit speciale geval de sociale politiek een vermijdbaar verzuim heeft gepleegd, en dat zij tijdig de historisch geworden Engelsche ideeën-voorraad in voldoende mate had kunnen wijzigen, — ook de kracht der sociaal-politici is een historisch product —, maar dat zulk een wijziging-door-opvoeding theoretisch altijd mogelijk is; dat we niet te maken hebben met afsterven en voortplanten van aangeboren eigenschappen; dat de genoemde degeneratie is een verworven psychische, dus niet biologisch erfelijk, en derhalve door ingrijpende opvoeding bij het individu kan opgeheven worden, en voor het vervolg hier en elders zou kunnen worden voorkomen.

§ 5. Want daarom juist kunnen wij voor den vooruitgang der maatschappij de selectie der aangeboren geestes-eigenschappen ontberen, omdat wij in een tijdperk leven, waarin de eerst noodige psychische vermogens reeds lang een aangeboren kenmerk onzer soort zijn geworden. In tegenstelling met den duisteren psychogenetischen voortijd, waarin blz. 257 een haastigen blik wierp, zijn wij menschen thans een soort, die een minimum socialiteit reeds bij de geboorte bezitten en die vooral van een volledig nabootsvermogen voorzien ter wereld komen. Slechts een uiterst kleine minderheid van idioten en geboortemisdadigers bezit, gelijk ik reeds zeide, het nabootsvermogen in onvoldoende mate; tegenover hen zou dan, maar tegenover hen ook ook alleen, het doodelijk seligeeren een noodzakelijk en dus rechtvaardig middel kunnen zijn tot verbetering. Maar de overgroote meerderheid, 99 ⁰/₀, is nabootsvaardig in voldoende mate en kan door het

niet-pijnlijke middel der opvoeding stijgen in moraliteit en gemeenschapszin. Naast de twee historische voorbeelden moge eenige algemeene theorie dit nog kortelijk ondersteunen.

In het jonge maar reeds beroemde werk „Mental Development in the Child and the Race”, door J. M. Baldwin, een U. S. A. hoogleeraar in de psychologie, wordt het groote vermogen der nabootsvaardigheid, die allen jongen kinderen eigen is, uitvoerig nagegaan. Wij kunnen hier afzien van de onderscheiding in onbewuste en bewuste imitatie, welke tweede zich in de ontwikkeling van het kind eenige maanden later vertoont dan de eerste; het zij genoeg, dat de proefnemingen en argumentatie van Baldwin het waarschijnlijk maken, dat bijna alle geestelijke eigenschappen van het volwassen individu door 't aangeboren nabootsvermogen kunnen worden voortgebracht, indien het slechts verkeert in een gunstig milieu. Dit geldt zoowel voor individueel-psychische eigenschappen bijv. de kennis van afstanden, van voorwerpen en hun eigenschappen (en dan reageeren overeenkomstig die kennis), als voor de meer sociaal-psychische eigenschappen bijv. bekendheid met de eigenschappen van personen, of het vertoonen van schaamtegevoel, waarheidsliefde, verdere uitdrukking van gemoedsaandoeningen (Baldwin, p. 261), symboliseerende gebaren en geluiden, spraak e. d. m.

Uit zulke feiten blijkt (Baldwin o. c.), dat het vermogen der opvoeding, de wijzigende invloed van het geestelijk milieu ontzaglijk groot is; (hòe groot, is een uiterst interessant psychologisch vraagstuk, op welks afdoening de sociologie met ongeduld wacht zonder te wachten (boven blz. 38); een groot deel der kwestie valt echter aan de sociologie zelf ter studie toe).

Lombroso — *L'homme criminel*, I p. 92, 128 — overdrijft waarschijnlijk, waar hij aanneemt, dat kinderen in 't algemeen met misdadige neigingen ter wereld komen (als drift, wraakzucht, afgunst, leugenachtigheid, ijdelheid), uit welke algemeenheid dan m.i. zou volgen de zeer groote uitwerking, die de opvoeding bij de meesten heeft. Juister lijkt mij de meening van Baldwin (*) dat het kind geestelijk neutraal geboren wordt; het kind brengt in hoofdzaak een blanco ziel mee, en het hangt van de opvoeding af, welke ideeën haar zullen vullen; de mate en het soort van aangeboren nabootsvermogen — bijv. aanleg voor wiskunde of belletrie — beslist voor elk individu de hoogte die zijn opvoeding bereiken kan. 't Kan wel het gevolg van stuiting eener — doodelijke — selectie zijn, dat behalve het eene kostbare nabootsvermogen de geestelijke bezitting van een pasgeboren kind zoo luttel is; het werd immers met het toenemen van de imitatiekunst overbodig om meerdere psychische eigenschappen aangeboren te bezitten en het gemis er van werd voor de individuen minder oorzaak van ondergang. Omgekeerd zegt Preyer (†), dat, hoe meer geassocieerde bewegingen de individuen eener soort bij hun geboorte vermogen uit te voeren, zoo minder zij het vermogen bezitten om er naderhand nog bij te leeren. „En het kind”, voegt Baldwin hieraan toe (o. c., p. 297) „is wel bij uitnemendheid het dier, dat weet te leeren, en indien nabootsing daar het middel toe is, dan heeft hij wel de wijste partij gekozen, door veel nabootsvaardiger te zijn dan de andere soorten.” „Zijn kneedbare zenuwaanleg en zijn hulpeloosheid stellen in verband met den langen duur

(*) o. c. blz. 288.

(†) *Physiologie des Embryos*, aangehaald bij Baldwin.

zijner kindsheid hem in staat de hoogere bewuste aanpassingen te volvoeren.”

Uit proefnemingen blijkt bijv. dat andere pasgeboren dieren een veel grootere portie „instinct” meebrengen dan de mensch. Romanes vermeldt in zijn „Mental evolution in animals” proefnemingen met kuikentjes: zij werden bij het verlaten der schaal, vóór het zonlicht hun oogen getroffen had, terstond geblinddoekt en in dien toestand eenige dagen kunstmatig gevoederd. Geen drie minuten na het verwijderen des blinddoeks bleken zij bij hun eerste bewegen reeds over vrij ingewikkelde psychische vermogens te beschikken: zij volgden met de oogen het vliegend insect, wendden den kop om, pikten naar het insect zonder zich een oogenblik onjuist te bewegen; nooit reikten zij naar wat onmogelijk te bereiken viel. Van deze of dergelijke vermogens bezit het menschelijk kroost er geen een. Spencer vermeldt van pasgeboren kuikens, dat zij oogknippen als een voorwerp snel nadert; het pasgeboren kind is er alweer niet toe in staat.

Als we ons van het individueel- naar het sociaal-psychische terrein begeven, of juister gezegd van het huisgezin als opvoedend milieu naar de groote maatschappij wordt mogelijke uitwerking van het aanleeren nog sterker en sprekender. De beschavingsgeschiedenis toont ons herhaaldelijk hoe hoog en hoe snel een volk door nabootsing vermag te rijzen. Bij een plotselingen geestelijken opbloei, bijv. in de 15^e en 16^e eeuw de Renaissance, of in de 19^e eeuw na '68 de moderniseering van Japan, was er geen sprake van verandering van het ras; het doordringen in de hoofden van nieuw verworven ideeën was voldoende om het wereldverschijnsel in het leven te roepen (zie hieronder § 9).

De maatschappij is een milieu, dat het nabootsen ten zeerste begunstigt en de uitwerking der imitatie is in de maatschappij dan ook haast onbegrensd. Elke nabootsing wordt in het ideeënmagazijn der individuen opgeborgen en kan als aangeleerde gewoonte voor het individu een nieuwe bezitting worden (*). Elke imitatie, zegt Tarde (†), breidt zich geometrisch uit; indien een idee heden door twee personen wordt overgenomen, kunnen morgen vier het bezitten, daarna acht en dit tot in het oneindige. Aldus wel kan de snelle aanwas van een volksbeweging verklaard worden, een agitatie, een sociale siddering, die met razende vaart om zich heen grijpt. „Het bezinken eener nabootsing tot zede, moraal, is vereenigd met die geometrische uitbreiding in staat in de geschiedenis elk moment van enthousiasme of fanatisme te verklaren.” (Imitation p. 125). Zooveel te meer geldt dit nog voor de meer bezadigde langzame wijziging der ideeën, waarin gemeenlijk de maatschappelijke evolutie bestaat.

§ 6. Het vermogen der tot een maatschappij vereenigde menschen om door nabootsing vooruit te komen in plaats van door wegsterven is een buitengewoon voordeel. Vooreerst is het eerste middel heel wat minder smartelijk dan het tweede; vervolgens werkt het oneindig sneller. Van die snelheid kan bijv. de genoemde opbloei van Japan een blijk geven; zoodra het aangeboren nabootsvermogen door

(*) Guyan, *Hérédité et Education* p. 34. Elke nieuwe handeling, zegt de psychologie, bevordert de mogelijkheid harer herhaling; zij graaft in de zenuwcellen als 't ware een baan, waarlangs de zenuw-energie voor een tweede maal al gemakkelijker haar weg neemt. (Lijn van den minsten weerstand, Spencer).

(†) *Les Lois de l'Imitation*.

een gunstigen maatschappelijken toestand tot zijn recht kan komen, beginnen de veranderingen met toenemende snelheid in te treden. Men vergelijke den stilstand of de onbeduidende verandering der lichamelijke eigenschappen bij de — aangeleerd — geestelijke vooruitgang der laatste 150 jaren, de eerste ongeveer nihil, de laatste ontzagwekkend groot: bloei der wetenschappen, vorming en consolidering der groote staten, groot-industrie en wereldhandel, machinewezen, arbeidersbeweging (dit alle wereldgebeurtenissen, die in 'n evolutie van verworven ideeën bestaan). Vergelijk de snelheid waarmede de spoorwagen de diligence heeft verdrongen met het tempo waarin een biologische evolutie de bewegingsorganen kan verbeteren (de vergelijking is van Tarde; zie ook Schäffle, *Bau und Leben*, I, 385).

In de nabootsselectie der ideeën liggen de generaties niet 20 tot 30 jaar uit elkaar, maar kunnen als fysieke personen tijdgenoot zijn (vgl. blz. 106); ook hierdoor wint de sociale evolutie aan snelheid. Een uitzondering geldt slechts voor enkele aartsconservatieven, die werkelijk met hun ideeën moeten wegsterven om de maatschappij niet te belemmeren in haar vooruitgang.

De heerschende meening der biologen schijnt te wezen, dat verworven eigenschappen (blz. 255) niet erfelijk zijn; alle in opvoeding verworven ideeën en kennis wordt dus niet hereditair bestendigd. Triomfantelijk ziet Lapouge hierin de onmacht van het onderwijs (in tegenstelling met de hoop van Broca(*) en Spencer). Zijn triomf is wat ongerijmd. Door de niet-erfelijkheid wordt de Europeeër, die geslachten lang onderwijs genoot, even onwetend

(*) *Les Sélections*.

geboren en even leeg van ideeën als Papoea's of dergelijke lieden; en dus blijken enkele jaren van onderwijs in staat van het onwetende kind den geleerde te maken, die op zijn studieveld de kennis van alle eeuwen beheerscht, in staat den Europeeër in 't algemeen op te voeren tot een hoogte, waarbij de bruine beschaving geheel in 't niet zinkt. Met zijn aangeleerde ideeën beheerscht het Europeesche ras de wereld, met zijn kennis kan het meer en meer de voorwaarden vervullen, die zijn geluk mogelijk maken en vergrooten. Meer heeft de maatschappij niet noodig. De macht van het onderwijs is overweldigend groot, juist omdat verworven eigenschappen niet erfelijk zijn.

Of moeten wij aannemen dat die superioriteit der Europeeërs in 't geheel niet door onerfelijke verwerving maar door een doodelijke selectie ontstaan is, waardoor dus het blanke kind bij zijn geboorte het gekleurde al vooruit zou zijn? Is dat het geheim van Lapouge's triomf? Ik verwijs voor de behandeling dezer vragen naar § 9—12.

Door opvoeding en onderwijs staat elke generatie op de schouders van haar voorgeslacht; zij behoeft niet van meet af den strijd te beginnen, want een ontzachelijk geestelijk kapitaal ligt gereed; bergen van wetenschap, theorie en toepassing, treft zij reeds aan, en een opvoedingsorganisatie is daar, om haar die schatten in huis te dragen. Onder de in de eeuwen opgegaarde wetenschap, welker beteekenis wel niet ontkend zal worden, vergete men niet drie belangrijke dingen: 1°. de kennis van juiste methoden van onderzoek; 2°. de kennis van de onjuistheid van vele door onze voorouders ingeslagen wegen of aangehangen ideeën; deze kennis is als een kostbaar baken, de ondiepten welke het aanwijst kunnen voor goed vermeden worden; 3°. dat er

geen enkel voorwerp van nut, zelfs niet van gewoon huishoudelijk gebruik bestaat, dat niet aan een duizendvoudige combinatie van ideeën en eindelooze verbetering van uitvindingen zijn ontstaan dankt (Edmond About, *Le Progrès*).

Dit is de beteekenis van 't staan op de schouders der voorvaderen; hun gansche schat van ideeën, die zij in nuttige moraal, zeden, recht, in boeken, in gebruiks- en kapitaalgoed (woning, wegen, huisraad, gereedschappen enz.) hebben neergelegd, staat te onzer beschikking; wij vangen terstond met rijkdom aan.

Een nieuw voordeel van de bestendinging door nabootsing boven de bestendinging door hereditieit is, dat niet alleen van de lichamelijke ascendenten, en nog wel alleen de recente, de doelmatigheid bewaard blijft; geestelijk afstammeling van Plato of Aristoteles kan ieder worden.

De toenemende gelegenheid tot nabootsen versnelt het tempo der evolutie progressief. Immers het nabootsen versterkt de voorraad nuttige ideeën, deze vermeederen de gelegenheid tot aanleeren, en verbeteren de maatschappelijke organisatie die het aanleeren bevordert.

Hoe snel wij vorderen daar waar eenmaal een kennis-kapitaal en moraalsvoorraad is opgehoopt, blijkt bijvoorbeeld, wanneer door zulke ideeënkapitalisten een nieuwe samenleving — dit beteekent onder meer: organisatie tot nabootsen en aanleeren — op een nieuw grondgebied gevestigd wordt. „Waar het intellect en de energie van de beschaving op haar hoogtepunt den grens van het oerwoud overschrijden, wordt de weg van boomschors en blokhut naar staatsorganieke nederzetting in razende snelheid afgelegd.” (Schäffle, *Bau u. Leben* II, p. 150; hij vervolgt aldaar:) „Allereerst verschijnt de pionier der ontginning, de „backwoodman” (squatter) met buks en spade, en begint met

de afbranding van het woud en de uitstrooiing van zaden den eersten aanval op de natuur. Eerst een blokhut, die, uit boomstammen gebouwd, met een dak van schors, zonder planken vloer of venster, ruwer dan de „Sennhütte” op de grenzen van het Alpinisch ijsgebied, in vier dagen gereed is. Dan worden terstond eenige bunders woud neergehakt en maïs uitgezaaid. Totdat deze gerijpt is wordt van de jacht geleefd: een oeconomisch bestaan als dat der oude Germanen! Spoedig komt een „farmer”, koopt de nederzetting, bouwt een beter houten huis, stal en schuur, brengt meer zaaikoren aan en vee. Na een tiental jaren reeds wordt het landbouwbedrijf hier en ginds intensiever uitgeoefend, voornamelijk in den omtrek van steden. Deze laatste verrijzen in het midden van het oerwoud, mits op goed gelegen punten, zeer snel als uit den grond; een serie met hout geplaveide straten en houten, deels op wielen rustende, huizen groepeeren zich om een postkantoor, bank, koffiehuis, kerk en school.” (Schäffle vergeet nog de electrische tram en den spoorweg). De nederzetting kiest zijn bestuur en vertegenwoordiging, beschrijving en opmeting van het nieuwe gebied worden ter hand genomen, een staat constitueert zich. Verscheidene staten der Noord-Amerikaansche Unie of der Australische Federatie hebben een dergelijke geschiedenis doorleefd.

De ontwikkeling in twee eeuwen van het onbeschaafde Noord-Amerikaansche vasteland tot het machtige rijk der „United States” is een grootsch voorbeeld van het vermogen van ideeënvoorraad en nabootsing. Er is een schilderij, voorstellend „het landen der Hollanders op Manhattan,” het eiland, waarop thans New-York staat: eenige Indianen met boog en pijl gewapend, met bonte veeren uitgedoscht, volgen nieuwsgierig de nadering en landing

van het groote vreemde vaartuig. Zij staan daar op de kust die zij sinds eeuwen bewonen en die kust is nog even armelijk en onherbergzaam, even karig en kaal als weleer. Maar de Europeesche ideeën verschijnen en er verrijzen reuzensteden, een reuzenstaat, universiteiten, landbouw, industrie, handel, verkeer.

Een ander voordeel van de nabootsende boven de sterfelijke evolutie werd reeds op een vroegere plaats besproken, het voordeel n.l. dat de afwijkende doelmatigheid, die uit het bewuste nabootsen voortkomt door het kiezend milieu in veel fijneren graad wordt opgemerkt dan dit met de schommelingen der hereditieit geschiedt; de levenswaarde voor het forum der onbewuste natuur is veel grover dan de doelswaarde voor de ziel als kiezend rechter.

In de nabootsbestending kan de menschelijke wil bovendien gemakkelijker ingrijpen dan in de erfelijksheidbestending. Zoo bezwaarlijk als het is om het erven van slechte eigenschappen te beletten, van goede te bevorderen, ja ondoenlijk waar zij in één persoon vereenigd zijn, zoo gemakkelijk is het, om het nabootsen van nuttige ideeën in de hand te werken, van schadelijke tegen te gaan, zelfs nog waar zij in één geschrift vereenigd zijn.

Een hoofdvoordeel ten slotte is, dat de eigenschappen aan wier aankweeking al de reeds genoemde gunstige werkingen ten goede komen, juist de voor een maatschappij gewichtigste zijn, n.l. kennis, gemeenschapszin en altruïsme.

Want wel moet een deel dezer eigenschappen tot de aangeborene gerekend worden (blz. 256, 257), maar dit is en een klein en om zijn algemeene aanwezigheid een

voor den selectionist onbelangrijk geworden deel; de zooeven in § 2 genoemde nuttige psychische eigenschappen behoorren alle tot het niet algemeen aanwezige maar tevens aanleerbare deel (en dit gaat den socialen hervormer allereerst ter harte). Zulke socialiteit is bijv. het inzicht dat de voorwaarden van ons geluk het best door een krachtig gemeenschapsleven en een krachtige gemeenschapsbemoeiing bevorderd worden, is toewijding aan die gemeenschap, eerlijkheid, rechtvaardigheid, vaderlandsliefde, belangstelling in publieke aangelegenheden, opoffering van dichtbij liggend eigenbelang. Ten zeerste wordt de ontwikkeling dezer eigenschappen nog bevorderd door de andere genoemde aanleereigenschap: het altruïsme, de belangstelling en gevoeligheid voor anderer geluk en leed.

§ 7. Maar er bestaat toch voor de nabootsende evolutie ook een nadeel, en het mag niet verzwegen worden.

Als het waar is, dat bijna onze geheele beschaving door elke generatie wordt bijgeleerd, niet geërfd wordt, niet „in ons bloed is opgenomen”, staat zij bij de aangeboren geesteseigenschappen in één punt ten achter: in standvastigheid. De biologische soorten zijn constant, zij kunnen wat in eeuwenlange evolutie verworven is, niet in een kort tijdsbestek verliezen. De geestelijke soorten zijn in 't geheel niet constant, en hun snelle veranderlijkheid, die meestal een voordeel is, kan in sommige omstandigheden uiterst schadelijk worden. De voor een deel van Engeland's bevolking geconstateerde demoralisatie is er 'n voorbeeld van; ware de deugdelijke moraal, de vrijheidsliefde, het idealisme, een aangeboren raskenmerk geworden dan zou deze Transvaaloorlog niet zijn uitgebarsten en al zijn schadelijke gevolgen waren vermeden.

Hoe snel in sommige omstandigheden de aangeleerde ideeën verdwijnen kunnen, ziet men aan het gedrag eener menschenmenigte, die plotseling in dreigend levensgevaar verkeert, als: schipbreuk, schouwburgbrand. Slechts de aangeboren primaire instincten laten zich daar gelden: zucht naar zelfbehoud en het aanwenden van woeste spierkracht om dat doel te bereiken. Inzicht in het nut van overleg en samenwerking, eenige geringe organisatie, ware vaak voldoende om ieders leven te redden, maar dit inzicht verdwijnt als met een tooverslag om plaats te maken voor het domme middel van tegenwerken, fysieke worsteling, vuistslagen, vertrapping, doodslag; het noodeloos omkomen van velen is dan van de paniek het gevolg. Bij ernstige spoorwegongelukken constateerde men herhaaldelijk, hoe de niet-gewonde reizigers op het eerste oogenblik slechts aan één aandrang gehoorzaamden, nl. weg te vluchten van het gekerm en gekraak, van de plek van verderf; als wilde dieren hollen zij verbijsterd het veld in; dan eerst keeren de bijgeleerde ideeën, de moraal terug: zij voelen deernis met de slachtoffers, wenschen hulp te verleen en wenden zich terug naar de plaats van het onheil. Bekend is de geschiedenis der Europeanen die in den Engelsch-Indischen opstand van 1859 in een nauwe cel waren opgesloten: een meedoogenloos woest gevecht moest beslissen, wie hunner het eenige raampje zou naderen, dat versche lucht toevoerde en lijfsbehoud.

Is de niet-erfelijkheid der aangeleerde ideeën nu, zooals Kidd vindt en Lapouge, een betreurenswaardig feit? Ik geloof van niet. Wij kunnen afzien van zulke gevallen van onheil en paniek, die betrekkelijk genomen zeer zeldzaam zijn en voor de evolutie der maatschappij geen blijvende gevolgen hebben. En beschouwen we het gewich-

tiger verschijnsel van een grooteren, een nationalen, achteruitgang van beschaving — zeker, die is te wijten aan de niet-erfelijkheid der moraalsideeën (behalve dat bovengenoemde minimum gemeenschapszin). Maar het is dezelfde omstandigheid, die ook de snelle genezing mogelijk maakt: door opvoeding, door moralisatie. En die zou nu wel niet noodig zijn geweest, als er allerwege nuttige ideeën bestonden, die volledig geërfd werden, maar die beschaving-allerwege is nog volstrekt geen werkelijkheid. De maatschappij van onze dagen is nog volstrekt niet een milieu, dat slechts moreel hoogstaande ideeën kweekt en al de slechte uitroeit; waarheidsliefde bijv. of altruïsme zijn nog volstrekt niet de eigenschappen, die hun bezitter overal en altoos doen slagen en daardoor selectorisch vermeerderd zouden worden. Maar dan ware, nu dit zoo is, de erfelijkheid van verworven eigenschappen in den tegenwoordigen tijd een ramp; slechts door opsluiting of ter doodbrenging op reusachtige schaal konden wij dan de rassen opruimen, die zelfzuchtig waren en bijgeloovig, kwaadsprekend, oneerlijk, bekrompen. Van snellen vooruitgang door verbetering van 't milieu en de opvoedmiddelen ware geen sprake meer. Al de andere genoemde voordeelen van het bijleeren zouden vervallen zijn (*).

Het omgekeerde is gelukkig het geval, en de tijdelijke terugslag, die kan voorkomen, weegt minder dan de voordeelen, die het ingrijpend vernuft thans kan tot stand brengen. De wetenschap: sociologie en ethiek in de eerste

(*) Een gelijke ramp zou het zijn, indien de verworven fysieke minderwaardigheid van sommige bevolkingsgroepen (fabrieksbevolking!) erfelijk ware, en niet door arbeidswetgeving en verbeterde — fysieke — opvoeding verholpen konde worden.

plaats, wint voortdurend in invloed en macht; zij wijzigt het sociale milieu en verbetert daarmede de doelmatigheid, die er in ontstaat; door bewuste keuze veredelt zij de ideeën, door welke de individuen geleid worden, zij onderzoekt welke maatschappelijke organisatie het nuttig aanleeren bevordert, welke 't belemmert, en zij helpt de eerste tot stand brengen, de laatste opruimen. De macht der wetenschap is onbegrensd en haar invloed breidt zich uit (al neemt ook van elk wetenschappelijk persoon de individueele, de eigen invloed af); daardoor zal zij in staat zijn, uit de maatschappij meer en meer te verwijderen het slechte, dat in de tijden waarin de rede nog niet zooveel invloed had, ontstond of tijdelijk terugkwam.

§ 8. Wij komen bij deze paragraaf tot de opinies van eenige tegenstanders mijner stelling II; als verweer tegen hen moet echter meer dan deze paragraaf, moet het geheele hoofdstuk beschouwd worden.

Het feit dat een belangrijk bedrag gemeenschaps- en vooral nabootszin een aangeboren kenmerk onzer soort is geworden, is, zeide ik, genoeg om den maatschappelijken vooruitgang te verzekeren. Ik weet heel goed, dat er bij de individuen verschillen bestaan in aangeboren geestvermogens, maar 't belang dier verschillen is veel meer van individueelen dan van socialen aard. De opvoeding zegt Galton (*) kan niet tot een onbepaalde hoogte stijgen; zij vermag nooit meer dan van elk individu de aangeboren capaciteit tot haar recht te brengen. Het zij zoo, het is ruim genoeg. Het zou volkomen onnoodig zijn, te

(*) Hereditary Genius p, 15. Zie ook Lapouge o. c. p. 102.

gaan beproeven alle personen tot genieën te maken; noch is het juist, dat alleen een doodelijke selectie, aangrijpend in aangeboren geestelijke eigenschappen, het belang der maatschappij het snelste zou dienen. Het grootste sociale belang van onze dagen is, om de van nature opvoedbare menigte de nuttigste kennis en de meeste en beste moraal te leeren, haar te doen verwerven: de moraal van gemeenschapszin, samenwerkingsgeest en naastenliefde. De individuen zullen deze ideeën in verschillenden graad verwerven, het is geen bezwaar; zelfs is deze verworven differentiatie voor den verderen selectorischen vooruitgang der maatschappij een nuttig verschijnsel.

Tegen de stelling van het vermogen der opvoeding hebben de anthropologen, voornamelijk Galton en Lapouge, feiten aangevoerd, aan welker waarde m. i. een dubbele onjuistheid afbreuk doet:

1°. hebben zij verscheidene sociaal ontstane eigenschappen voor aangeborene aangezien;

2°. hebben zij bovendien aan de echte aangeboren eigenschappen een invloed toegeschreven, die grootendeels veel beter uit maatschappelijke werkingen kan verklaard worden.

Daar de twee onjuistheden verwant zijn en gedeeltelijk dooreenloopen, zal ik ze gezamenlijk bespreken.

Het overschatten van den invloed der geboorte vangt reeds aan in de individueele psychologie; men hoort spreken van het den dieren aangeboren instinct van het nestbouwen, kraaien, blaffen. Toch hebben proefnemingen aangetoond (*), dat voor een groot stuk deze kundigheden

(*) Baldwin, Mental Development, p. 298.

wel degelijk aan opvoeding en imitatie te danken zijn, en ongeveer geheel mislukken bij jonge dieren, die van hun opvoedend voorbeeld vroeg gescheiden worden.

Bij de menschelijke psychologie is er nog veel meer plaats voor een misschatting der twee zielsbestanddeelen, omdat de opvoedende kracht van de milieux, waarin de mensch opgroeit, de sociale milieux n.l., den niet-sociologen dikwijls ontgaat of niet in al haar omvang duidelijk is. Daardoor heeft een niet-socioloog, die de maatschappij bespreekt of beschrijft, veel neiging om producten van sociale invloeden aan te zien voor „eigen” praestaties van het „individu”. Sociologen vervallen niet zoo licht in die fout; Giddings, Gumpłowicz, Izoulet maken zich vroolijk om dat „eigenlijke individu”; het bestaat niet, het is een fantoom; het feit van het samenleven drukt op elk wezen een bizonderen stempel, en zijn „eigen”-schappen zijn zoowat alle door het maatschappelijk leven voortgebracht.

„Laat ons maar eens een overzicht nemen van het „leven van den doorsnêemensch en zijn geestelijk vermogen. De oudste inzichten worden het kind al door zijn „eerste omgeving ingeënt. Reeds de handelwijzen van „zijn verplegers en verpleegsters vormen in hem zijn „eerste zedelijke begrippen en opvattingen. En dan de „oudste leeringen, die hem worden bijgebracht. Lof en „berisping, belooning en straf, verwachtingen die bij hem „opgewekt, vrees en schrik, die hem aangejaagd worden, „het zijn alle de bestanddeelen, waaruit zijn eerste „inzichten, zijn geest gevormd wordt. Aler men er op „bedacht is, staat de kleine wereldburger vóór ons als „een getrouw afgietsel (nabauwsel, „Abklatsch”) van de „geestelijke gedaante zijner omgeving. Zijn kinderlijke

„geest beantwoordt precies aan het veelzijdige model, „waarnaar hij gegoten werd, draagt volkomen den stempel „dien men er van alle kanten op gedrukt heeft.

„Aldus uitgerust, treedt nu het jonge individu de wereld „binnen zijner vrienden en speelgenooten, d. w. z. meest „alle naar gelijksoortige modellen gemaakte vormsels. Hun „werd een gelijksoortige bewondering ingeprent voor som- „mige klassen van voorwerpen en personen, terwijl men „hen tegenover andere voorwerpen en personen onwille- „keurig evenveel haat en afkeer deed opvatten, als men „zelf koesterde; ja zelfs hun smaak” (?) „voor spijs en „drank heeft bij hen allen een gelijke koers ontvangen „— louter uurwerken, die slechts loopen naarmate zij „gezet en opgewonden („aufgezogen”) zijn. Wie is het nu „die hier denkt, voelt, waardeert („schmeckt”) — „is ’t het individu? Neen! het is de sociale groep, het zijn „hare gedachten, hare gevoelens, haar smaken, haar „inzichten — dus ook haar bedoelingen en doeleinden, „haar idealen en hare handelingen, waarvan zich hier „slechts nieuwe stekken ontwikkelen — zooals de ouden „zongen, piepen de jongen” (*).

De juistheid dezer beweringen — van een enkele overdrijving afgezien — staat men duidelijk met een gemakkelijk uitvoerbare proefneming: ontnem aan een individu voor een oogenblik de sociale steunsels, die zijn zedelijke gestalte rechtop houden, neem den maatschappelijken vorm weg, waarin zijn moraal gekneed zit, en onmiddellijk verliest hij haar en staat hulpeloos. Indien een omgeving, een gezelschap, veinst de bekende moraal waarop de proefpersoon zoo vast gerekend had, niet te

(*) Gumplowicz, Grundriss der Soziologie, 1885 p. 168.

deelen en dit eenigszins nadrukkelijk ontkent, staat de laatste oogenblik verlegen (dit blijkt voor den middelsoort mensch terstond, voor den superieure ook vrij spoedig). Alle moraal, dus alle oordeel, ontvalt hem; hij wil nog eens navragen; „ik heb toch altijd gehoord” . . . probeert hij nog een laatste maal; zucht dan eindelijk: „ja, dan weet ik het niet meer” en berust in zijn nieuwe zedelijke vorming.

Natuurlijk is zulk een snelle metamorfose niet uitvoerbaar voor de oudste, sedert lang aangeboren, moraalbegrippen bijv. het moeten beschermen van eigen leven, de zucht naar zelfbehoud.

„De invloed der gemeenschap”, zegt Natorp (*), „strekt zich zelfs uit over de zintuigelijke waarneming; zelfs een menschelijke waarneming zou zich los van een gemeenschapsleven bij den mensch niet ontwikkelen. Want in deze waarneming is een zeer bepaalde wijze van opvatting begrepen, die niet van zelf al door de natuur, maar door den mensch naar zijn bijzondere behoeften en vermogens is tot stand gebracht, en die veeleer geestelijk overgeleverd, dan fysiek geërfd wordt. Het ware ondenkbaar, dat de chaos van indrukken in een geordende objectenwereld herschapeu werd — wat toch bij elk normaal kind in de eerste levensjaren geschiedt — als elkeen van het eerste begin af uitsluitend op zijn individueele waarnemingen, herinneringen, en aanvullende voorstellingen aangewezen ware, als er niet een commercium bestond waardoor hem de ervaring van anderen — allereerst van de omgeving van het kind maar door haar bemiddeling

(*) Sozialpädagogik, Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft, 1899.

ook van het geheele menschelijk verleden — toegankelijk wierd. De voorstelling der omringende zintuigelijk waarneembare wereld is gemeenschapsbezit in den volsten zin des woords", enz.

Wat blijft er nu, in het licht der sociale invloeden gezien, over van den invloed der aangeboren geestvermogens, der raskenmerken? — wat, om te beginnen, van de bewijskracht van Galton's *Hereditary Genius* (1869) en *English men of science* (1874)? Het aandeel der hereditaire boven de nabootsende bestendiging is er nergens onomstootelijk bewezen, of zelfs maar waarschijnlijk gemaakt. Niemand wil ontkennen, dat een aangeboren overmaat van algemeen leervermogen dikwijls door erfelijkheid eenige geslachten lang kan bewaard blijven (even dikwijls ook na eenmalige verschijning spoorloos verdwijnt; en altijd door de neiging tot regressie met een vermindering bedreigd wordt: de zoon wijkt van het bevolkingsgemiddelde maar $\frac{2}{3}$ maal zoover af als zijn „mid-parent" deed. (*)) Maar de speciale „aanleg" (zoogenaamd) en neiging van den zoon om het studievak zijns vaders te vervolgen, een neiging welke Galton in eenige families constateert, zij worden in de twee genoemde werken nergens onweerlegbaar op een erfelijkheidsoorzaak teruggevoerd. „Het constateeren der overeenstemming", zegt Durkheim (†) terecht, „bewijst op zich zelf nog niets; men had moeten onderzoeken, of zij zich ook openbaarde bij jongelieden, die van hun eerste kindsheid af ver buiten hun familie waren opgebracht. Van de exemplaren van Galton geldt echter het tegendeel: opgevoed in den kring hunner familie,

(*) Galton, *Natural Inheritance*, p. 99v.

(†) *Division du Travail social*, p. 348 v.

hebben zij daar van klein af meer intellectueele hulp en aanmoediging gevonden dan indertijd hun vaders; en daarbij komen dan de raadgevingen en het voorbeeld, de familietraditie, het verlangen om zijn vader te evenaren, om zijn boeken, gegevens, verzamelingen, laboratorium te gebruiken, alles zaken die op een persoon, die maar éénigen aanleg bezit, een krachtigen prikkel uitoefenen.” „De familiegroepeerings van het genie”, vervolgt Durkheim, „zou zich bovendien, als een biologisch feit, in alle landen ongeveer gelijkelijk moeten vertoonen; uit Galton’s eigen onderzoekingen blijkt echter het tegendeel.” — En zelfs op het schijnbaar erven van een algemeen praestatievermogen — op welk gebied dan ook — valt nog zooveel af te dingen; er ligt veel waarheid in Buffon’s gezegde, „que le génie” — beter: het praestatievermogen — „est une longue patience”, product dus van aanleg, opvoeding en voorbeeld samen.

Reeds de aanvangswoorden van „Hereditary Genius” zijn ten zeerste onduidelijk (of nietszeggend): „I propose to show in this book that a man’s natural abilities are derived by inheritance”. Deze bewering nu, waarin het woord „natural” slechts kan beteekenen: aangeboren, wordt èn door niemand ernstig weersproken, èn als een algemeen biologisch onderwerp, in Hereditary Genius terecht niet aangeroerd! Zoodat overeenkomstig den werkelijken inhoud van het boek de bedoeling van den zonderlingen zin waarschijnlijk deze moet zijn: „I propose to show in this book, that a man’s abilities are natural i. e. inborn; dit voornemen wordt dan door de volgende bladzijden allerm minst overtuigend volvoerd.

Ook voor andere geestelijke eigenschappen van den mensch begaat Galton m. i. immer dezelfde fout: de

miskenning van den invloed van het maatschappelijk milieu en de nabootsing, als gevolg daarvan de overschatting van heredititeit en voortplanting. Zoo schrijft hij (*) bijv. de duisternis en moreele laagte der middeleeuwen toe aan het priestercelibaat, waardoor de belijders eener zachtere moraal kinderloos blijven in tegenstelling met de aanhangers eener ruwere moraal. (Bij Lapouge dezelfde meening). Galton verwondert zich dan ook, dat er „genoeg goeds overbleef in de aderen” (sic!) „der Europeanen om het ras tot het tegenwoordige, overigens vrij middelmatige peil zijner natuurlijke moraliteit op te voeren.” Alsof moraal een aangeboren eigenschap is, die langs fysieken weg geërfd wordt! Uit de feiten der ethische geschiedenis blijkt het tegendeel (§ 9 hieronder).

Galton erkent dat men, vragend naar den oorsprong van menige geesteseigenschap, in twijfel kan geraken. „Man is so educable an animal”, zulk een leerdier, dat het moeilijk is te onderscheiden tusschen het deel van zijn karakter, dat door opvoeding en omstandigheden is verworven en het deel dat reeds in de oorspronkelijke aanleg zijner constitutie aanwezig was. (†) Galton's twijfel nu wordt in verreweg de meeste gevallen naar de biologische zijde beslist. En nu is 't wel niet verwonderlijk, dat een natuurkundige bij de keus tusschen zijn eigen oude en een hem vrijwel onbekende jongere wetenschap de eerste begunstigt en met sociologische invloeden weinig op heeft; maar 't is dan ook evenmin verwonderlijk, dat Galton's conclusiën in sociologische onderwerpen, naar 't mij voorkomt, een flink stuk bezijden de waarheid blijven

(*) Hereditary Genius, p. 358.

(†) Inquiries into human Faculty, p. 177.

en resultaten opleveren, waarmee de wetenschap der maatschappij al zeer weinig gebaat is; iets, dat met het oog op den degelijken ernst zijner onderzoekingen en zijn omvangrijk feitenmateriaal slechts betreurd kan worden.

Dat de sociologen licht in de omgekeerde fout zullen vervallen, acht ik minder te duchten, omdat zij bij het onderzoeken van maatschappelijke verschijnselen op eigen terrein blijven en de natuurwetenschap door den loop der geschiedenis voor hen geen wantrouwbare nieuwerwetschheid is. —

Vervolgen wij de argumenten der tegenstanders.

§ 9. De volksgeest, het volkskarakter.

Men verstaat hieronder een zekere groep psychische eigenschappen van geassocieerde individuen, in 't bijzonder van de individuen in staatsassociatie. Aangezien nu, volgens mijn meening, elke associatie slechts aan individuen geconstateerd kan worden, slechts: bestaat in individuen in het bezit van zekere — sociabele — ideeën (zie hoofdstuk II), is hetgeen in dit hoofdstuk omtrent de geestelijke vorming van individuen gezegd werd en nog worden zal, terstond voor het volkskarakter toepasselijk (en vice-versa). Gelijk den individuen in 't algemeen hun denkbeelden en moreel uiterlijk door de maatschappij, d. i. door het algemeene feit der associatie wordt opgestempeld — het licht dat de maatschappij uitzendt, kaatsen de individuen terug; „de sociale hoek van inval is gelijk” (?) „aan den hoek van uitval” (Gumplowicz) — zoo wordt ook het karakter van een volk (individen in staatsassociatie) door opvoeding en milieu (maatschappij binnen staatgrenzen) in zijn vormen gekneed.

En juist omdat het karakter van een volk, opgebouwd

uit zijn levensopvattingen, wenschen, zeden, inzichten, sommige moraal, omdat, trouwens, in 't algemeen de bij een volk aanwezige ideeën voor het lot van zijn staat of algemeener: voor de verwezenlijking van zijn maatschappelijk ideaal beslissend zijn, daarom is de vraag die ons hier bezighoudt, naar het wederzijdsch aandeel van [biologisch] erven en [psychisch] nabootsen voor de sociologie van zulk een uiterst gewicht. Want haar beantwoording beslist over de taktiek, die de sociale politiek, waar zij de geestelijke verbetering ter hand wil nemen, te volgen heeft: huwelijkspolitiek en rassenteelt, fysieke uitroeiing van het ongeschikte, sterfelijke selectie, dan wel opvoeding en moralisatie, geestelijke verwijdering, nabootsende selectie.

Er bestaat voor de karakterschetsing van de verschillende volken een stereotype woordenschat. Volgens dien zijn Nederlanders en Duitschers flegmatisch, goedig en diepzinnig, Engelschen vastberaden, vrijheid- en ordelievend, Franschen wuft, vurig en beleefd, Russen stomp-zinnig en slaafsch, Spanjaarden trotsch, indolent en bijgeloovig, Yankees ondernemend, blufferig en geslepen, Italianen prikkelbaar, lui en heftig, Chineezers in sommige opzichten zeldzaam knap in andere zeldzaam stomp, Afghanen fanatiek, woest en verraderlijk, West-Afrikanen leugenachtig, wreed en lichtgeloovig; e. d. m. (*)

Hiermee verbonden bestaat nu een tweede gemeenplaats: al deze karaktereigenschappen op rekening te stellen van rasverschillen. Dit is een banale manier om iets moeilijks op diepzinnige wijze onverklaard te laten; (of iets onaangenaams: schrijven niet de Engelschen de

(*) Naar Reid, *Present Evolution of Man*, Ch. IV.

onrust en diepe ontevredenheid der Ieren gaarne toe aan de eigenschappen van het . . . Celtische ras?) De verklaring is bovendien ten hoogste onwaarschijnlijk, ja onmogelijk. De politieke en de rassengeschiedenis loopen in Europa gansch niet parallel; het is wel een vreemde veronderstelling, dat de willekeur van Weener Congressen of oorlogsgeweld met anthropologische grenzen in hoofdzaak kan overeenstemmen. Het is trouwens bekend genoeg, dat Frankrijk niet minder Germaansch bloed bezit dan Duitschland Romaansch, en zulke feiten meer.

Moderne anthropologen hebben dan ook een anderen weg ingeslagen; zij zoeken de raskenmerken niet bij voorkeur binnen de politieke grenzen, maar zien slechts naar anatomische verschillen der individuen (voornamelijk de schedelmaten in verband met pigmentteering) een en ander, zoo noodig, met volkomen negeering dier politieke lijnen: Lapouge, en Ammon, zijn echo, onderscheiden: *Homo Europaeus* (blonde langhoofd), *Homo Alpinus* (donkere korthoofd), en *Homo Mediterraneus* (donkere langhoofd).

Wij zien hier vòòr ons een van die — aangeboren — fysieke eigenschappen, welker behandeling tot deze stelling II verschoven werd; wat geschiedde, omdat zij alleen om hun vermeenden invloed op de geestelijke eigenschappen van sociologisch belang kunnen zijn. We willen nu in 't midden laten, of schedelmaten terecht als grondslag eener rassenindeeling genomen zijn, en, alleen in verband met het tot nu toe behandelde, den invloed daarvan op het geestelijk uiterlijk der individuen, op het lot der door die individuen gevormde maatschappijen beschouwen.

Die invloed, meent Lapouge, is ontzettend. Immers met het anatomisch kenmerk der blonde langhoofdigheid zijn,

volgens dezen schrijver, de schitterendste karaktereigenschappen verbonden: eergevoel, wilskracht, plichtsbetrachting, gezonde moraal, e. d. m.; de donkere korthoofdig en daarentegen bezitten slechts karaktereigenschappen van veel ongunstiger gehalte; en een waarlijk afschuwelijke inborst is den rampzaligen Homo Mediterraneus eigen.

Hoe rijker nu een staat is aan het type blonde langhoofd, zoo hooger zal hij stijgen in den rang der volken; en hoe armer zoo lager. De hoogte bijv., die Nederland in de 17^e eeuw, of de hoogte die Engeland tot heden bereikte, had niets te maken met geografische ligging, rechtsinstellingen of krijgskans, maar met de in die landen overheerschende schedelmaat en de zuiverheid van hun bloed (*). De teruggang of onbeteekenende aanwas van Frankrijk's tegenwoordige bevolking is slechts toe te schrijven aan verdwijning des edelen homo Europaeus, en sociologische factoren als: burgerlijk recht, inkomensverdeling, mate van gemeenschapsgevoel, zinnelijkheid — dit alle voortbrengsels van zeker moreel milieu — zijn hierin bij den schedelindex vergeleken bijzaak of heelemaal geen zaak (†).

Om te beginnen is de grondslag van deze opinies al zwak; de bewering toch, dat werkelijk aan zekeren

(*) Les Sélections sociales, p. 184 en passim.

(†) o. e. p. 188.

Hierbij past zeer wel een ander redeneeringsstaaltje van denzelfden auteur (o. e. blz. 98): „De opvoeding vermag niets; immers proefnemingen hebben mij bewezen, dat de fysieke vooruitgang van ... microben slechts door een streng doodelijke selectie kon intreden, en dit geldt ... dus ook voor den vooruitgang in het leven der volkeren.” Dit moge dienen als een voorbeeld van de eigenaardige gemakkelijheid waarmede sommige natuurkundigen maatschappelijke vraagstukken beoordeelen; (zie dezelfde eigenschap ook aanwezig in de andere op blz. 164 noot genoemde geschriften.

schedelvorm altijd bepaalde karaktereigenschappen reeds bij de geboorte verbonden zijn, heeft Lapouge nergens willen of kunnen bewijzen, en hij heeft steeds zorgvuldig geheim gehouden, hoe hij toch wel met de karakters der lang- en korthoofden zoo precies bekend is geworden. (*)

En zijn rassentheorie valt nu weer in de omgekeerde fout; zij ziet zeer juist in, dat de politieke grenzen niet met de Europeesche schedel-rhapsodie kunnen overeenstemmen, negeert echter — of verklaart althans volstrekt niet — de binnen de landsgrenzen onbetwijfelbaar apart bestaande volksmoraal, volkskarakter, zeden, inzichten, kortom de binnen die grenzen aanwezige moreele gelijksoortigheid. Zoo stranden de rasverklaringen beurtelings op een verschillende maar onvermijdelijke klip.

Door de feiten der psychologische wetenschappen wordt deze theorie nog verder weersproken.

Paedagogische werken en feiten der opvoedkunde toonen aan, dat eigenschappen als: wilskracht, eer- en plichtsgevoel, bij verstandige leiding door elk kind verworven kunnen worden (†) (uitgezonderd slechts de zeer weinige nabootszwakken, vroeger genoemd), de zedekundige geschiedenis, dat het bezitten en aanhangen van moraal en grootendeels zelfs de neiging voor zekere moraal voortkomt uit opvoeding in zeker sociaal milieu. Ook de veel geuite bewering van aangeboren godsdienstigheid wordt door feiten weerlegd. (**) De sociale zielkunde bewijst, dat inzichten, wenschen, zeden het kind door zijn opvoeding worden ingegeven; bij buitenlandsche opvoeding gaat

(*) Herkner, die Arbeiterfrage, 1897.

(†) Natorp, Sozialpädagogik, 1899, p. 179. Guyau, Education et Hérité, 1895, p. 17.

(**) Galton, Natural Inheritance, 1889, p. 208.

de zoogenaamde volksaard dan ook spoorloos verloren, tenzij het kind, met zijn afstamming bekend, toch nog de moraal en tradities van zijn geboorteland ondergaat.

Ja de mensch is geestelijk zulk een kneedbaar wezen, dat hij zelfs op rijperen leeftijd de ideeën van zijn volk nog weer kan afleggen. De Europeaan die zich in de Vereenigde Staten vestigt, neemt psychisch het Yankeetype aan; de moraal en opvatting der Oude Wereld worden hem knellend en ouderwetsch; het „bij ons in Amerika” is de gebruikelijke inleiding, waarmee hij ideeën, die eens de zijne waren, veroordeelt. Zoo krijgt ook de Europeaan, die de tropenlanden bewoont, een van zijn landgenooten, die in 't geboorteland blijven, afwijkend karakter.

De indolentie der Middellandsche zeevolken kan door den invloed hunner samenleving, en zonder inroeping van rasmysteriën, toereikend verklaard worden: het is een moraal, die hun van kindsheid af wordt ingegoten. Io son Romano di Roma, en ik kan lui in de zon liggen en het werken versmaden met een trots, die ten hemel reikt. Zoo vinden ook negervolken de werkzaamheid der blanken een bewijs van domme inferioriteit, waarop zij minachtend neerzien; zoo vonden de Grieken het handwerk een *βανναυσική τέχνη*, een vernedering voor den vrijgeboren man.

Trots nu, minachting, luiheid, vernedering, het zijn alle moraalsopvattingen, welke naar die van ouders, vrienden, onderwijzers, dichters en schrijvers gevormd zijn. Waren het aangeboren eigenschappen, dan zouden wijzigingen — zooeven genoemd — van den „volksaard” tot de onmogelijkheden behooren. Het zou ook onmogelijk zijn geweest, dat in Noord-Italië, als daar tijdens de Napoleontische heerschappij een portie feodale en kerkelijke invloeden wordt opgeruimd, de eeuwenlange lethargie van het volk

plaats begint te maken voor energie en beschaving. En hetzelfde geldt voor vroeger reeds genoemde verschijnselen van snelle stijging: Renaissance, bloei van de Vereenigde Nederlanden, Aufklärung en liberalisme, snelle koloniale ontwikkeling, bijv. der Amerikaansche Unie (veel sneller dan van de stamlanden Engeland en Holland), de opbloei van Japan: een proces van raswijziging had in die korte tijdperken niet afgespeeld kunnen zijn.

Voor hen die de sociale geschiedenis bij voorkeur door een sterfelijke selectie willen begrijpen, is het hedendaagsche Spanje een geliefd argument. Zijn jammerlijke armoede en geestelijke doodslaap moeten volgens velen, bijv. Galton, verklaard worden uit de werking der Inquisitie, welke eeuwenlang zóóvele personen, die voor nieuwere ideeën vatbaar bleken, uit de samenleving verwijderde (*), dat er in dat ongelukkig land per slot slechts een gedegeneerd ras achterbleef.

Zulk een verklaring is algemeen verspreid, vrijwel voor de hand liggend, doch haar juistheid is m. i. zeer twijfelachtig. Ook Oostersche, tropische landen liggen in geestelijken doodslaap, in moreele verstijving, terwijl daar toch geen of, bij Spanje vergeleken, haast geen Inquisitie woedde. Dit verzwakt de verklarende waarde van den dood ook voor Spanje. Ook in de Oostersche landen werden en worden wel vooruitstrevende ideeën uitgewied, maar niet door fysieke vernietiging hunner bezitters; de [geestelijke] selectie is daar onbloedig: van kindsaf wordt de

(*) Volgens Llorente (*Histoire critique de l'Inquisition d'Espagne*) werden door de Spaansche Inquisitie van 1481 tot 1808 niet minder dan 291.456 personen in gevangenis of galeien gesloten, 31.900 levend verbrand; (alleen door Torquemada 8800 in 15 jaren tijds). Galton schat in *Hered. Genius* het aantal der toen in Spanje omgebrachten op duizend jaarlijks.

moraal van eeuwig absolutisme en heilige onveranderlijkheid ingeprent; de aanwezige nabootszin wordt naar het verleden gewend en tot conservatisme geleid; de neiging om nieuwe ideeën te adopteeren wordt er in den aanvang gesmoord, niet door terechtstelling, maar door moraliseering, opvoeding, nabootsing. De armoede aan nieuwe ideeën is zodoende een product van het geestelijk milieu; herhaaldelijk bleek 't, dat zij volstrekt niet bestaat, waar de Oosterling jeugdig in een Europeesch milieu wordt opgevoed (*).

Zulke onbloedige verwijdering van alles wat vooruitstreeft bestond — en bestaat nog — ook in Spanje, al werd ze daar vaak tot een doodelijke verwijdering versterkt. Voor rasverbetering — waaraan toen overigens niet gedacht werd — was die versterking echter overbodig, want de neiging tot nieuwe ideeën is geen eigenschap, die aangeboren is — en dit slechts aan een kleine minderheid — conservativisme anderzijds zit niet „in 't bloed,” gelijk Galton zeggen zou; maar beiden zijn ze door opvoeding verworven. Elk mensch is nabootsvaardig, (zij 't in verschillende mate); het hangt van de hem omringende opvoeders en hun moraal af, of hij die nabootsing bij voorkeur naar het verleden, dan wel naar de toekomst richten zal; in een conservatief milieu bijv. wordt het kind ingeprent, om steeds de „altoos” en „overal” waargenomen ideeën, het oude, na te bootsen; het „quod ubique, quod semper, quod omnibus” wordt hem daar wijs gemaakt.

Men bedenke ook, dat de omvangrijkste en dus de voornaamste werking der Inquisitie — en van alle straf-

(*) Eenige voorbeelden hieronder.

recht — is de afschrikkende. Il faut voir ce qu'on ne voit pas. De moderne ideeën en de neiging om ze te adopteeren zat niet alleen in de hoofden der verbrande slachtoffers; de nieuwe lectuur, de voorbeelden van het buitenland, de „tijdgeest”, zaaiden ze alom. Maar het lot der gestrafte personen was een machtige drijfveer voor de rest der bevolking om elk nieuw idee weer te leeren schuwen, om elke neiging tot heterodoxie terstond te sussen, te verdringen. Zoo elimineerde de Inquisitie, juist gesproken, niet de vooruitstrevenden, maar de vooruitstrevendheid, en dit laatste in hoofdzaak — want de gestraften waren toch altijd een klein deel der bevolking — door een nabootsende selectie.

En indien er ook eenig aangeboren verschil bestond in vatbaarheid voor moderne contra conservatieve nabootsing, dan zou het nog volstrekt niet zeker zijn, dat de ter dood gebrachte bezitters van moderne, voornamelijk niet-orthodox-katholieke, ideeën, tevens allen waren de van geboorte meest onafhankelijke denkers. Want op het verwerven van nieuwe ideeën heeft ook het toeval een grooten invloed; indien de eerste inslag van nieuwe ideeën (door lectuur enz.) niet door een gelukkig volgende tweede spoedig versterkt wordt, is hij meestal weldra spoorloos uitgewischt; soms moeten schokkende gebeurtenissen, die in het jeugdig denken diepen indruk nalaten, tot afwijking van de meerderheidsmoraal den stoot geven; eerst door de toevallige ontmoeting van gelijkgezinde vrienden blijven soms de ontluikende nieuwe ideeën in den — binnenshoofdschen — strijd met de vijandige oude bewaard. Dit alles, werkingen zijnde van de maatschappelijke conjunctuur, belet, dat de groep bezitters der meeste nieuwe ideeën noodzakelijk geheel moet samenvallen

met de groep, die (eventueel) van geboorte den meest vooruitstrevenden aanleg zou bezitten, en doet de eliminatie dier vooruitstrevenden in den beweerden omvang onbewezen blijven.

De Inquisitie demoraliseerde, „ontzedelijkte”, Spanje, draineerde het van nuttige ideeën, dreef zijn beschavingspeil neer, maar bewerkte niet of nauwelijks een degeneratie van het ras. Wel was dus in 't gekozen voorbeeld de dood mede een der factoren, die uit de Spaansche samenleving nuttige ideeën verwijderde — een enorm verlies —, maar 't was in verreweg de meeste gevallen niet de dood als rashervormer. Het was een toevallig gekozen vorm van ideeënverwijdering, die onnoodig de geestelijke, nabootsende, verwijderingsmanier kwam versterken; ze had even goed — en zelfs met behoud der afschrikking — door een uitsluitend onbloedige methode kunnen bewerkt zijn: men zie maar de Oostersche landen, men zie maar in 't algemeen alle landen waar één volksmoraal heerscht.

§ 10. De theorie die den vooruitgang of achteruitgang van gemeenschappen uit de evolutie van aangeboren eigenschappen wil verklaren is bovendien nog inconsequent.

Immers voor den historischen vooruitgang van sommige uitzonderingseigenschappen, bijv. het genie, is de rasverklaring nimmer aangewend. Er wordt niet beweerd, dat de moderne geleerde, die de vakliteratuur in verscheidene talen beheerscht, die ingewikkelde wijsgeerige problemen overziet en ontwart, over grootere aangeboren capaciteiten beschikt dan de geleerde der oudheid die zoo vaak gevangen is in den ban van godsdienstig of antropocentrisch vooroordeel, of die in elk geval door het

gemis aan feitenkennis en vóórarbeid der hulpwetenschappen over een veel geringere intellectueele macht beschikt. Hiér wordt de werking van het sociale milieu en het ideeënkapitaal algemeen erkend; de groote geestvermogens van een genie uit de oudheid blijken te duidelijk. Men stemt toe, dat een persoon als Ptolemaeus of Archimedes in latere dagen een volledige Newton of Van 't Hof zou zijn geworden, Aristoteles een Wundt of Schäffle (of beide samen), Thoukudides een Mommsen of Taine. Toch brengt een Ptolemaeus (die ongeveer geen vóórarbeid aantreft) het vraagstuk der planetenbeweging niet verder dan een fantastische cirkelconstructie, terwijl Newton (die terstond hoogere wiskunde, Coperniciaansch systeem, en een diepere wijsbegeerte tot zijn beschikking krijgt) de gravitatiewetten opstelt die nog den grondslag vormen van sterrekunde en fysica.

Maar terwijl nu algemeen wordt ingezien, dat de intellectueele hoogte die hedendaagsche genieën boven geniale voorgangers bereiken, veroorzaakt is door de werking van het milieu, het beschikbare ideeënkapitaal, het aanleeren, — moet en zal het tegenwoordige niveau van den doorsneemensch uit het modeding der sterfelijke (volgens sommigen: biologische) evolutieverklaard worden; de sociologie zàl overtrokken blijven met het natuurwetenschappelijk laken.

§ 11. Ik herhaal dat de feiten, de ontheoretische, onbescheiden feiten, deze richting telkens in den weg staan.

Indien de sociale vooruitgang niet aan een verbeterd aanleeringsmateriaal was te danken, moest een historische stijging van aangeboren fysieke eigenschappen, bijvoorbeeld der schedelcapaciteit en dus van den hersenomvang, de

geestelijke evolutie vergezellen. Dit is echter niet het geval; volgens Julius Kollmann, een anatomist uit de 2^e helft der 19^e eeuw, zijn de menschelijke schedels sedert de diluviaalperiode niet in omvang toegenomen; Theod. Bisschop, een anatomist uit denzelfden tijd, deelt die meening; Virchow en Topinard bewijzen zelfs, dat de schedel eer in capaciteit is teruggedaan.

Maar de schedels der beschaafde volken bezitten toch een grooteren omvang, dan die der thans levende wilde stammen? Ja, dat schijnt — overigens na zeer beperkt onderzoek — het geval te zijn. Maar dat deze grootere omvang aangeboren is, en de oorzaak hunner beschaving, is niet onomstootelijk; de toename kan van opvoeding en onderwijs het gevolg zijn, en door elk individu op nieuw worden verworven. Hoe het hiermede gesteld is is een interessant vraagstuk, dat echter niet behoort tot het terrein der sociologie.

Doch bepaalde ik mij hier niet ten onrechte bij schedelvorm en schedelinhoud en zulke morfologische kenmerken? Moet er niet rekening worden gehouden met eene mogelijke selectie van de psychofysieke stof zelve? De hoogte der hedendaagsche beschaving, oppert Mr. Steinmetz (*), kan best op rekening van deze zenuwfysiologische evolutie komen. De hedendaagsche Europeesche hersenen kunnen door aantal en aard hunner windingen, misschien ook door hun scheikundige samenstelling, wel veel gecompliceerder zijn dan de voorhistorische hersenen; dit kan de oorzaak geweest zijn, die de Ariërs deed stijgen. — Het denkbeeld kan juist zijn, maar blijft een kostelooze

(*) La Sélection indirecte ou corollaire (Annales de l'Institut intern. de sociologie, Tome IV, 1898.

hypothese, daar de hersenen onzer voorvaderen voor immer onbereikbaar zijn geworden voor waarneming.

Maar er leven heden ten dage nog volkeren, die — als levende museumexemplaren — den „voortijd” afbeelden, daar hun beschaving met die onzer voorvaderen veel overeenkomst bezit. Met hunne hersenen zou men dus de Europeesche kunnen vergelijken.

En men zal dan waarschijnlijk een groot verschil constateeren; hier echter herhaal ik mijn vraag van zoo-even: kan dit verschil niet van de opvoeding in plaats oorzaak het gevolg zijn? Dat de opvoeding de hersenen uitzet en dieper windt, is een onbetwist feit. Dat het hier besproken verschil bij de pasgeboren individuen niet of althans slechts in uiterst geringe mate bestaan zal, wordt waarschijnlijk door een gewichtige sociologische ondervinding: de opvoedbaarheid dezer wilde of minder beschaafde volken. Dit feit geldt gelijkelijk tegen de beteekenis van den aangeboren schedelvorm.

Zoodra de gelegenheid zich aanbiedt om de Europeesche cultuur te ontmoeten, komt de opvoedbaarheid dezer volken aan 't daglicht. Terwijl niet minder waar is — alleen minder veelvuldig — het omgekeerde van dit verschijnsel: waar de aanraking met kennisvoorraad en leerinrichting den Europeaan door omstandigheden onthouden wordt, blijft hij op een zeer laag peil van ontwikkeling; er zijn voorbeelden bekend van personen, die, afgezonderd van hun vroegste jeugd in cel of boschwildernis, niet boven het geestelijk niveau van den onnoozele of wilde gestegen waren; ook de achterlijkheid (degeneratie zegt men ten onrechte) van de jeugd in sommige kapitalistische wildernissen — achterbuurten van groote steden — moet hierbij genoemd worden.

Beschouwen wij eenige voorbeelden van opvoeding van gekleurde volkeren.

Tot aan den burgeroorlog van 1866 was 't in slavenstaten der Amerikaansche Unie op straffe van geldboete of geeseling verboden, een neger lezen te leeren. Nauwelijks is door de vrijverklaring deze hinderpaal opgeheven, of er beginnen scholen voor negers te verrijzen, spoedig zelfs door hen zelven gesticht. Thans bereikt het aantal scholen door de negerbevolking opgericht het eerbiedwaardige getal van 24.000, die 1.380.000 leerlingen tellen, $\frac{1}{6}$ der gansche zwarte bevolking (*). Als leeraren en predikanten maken de Unienegers een uitstekend figuur. En wat praesteeren Afrikaansche rasgenooten, die niet naar 't blanke ideeën milieu overgeplant zijn?

Het onderwijs der Bombaysche of Engelsche Universiteiten wordt door tal van inboorlingen van Voor- en Achter-Indië met vrucht gevolgd; een vergelijking met Europeesche vakgenooten verdragen zij glansrijk (†). Macmillan, een hoogleeraar aan de Universiteit van Bombay, verwacht (**) van die nieuwe beschaving en geleerdheid een gunstigen invloed op de rest der bevolking, indien slechts de Parsi's — deze stand der Hindoes bezoekt de hoogeschole op 't oogenblik nog het meest — in staat blijken de vaart hunner nieuwe ideeën te temperen en niet door hun radicalisme reactie verwekken: zoo groot is de vaart hunner stijging.

Voor een halve eeuw bestond de oorspronkelijke bevolking van Nieuw-Zeeland, de Maori's, uit wilde, menschen-

(*) E. Reclus, *Nouvelle Géographie universelle*, tome XVI, p. 695.

(†) Kidd, *Sociale Evolutie*, p. 295.

(**) *The Promotion of general Happiness*, 1890.

etende horden; thans belijden zij meest allen den Hervormden godsdienst, hun kinderen bezoeken de scholen; vele Maori's bekleeden in den Raad van State of het Huis van Afgevaardigden een waardige plaats (*). Het moet een treffend schouwspel zijn, de schoone, forsche gestalten der voormalige stamhoofden aan te treffen in de vergaderzalen van een beschaafd gouvernement.

Op het Australisch vasteland een dergelijk verschijnsel; de bewoners van dit land, zegt Kidd, zijn door de beschaafde wereld met algemeene stemmen onder aan de lijst der volken geplaatst; zij waren de nul, waar de ethnoloog de ontwikkeling aan deed vangen. Dit belet niet, dat thans op de staatsscholen in de Australische koloniën inlandsche kinderen even gemakkelijk en vlug leeren als kinderen van Europeesche ouders, ja dat zelfs, naar den vergeleken uitslag der examens, de inlandsche scholen de Europeesche overtreffen.

Van de Basoeto's in Zuid-Afrika wordt hetzelfde vermeld (†); voor 50 jaar verkeerend in diepe barbaarschheid, beoefenen zij thans een ontwikkelden landbouw en vertoonen zij reeds een opkomende beschaving.

Ook een muzikale ontwikkeling der donkere volken, is, waar het milieu gunstig was, niet achterwege gebleven; in koloniale landen bestaan reeds voortreffelijke inlandsche muziekkorpsen en talentvolle zangers en vioolvirtuosen; dit bewerkte het Europeesche ideeënkapitaal bij volken, die, aan 't hunne overgelaten, niet verder kwamen dan de ketelmuziek van beenderfluitjes en tam-tams. En is schoone vertolking van Europeesche composities niet het bewijs,

(*) Nature van 24 Oct. 1889, aangehaald bij Kidd, o. c.

(†) Reclus, Nouvelle Géographie universelle, tome XIII, p. 550.

dat onze aandoeningen en ons gemoedsleven door die volken kan worden aangeleerd?

Dit alles strekt tot bewijs: nièt, dat alle menschenrassen van geboorte precies gelijke eigenschappen bezitten en tot een precies gelijke beschavingshoogte zouden kunnen klimmen (doch dit hoeft hier ook niet bewezen te worden, omdat het een vraagstuk is, waar de hier verdedigde stelling buiten blijft (*)). Maar wat het aangevoerde wél bewijzen kan — en slechts dit wordt door stelling II geëischt —, is dat een verschil van aangeboren geestvermogens, indien ook al werkelijk met het overig rasverschil verbonden, van ondergeschikt sociaal belang is (hetzelfde constateerden we voor de aangeboren verschillen binnen 'tzelfde ras), omdat de stijging der Europeesche volken, — d. i. hun dichtere nadering tot het maatschappelijk ideaal, en daarom is 't toch te doen — theoretisch niet op rekening behoeft te komen van aangeboren superioriteit, en ook gekleurde volken die hoogte blijkbaar kunnen bereiken. Ja, zelfs zou een psychologisch onderzoek, als ik zoo even noemde, zeer goed op eene aangeboren minderheid der Europeeërs kunnen uitloopen, zonder dat dit

(*) Dat vraagstuk zou ter algemeen afdoende beantwoording aan de psychologie toevallen; waarbij dit vak belangrijke moeilijkheden zal te overwinnen hebben: allereerst wel 't hoofdbreken, dat 't kost — ook in de biologie wordt dit voor de fysieke eigenschappen gevoeld — om te beslissen of de bij een proefexemplaar op zeker tijdstip van zijn leven opkomende psychische eigenschappen nu aangeleerde zijn (gevolgen dus van de inwerking van opvoeding op een blanco ziel), dan wel toch nog aangeborene (late reacties dus van een reeds in de kiem geplante specialen aanleg). Vervolgens de bezwaren van omvangrijke maar noodzakelijke proefnemingen.

Hoe welkom dit algemeene antwoord voor ons onderwerp ook wezen zou, geloof ik toch, dat de feiten der concrete beschavingsgeschiedenis en de redeneeringen der socio-psychologie voor het vraagpunt in kwestie vrijwel toereikend kunnen zijn.

met de feiten der beschavingsgeschiedenis in strijd behoefde te zijn.

Of er dan aangeboren rasverschillen zijn of niet zijn, van overwegend sociaal belang zijn zij niet; toereikend voor den vooruitgang der volkeren is de volledige opvoedbaarheid van den homo sapiens, wat ook zijn huidkleur zij en wat ook zijn hoofdmaat. Ook de gekleurde volken zijn volledig nabootsvaardig, en alleen missen zij veelal de prikkels, waarop dit vermogen reageeren kan. De blanke beschaving verschaft hun die: eenerzijds een stapel van kennis, een in eeuwen arbeidsvergaderde ideeënschat; anderzijds een prachtige organisatie van het nabootswezen, bestaande allereerst in een diepgaande maatschappelijke arbeidsverdeeling. Terwijl n.l. de elementaire taak der rechtsvorming en verdediging door den staat wordt vervuld, wordt de — meeste — oeconomische arbeid tusschen de niet-ambtelijke individuen verdeeld; doordat verdediging en levensonderhoud dan door gene groep der bevolking bezorgd wordt, kan een andere zich wijden aan studie en onderwijs; kapitaal en consumptiefonds der gemeenschap nemen toe; scholen, boeken en andere leermiddelen worden verschaft; het onderwijs wordt wettelijk geregeld, onderwijzers als ambtenaren benoemd en bezoldigd; een uitgebreide dagbladpers vermeerderd de opvoeding; huisgezin, omgang, vergadering, volksfeest, tooneel, kazerne, vereenigingsleven, bevorderen de nabootsing, de kennis- en moraalsvorming. Spoorweg, telegraaf, posterijen doordringen de afgelegenste hoeken; overal baart het onderricht en de moraliseering zich een weg. Dit alles is 't, wat ik de organisatie van het nabootswezen noemde, die te zamen met het ideeënpitaal, dat in hoofden en boeken al geborgen is, de opvoeding tot stand brengt; de opvoeding

van Ariërs en niet-Ariërs, van lang-, kort- en middelhoofden.

§ 12. Maar indien de aanleervermogens der volken zich van geboorte nu — laat ons zeggen: — vrijwel gelijken, is het dan niet vreemd, dat zij de ideeënkapitalisatie en die hooge aanleer-organisaties niet alle zelfstandig tot stand brachten? De kleurlingen mogen opvoedbaar zijn, maar die opvoedbaarheid is dan toch slechts virtueel: ze hangt af van de gratie der blanke beschaving; eerst als zij profiteeren van de instellingen van Europeesche schepping, komt dat aanleervermogen tot zijn recht. En is nu het feit, dat wij blanken die instellingen tot stand konden brengen en wij alleen ze tot de huidige hoogte verheffen, niet het bewijs voor onze geestelijke aangeboren meerderheid? Waarom brachten de donkere volken met hun beweerd gelijke vermogens die instellingen dan niet tot stand? Ik wil beproeven ook deze laatste moeilijkheid te verklaren.

De nabootsorganisatie in haar moderne grootsche volmaking en het thans bij ons bestaande kenniskapitaal zijn beide het product van twee, wederzijdsch afhankelijke, factoren:

1. de sociale conjunctuur.
2. de reeds aanwezige, de onmiddellijk voorafgaande organisatie en kennisvoorraad.

1. De eerste factor is uit heterogene bestanddeelen gevormd: klimaat, geografische ligging behooren tot de gewichtigste; ook oorlogskansen (zoo vaak onafhankelijk van de voortreffelijkheid der partijen); sociale toevalligheden (d. i. wel causaal bewerkte, maar niet voor dit geval bedoelde of berekende voorvallen), als: de ontmoet-

ting van volkeren, de grillen van machtige personen, het ontmoeten en dan 't onderlinge versterken van in oorsprong onafhankelijke gebeurtenissen (bijv. ontdekking van Amerika en de er uit volgende oeconomische expansie van Europeesche staten, Coperniciaansch systeem als eerste vermindering van de autoriteit van den bijbel; boekdruk-kunst, buskruit, kompas; Hervorming).

Deze van aangeboren vermogens onafhankelijke en ongeveer onbeheerschbare krachten der sociale ontwikkeling waren voor den loop onzer beschaving beslissend. Er had maar een gering deel dier krachten zelf of van heur ontmoeting en versterking achterwege behoeven te blijven en onze beschaving ware nièt geweest of stond nog in de duisternis der middeleeuwen. En diè — middeleeuwsche — beschaving is toch waarlijk zoo'n heerlijk product niet: moord en roof aan de orde van den dag, willekeur en knevelarij, verbrokkeling van staten, diepgaande onkunde en bijgeloof, godsdienstvervolging, heksenprocessen, stilstand allerwege: een diepe nacht die benauwend over de wereld lag uitgespreid. Vele sterk- of lichtgekleurde staten brachten het wel evenver als het toenmalig Europa; dit geldt al haast voor den staat der Azteken of het rijk der Inca's; het tegenwoordige keizerrijk Abessinië maakt naast dat van Karel den Groote zoo'n slecht figuur niet, en het achterlijke, geminachte China overtreft het laatste nog heel wat.

Dat Mexico en China niet, en wij wèl boven de beschavingshoogte van „middeleeuwen” gestegen zijn — en zoo snel gestegen zijn; want heur verwijdering is een korte spanne tijds vergeleken bij den diluviaaltijd (of mogelijk zelfs bij een afdeeling der tertiaire periode) en zijn beschavingshoogte — die stijging is in de eerste plaats

te danken aan een gelukkig samentreffen van groote maatschappelijke werkingen. Het was door een samenloop van gebeurtenissen, dat het middeleeuwsch Europa, hoe laag ook in beschaving, niet met sterkere staatsgroepeerings in botsing kwam; het Romeinsche rijk had alle naburige machten vernietigd, was echter zelf ten gronde gegaan. Maar Mexico, Peru, China, die, indien hun de tijd gelaten ware en werd, misschien best door eigen krachten uit hun middeleeuwsche slaap hadden kunnen verrijzen, zij ontmoeten hun Cortez, Pizarro, het Europeesch concert en worden met hun begonnen beschaving ten onder gebracht.

Tot zoover de sociale conjunctuur.

2. De tweede factor van blz. 306 moet zelf weer verklaard worden uit de genoemde twee factoren: maatschappelijke conjunctuur — en de ideeën en kennis, die hem zelve voorafgingen. Hiermede bedoel ik dus vooreerst te wijzen op de mogelijke progressieve werking der kennis en der moraal: hoe meer zij verworven worden, zoo sneller wordt de stijging. De uitbreiding der stoffelijke hulpmiddelen — een gevolg van de vermeerderde kennis —, de bekendheid met snelle methoden van onderzoek en met te vermijden onjuistheden der voorgangers, het inzicht in het nut van onderwijs en het door onderwijs zich uitbreidende algemeene inzicht, de toenemende voorraad gegevens en feiten die het verlangen prikkelen naar nieuwe feiten, dit alles is van de versnelling de oorzaak. Maar ook de beteekenis van de sociale conjunctuur wordt dan bij deze factoren weer machtig gevoeld (*). Niet alle vermeerdering van kennis vermeer-

(*) Vgl. hierboven het voorbeeld „Spanje.”

dert den dorst naar verdere kennis; waar de nabootslust te veel naar het verledene ziet, waar politieke machten dien terugblik bevorderen, waar te veel eerbied wordt ingeprint voor traditie, voor ouderdom, voor „das ewig Gestrige”, daar is van voortgang der begonnen stijging spoedig weinig meer te bespeuren; daar blijft de aangevangen beschaving in orthodoxie en absolutisme bekneld. Dit zijn de groote hinderpalen bij vele halfbeschaafde volken, die de stijging toch begonnen zijn: Arabieren, Roodhuiden; Rusland en Spanje onder hun priesterlijken domper, heel West-Europa in zijn religieuzen tijd. Daar hangt het dan af van den val van een behoudend régime — deze val soms een gevolg van oorlogskans of zelfs moordaanslag — of van den gelukkigen inworp van baanbrekende ideeën, of de smeulende beschaving tot een gloed zal opvlammen.

Echter zijn de levensvatbaarheid dier ideeën en de kans op politieke omkeer weer geheel aan de maatschappelijke conjunctuur onderworpen. De Aufklarungsideeën bijv. hadden zonder voorafgaande oeconomische ellende en politiek wanbestuur van eeuwen lang en zonder voorafgaand — meest Christelijk — idealisme van gelijkheid en algemeen geluk geen kans gehad; noch ware zonder dat idealisme en zonder drukpers en stoomwezen het liberalisme in West-Europa reeds ingetreden. Verder moet de nadruk gelegd worden op de beteekenis van 't klimaat, dat direct, en op geografische ligging die indirect — via de politieke en oeconomische geschiedenis — op den loop der beschaving hun invloed oefenen.

Wij Europeeërs der 20^e eeuw staan met al ons denken en wenschen allereerst op het bouwwerk onzer voorvaderen; het is door hun ondervinding, hun nuttige moraal, hun

nuttige kennis en hun zeldzame geluiskans, dat het pasgeboren kind in staat is, zoo snel de hoogste hoogten der beschaving te beklimmen.

Deze stijging voor een uiting van aangeboren „eigen” krachten te houden is een wijdverspreide, een verleidelijke maar niettemin onhoudbare opinie. Het is de meening van den man op den toren, die den voorbijgangers toeroept, dat hij in grootte hen verre de baas is; het bouwwerk der anderen, dat hem draagt, ziet hij niet.

§ 13. De argumentatie tot mijn stelling II meen ik thans te kunnen eindigen.

Indien het juist is, dat een volk kennis en nuttige moraal (gemeenschapszin vooral en altruïsme) door opvoeding kan verwerven en dat deze twee zaken meer en beter dan iets anders tot het maatschappelijk ideaal doen naderen, dan is daarmee bewezen dat een „gunstige selectie van aangeleerde en aan te leeren psychische eigenschappen thans van meer gewicht is geworden dan eene van aangeboren psychische — laat staan fysieke — eigenschappen”.

In deze bewering zijn de volgende conclusiën vervat:

1. Historisch gezien maken erfelijkheid en doodelijke verwijdering als bewerkster der geestelijke (sociale) evolutie meer en meer plaats voor nabootsing, nabootsende verwijdering (vgl. p. 193, stelling II).

2. Dit verschijnsel is tevens een vooruitgang; argumento § 6 en 7. Wij zien hier de aanvulling van het gezegde in hst. VI blz. 157.

3. Daar de vooruitgang (resp. stilstand, achteruitgang) der historisch bekende samenle-

vingen veeleer door onderwijs en moralisering (nabootsende selectie) kan verklaard (bewerkt) worden, dan door erfelijkheid, voortplanting, dood (doodelijke selectie), heeft ook het omgekeerde dezer laatste: de panmixis (zie aanstonds) geen sociaal belang.

4. Derhalve hebben plannen om de evolutie der maatschappij in zekere gewenschte richting te leiden in hoofdzaak slechts waarde, indien zij door aanleering een vermeerdering beoogen van het zedelijk en verstandelijk ideeënkapitaal en een verbetering van de instellingen, door welke deze ideeën aangeleerd worden.

5. En moeten wij dus voor het grootste deel de beteekenis en geoorloofdheid ontzeggen aan hervormingsplannen, die op factoren der — psychische en nog meer der fysieke — rassenevolutie: voortplanting, erfelijkheid, dood, gebaseerd zijn.

De in 4 en 5 genoemde beperkingen („in hoofdzaak” en „grootendeels”) die geen veiligheids-slag-om-den-arm voorstellen, zullen in hoofdstuk XII worden uitgemeten.

Voor zoover deze conclusiën het verhandelde bij beide stellingen nog uitbreiden, zal ik ze kort toelichten.

De 3^e conclusie heeft betrekking op de panmixis; dit door Weismann in omloop gebrachte woord beteekent: de toestand eener soort, bij welke de selectie op zeker kenmerk gestuit is en derhalve alle individuen, doelmatige zoowel als ondoelmatige, zich vrijelijk paren kunnen.

Het leerstuk der panmixis schijnt uiterst betwist.

Weismann beweert meermalen, dat slechts door een strenge doodelijke selectie de ontwikkelingshoogte kan bewaard worden, dat bij opheffing der selectie de in het leven blijvende zwakkeren de soort zullen bederven (*), maar, vinden zijn talrijke tegenstanders, hij bewijst die beweringen in 't geheel niet. Er is geen enkele reden te zien, zegt Gustav Wolff (†), waarom bij de stuiting eener selectie de minus-varianties — d. i. afwijking beneden het gemiddeld doelmatige — plotseling zóó overwegend zullen gaan optreden, dat ze de middelmaat kunnen verlagen; even goed kan het zijn, dat de plus-varianties zich zoo talrijk vertoonen, dat stijging der middelmaat ondanks de panmixis aan blijft houden. Of, oppert men, zou mogelijk de neiging tot atavisme de kans op minus-varianties kunnen vergrooten? Theoretisch antwoord misschien: ja; maar 't is alweer de vraag, of de feiten aan de theorie hun medewerking willen verleen. De vraag zou (**) hier dus moeten zijn: leert de waarneming, dat er bij elke soort altijd zooveel minus-varianties optreden, dat deze in aantal of gemiddelde grootte de plus-varianties overtreffen en dus bij opheffing der selectie de middelmaat kunnen verlagen. „What we want are facts”; eerst de feiten kunnen ons toonen, hoeveel waarheid er steekt in Weismann's stelling, en hoezeer dus de panmixis over de maatschappij de „onfeilbare degeneratie” kan brengen, waarmede Kidd, Ammon en anderen haar voorbarig bedreigen. In elk

(*) Ueber den Rückschritt in der Natur (in: Aufsätze über Vererbung, o. a. blz. 566).

The All-sufficiency of natural selection. (Contemporary Review, 1893).

(†) Der gegenwärt. Stand des Darwinismus, 1896.

(**) En hier is altijd nog sprake van de misschien onhoudbare (hst. V) variatieve selectie.

geval zou de werking der panmixis uiterst langzaam zijn.

De eisch van het zeer talrijk optreden van minusvariatiën krijgt voor de psychische ontaarding nog een bijzondere beteekenis; als illustratie daarvan het volgende:

Haycraft (*) vreest, dat de onbelemmerde voortplanting door crimineele personen strekken zal om het type van den onverbeterlijken misdadiger te bestendigen. De panmixis beangstigt hem hier blijkbaar. Want tegen de veronderstelling dat de hevigheid der misdadige neiging bij elk der mengpersonen verzwakt zou zijn, oppert hij de bedenking, dat toch onvermijdelijk het aantal personen, die éénige misdadige neiging bezitten, zou zijn toegenomen. „Wij kunnen inkt met water verdunnen totdat wij niet meer zien kunnen, dat hij zwart is, maar wij mogen daaruit niet afleiden, dat de inkt verdwenen is.” Neen, maar wij behoeven ook niet te probeeren met dat mengsel leesbaar schrift te produceeren. Evenzoo is misdadigheid, indien ze in verhouding van 1 tot 10000 is „opgelost” zonder maatschappelijke beteekenis geworden. Wij zien hier weer duidelijk een slechte zijde van de behandeling van sociologische objecten door natuurkundigen; hier wordt geen rekening gehouden met de psychische grenswaarde („Schwelle”): het critieke minimum, beneden welk een geestelijk eigenschap niet meer geconstateerd kan worden (vgl. het nominalistisch minimum van blz. 129); in casu dus: met het minimum aangeboren criminaliteit, dat nog in staat is om den invloed, van opvoeding, strafbedreiging enz. ten ongunste te braveeren. — En op zulk soort sociologie steunt men dan sociaal-politieke eischen!

(*) O. c. blz. 134 v.

Tot zoover de problematische beteekenis der panmixis voor de aangeboren eigenschappen. Zij verliest naar mijn opvatting ook nog dit restje van belang, omdat de evolutie der aangeleerde eigenschappen thans belangrijker is voor de maatschappij dan die der aangeboren eigenschappen.

Vóór we het onderwerp verlaten, moet nog even gewezen worden op het aanminnig gebruik, dat Ammon van de panmixis-hypothese gemaakt heeft.

Overeenkomstig zijn meening, dat men de in de maatschappij voorkomende oeconomische vermogensklassen voor biologische soorten moet aanzien, verkondigt hij de stelling, dat, tenzij men die „standen” streng in wezen houdt, onafwendbaar de panmixis de maatschappij met ontaarding bedreigt. Ook de aangeleerde ideeën, het onderwijs moet niet algemeen verspreid worden, het moet duur zijn en alleen bereikbaar voor de rijkere standen; zoo niet, dan grijnst zelfs hier weer het gruwzame spook: panmixis (*).

Deze stellingen lijken mij een teekenend voorbeeld van Ammonisme (†), dit woord gedefinieerd als: hopelooze verwarring van natuurwetenschap en sociologie ten gunste eener kennelijk bedoelde bevoorrechting der oeconomisch krachtigen. —

In conclusies 1 en 3 is de, bescheiden, proeve vervat van een betere historieopvatting dan die, waaraan de talrijke aanhangers der naturalistische sociologie in de laatste twintig jaren ingang hebben bezorgd.

(*) Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen. Entwurf etc. zum Gebrauch für alle Gebildeten, die sich mit sozialen Fragen befassen, 1896. — Der Abänderungsspielraum, 1896. — Der Darwinismus gegen die Sozial-Demokratie (1891).

(†) Een M voorop ware een dragelijke drukfout.

Dat deze verbetering eventueel meer dan bloot theoretische waarde bezit, toonen de 4^e en 5^e conclusie, die terstond op de sociale politiek betrekking hebben. Immers zij richten zich tegen alle selectieplannen, die met miskenning van de macht der opvoeding verbetering nastreven door eliminatie der fysieke personen; dit zijn dus de voorstellen om door onbeperkte verkrijgbaarstelling van alcoholische dranken de dranklustigen te doen uitsterven; om alle misdadigers van de voortplanting uit te sluiten; om ook oeconomische zwakken te verhinderen hun onwaardig ras in 't leven te houden, beperking dus der armenzorg; om insgelijks de procreatie tegen te werken van domme, bekrompen, onontwikkelde personen en alleen aan een kleine élite de voortplanting te vergunnen; om door talrijke oorlogen de ongewenschte ideeën uit de maatschappij te verwijderen e. d. m. (vgl. hoofdstuk I). Het is duidelijk, dat, indien al deze te bestrijden ideeën door de werking van het milieu zijn verworven, de fysieke uitroeiing hunner bezitters en van gering nut is, daar verdere nabootsing er onophoudelijk nieuwe levert, en overbodig is en beter door opvoeding vervangen wordt; dit „beter” om de groote voordelen van de nabootsende boven de sterfelijke selectie.

Niet dat fysiek uitroeien nu totaal niets helpen zou voor het doen verdwijnen, of verminderen van ideeën; integendeel, voor zoover bereikbaar verdwijnen ze op deze wijze wel zeer secuur en volledig; even volledig als bij een horloge het achterloopen verdwijnt, wanneer men het te gruizel slaat. Maar het dooden of doen uitsterven is in de meeste gevallen onnoodig en moet reeds daarom als een vermijdbaar groot leed worden afgekeurd (*).

(*) Hst. III.

In deze veroordeeling betrek ik dus het plan van Hiram Stanley om slechts aan een door wetenschappelijke vaklui gekeurde minderheid de voortplanting te veroorloven; — van Galton om de procreatie te verbieden, te beletten (?), van allen die niet van 'n staatscommissie een diploma van voortreffelijkheid ontvangen hebben; van Lapouge hetzelfde denkbeeld („culte de l'eugénisme”), nog verrijkt met een voorslag omtrent kunstmatige bevruchting; — ook Hegar, Ploez, Haycraft, Friedrich Nietzsche — de laatste bepleit de teelt des Uebermenschen, maar waant toch, geen selectionist te zijn — Reid, Wijnaendts Francken, e. a., staan soortgelijke teeltplannen voor, zonder ze nauwkeurig geformuleerd te hebben.

Grant Allen, een vurig Darwinist, stelt zich voor, de rasverbetering te verkrijgen door afschaffing van elken wettelijken huwelijksband.

Wallace verwacht alle goeds van een ruime sexueele teeltkeus, voornamelijk uitgeoefend door de vrouw, indien zij van haar tegenwoordige oeconomische afhankelijkheid bevrijd is.

Ook Spencer, Huxley, Steinmetz gelooven in het sociaal belang van een huwelijkspolitiek.

Voor zoover al deze selectionisten slechts verbetering van fysieke raskenmerken op het oog hebben, worden hun plannen nog minder nuttig (stelling I) en dus nog minder geoorloofd.

Ook de door vele schrijvers van deze richting geopperde bezwaren tegen celibaat, Nieuw-Malthusianisme of feminisme zijn door dit hoofdstuk beoordeeld. Tot de rasinvloeden dezer drie verschijnselen (resp. der huwelijkspolitiek) wordt natuurlijk niet gerekend de bizondere geschiktheid van het huisgezin om

op te voeden, moraal te leeren, en voorzoover genoemde bewegingen de gelegenheid hiertoe verkorten, belemmeren zij den maatschappelijken vooruitgang wél. Gelijk ook de sexueele selectie sociaal-theoretische beteekenis blijft houden als voortbrengster van zekere aangeleerde eigenschappen (behaagzucht, beleefdheid e. d.); ze is als zoodanig slechts een bijzondere afdeeling der maatschappelijke selectie: de mogelijke echtgenooten zijn hier 't kiezend milieu, waaraan de ideeën zich aanpassen.

Tegen de beteekenis ten slotte van Galton's voorslag om door een geëigend huwelijksrecht een intellectueel grenadiersras te kweeken, gelden voor de afdeeling „genieën” behalve al 't aangevoerde nog in 't bijzonder twee dingen:

1°. Dat de zoon van een genie weer geniaal is, is een te hooge zeldzaamheid, dan dat een daarop gebaseerd teeltprogramma waarde zou kunnen hebben.

2°. schuwt het temperament van verscheidene groote mannen al te dikwijls terug voor de plichten aan de stichting van een familie verbonden en is ook hun huwelijk, zoo zij 't al sluiten, zelden rijk met kinderen gezegend.

Maar wat doet het er toe? Wat kan het schelen dat Bach een groote (steeds minder beduidende) familie stichtte, dat Socrates, Kant, Rousseau, Beethoven kinderloos stierven, dat Goethe's geslacht na twee generaties ophield? Hun geestelijk nakroost is talrijk als het zand der zee, het overdekt de aarde en zal niet vergaan. Vergeleken daarbij interesseeren hun lichamelijke afstammelingen ons in 't geheel niet. De waarde der groote mannen is gelegen in den ideeënschat, dien zij schiepen; indien slechts het nabootswezen goed georganiseerd is, kan ieder mensch geestelijk hun afstammeling worden.

En het groote sociaal belang der genieën is dan ook juist: hun vermogen om het — aangeleerde — beschavingspeil der massa op te voeren. Want dit laatste is beslissend voor de ontwikkelingshoogte, den vooruitgang der maatschappij; door een algemeene verspreiding van nuttige kennis en nuttige moraal — „Gesittung” — kunnen de staten en kan ten slotte de heele menschheid naderen tot het ideaal van geluk.

§ 14. De eene helft van het in hoofdstuk VII § 8 genoemde programma is behandeld; thans rest nog de zedelijke beoordeeling van het hedendaagsch sociaal verloop, zooals dat door het domineeren van den oeconomischen factor gekenmerkt wordt.

Wij zagen in dit hoofdstuk, dat het middel om de maatschappij vooruit te brengen is: de opvoeding der menigte; opvoeding tot bezitters van kennis, altruïsme en gemeenschapszin; het wees dus èn op de macht en het nut van het aanleeren, èn op de ideeënsoort, wier verwerving bovenal wenschelijk is.

Zoo moeten dan de volgende hoofdstukken onderzoeken, in hoeverre in dat hedendaagsch sociaal verloop het aanleeren bevorderd, en, in automatische en bedoeld kiezende milieus, die gewenschte ideeënsoort gekweekt wordt. Van 't antwoord op deze vragen hangt dan het gezochte zedelijk oordeel onvermijdelijk af.

HOOFDSTUK IX.

De selectorische graad van de oeconomische worsteling, en het tegenwoordig product der oeconomische selectie.

§ 1. Men herkent hier in omgekeerde volgorde de vragen van p. 234; deze vragen, een factor betreffend die onder de sociale selecties een domineerende plaats inneemt, moeten beantwoord worden om 't gansche maatschappelijk proces te kunnen beoordeelen.

§ 2. Andermaal krijgen wij dus de directe toepassing van ons zevende hoofdstuk.

Wij zagen aldaar in § 5 dat noodzakelijk de oeconomische factor voor een groot deel het maatschappelijk proces beheerschen moet, en in de twee voorbeelden — de concrete aanwending van 't algemeene deel — kwam deze beheersching zeer op den voorgrond. Duidelijk bleek zij o. a. voor twee der voornaamste factoren van het maatschappelijk proces: het uitvinden en aanwenden van uitvindingen, en het nabootsen.

Geen wonder; de oeconomische behoeften zijn de dringendste van alle; zonder lucht, voedsel, beschutting ware het menschelijk leven terstond afgesneden, en als niet de vervulling van deze behoeften aan de individuen eener

maatschappij gewaarborgd is, kunnen alle [andere] sociale factoren wel thuis blijven.

De vervulling van oeconomische behoeften moet veroverd worden op een karige, weerbarstige natuur, en wordt bereikt:

a) door individueele eigen inspanning;
b) door den arbeid van het huisgezin of andere, meest grootere, gemeenschappen;

c) door de werkzaamheid van den staat,
en in de tegenwoordige faze slechts door een combinatie dezer drie arbeidsorganisaties (*). Daarbij is de publiek-rechtelijke oeconomische arbeid stééds aanwezig (verdediging van persoonlijke veiligheid, van den grond tegen vijandelijke burenen en een vijandige natuur), en is de arbeid in familieorganisatie bijna altijd aanwezig in de jeugdige levensjaren. Van de drie arbeidsmethoden te zamen afhankelijk is bijv. een rente-inkomen uit geërfd kapitaal-eigendom: *a)* zuinigheid, beleggingskunst, *b)* arbeid van den verwanten of bevrienden erflater, *c)* staatserkenning en bescherming van de erfopvolging, den eigendom, van het leencontract, etc.

Van deze drie oeconomische arbeidsmethoden moeten wij nu het wederzijdsch aandeel nagaan in de inkomensvorming, en van die verhouding vervolgens de sociaal-selectorische beteekenis; een sociologisch vraagstuk, in parenthesi, dat zorgvuldig onderscheiden moet worden van het staathuishoudkundig hoofdstuk „inkomensvorming.”

Ter wille van dit selectorisch oordeel brengen wij de drie arbeidsmethoden in een nieuwe — haar voorgangster kruisende — groepeerings, en wel de volgende:

(*) wier grenzen overigens ineenloopen.

De sociale individuen verkrijgen hun [oeconomisch] inkomen

a) door „bedeeling”, met uitsluiting van den individueelen oeconomischen strijd;

b) door persoonlijke worsteling — om het oeconomisch doel — met oeconomische strijdmiddelen.

a) Bedeeling is het verstrekken van behoeftsbevrediging onafhankelijk van eenige, althans van zekere bijzondere, doelmatigheid. Overal waar de staat aan zijn leden (of de familie aan de hare, of ook het individu aan zijn medemenschen) kosteloze diensten bewijst, waar dus de aanwezigheid van bijzondere tot het — nu door bedeeling bereikte — doel leidende eigenschappen onverschillig wordt, is het begrip bedeeling toepasselijk (*); daar is overal slechts een algemeene doelmatigheid vereischt n.l. die van te kunnen (willen) deel uitmaken der bedeelende gemeenschap. In casu dus bij oeconomische bedeeling zijn individueele oeconomische bekwaamheden overbodig geworden en is het voldoende — maar ook noodig — dat men in 't algemeen gesproken de mate van socialiteit bezit, die vereischt is voor 't bestaan der bedeelende gemeenschap en voor 't deelnemen in hare bemoeiing.

1. Publiekrechtelijke-, staatsbedeeling; voorbeelden: landsverdediging, binnenlandsche bescherming (voorzoover kosteloos) van persoon en goederen; aanleg en onderhoud van wegen, waterkeeringen; armenzorg; gezondheidsdienst; enz. Vereischte oeconomische bekwaamheid der individuen: geene; de zwakke krijgt immers niet minder dan de sterke; vereischt is slechts een

(*) Selectiestuiting, in leven houden van het zwakke; vgl. hst. VII, blz. 198.

minimum socialiteit: het zich schikken in de rechtsorde van den staat, het deelnemen in het publiek leven; slechts in deze psychische eigenschappen neemt hier de sociale selectie haar aangrijpingspunt. Voorzoover andere sociale werkingen (bijv. het nabootsen, het propageeren van denkbeelden) afhankelijk waren en blijven van deze thans door staatsbemoeiing waargenomen oeconomische belangen, zijn zij toch niet [langer] afhankelijk van oeconomische sterkte der individuen, niet onmiddellijk afhankelijk althans; de oeconomische factor blijft heerschen, maar niet de privaat-oeconomische strijd. De sociale — maar niet oeconomische — strijd blijft bestaan.

2. Bedeeling in het familieverband; zij valt ten deel:

α . aan jeugdige personen, zoolang zij niet in staat zijn zelf zich in den oeconomischen strijd te begeven;

β . aan alle personen, die door erfstelling inkomen verwerven.

Vereischte doelmatigheid der in α genoemde personen: ongeveer geene; onvoldoende verzorging van kinderen, die den ouders ongevallige eigenschappen bezitten, zal wel uiterst zeldzaam zijn; de — even zeldzame — te vondeling legging wordt door opneming in openbare „bedeelings”-inrichtingen verholpen. Even weinig speciaal oeconomische bekwaamheden zijn voor de onder β genoemde wijze van inkomensverkrijging vereischt. Men zou nog als eisch van slagen kunnen noemen: een zekere mate socialiteit, aanleg voor vriendschappelijken omgang, soms huichelarij, oogendienarij (bijv. jegens niet-verwanten erflater-in-spe); maar daar 't verreweg grootste deel der erfenissen tot de rechtlijnige behoort en de meeste wetgevingen hierbij wel de legitime

portie zullen afdwingen, is toch de selectie dezer eigenschappen luttel. Oeconomische bekwaamheid wordt in elk geval niet gevorderd, behalve dat misschien aan zeer spilzieke personen wel een erfenis onthouden wordt (voor zoover alweer de wetgeving dit toelaat).

Gelijk het oeconomische erfrecht zoo goed als geheel een einde maakt aan de selectie van oeconomische ideeën, zoo stuitte indertijd de erfelijkheid van ambten (officiersplaatsen, maîtrise, tegenwoordig nog 't monarchale ambt) de selectie op ambtelijke bekwaamheid.

γ. De meisjes en vrouwen uit den gegoeden stand, die van ouders of echtgenoot een bedeelingsinkomen plegen te ontvangen. Zelden is voor deze wijze van inkomensverwerving eenige oeconomische bekwaamheid van gewicht; alleen een sterke graad van onbekwaamheid (spilzucht, slordigheid) kan 'n huwelijkskeuze belemmeren.

3. Bedeeling vanwege particulieren, met wie de bedeelde door banden van vriendschap of medelijden verbonden is. Dezelfde opmerkingen ongeveer als zooeven bij 2; weinig of geen oeconomische bekwaamheid vereischt.

Wij komen tot de belangrijke afdeeling:

b) Verkrijging van 't inkomen door persoonlijk deelnemen aan den oeconomischen strijd; door worsteling met oeconomische strijdmiddelen.

De oeconomische strijdmiddelen, weten we uit hst. VI, moeten onderscheiden worden in persoonlijke en niet-persoonlijke. De eerste zijn de oeconomische ideeën, eigenschappen, bijv.: ijver, spaarzaamheid, kennis van materialen, procédés, enz.; alleen zij kunnen aan een [sociale] selectie onderworpen zijn, daar, in tegenstelling met de andere categorie, alleen zij vatbaar zijn voor

reproductie en bestendiging, wat plaats heeft indien hun bezitter door hun toedoen zijn nagestreefd doel bereikt. De tweede soort oeconomische strijdmiddelen zijn de bezitsvoorwerpen (bezit berustend op eigendoms- of ander recht), die ik als „wapen” betitelde; hoe minder zij voor ’t bereiken van ’t oeconomisch doel (d. i. voor de inkomensverkrijging) beslissend zijn, des te meer is persoonlijke doelmatigheid het product van den oeconomischen strijd, des te meer dus is de laatste een selectieproces.

Voor de beoordeeling van het maatschappelijk proces heeft het begrip wapen wegens zijn invloed op ’t selectorisch resultaat groote beteekenis.

Elk bezitsvoorwerp is tegenover een niet-bezitter een wapen, dat zekere persoonlijke bekwaamheid, die tot dusver van invloed was, overbodig maakt en dus voortaan van selectie uitsluit. Gelijk het invoeren bijv. van den lans de verschillen in spiersterkte onbelangrijk maakt, daar ook de zwakken overwinnen kunnen en in leven blijven; gelijk dus het gevecht tusschen lansknecht en vuistvechter voor de spierkracht geen selectorische gevolgen heeft, zoo ontnemt elk bezitsvoorwerp als wapen aan een oeconomisch samentreffen het selectorisch resultaat (of verschuift dit althans). Wanneer twee ongewapende of gelijk gewapende personen een oeconomisch doel nastreven, zeg: jacht- of boschproducten, dan zal — toevalswerking buiten rekening gelaten — het resultaat voor elk evenredig zijn aan zijn oeconomische bekwaamheden, d. i. zijn persoonlijke kwaliteiten (vlugheid, moed, kennis van wildsporen of spierkracht, ijver, elementaire botanische kennis) en deze zullen door een, grootendeels nabootsend, selectieproces vermeerderd worden. De mededinging echter tusschen een karig gewapend handwerkertje en een modern

geoutilleerd grootindustrieel, vervaardiger van 't zelfde product, heeft geen selectorisch gevolg; de mogelijk veel grootere speciale vaardigheid van den slecht gewapende legt geen gewicht meer in de schaal, nu de bezitsmacht hem vernietigt. Ander voorbeeld: het samentreffen van kooper en verkoper; elk streeft naar een oeconomisch voordeel (grootte praestatie tegen geringe vergoeding en omgekeerd); persoonlijke bekwaamheden van den verkoper zijn: het kunnen aanbieden van deugdelijke waren (de kennis dus der middelen om ze machtig te worden), de kunst van aanprijzen, etc.; van den kooper: warenkennis, zelfbeheersching, e. d. Zijn de aangeboden waren te slecht, te duur, dan bereikt de verkoper zijn doel niet; het resultaat van den strijd, elks oeconomisch voordeel, zal evenredig zijn aan elks oeconomische doelmatigheid en heeft selectorische gevolgen. Indien echter de verkoper monopolist is van eerste levensbehoeften, de kooper daarentegen ongeveer bezitloos, dan zijn de oeconomische bekwaamheden van den laatste, hoe groot misschien ook, voor dit samentreffen onbeteekenend; wapenmacht overwint hem en elken gevorderden prijs moet hij betalen; er wordt hem eenvoudig het pistool op de borst gezet.

Alle bezit is een pistool op de borst van den niet-bezitter; het rechtens beschikken over de stoffelijke goederen, die voor 't leven vereischt of dienstig zijn of die de levensmiddelen voortbrengen (graan, kleederen, grond en alles meer), is het rechtens beschikken over dat leven zelf. Het eigendom verleent wettelijk recht tot uithongeren, tot dwingen door ontbering. Tot behoud van hun leven betalen dan de niet-bezitters een cijns, bijv. de winstcijns op koopmansgoederen, de huurcijns van grond, huizen of geld. Alle winst en huurprijs wordt afgedwongen door

de overmacht van den kapitaalbezitter, zij worden eenvoudig overmachtig afgeperst. Gij wenscht, kan de laatste vragen, geen winst, geen huur te betalen? — dan behoud ik mijn eigendom, ik kan wachten, ik, bezitter van een consumptiefonds en van productiemiddelen, zie gij dat ge hebt 't er zonder doet. Daar dit onmogelijk is, wordt de geëischte belasting door den machteloze betaald.

Ik wil met dit alles niet zeggen, dat de door het eigendom uitgeoefende dwang per se veroordeeld moet worden; ten slotte is macht altijd de beslissende factor in 't maatschappelijk verloop, dat logisch onvermijdelijk zich voltrekt door een evenwicht en overwicht van krachten; zagen wij niet, dat de moraal zelfs niets is dan een overmachtig afgekondigde voorkeur? (*) En de veroordeeling valt dus eerst, indien deze door het eigendom uitgeoefende afdwinging het maatschappelijk ideaal bedreigen gaat. — Enkele graden van winst of huurcijs worden door de gangbare moraal reeds thans veroordeeld en speciaal als afpersing, woeker, uitzuiging gebrandmerkt; een principeel — meer dan graad- — verschil met alle winst- en huurafpersing kan ik er echter niet in ontdekken.

Een gevolg van de „uithongeringsmacht” van 't bezit is, dat een contract tusschen ongelijke bezitters, (tenzij de grootste bezitter vrijwillig zijn macht niet gebruikt), altijd een leeuwcontract wordt, waarin de mate van afpersing door zekere reeds erkende moraalsbeperkingen en zekere uiterste waardegrenzen bepaald wordt. Natuurlijk kan de beperking van moraalswege op zeker tijdstip zeer groot zijn.

De oeconomische strijd heeft, als regel, slechts selectorische beteekenis voor zoover

(*) Hst. VI.

leden van dezelfde bezitsklasse hem voeren. Zoo strijden werklieden onderling met hun oeconomische bekwaamheden (de geschikste vindt 't meeste emplooi, klimt op enz.), werkgevers onderling met de hunne, — maar tusschen werkgever en werkman kiest geen oeconomische selectie meer; hun samentreffen voltrekt zich als regel door wapengeweld en eindigt met 't leeuwcontract. Een enkele maal geschiedt 'tzelfde tegen den ondernemer van de zijde van goed georganiseerde werklieden (met weerstandskas als wapen). Ook wordt de bezitlooze would-be-ondernemer, hoezeer ook persoonlijk-bekwaam, non-selectorisch verslagen door een inférieure persoon, die uit eigendom of crediet meer wapenen meebrengt. Een groot kapitalist verdringt een kleineren kapitaalbezitter door wapengeweld, maar overwint (c. q.) zijn gelijke door persoonlijke superioriteit (selectorisch dus), bijv. grootere beleggingskunst, meer zorgvuldig beheer, etc.

Derhalve kan een inkomen voortkomen uit bezit en doelmatigheid samen; dikwijls is een wijze van inkomensverkrijging slechts mogelijk aan kapitaalbezitters; rijkdom baart rijkdom.

Indien het juist is, dat alle winst haar oorsprong vindt in afdwinging, dan is 'tgeen boven slechts van den monopolist in eerste levensbehoeften gezegd werd, veel te eng uitgedrukt. Het aantal monopolies is legio (men denke aan patentrecht, handelsmerken, auteursrecht); ja eigenlijk voor alle artikelen zijn tegenover den consument, die praktisch in de onmogelijkheid verkeert van zelf te gaan vervaardigen, de gezamenlijke verkoopers een overmachtig gilde, dat binnen zekere waardegrenzen den prijs kan afdwingen, die hun behaagt. Hier in de oeconomische mededinging zien wij duidelijk de verbin-

ding van selectie en wapenmacht; op den langen duur toch richt de keuze der koopers — indien hun een keus wordt gelaten — zich naar den producent, die, door oeconomische bekwaamheid of groot kapitaalbezit, in staat is tegen de lagere prijzen aan te bieden; op elk marktmoment echter dekt de prijs binnen zekere waarde-uitensten de hoogste productiekosten, en de eisch der ondoelmatigste verkoopers, die nog juist afzet vinden, wordt door den geknevelden consument bewilligd. — Waar verder de entente der verkoopers meer uitdrukkelijk is (syndicaten etc.), is hun dwangvermogen nog veel grooter: reuzentrusts, oppermachtig door hun bezit, schrijven aan tusschenhandelaar en consument al te dikwijls de wet voor.

Dat een strijd en overwinning met wapenen niet gehèèl los is van eenige simpele persoonlijke doelmatigheid werd in hst. VI aangestipt.

Wanneer in den oeconomischen socialen strijd bezitter en niet-bezitter samentreffen, dan wordt een oeconomische selectie gestuit of, zeide ik zooeven, verschoven (hst. VII). Indien n.l. het wapenbezit zelf door een oeconomische bekwaamheid verworven was, heeft de overwinning van den bezitter toch nog selectorische beteekenis; zijn slagen kan een aansporing zijn voor den verliezer en voor alle „omstanders”, om zich geestelijk aan dat voorbeeld aan te passen, zich dus in te spannen om de eigenschappen te verwerven, door welke de tegenpartij het wapenbezit verkreeg.

Indien dus bijv. het bezit van meer volmaakte gereedschappen een einde maakt aan de selectie op spierkracht, of vastheid van hand, dan kan deze toch vervangen

worden door eene selectie welke aangrijpt in de — bijzonder of algemeen oeconomische — bekwaamheid om gereedschappen te verkrijgen (smeedkunst etc.; of in een verkeersmaatschappij: algemeene koopkracht).

Behalve de wapens bevat de oeconomische worsteling nog een selectiestuitend element en wel het toeval. Waar een inkomensverkrijging aan het toeval te danken is, heeft natuurlijk alle oeconomische selectie een einde genomen.

Bij de inkomensvorming openbaart zich het toeval, behalve in de minder belangrijke vormen van loterij, hazardspel e. d., voornamelijk in de werking der sociale conjunctuur. Hieronder is te verstaan het geheel der aanwezige maatschappelijke krachten, welke, zoo niet immer, dan toch op een bepaald tijdstip onbeheerschaar zijn, wier optreden soms voorzien, maar meestijds eerst a posteriori kan geconstateerd worden, wier resultante ten slotte voor de wetenschap slechts grootendeels, voor den middelmensch geheel onvoldoende te berekenen valt. Voorbeelden van inkomensverkrijging of ook inkomensverlies door de werking der sociale conjunctuur zijn: verarming of verrijking door oorlog, misgewas, aardbeving; door nieuwe uitvindingen; door de veranderde stemming eener bevolking (politieke gisting; mode); ontdekking van mijnen, crisis in nevenbedrijven; doordat de conjunctuur een mededinger van de baan helpt; voor arbeiders ook: doordat de conjunctuur of zelfs zijn persoonlijke onbekwaamheid hun werkgever doet faillieeren. Verder is de afloop van beursspeculaties van de conjunctuur afhankelijk.

Een combinatie van deze selectieverijdeling en de vorige

doet zich voor, wanneer groot bezit in staat stelt van de conjunctuur voordeelen te plukken, bijv.: het tijdig opkopen van gronden ten einde op de waardestijging door verwachte bevolkingsaanwas de hand te leggen; eenige persoonlijke oeconomische bekwaamheid, bijv.: doorzicht, flair, vertoont zich hier als Dritte im Bunde.

Met de inkomensverkrijging door persoonlijke bekwaamheid verbindt zich de invloed der conjunctuur wel altijd eenigszins; haar inmenging kan in ons ingewikkeld maatschappelijk leven haast nergens achterwege blijven.

§ 3. Wij kunnen nu de afdeeling *b*) als volgt in schema brengen:

De inkomensverkrijging door persoonlijke worsteling met oeconomische strijdmiddelen voltrekt zich:

1) selectorisch, door 't doen gelden van persoonlijke eigenschappen,

2) non-selectorisch $\left\{ \begin{array}{l} \alpha) \text{ toeval, conjunctuur} \\ \beta) \text{ bezitsmacht} \end{array} \right.$

plus eenige dooreenmenging dezer verwervingsmethoden.

Daar de werking der bezitsmacht soms slechts is selectieverschuivend — in 't geval n.l. dat dit bezit tengevolge van persoonlijke bekwaamheid verkregen was — laat de term 2β zich weer splitsen in:

$2\beta \left\{ \begin{array}{l} 1'. \text{ selectorische verkrijging der bezitsmacht} \\ 2'. \text{ non-selectorische n.l. } \left\{ \begin{array}{l} \alpha'. \text{ toeval, conjunctuur} \\ \beta'. \text{ vroegere bezitsmacht} \\ \gamma'. \text{ erfstelling; ook deze,} \end{array} \right. \end{array} \right.$

weten we, heeft ongeveer nooit een oeconomisch-selectorische uitwerking.

Van den term $2'\beta'$ geldt op zijn beurt dezelfde splitsing en zoo tot in 't oneindige; dat wil dus zeggen, dat telkens

een deel der non-selectorische krachten, die de heden bestaande oeconomisch sociale ideeën mede hebben voortgebracht, in de historische ontwikkeling op rekening komt van den invloed van doelmatigheid; zoodat het aandeel der laatste in de oeconomische vorming der maatschappij, bijeengeteld, toch nog vrij belangrijk zou kunnen zijn. Nu houde men echter 't volgende in 't oog: de oeconomische ideeënselectie is veel meer een nabootsend dan een doodelijk proces; vooreerst al omdat het belangrijkste aandeel der oeconomische differentiatie, der doelmatigheidsverschillen, verworven is, niet aangeboren (hst. VIII); vervolgens omdat de gevallen, waarin — verworven — ondoelmatige oeconomische ideeën door geestelijke verwijdering (opvoeding, doen aanleeren) verdwijnen, veel talrijker zijn dan die waarin oeconomische onbekwaamheid werkelijk den fysieken dood ten gevolge heeft. Dit laatste zou moeten plaats hebben: of door ontbering, verhongering — in de Europeesche maatschappij met haar enorme verkeersorganisatie uiterst zeldzaam — of door onvoldoende verpleging bij ziekte, door verwaarloozing van hygiënische voorschriften (uit armoede stammend), door ziekten en ongevallen in gevaarlijke beroepen, welke uit den aard der zaak 't meest door oeconomisch zwakken bezet worden; deze laatste vorm van verwijdering kan natuurlijk aan vele individuen ten deel vallen. Maar de nabootsende verwijdering, de eliminatie van een persoon in zekere geestelijke gedaante, met die en die aangeleerde ideeën in 't hoofd, zal niettemin nog heel wat veelvuldiger optreden; zij zal immers onophoudelijk en een ieder treffen, omdat ieder mensch nabootsvermogen heeft, voor opvoeding vatbaar is, en onophoudelijk in opvoedende milieux verkeert welke zijn ziel onafgebroken in nieuwe vormen kneden.

Daarom, hoe groot op zeker tijdstip de doodelijke verwijdering nog zij, de nabootsende verwijdering zal haar steeds en steeds méér overtreffen.

Indien dit het geval is, indien om de beide genoemde redenen de oeconomische selectie in hoofdzaak een nabootsend verloop heeft, dan is de selectorische invloed der doelmatigheid veel minder dan de oneindige reeks $2\beta\ 2'\ \beta'$ enz. of $2\beta\ 2'\ \gamma'\ 1''$ op 't eerste gezicht zou doen vermoeden. Immers de doelmatigheid die in lang vervlogen tijden de oorzaak was van bezitsverkrijging kan niet licht een éclatant voorbeeld ter nabootsing worden of, waar mogelijk, mag zij dit dikwijls niet meer (bijv.: vermogensverwerving door roofridderschap, door vorstengunst e. a.). Vervolgens behoeft men zich niet te vleien met de troost, dat somtijds een biologische herediteit de oude bekwaamheid zou kunnen bestendigen; daartegen verzet zich haar kwaliteit van aangeleerd zijn.

Zoodra derhalve de bezitsverwerving door persoonlijke bekwaamheid het werk was van een ascendent, in 't algemeen van een bedeeler; zoodra dus maar de lijn tusschen de doelmatigheid en bezitsmacht door een bedee-ling onderbroken wordt (en terwijl dus geen herediteit de gaping overbrugt), is er alle kans, dat een hedendaagsche bezitsoverwinning volstrekt geen selectorische beteekenis meer bevat; dan heeft er niet per se een selectieverschuiving plaats gegrepen, en kan die hedendaagsche kapitaalbezitter — e. g. zoon van eertijds oeconomisch bekwamen vader — die door de kracht zijner „wapenen” den oeconomischen strijd wint, persoonlijk alleronbekwaamst zijn (p. 322).

De waarde van 't schema zou eerst precies beoordeeld kunnen worden, indien tusschen de selectorische en non-

selectorische bezitsverkrijgingen de verhouding nauwkeurig bekend ware. Kan 't misschien eenmaal zoo ver komen, voor 't oogenblik lijkt mij cijfer-zekerheid onbereikbaar (*), en de eenige manier van beoordeeling is helaas nog de, zeer ruwe, schatting. M. i. zou zij ongeveer aldus moeten uitvallen:

Men onderscheide de inkomensverkrijging door persoonlijk deelnemen aan den oeconomischen strijd (*b*) in vier klassen, n.l.:

b 1°) het rijker worden van kapitalisten; mild berekend schat ik hier het aandeel der non-selectorische krachten (wapens, conjunctuur, erfrecht) niet grooter dan het aandeel der bekwaamheid;

b 2°) het rijk blijven van kapitalisten; ternauwernood ($\frac{1}{10}$ bijv.) een selectie, daar bezitlooze tegenstanders al te gemakkelijk neergeslagen worden.

b 3°) verarming van kapitaalbezitters, de tegenhanger van *b* 1°; ook hier is het aandeel van conjunctuur en van vernietiging door wapengeweld minstens even groot als dat der persoonlijke onbekwaamheid;

b 4°) arm blijven van bezitloozen, het niet of slechts luttel kunnen rijzen op den oeconomischen ladder, welke onmacht regel is; op rekening te stellen voor $\frac{1}{10}$ van onbekwaamheid, voor $\frac{9}{10}$ aan de non-selectorische verdrukking door bezitswapenen (*b* 2°); 'n weinig ook aan de werking der conjunctuur.

Bij de non-selectorische porties dezer vier klassen moet nu voor 't eindoordeel nog ongeveer de heele bedeelingsafdeeling *a* gevoegd worden. Alleen de rest der inkomensverkrijgingen mag dan worden toegeschreven aan de

(*) Vgl. p. 130 noot.

aanwezigheid van persoonlijke kwaliteiten, van zekere doelmatige ideeën.

Alvorens we dit deel onzer analyse der inkomensvorming besluiten kunnen, moeten er op het gevonden selecto-
rische gehalte twee correctieven worden aangebracht:

1. Voorzoover de inkomensverkrijging een selectieproces is, verloopt zij als deel der sociale selectie in hoofdzaak in een psychisch bewust milieu. Overal waar dit milieu, d. i. de sociale individuen, zich in hun oordeel vergissen — om van bedrog niet te spreken — wordt de zuiverheid hunner bewuste en onbewuste keuze bedorven.

2. De oeconomische strijd, werd boven gezegd, heeft als regel slechts een selectiekarakter voorzoover zij tusschen de leden eener zelfde bezitsklasse gevoerd wordt; de oorzaak lag in het dwangvermogen van 't bezit. Er is meer: ook de worsteling met persoonlijke doelmatigheden heeft dikwijls alleen plaats tusschen bezitsgelijken; deze beperking heeft kracht voor al de gevallen, waarin de in den strijd gebrachte doelmatigheid slechts door niet-onvermogene personen bereikt kan worden, bijv. universiteits-, polytechnische kennis; naar betrekkingen, waarvoor deze bekwaamheid vereischt is, kan de onvermogene niet dingen, de welgestelde klassen ontmoeten hem hier niet eens, er heeft geen oeconomisch treffen plaats. Ook hier dus is de selectie gestuit, althans in omvang verminderd; deze stuiting kan dan weer verschuiving slechts zijn, indien het vermogensbezit, dat tot de kennisverwerving in staat stelde, zelf aan persoonlijke oeconomische bekwaamheid te danken was. Deze vroegere oeconomische bekwaamheid echter staat op nieuw vaak in nauw verband met het beschikbare inkomen. En niet alleen de genoemde vakkundigheden, maar ook vele oeconomisch

nuttige karaktereigenschappen (overlegzaamheid, volharding, zelfbeheersching) worden door de gegoeden gemakkelijker verworven, daar hun meer dan aan minvermogenen een dienstige, tactvolle opvoeding ten deel valt. Waar zij dan den minder overlegzame enz. verslaan, is hun overwinning, hoewel voor 't oogenblik te danken aan persoonlijke sterkte, toch oorspronkelijk 't gevolg van wapenbezit, eventueel van vroegere oeconomische bekwaamheid. Dit alles wil zeggen, dat het schema van blz. 330 moet worden aangevuld in dezer voege:

De inkomensverkrijging door persoonlijke worsteling met oeconomische strijdmiddelen (persoonlijke en wapens) voltrekt zich:

1. selecto-
risch, en wel	{	α . op eigenschappen die in alle bezitsklassen
verworven kunnen worden.
β . op eigenschappen die bij voorkeur of uit-
sluitend de meer gegoede verwerven kan.		
2. non-selec-
torisch	{	α . toeval, conjunctuur.
		β . bezits-
macht {
		1'. selectorisch.
		2'. non-selecto-
risch, {
		α' toeval, conjunctuur.
		β' bezits-
macht {
		1''
		2'' enz.
		γ' erfrecht

In deze formule moet nu op zijn beurt het bezit uit 1 β op zijn selectorische waarde onderzocht worden en in een oneindige reeks ontleed; dit geschiedt aldus:

De gegoedheid, in 1 β als oorzaak genoemd van 't bezit van persoonlijke bekwaamheid, is verworven:

1'. selectorisch, door vroegere oeconomische bekwaamheid

2'. non-selectorisch $\left\{ \begin{array}{l} \alpha'. \text{ toeval, conjunctuur} \\ \beta'. \text{ bezitsmacht} \left\{ \begin{array}{l} 1'' \\ 2'' \end{array} \right. \text{ enz.} \\ \gamma'. \text{ bedeeeling in 't familieverband.} \end{array} \right.$

De in 1' genoemde bekwaamheid moet onderscheiden worden in: α') degene, die ieder mensch bezitten kan, en β') de altijd veel grootere afdeeling die bij voorkeur of alleen voor den meer gegoede openstaat; deze laatste gegoedheid op haar beurt... enz., tot in 't oneindige. Terwijl dezelfde aanvulling ook bij al de selectorische porties der afdeeling 2β (bij de termen $2\beta 1'$, $2\beta 2' \beta' 1''$ enz.) gedacht moet worden.

Waarop dan deze gansche aanvulling onzer formule zeggen wil, dat, gelijk in de non-selectorische afdeeling een doelmatigheidsinvloed bleek mede te werken (p. 331 v.) nu aan de selectorische zijde weer onpersoonlijke sterkte van invloed blijkt; omtrent de eventueele selectiever-schuiving van 1 via 1β naar $1\beta 1'$, van daar naar $1\beta 1' \beta' 1''$ enz.) geldt ook hier de bemerking van blz. 332: dat de imitatieve invloed van oudere doelmatigheid meest vrijwel illusoir wordt en haar selectorische beteekenis zelfs geheel verliezen kan, zoodra maar de bezitsmachtlijn haar weg over een term γ neemt, d. i. door een bedeeeling onderbroken wordt (bijv. $1\beta 1' \beta' 2'' \gamma''$ of $1\beta 2' \beta' 1'' \beta'' 2''' \gamma'''$). Want al zou 't doortrekken der verwervingslijn na γ misschien terstond een bekwaamheidsoorzaak ontmoeten, dan belette toch de niet-erfelijkheid dezer eigenschappen om in de gegoedheid in kwestie — die van 1β dus — per se een selectorische overwinning te zien; wat dan zeggen wil, dat uit het, met hulp dier gegoedheid, verwerven van bekwaamheid niet geconcludeerd mag worden tot de aanwezigheid van nog andere, oudere persoonlijke

oeconomische doelmatigheden. Wel natuurlijk heeft de hier, hoe dan ook, aangeleerde bekwaamheid 't karakter van persoonlijke sterkte, en geeft zij dus aanleiding tot selectorisch overwinnen in een komenden strijd. Wordt hierdoor aan den eenen kant een groot deel der selectorische waarde van 1β in wezen gehouden — het zijn dan hier toch altijd persoonlijk sterken, die oeconomisch krachtig zijn —, deze uiteenzettingen wijzen er aan den anderen kant op, hoezeer ook de selectorische strijd nog aan bezitsklassen gebonden is en hoe de mingevoeden van zoo menige selectorische mededinging blijven buiten gesloten (*).

Op te merken valt, dat de selectorische toetsing der inkomensvorming de waarschijnlijkheid vermeerderd van de dikwijls geuite stelling, dat in de hedendaagsche maatschappij belangrijke oeconomische opklimming zeer zelden mogelijk is (†), en dat alom waarneembaar is het feit, dat wie in zekere, vooral mingevoede, bezitsklasse

(*) Duidelijk ziet men daarbij dan de verwezenlijking van de theorieën van 't 7e hoofdstuk, bewerende dat een afhankelijke selectie slechts werkt als een nalezing binnen den kring der overheersende, al haar gebreken deelend. Hier begeeft zich in den strijd een kleine groep personen, wier doelmatigheid is 'n soort intelleetueel bezit; de intelligente, de ijverigste, hij die, door welke — soms weer toevallige — oorzaak ook, de beste kennisideeën verworven heeft, wint in de mededinging. Maar daar het verwerven dezer kundigheden ex hypothesi alleen aan meer gegoeden openstond, kiest deze intelleetueele selectie slechts binnen den kring der inkomensverwerving, dat is e. q. der oeconomische selectie, dat is e. q. eener selectie op moreel-goede bekwaamheid; en geheel van mededinging buitengesloten blijft de bezitter van mogelijk veel meer aanleg, veel meer ijver, die alleen door vroegere oeconomische ondoelmatigheid, ja, veel erger, door bezitsverdrukking of gemis aan familiebedeeling etc. van de kennisverwerving was buitengesloten.

(†) Een zeldzaamheid, die Ammon eenvoudig met een beroep op 't bestaan der sociale selectie ontkennt; vgl. boven blz. 163.

geboren is, er in 50 van de 100 gevallen aan het eind van zijn leven nog in verwijlt.

Door enkele modellen van inkomensverkrijging wil ik thans mijn analyse, die door de wanhopige verstrengeling der sociale krachten nogal ingewikkeld werd, illustreeren.

1 α). De persoon A is ijveriger of slimmer dan B en meerdere mededingers, en verwerft zich daardoor een inkomen, resp. een grooter inkomen. Eenvoudigste, zuiver selectorisch, geval.

1 β). A bezit meer kundigheden dan B en verwerft daardoor een grooter inkomen. Hij bezit die kundigheden, doordat hij in 'n gunstige oeconomische positie meer vrijen tijd had, beter onderwijs genoot. Dit — voorafgaande — inkomen verkreeg hij:

1') door grootere bekwaamheid (eerste selectieverschuiving). Te splitsen in α' en β' ; en zoo voort;

of 2') door non-selectorische werkingen;

α') toeval, conjunctuur;

β') bezitsmacht. Maar dit bezit werd verkregen:

1'') door bekwaamheid

of 2'') door de drie non-selectorische verwervingsmethoden, enz. enz.

γ') bedeeling; bijv. zijn vader stelt hem in staat, universiteitsonderwijs te volgen. De c. q. persoonlijke bekwaamheid, waardoor de vader zijn vermogen verwierf, wordt zeer dikwijls door den zoon niet aangeleerd en gaat verloren. Doch wat hiervan zij, of de non-selectorische werkingen zich hier nog tot selectorische laten herleiden of niet, er gaat niets van af, dat overwinning van den persoon A voor de maatschappij van dit oogenblik selectorische beteekenis heeft, want er wordt een doel bereikt tengevolge van 't bezit van persoonlijke kwaliteiten, hoe

ook verworven. Aan de reeds geconstateerde onzuivere, beperkte werking ontkomt deze na-selectie echter niet.

Vervolgens:

2) De persoon A verwerft een grooter inkomen dan B , zijn mededinger,

α) doordat politieke troebelen B dwarsboomen;

of β) doordat B op zeker oogenblik à la merci van A 's bezitsmacht geraakt. Dit — voorafgaande — bezit echter, deze in den strijd gebrachte wapenen, verkreeg A : 1') door persoonlijke bekwaamheid (welker herkomst weer in $1' \alpha'$ en $1' \beta'$ gesplitst moet worden), of 2') door non-selectorische werkingen, n.l.:

$2' \alpha'$) toeval, conjunctuur,

$2' \beta'$) bezitsmacht. Dit bezit verwierf A $\left\{ \begin{array}{l} 1'' \text{ door persoonlijke bekwaam-} \\ \text{heid;} \\ 2'' \text{ door de drie non-selectori-} \\ \text{sche werkingen.} \end{array} \right.$

Daarop moet de term $2' \beta' 1''$ weer onderscheiden in α'') bekwaamheid, die in alle bezitsklassen bereikt kan worden, en β'') degene, die alleen voor den vermogende openstaat, welke beperking op een selectieverschuiving kan neerkomen; maar als deze laatste in de oorspronglijn niet verschijnt, is de in 2β veronderstelde bezitsoverwinning zonder eenige selectorische beteekenis.

Ten slotte nog deze opmerking: dat in den oeconomischen strijd het wapen veelvuldig optreedt, wil niet zeggen, dat daardoor de strijd, de mededinging, evenveel heeft afgenomen. Geworsteld wordt er toch (dikwijls doordat men 't wapen niet opmerkt, of het toch nog eens er tegen probeeren wil), persoonlijke sterkte wordt toch op de kampplaats aangevoerd, naar voren gebracht; maar selec-

torische beteekenis hebben alleen de overwinningen binnen een gelijk-bezitsgroep.

§ 4. De oeconomische strijd heeft deels een selectorisch, deels een niet-selectorisch karakter.

Voor zoover de inkomensverwerving nu nog is een selectieproces: welk soort doelmatigheid is dan haar product? Welke ideeën kweekt het kapitalistisch-oeconomisch milieu bij de leden onzer samenleving? — Na het quantitief thans een kwalitatief onderzoek.

Bij de teelt van oeconomische ideeën kan men onderscheid maken tusschen automatische tegenover bedoelde selectie, gelijk wij vroeger zagen, en tusschen directen en indirecten strijd, onderscheidingen die wij thans willen voorbijgaan, omdat zij voor deze monografie minder belangrijk zijn zouden. Waar we veel meer mee te maken hebben, is met 't verschil tusschen oeconomisch en sociaal nuttig, of beter tusschen oeconomisch-sociaal sterk en moreel sterk (*); deze onderscheiding zal dadelijk op den voorgrond komen.

Een gevolg van den boven gegeven regel, dat zelfs de selectorische strijd dikwijls alleen binnen de bezitsklassen gevoerd wordt, is, dat ook zijn product (zekere soorten van doelmatige ideeën) dikwijls aan speciale klassen gebonden blijft; in de ondernemersklasse bijv. zijn andere eigenschappen de doelmatigste dan in de arbeidersklasse, in het ambtenaarsberoep andere dan in het dienstbodenvak.

Laat ons 't overzicht beginnen met de oeconomische bekwaamheid, welke naar den maatstaf van hoofdstuk III het fiat der moraal verwerft.

(*) VI § 5.

I. In bijna alle beroepen en bezitsklassen is ijver een nuttige eigenschap, al blijft ook in zeer vele arbeiderskringen de selectie tot een zeker — steeds gevorderd — minimum beperkt; dit laatste is bijv. 't geval in alle bedrijven, waarin de werklieden noch stukloon of premie-loon, noch winstaandeel genieten. Voor overmatigen ijver zie hieronder groep II. — Spaarzaamheid, overlegzaamheid, zuinigheid, om 't inkomen te behouden en te vermeerderen. — Eerlijkheid, althans 't uiterlijk ervan: niet al te openlijk minder praesteeren dan is overeengekomen. — Vooruitziendheid, doorzicht, blijkend bijv. in verzekering tegen allerlei risico's; verarming voor hen, die deze eigenschappen missen. — Vak kennis, in handwerkersberoepen. Verdere meer wetenschappelijke kennis levert eerst na vele studiejaren oeconomisch voordeel op en is dus slechts voor de klasse der meergegoeden — die eenig inkomen bezitten om den wachttijd „uit te zingen” — doelmatig. Kennis van uitvindingen, van nieuwe procédés, nieuwe methoden, plus de neiging om ze toe te passen, filoneïsme (dikwijls oeconomische ondergang of achteruitgang voor den behoudzuchtige, den misoneïst). Kennis van behoeften des tijds, van mode, stemmingen; flair, slimheid in den goeden zin. — Voorzichtigheid, in tegenstelling met gewaagden speculatiegeest en roekeloos deelnemen in halsbrekende ondernemingen. — Bedachtzaamheid, zelfbeheersching, inzicht (bijv. Nieuw-Malthusianisme, in tegenstelling met 't aanhangen van non-utilistische moraal, die toepassing daarvan veroordeelt, of in tegenstelling met geheel zorgelooze procreatie, welke zoo vaak een oorzaak is van arm blijven). — Vereenigingszin, een oeconomisch doelmatige eigenschap voor werkgevers, voor grootkapitalisten; ook

voor werklieden, indien hun patroon niet geneigd of niet bij machte is (het laatste door den invloed van de publieke opinie of de macht van reeds bestaande vak-vereenigingen), om hen wegens deelneming in 't vereenigingsleven te ontslaan. De vereeniging strekt tot verbetering van 't inkomen. Ook dus bijv. de associatie van de klein-kapitalisten tot coöperatieve vennootschappen. Waar de tijdelijke opoffering van eigenbelang voordeelig is, krijgt de associatieve geest zelfs het karakter van g e m e e n - s c h a p s z i n.

Deze eigenschappen worden door de oeconomische selectie aangekweekt; het oeconomische doel wordt 't meest bereikt door de individuen, wien deze ideeën eigen zijn. Voorzover de oeconomische selectie het meest dreigend gevaar omvat en dientengevolge alle andere sociale selecties afhankelijk houdt, wordt onze moderne samenleving dus door de aanwezigheid van deze en nog verdere te noemen oeconomische ideeën gekenmerkt.

Maar toch ook de tegendeelen dezer ideeën: roekeloosheid bijv., of spilzucht komen voor in de hedendaagsche maatschappelijke compositie; hoe is dit van het standpunt der sociologische selectieleer te verklaren? Aldus: de oeconomische factor moet in hoofdzaak het maatschappelijk proces beheerschen (*), doch kan dit niet tot in alle hoekjes, noch op alle tijdstippen. Gindsche slecht-oeconomische ideeën ontstaan in milieux, die door het bezit van voldoende inkomens óf voor goed óf een tijd lang tegen oeconomische vernietiging en dus tegen overheersching der oeconomische selectie beschut zijn; in

(*) Ik herinner er aan, dat dit meestal slechts een negatieve afhankelijkheid schept; p. 229 v.

zulke milieux kunnen dan c. q. ook slecht-oeconomische ideeën tieren, doelmatig zijn. Verspilzucht bijv. wordt in sommige familie- of vriendenkringen aangekweekt; om in die kringen te slagen, d. i. bijval te vinden, bespotting te ontgaan, moet men de ideeën gaan bezitten, die daar passend zijn. Zoo blijven of verschijnen zij dan hier en daar in de hoofden der sociale individuen.

II. Immoreele eigenschappen, die in den hedendaagschen oeconomischen strijd doelmatig zijn.

Oogendienerij, kruiperij, vleierij, servilismus zijn zeer dikwijls de oeconomisch nuttige eigenschappen voor kleine winkeliers, arbeiders, huisbedienden, in 't algemeen voor de bezitszwakke personen. — Overmatige ijver ten spijt van de voorschriften van gezondheid en hygiëne, bijv. in 't confectiebedrijf en andere huis-industrieën; in 't kelniersberoep; in de journalistiek. — Bekrompenheid, gebrek aan gemeenschapszin (individualisme en zelfzucht) voor die arbeiders, wien deelneming aan vereenigingsleven op ontslag te staan kan komen; voor allen verder, wien behartiging van eigen nabijliggende belangen grooter baat belooft dan de dienst van eenige gemeenschap. — Afpersings-, woekerzucht, hardvochtigheid, een doelmatige eigenschap voor deelnemers in trusts, graanopkoopers, („accapareurs”), suikerwoekeraars, ijzer-, steenkolen-, petroleumsyndicateurs. Vernietiging van te overvloedige, prijs-„bedervende” oogsten. — Andere vormen van — oeconomische nuttige — zelfzucht, van ongevoeligheid voor anderers leed: exploitatie van arbeiders, overal waar verbetering der arbeidscondities de praestatie niet ('t zij werkelijk of vermeend) vergrooten zou (verdierlijkte

werklieden in Siciliaansche zwavelmijnen, in tal van andere mijnen, koelieslavernij, sweaters, enz.), voorts het schrijven en uitgeven van prulromans, van scabreuze lectuur (voor enkele individuen oeconomisch voordeelig, maar voor de maatschappij schadelijk in hooge mate), het fabricceeren en handelen in alcoholische dranken, opium, in petroleum met te laag ontvlammingspunt (Standard Oil Trust); de reederij van onzeewaardige schepen; het ageeren als promotor van ruïneuze of „Schwindel”-vennootschappen. In sommige beroepen: schraapzucht en hardvochtigheid, bijv. voor verhuurders van uiterst onhygiënische, dure woningen aan minvermogenden („huisjesmelkers”), e. d. meer. — Bedrog in allerlei vormen: bedriegelijke reclame, vervalsching van levensmiddelen. In den kleinhandel, misschien in allen handel, is de leugen regel geworden; ’t woord van den winkelier pleegt men onder voorbehoud te aanvaarden; er zijn bizondere praktijken, die „in den handel” „er door kunnen”; er zijn vele manieren om geld te verdienen, maar èèrlijk duurt het langst! Business is business! — Daarnaast ’t verschijnsel, dat wel niet het lijnrecht verdraaien, maar toch ’t verzwijgen der waarheid oeconomisch voordeelig is, ’t redden van den schijn, ’t veinzen van onwetendheid, ’t verzwijgen van een streng oordeel. Verwaarloozing dezer taktiek kan den oeconomisch afhankelijke (ambtenaar, hoofdredacteur, arbeider, enz.) op ontslag of achteruitgang te staan komen. — Omkoopbaarheid — mits heimelijk, althans onbewijsbaar — van ambtenaren (sommige U. S. A. rechters, parlementsleden, Panamisten), van kiezers; meineedigheid van veldwachters e. d. wien bekeuring voordeel aanbrengt, enz.; omkoopbaarheid der pers (venaliteit, subsidiestelsel). — Sexueele onzedelijkheid, voor bezitlooze vrouwen

een oeconomische doelmatigheid. — Bevordering van speculatie- en dobbelzucht, van termijnhandel, door effectenhandelaren, bankiers, niet door alle maar door vele; het is een middel om een inkomen te verwerven, te vermeerderen, een oeconomische bekwaamheid dus.

Deze beide soorten zijn voornamelijk de ideeën, die het oeconomische strijdperk voortbrengt: voor zoover de individuen, die de hedendaagsche samenleving vormen, hun inkomen verwerven door persoonlijk deelnemen aan den strijd, trachten zij de opgesomde bekwaamheden deelachtig te worden; voor zoover de afloop aan persoonlijke bekwaamheid evenredig is, worden de genoemde ideeën er werkelijk voortdurend gekweekt. Die en die oeconomische ideeën, weten we dus, zijn bij de individuen onzer samenleving in toenemende mate aanwezig, en zijn daardoor, met andere, 't kenmerk der moderne Europeesche staten.

De gevolgtrekkingen, waartoe de beide analyses van dit hoofdstuk aanleiding geven, alsmede haar beteekenis voor de beoordeeling der hedendaagsche maatschappij, komen in hoofdstuk XI aan de orde.

HOOFDSTUK X.

**Het aanleeren in de hedendaagsche maatschappij;
het verwerven van kennis, gemeenschapszin
en altruïsme.**

§ 1. Na de theoretische analyse van 'n belangrijk deel van 't hedendaagsch sociaal verloop, met behulp onzer sociale selectietheorie in het vorig hoofdstuk ondernomen, heb ik in dit hoofdstuk die toetsing practisch te vervolgen, en met name: na te gaan, hoezeer de in hst. VIII gevonden vooruitgangsmiddelen in onze samenleving tot aanwending geraken.

't Gaat hier om de aanwending van het middel, dat 't best en snelst in staat is, het quantum nuttige ideeën onzer samenleving te vergrooten en daarmee de evolutie of beter: den vooruitgang der maatschappij, tot stand te brengen: Hoezeer slaagt in de hedendaagsche maatschappij en 't aanleeren in 't algemeen, en 't verwerven van de drie nuttigste ideeënsoorten in 't bijzonder. Plaatsen we weder het quantitatief onderzoek voorop.

§ 2. De onderscheiding der nabootsende ideeënselectie in automatische en bedoelde selectie mag ons ook hier

niet lang ophouden; al is zij in dit hoofdstuk gewichtiger geworden dan in 't vorige, wij kunnen aan de algemeene sociologische theorie niet tè veel aandacht wijden.

Het aankweeken van zekere ideeën door een bewuste keuze geschiedt ten eerste door het onderwijs op publiek toegankelijke, wettelijk geregelde scholen; dit is de degeijkste van alle nabootsorganisaties. Het geschiedt vervolgens door de inspanning der kerk, der dagbladen, door boeken, tijdschriften, brochures, tooneelspel, liederen; voorts door politieke en andere prediking, vergaderingen, lezingen, meetings. Half bewust en half automatisch is de ideeënselectie die het beloonings- en het strafrecht uitoefent; hetzelfde eindelijk geldt van de opvoedende bemoeiingen en moraliseerende werking van huisgezin, vriendschappelijk verkeer, vereeniging, publieke opinie, openlijke lof en afkeer.

Natuurlijk oefenen al deze selecties — want in de sociologie strengelen verschijnselen zich dadelijk hardnekkig dooreen — op elkaar weer grooten invloed uit.

Wat komt er nu in het tegenwoordig tijdperk van al die nabootsmogelijkheden bij de individuen terecht?

1°. De nabootsing in 't huisgezin, in 't milieu dat de eerste moralisatie van 't kind ter hand neemt, slaagt in de meerderheid der gevallen uitstekend. Ik zeg niet, dat daar uitsluitend ideeën van deugdelijke moraliteit worden aangeleerd; integendeel, de kwaliteit der „Gesittung” is in sommige tijden, bij sommige bevolkingsgroepen, bij heele naties soms, twijfelachtig of meer dan dat: is slecht zònder twijfel. Maar de kwantiteit is ontzaglijk; in enkele jaren verwerft het kind, welks geestelijk bezit bij de geboorte zoo luttel is, bergen van kennis en stapels moraal. Want wij weten het: één algemeen

psychisch vermogen brengt het gezonde menschelijk kind altijd mee ter wereld: de nabootszin; daardoor leert het de voorstellingen, de begrippen, de opvattingen, de overtuigingen van zijn omgeving.

Voor zoover de ideeënteelt in 't huisgezin een automatisch verloop heeft, slaagt zij zonder haperen; het aangeboren nabootsvermogen is daarvoor borg. Zij slaagt, waar slechte ideeën ten voorbeeld aanwezig zijn, wel dikwijls al te goed.

Waar de ideeën door bedoelde moralisatie moeten aangekweekt worden, kunnen hinderpalen deze selectie ten zeerste bederven: uithuizigheid der moeder (fabrieksarbeid e.a), kinderarbeid op jeugdigen leeftijd, overal waar de wet dit uiteenrukken van het opvoedend huisgezin niet tegengaat (*); een laag moreel niveau dezer bevolkingsgroepen is van dien misstand het onvermijdelijk gevolg. Zeldzamer, maar toch voorkomend, is het verwaarloozen der opvoeding in meer gegoede klassen. In de laatste is het aantal überhaupt aangeleerde kennis en moraalsideeën grooter dan in minvermogende klassen.

2°. Onderwijs. Gelijk boven, in het hygiënevoorbeeld van hoofdstuk VII, werd aangestipt, is het effect van 't onderwijs ten zeerste afhankelijk van de oeconomische positie der individuen en den stand der wetgeving van hun staat. In vele landen zou zonder krachtige staatsbemoeiing geen wijd verspreid onderwijs bestaan; kinderbescherming en leerplicht vermeederen de resultaten grootelijks; schoolvoeding eveneens (onvoldoende voeding een hoofdbezwaar tegen profiteeren van 't onderwijs). Middelbaar, en nog

(*) Minimum-leeftijd voor fabrieksarbeid in Zwitserland 14 jaar, in Nederland 12, Engeland 10, Italië 6!

meer, hooger onderwijs, is overal slechts voor een kleine bezitsklasse bereikbaar; studiebeurzen verhelpen dit in geheel onbeduidende mate. Over de gevolgen hiervan zoo aanstonds.

3°. Met het aanleeren van kennis-ideeën buiten de schoolorganisaties is het nog ongunstiger gesteld; waar de dwang, de regelmaat en de organisatie ontbreken, komt het virtueel groote nabootsvermogen weinig tot zijn recht. Wetenschappelijke cursussen vanwege vereenigingen, of voordrachten door particuliere personen hebben een mager resultaat; zij worden slecht bezocht, het voorgedragene spoedig vergeten; de vereenigingen lijden vaak onder te schrale geldmiddelen, 't aanschaffen van boeken ligt buiten 't bereik van minvermogenden. Tegen 't ontvangen van een dergelijk vrij onderricht verzetten zich ook dikwijls de levensbeschouwing in sommige klassen (luchthartigheid, zin voor pretmaken), en de levenswijze speciaal der arbeidende klassen (slechte woningtoestanden, ongeschiktheid voor onderwijs na zware, vaak uitputtende dagtaak). Eveneens als gevolg daarvan levert ook :

4°. de propaganda van andere dan kennis-ideeën, van moraal, politieke eischen, godsdienst, levensbeschouwing, een resultaat op dat bij lange na niet evenredig is aan de ontzaglijke moeite, die er aan besteed wordt. Vergaderingen, kerken: òf slecht bezocht, òf spoedig vergeten; de uitzonderingen niet te na gesproken, is de meerderheid een trage, inerte massa; jarenlang moet er gebeukt worden op de harde hoofden, al eer een paar der gepropageerde ideeën post gaan vatten.

De ideeën, welke de pers rondstrooit, vooral de dagelijksche — *frappez toujours!* —, worden beter aangeleerd.

Zij steunt de godsdienstige en politieke propaganda zeer belangrijk.

Vooraf hierom is deze afdeeling echter ten zeerste afhankelijk van de resultaten van het onderwijs: in landen als Italië, Spanje, Rusland — recruten-analfabeten in 't jaar 1893 resp. 40, 62 en 70 pct. — is de bevolking nog minder bereikbaar. Dat wil dus zeggen, dat daar de ideeëverwerving langzaam en gebrekkig is, en het tempo der maatschappelijke evolutie wanhopig traag.

Een der grootste gebreken, die der sub 3° en ook 4° genoemde ideeëverwerving aankleven, is de onvoldoende organisatie; meer nog dan bij de propaganda door vereenigingen wordt dit merkbaar bij de ideeëverspreiding door particulieren. Wetenschappelijke arbeid mist haast nog alle organisatie; boeken die soms de belangrijkste en nuttigste ideeën bevatten, of beteekenisvolle uitvindingen, blijven vaak jarenlang, ja soms voor immer onopgemerkt; hoe dikwijls niet blijft men onbekend met het bestaan van werken, die men met de grootste belangstelling zou gelezen hebben. Eenigszins begint de publicatie van vak-tijdschriften en revues deze misstanden in het nabootswezen te verhelpen (*).

Zoozeer als de staatsmacht het in 3° en 4° genoemde aanleeren bevorderen kan — oprichten en steunen van genootschappen, organiseering —, kan zij het ook bemoeilijken (verbod van of belemmering van vereeniging en vergadering; censuur, vervolgingen); geslachtenlang wordt dan de ideeënevolutie stilgezet of vertraagd.

Ook de aard der aangeleerde ideeën is van invloed op den omvang en de resultaten van het nabootsen; indien

(*) Novicow, o. c., p. 108.

de moralisatie aanvangt met het doen leeren van behoudzucht, eeuwige onaantastbaarheid en chauvinisme, is aan 't verwerven van nieuwe, heterodoxe ideeën de pas afgesneden.

5°. Belooning en straf door den staat en door particulieren (huisgezin, omgang, school, publieke opinie; alle voor een deel reeds in de vorige rubrieken vervat); orde-teekenen, eer, aanzien, lof, populariteit contra wettelijke straf, afkeuring, minachting, smaad. De ideevormende kracht dezer middelen is groot, de moreele aanpassing aan de „kiezende” milieux zeer volledig; zeer weinigen bezitten den moed en de volharding tot non-conformiteit aan de meerderheidsmoraal, zeer weinigen belet een onvoldoend nabootsvermogen de in hun omgeving heerschende moraal te verwerven.

Tot zoover 't aanleeren in 't algemeen.

§ 3. Volgt het kwalitatieve onderzoek: hoezeer slaagt in de hedendaagsche maatschappij het aanleeren van moreel-goede ideeën, dezulke die het maatschappelijk ideaal bevorderen en met name de meermalen genoemde drie ideeënsoorten: kennis, gemeenschapszin, naastenliefde.

Daar alle sociale werkingen van den oeconomischen factor bijna onafgebroken afhankelijk zijn, is het niet verwonderlijk dat we, onderzoekend hoezeer de individuen er in slagen goede ideeën te verwerven, hen eerst naar den aard hunner inkomensvorming groepeeren moeten.

Dit geschiede hier; we splitsen daartoe de bevolking der beschouwde staten, i. c. de hedendaagsche Europeesche, in vier groepen:

Groep I omvat de individuen op een leeftijd, waarin zij slechts door bedeeeling een inkomen [kunnen] ontvangen. Behalve de zeer jeugdige personen zou deze afdeeling ook het veel kleiner quantum der zeer bejaarde moeten omvatten; dit laatste echter blijft hier beter buiten beschouwing, omdat òf geestelijke invaliditeit vaak hun oeconomische onmacht vergezelt, òf wijl, ook zonder dat, bij de meesten van dien leeftijd de verwerving van nieuwe ideeën — vooral nieuwe moraal — heeft opgehouden.

In deze groep I dan, die we op van 1—12 jaar willen stellen, zijn een tijd lang alle bezitsklassen betrokken (p. 322); maar hoe hoger de wettelijke leeftijds-grens gesteld is voor den kinderarbeid en hoe strenger eventueel de wettelijke leerplicht, zoo langer blijven de minvermogende klassen van deze groep deel uitmaken (*). Daar bedeelde personen aan de oeconomische selectie onttrokken zijn, is de oeconomische doelmatigheid der drie goede ideeënsoorten hier onverschillig; oeconomische ondergang althans is 't niet, die dreigen kan en die daarmede het verwerven van deze ideeën, indien slecht-oeconomisch, beletten zou.

A. Het aanleeren van kennis bepaalt zich tot wetenschappelijke elementen, lager onderwijs. Behalve in de landen, die door onvoldoende wetgeving de minvermogende klassen spoedig uit deze groep I laten verdwijnen, wordt het vermogen van lezen, schrijven, rekenen, beginselen van geschiedenis e. d. het algemeen goed der bevolking. Door de aanwezigheid van deze ideeën worden de moderne staten al vrij algemeen gekenmerkt, wat dus der propa-

(*) Vgl. p. 348 noot. Ontijdig vertrokken uit groep I gaan ze onder IV ressorteeren.

ganda van nuttige moraal en gezonde politieke denkbeelden, daardoor den vooruitgang, ten goede komt.

B. Gemeenschapszin wordt op dezen leeftijd nog weinig gekweekt; 't inzicht in hetgeen de gemeenschap praesteeren kan, is nog te moeilijk te verkrijgen; 't kan echter reeds, indien deze eigenschap bij de opvoedende ouders en onderwijzers in ruime mate aanwezig is; zie daarvoor hieronder de groepen III en IV.

C. Naastenliefde; veel meer dan 't vorige; de gevoeligheid voor anderer leed wordt aan het — aanvankelijk zeer zelfzuchtige — jonge kind meestal sterk ingeprent (doen mededeelen, wijzen op verdriet). Daarnaast echter is de opvoeding op dezen leeftijd nog veel gewijd aan individualistische moraliseering, d. i. onderricht in gedragsregelen, die terstond voor eigen heil dienstig zijn. Eindelijk wordt de verwerving van *B* en *C* nog bedreigd door de hierboven genoemde algemeene gebreken der opvoeding.

En thans de drie overige groepen, omvattend de individuen op een leeftijd, waarin zij hun inkomen door persoonlijk deelnemen aan den strijd verwerven kunnen; om te beginnen:

Groep II. Personen, boven 12 en tot ongeveer 25 jaar, die toch nog — door voortgezette bedeeeling n.l. — buiten den oeconomischen strijd gehouden worden. Beschouwen we weer eerst hun verwerving van:

A. Kennis en wel:

1°. Vakkennis, vaardigheid in handenarbeid. Voor zoover deze op een school, en niet door oeconomische „dienstneming” verworven moet worden, is ze gebrekkig vertegenwoordigd bij kinderen van te arme ouders, wien de inkomensderving onmogelijk, of van bekrompen, zelfzuchtige ouders, wien de toekomst hunner kinderen

onverschillig is. Aan het leeren van een ambacht zonder speciaal schoolonderricht zijn niet zooveel bezwaren verbonden. Deze kennis wordt verder in 't geheel niet verworven — uit beredeneerde keus ditmaal — door de kinderen der meer gegoede klassen, in wier aanstaande beroepen zij niet vereischt is. Overigens is deze minder wetenschappelijke kennis voor 't beschavingsniveau eener maatschappij niet zoo gewichtig als:

2°. Middelbaar (e. d.) onderwijs. Daar nergens noch de leerplicht noch de economische staatsbedeeling over dezen tak van kennisverwerving volledig is uitgebreid — zij zou behalve 't verstrekken van kosteloos onderwijs en leermiddelen aan alle minvermogenden, ook moeten bevatten een ondersteuning der ouders wegens inkomensderving — geraakt slechts een klein deel der bevolking in 't bezit dezer ideeënsoort. In Nederland bijv. werd op 1 Januari 1899 't onderwijs der Hoogere Burgerscholen genoten door 7513 jongens (incl. 178 toehoorders), der Gymnasia en Latijnsche scholen door 2110 jongens, te samen 9623 — tegen 379.622 jongens, leerlingen der lagere (openbare en bijzondere) scholen, en dit terwijl de getalsterkte der betrokken leeftijdsgroepen slechts zeer geringe vermindering ondergaat.

Bovendien is deze kennis voor vele individuen uit de arbeidende klasse, die dit onderwijs desnoods zouden kunnen bekostigen, niet echter een beroep kiezen waarin zij tot haar recht kwam, oeconomisch ondoelmatig of ten minste nutteloos. Ofschoon dus bedeelden tegen dadelijken oeconomischen ondergang gevrijwaard zijn, onthouden zij zich in zulk een geval reeds met bewustheid van 't verwerven van oeconomisch ondoelmatige ideeën.

3°. Polytechnisch en hooger onderwijs; dergelijke bemerkingen als voor 2°.; het aantal mannelijke studenten in

Nederland voor den cursus 1898/99 der vijf universiteiten (de vier „openbare” en de Vrije Universiteit) bedroeg 2898, der Polytechnische school te Delft 630, der Rijksland- en tuinbouwscholen te Wageningen 301.

Hier eveneens zullen vele leden der middelklasse, indien zij soms ook het universiteitsonderwijs bekostigen kunnen, zich toch van deze afdeeling der kennisverwerving onthouden, omdat zij niet immer oeconomisch doelmatig is. Een voltooide academische loopbaan is nog lang geen waarborg voor inkomensverwerving, allerminst voor een rijkelijke; de karige bezoldiging van staatsambtenaren, ook der gedoctoreerde, is bekend; de toeneming van het zoogenaamde wetenschappelijk proletariaat een treurig verschijnsel. Tot het schuwen eener wetenschappelijke loopbaan zijn deze feiten voor zoo velen de vergefelijke aanleiding. Dát het bezit van veel wetenschappelijke kennis — een eigenschap, wier verspreiding moreel gemeten, d. i. voor de nadering tot het maatschappelijk ideaal, zoo buitengemeen nuttig is — dat dit bezit niet ook per se oeconomisch-, en dus sociaal-, doelmatig is, ja vaak zooveel minder doelmatig dan vele der op p. 343 v. genoemde eigenschappen, bevat een ernstige aanklacht tegen de hedendaagsche maatschappelijke organisatie.

Voor de verwerving van de onderhavige ideeënsoort is, weten we, onafwijsbare voorwaarde, dat 't betrokken individu bedeeing geniet: allereerst een inkomen, een consumptiefonds (woning, kleeding, voedsel tijdens de improductieve leerjaren), vervolgens het beschikken over de meestal kostbare inrichting van onderwijs en de leermiddelen. Daar de overheidsbedeeing in de rubriek II A nog geen grooten omvang heeft — zij bepaalt zich voornamelijk tot 't drijven van scholen, die niet zelf de

kosten dekken; verder in sommige gemeenten nog 't verleenen van enkele kosteloze plaatsen, en, heel weinige, studiebeurzen, (afgezien natuurlijk van algemeene staatsbedeelingen, als rechtsbescherming e. d. die eenvoudig aan alle sociale werkingen ten goede komen) — om deze reden moet de hier bedoelde bedeeling bijna alleen in 't familieverband gezocht worden. D. w. z. dat voor de individuen dezer groep de mogelijkheid om kennisideeën te verwerven afhankelijk is van de oeconomische positie hunner ouders (alleen in 't zeldzame geval van studie op rijpen leeftijd is zij afhankelijk van eigen voorafgaande inkomensverwerving), c. q. van de vroegere oeconomische bekwaamheid hunner ouders, indien deze n.l. niet aan bezitsmacht, conjunctuur of erfstelling hun welstand danken (*); vervolgens — een nieuwe beperking — kan deze bekwaamheid van een moreel goede soort zijn, behoeft dit echter volstrekt niet (*). Ten slotte bevat die eventueele aanwezigheid van bekwaamheid wegens haar biologische onerfelijkheid volstrekt geen waarborg voor overige oeconomische bekwaamheid van het kind, terwijl dit gebrek, met 't oog alweer op de vaak immoreele kwaliteit van oeconomische doelmatigheid, geen onvoorwaardelijk verlies is te noemen.

Tot zoover onze theoretische uitweiding welke diende om 't overheerschen van den oeconomischen factor met al zijn selectorische gebreken in een enkel voorbeeld toe te lichten. Men zal hebben opgemerkt, dat de hier besproken kennisideeën, wier verwerving berust op een bijna altijd door bedeeling onderbroken lijn van inkomensverwerving, in 't oeconomische strijdperk ge-

(*) Hst. IX.

bracht 't geval 1 β enz. van p. 335 v. vertegenwoordigen.

Keeren we tot de rubriek II A terug. Er vertoonen zich naast oeconomische zwakte nog andere belemmeringen; deze kennisideeën worden n.l. ook in mindere mate verworven door dat deel der bevolking 'twelk — in alle bezitsklassen — onvoldoende aangeboren leervermogens bezit: domheid, inbecilliteit; waarbij zich van arme klassen nog zoo dikwijls voegt een verworven begripszwakte, die in ontbering (onvoldoende voeding vooral) en te zwaren arbeid haar oorsprong vindt; ook hier dus zien we den machtigen invloed van den oeconomischen factor. Een derde, wederom verworven, gebrek aan leervermogen ontspruit voornamelijk uit de levensopvatting der individuen: gemakzucht, luiheid, onverschilligheid, zucht naar pretmaken; deze eigenschappen zijn vooral door de werking van het vrij strenge stelsel van belooning en straf slechts eener minderheid eigen.

Summa summarum is het aanleeren der kennisideeën bij personen binnen deze groep II intensief genoeg, maar het behoeft geen betoog, dat dit gunstige verschijnsel wegens de kleinheid dezer groep voor de ontwikkelingshoogte der maatschappij nog zeer weinig beslissend is: met de extensiteit toch is 't treurig gesteld. Slechts houde men in 't oog, dat uit de leden dezer aanleergroep, en wel voor 'n groot deel uit degenen die hooger onderwijs genoten, de leiders der maatschappelijke ontwikkeling, de wetenschappelijke, politieke voorgangers gerecruteerd worden; een sociale kwaliteit die de numerieke onbeduidendheid wel wat vergoedt.

Van de andere moreel wenschelijke ideeën valt hier niet zoo veel op te merken:

B. Gemeenschapszin. Moraal is tot heden geen

punt van schoolonderwijs geweest; het valt verder te betwijfelen, of vele onderwijzers de gemeenschapsmoraal stilzwijgend weten in te gieten. Staathuishoudkunde, die vrij goed het groote nut van gemeenschapsbemoeiing leeren kan, wordt meestal onvoldoende beoefend; sociologie, die het nog beter zou kunnen, blijft totaal afwezig; rest dan in dezen de opvoedende vermogens van het huisgezin, den maatschappelijken omgang en de vrije propaganda; 't best wordt het idee dergemeenschapszin waarschijnlijk gekweekt door de propageerende kracht van vereenigingen en lectuur, 't minst daarentegen door 't huisgezin; oorzaak van dit laatste te zoeken bij groep IV.

C. Altruïsme; groote propaganda en in 't familiemilieu, en in kerk, tooneel, vergadering, pers, vereeniging. Toenemende verspreiding van deze moraalsoort; reeds zien we op dezen leeftijd deelneming in arbeiders-, vredesbeweging, ook drankbestrijding, dierenbescherming.

Wij komen tot:

Groep III. Personen in arbeidskrachtigen leeftijd, ouder dan $\pm$ 25 jaar, die eenerzijds door voortgezette bedeeeling (jaargeld, erfstelling, huwelijksinkomen), anderzijds door reeds behaalde oeconomische overwinningen een zoodanig inkomen verworven hebben — in 't laatste geval een bezitsinkomen, rentebron, — dat nog steeds oeconomische al- of niet bekwaamheid voor hen zonder belang blijft (resp. voortaan onbelangrijk wordt), beveiligd als zij [thans] zijn tegen oeconomischen ondergang, tegen „verwijdering” uit het „selectie-materiaal”. Aan de werking der oeconomische selectie blijven — resp. zijn — zij onttrokken, en de moreel goede eigenschappen, ook waar die slecht-oeconomisch zijn, kunnen zij aanleeren naar hartelust.

En aan gelegenheid tot aanleeren alvast hapert het

hier niet; een meesttijds verzorgde opvoeding en degelijk onderwijs heeft hen voor voortgezette nabootsing vaardig gemaakt; hun geldmiddelen stellen hen in staat omvangrijk deel te nemen aan vereenigingen, vergadering, rijkelijk ideeën te garen in dagbladen, periodieken, boeken, schouwburg. Zij kunnen:

A. de wetenschap dienen en vooruitbrengen ook waar de oeconomische bezoldiging van hun arbeid achterwege blijft; tot steeds meer kennis zamelen zijn zij aangewezen.

B. Gemeenschapszin vergaren; een veel moeilijker bezit. De — eventueele — studie dezer personen, in 't bijzonder indien ze sociale wetenschappcn omvat, kan een uitstekend catechismus van den gemeenschapszin zijn; minder snel leert de sociale omgang hen deze eigenschap om redenen, die weer bij groep IV te vinden zijn.

C. Altruïsme, ook hier op duidelijke wijze toenemend. Alleen wordt de opbloei dezer eigenschap, en van *A* en *B* trouwens evenzeer, in deze bezitsklasse dikwijls verijdeld door het overheerschen eener ongunstige levensopvatting, zich uitend in wuftheid, onverschilligheid, jacht naar plezier, overmatige sport, wereldsche vermaken. Deze eigenschappen zijn echter aan 't afnemen, ook bij de tot nu toe zoo achterlijke vrouwelijke sexe.

We zagen daar, dat de sociale individuen, zoover ze onder groep III vallen, in een gunstige idee-verwerving betrokken zijn; helaas wordt onze rechtmatige vreugde hierover getemperd door de opmerking, dat groep III, — zij 't ook uiteenlopend in de verschillende landen — nergens een groot deel der bevolking omvatten zal.

Een schatting maakt dat duidelijk. De omvang der groep in kwestie wordt beheerscht door een strijd tusschen

de stoffelijke en de ideële behoeften. Beneden zeker inkomensminimum roepen de eerste zoo luide om bevrediging, dat de individuen zich de weelde van een meer idealistische werkzaamheid, inzonderheid het verwerven van oeconomisch ondoelmatige ideeën, niet veroorloven kunnen. In de inkomensklassen, die dat minimum te boven gaan, wordt de inspanning voor verdere materieele bevrediging te gemakkelijker ter zijde gesteld, naarmate die laatste reeds ruimer verzekerd is; m. a. w. in de richting der meergegoedheid stijgt het percentage der personen, die hun inkomen voor materieele bevrediging toereikend achten, die dus het oeconomisch strijdperk gaan verwisselen voor 't wetenschappelijke, propagandistische of artistieke, in tegenstelling met den meerwiller, die nog oeconomisch doorstrijdt. Stellen wij nu het inkomensminimum, beneden hetwelk 't onmogelijk is, zijn tijd aan de verwerving van oeconomisch ondoelmatige ideeën te wijden, op een $f\ 500$, en het aantal bezitters van dat inkomen in den staat Q op 88 % der bevolking (*), dan weten wij, dat diè in geen geval tot groep III zullen behooren. Indien wij verder aannemen, dat van de inkomensklasse $f\ 500$ tot $f\ 1800$ — 10 % der bevolking — zeer ruim genomen een vijfde deel zich van [verderen] oeconomischen arbeid onthouden kan en zich wil toeleggen op de verwerving ook van andere, desnoods slecht-oeconomische, ideeën; dat van de groep $f\ 1800$ tot $f\ 9500$ — 1,5 % — hetzelfde gedaan wordt door twee vijfde der betrokken personen, en dat de overblijvende inkomens-

(*) In Pruisen was in 1896 voor een inkomen beneden 500 Mark aangegslagen 89,05 % der bevolking, voor 900—3000 Mark 9,59 %, voor 3000—9500 Mark 1,13 %, voor boven 9500 Mark 0,24 %.

De aard dezer cijfers brengt mee, dat de in groep III als grens genomen 25-jarigen leeftijd bij het percentage reeds in rekening gebracht is.

klasse, 0,5 %, zich zelfs in haar geheel aan de idealistische taak gaat wijden, dan brengt de groep III het in omvang nog niet verder dan tot 3,1 % der heele Q-bevolking. De reeds bij groep II afdeeling A gemelde kwaliteit van sociale leiders vergoedt dan ook hier ietwat den misstand van het kleine getal.

Voor zoover de personen in III hun psychische vorming van leden van groep IV ontvangen (door vriendschappelijken omgang bijv.) is de ideeënwerving hier ook weer van deze laatste afhankelijk.

§ 4. Ten slotte bereiken wij nu:

Groep IV, de meest gewichtige van alle. Zij omvat de personen die altijd — of ook de personen voor zoover zij — in den oeconomischen strijd betrokken zijn, daar zij zich een inkomen door ontplooiing van oeconomische sterkte (bekwaamheid en wapenen) verwerven, resp. vermeederen, willen. Tot deze rubriek behooren dus zoowel volkomen bezitloozen, als personen die reeds over een consumptiefonds (o.a. bezitsinkomen, rentebrouwen) beschikken, 'twelk zij echter vergrooten willen; er behooren dus zelfs toe zeer rijken, die — of weer voorzoover zij — onverplicht en alleen uit begeerte naar nog grooter rijkdom zich in de oeconomische mededinging begeven of er blijven vertoeven.

Wat den leeftijd aangaat, behooren tot IV dus: alle personen beneden 12 jaar, die niet, of niet langer, door staatsbescherming (leerplicht en verbod van kinderarbeid) gedwongen worden binnen de bedeelingsgroep I te blijven, laat staan in II te komen, vervolgens alle personen van 12 tot 25 die door 't ontbreken van staatsdwang of andere — d. i. familie- — bedeling niet binnen groep II

kunnen blijven, soms ook daartoe geen neiging of aanleg bezitten; alle personen verder boven 25 jaar, die zich voor inkomensverwerving in den oeconomischen strijd moeten begeven; eindelijk al degenen boven 25 die tot III konden behooren, indien ze niet haakten naar grooter inkomen.

Hoe talrijk groep IV dan ook is, blijkt uit de overweging, dat I, zelfs in landen waar zij alle bezitsklassen tot het 12e jaar toe blijft omvatten, nooit grooter zal zijn dan een 25 0/0 der bevolking (*), welks ideeoverwerving B (gemeenschapszin), naar gezegd, nog zeer van IV afhankelijk is; en dat verder II en III zelfs zèèr kleine quota bleken te omvatten.

Hier in IV zijn we nu terecht in een bevolkingsgroep, voor welke de ideeën, indien zij er zal aanleeren, oeconomisch doelmatig moeten zijn; behalve de aanleeringsgelegenheid is voor hun verspreiding deze kwaliteit beslissend. Want wij weten 't: waar zeker evolutie-materiaal gelijktijdig aan meerdere selecties onderworpen is, overheerscht de selectie van eigenschappen, die het dreigendste gevaar afwenden, die het meest begeerde doel bereiken doen. Voor de individuen van groep IV, die het oeconomische doel (inkomen, bezit van consumptiefonds) op straffe van fysieken ondergang of ontbering bereiken moeten, — vurig bereiken willen, wat de meerwillers aangaat —, is deze beheerschende selectie de oeconomische. Vóór alles zullen zij oeconomisch nuttige ideeën verwerven; daarna verdere, ideaal-nuttige, ideeën slechts, indien die tevens oeconomisch doelmatig, althans niet vlak het tegendeel zijn. (Vgl. p. 216 en 232 v.)

(*) Dit stemt behalve voor Frankrijk overeen met de bevolkingsfeiten der beschaafde landen.

In hoeverre dit laatste nu van kennis, gemeenschapszin en naastenliefde gezegd moet worden, zou indirect reeds afgeleid kunnen worden uit § 4 van 't vorig hoofdstuk; het is echter duidelijker en meer bevorderlijk voor een geregelde gedachtengang, om hier ook als 't ware de tegenproef te leveren.

De drie moreel-goede ideeënsoorten onderscheiden we naar drie kwaliteiten: tevens oeconomisch doelmatig, — oeconomisch onverschillig, — en oeconomisch ondoelmatig, schadelijk; — overal waar nu de maatschappelijke evolutie door den oeconomischen factor beheerscht wordt, dat wil dus zeggen: bij de psychische evolutie van al de tot IV behorende individuen, wordt de sociale verwerving der drie ideeënsoorten bevorderd of tegengewerkt overeenkomstig hun bezit dier oeconomische kwaliteiten.

A. Kennis en wel: *a)* De elementen, de kundigheden van het lager onderwijs, een oeconomische doelmatigheid voor alle beroepen, wat mede een aanleiding is voor de individuen, die tot groep I behooren, om deze ideeën aan te leeren. Is 't toenmaals echter verzuimd geworden, dan bestaat er nu geringe kans, dat zij ze alsnog verwerven zullen; het oeconomisch emplooi vergunt 't niet, burgeravondscholen of scholen voor volwassenen tellen een kleine bevolking. — *b)* Vakkennis, handvaardigheid, kennis van een „ambacht”; voornamelijk nuttig voor minderbezittende klassen. Verzuimd schoolonderzicht kan hier gemakkelijker verholpen worden, al geschiedt 't niet immer. — *c)* Meer uitgebreide kennis van middelbaar e. d. onderwijs; haar verwerving kan onmogelijk met gelijktijdigen oeconomischen arbeid vereenigd worden; en uit het verhandelde bij II weten we hoe weinig deze kennis,

behalve voor de beroepen van den middenstand, oeconomisch doelmatig is; hoe weinig zij dus vóór de intrede in 't oeconomisch strijdperk 't goed der bevolking is geworden. — *d)* Hooger onderwijs is voor een nog kleinere groep oeconomisch nuttig.

Wat aangaat de verdere beoefening en cultiveering der wetenschap valt op te merken:

èn dat 't bezit ervan niet immer 't verkrijgen van een inkomen waarborgt, getuige de talrijke geneesheeren en advocaten zonder voldoende practijk;

èn allerminst immer een ruim inkomen waarborgt; getuige bijv. de karige bezoldiging der meeste liberale beroepen (zéér treurig in het onderwijzersberoep);

èn dat meestal slechts zekere tot een beroep dienstige kundigheid — soms niet ver in rang boven „handigheid” —, zelden wetenschap-pur-sang oeconomisch doelmatig is. Het beoefenen bijv. van wijsbegeerte, ethiek, sociologie, van wier hoogte, bloei en verbreiding in de eerste plaats niets minder dan het geluk der menschheid afhankelijk is, dat beoefenen is een slecht-oeconomische bezigheid, die slechts zeer weinigen zich veroorlooven kunnen: enkele bemiddelden, die de kracht bezitten om tot III te behooren — tegen den wensch der publieke opinie in, welke als regel oeconomisch emplooi eischt —, hoogleeraren, wien een stilzwijgende staatsopdracht de beoefening dezer wetenschappen aanbeval. Maar voor de overgroote meerderheid is het beoefenen van deze onberoepsmatige wetenschap niet-oeconomisch of zelfs als tijd „verspilling” of te groote vermoeienis (na zware dagtaak) oeconomisch schadelijk, en blijft dus achterwege; ik zeide reeds, hoezeer dit pleit tegen de hedendaagsche maatschappelijke organisatie; want indien het bezit eener moreel-nuttige eigen-

schap niet sociaal nuttig is, is het sociale proces voor zóóver: immoreel.

Ook de moeizame beoefening van alle andere wetenschappen moet hierbij genoemd worden; ook de soms levenslange misère van uitvinders.

De onvoldoende aanleering van kennisideeën komt in enkele gevallen niet op rekening van den overheerschenden oeconomischen factor; dit is 't geval, waar zij behooren tot de soort: oeconomisch onverschillige ideeën, terwijl hun daarnaast nog een eigen ondoelmatigheid (van niet oeconomischen aard) aankleeft. Zoo gaat het bijv. met de kennis welke door lezingen, voordrachten, ernstige lectuur verspreid kon worden, indien de individuen die ideeën niet vaak vervelend, saai, onaangenaam vonden, minderwaardig dan zooveel moreel nutteloos tijdverdrijf, uitspanning, plezier. Natuurlijk worden de moeilijkheden der „vrije propaganda” toch ook nog door oeconomische oorzaken vergroot. De boven aangestipte geringe resultaten van de meest volhardende propaganda (blz. 349), de hardnekkige onuitroeibaarheid van schadelijke ideeën, de soms psychisch algeheele onbereikbaarheid der lagere volksklassen, behooren tot de ergste belemmeringen voor een snellen vooruitgang der maatschappij.

Het verschijnsel, dat een groot deel der bevolking de kennis-ideeën door oeconomische zwakte niet kan verwerven, resp. om oeconomische en andere redenen niet wenscht te verwerven, en dus van wetenschappelijke kennis verstoken blijft, heeft twee ongunstige gevolgen:

1°. De niet-ontwikkeling, van een menigte talenten bij de minder of min-vermogende klassen. Zonder machtinge hulp overwint zelfs een groot genie niet den druk der laag stoffelijke beslommering (om van het onvol-

doende onderwijs niet te reppen). „Onderstel eens,” zegt Ritchie (*), „dat Darwin zijn leven had moeten slijten als 'n overwerkt, afgetobt plattelandsgeneesheer of als fabrieksarbeider in een reusachtige industriestad, dan zou hij waarschijnlijk bekend zijn geworden in een kleine natuurkundige club of door zijn buurlieden uitgelachen zijn om een verzameling van torren; maar zou hij het ontstaan der soorten hebben ontdekt en zijne ontdekking door jarenlang voortgezette onderzoeken gestaafd hebben?”

Talentverstikking dus op groote schaal.

2°. Het andere ongunstige gevolg is, dat de wetenschap op de leiding van het maatschappelijk verloop: staatsbestuur, pers, politiek, publieke opinie, minder invloed heeft dan zij in 't belang van 't maatschappelijk ideaal behoorde te hebben. Eensdeels komen de sociale leiders dikwijls uit kringen voort, waarin niet het beschikken over wetenschap eisch van welslagen is (handelsmagnaten, adel, militairisme, plutocratie; reeds werd in Frankrijk en Engeland de titel „intellectuel” een spotnaam); anderdeels wordt de maatschappij bij den toenemenden invloed der groote menigte op het staatsbestuur (censuskiesrecht, kiesrechtuitbreiding zonder verband met bekwaamheid, referendum zelfs) meer en meer afhankelijk van de inzichten eener onkundige menigte.

Dit is wel de oorzaak van die politiek van proefnemingen en aarzeling, die men maar al te vaak kan waarnemen; het verschaft invloed aan slagwoorden en volksleuzen en leidt zelfs tot 't invoeren of blijven toepassen van schadelijke, door de wetenschap veroordeelde, maatregelen. Daar komt ons dan die volksregeering op een

(*) O. c., p. 51.

verwijdering van — of te langzame nadering tot — 't maatschappelijk ideaal te staan.

Ten slotte is de wetenschappelijke leegte van groep IV des te ongunstiger, omdat de leden dezer groep meesstijds de opvoeders zijn van de individuen der andere groepen; niet alle kennis kan op school worden geleerd; hoezeer zou de kennisverwerving toenemen als in 't bijzonder 't huisgezin altijd een milieu ware rijk aan kennisideeën en wetenschap.

B. Gemeenschapszin, inzicht in 't nut van- en toewijding aan een krachtig gemeenschapsleven.

In de gansche klasse IV schijnt, en is ook werkelijk, deze eigenschap den individuen slechts zelden doelmatig en dit verschijnsel is allerbedroevendst.

De dienst der gemeenschap schijnt ondoelmatig aan allen, die niet het inzicht bezitten in wat een krachtige publieke organisatie voor hun oeconomische belangen vermag te praesteeren; die „allen” zijn velen, krachtens 't geen zooeven van de sociale verbreiding der kennis gezegd werd.

Gemeenschapszin is ondoelmatig voor degenen, die, hoewel het genoemde inzicht niet geheel missend, toch het spoediger voordeel dat zelfzucht en anti-socialiteit opleveren, verkiezen boven het profijt eener verre toekomst; is ondoelmatig ook voor de zeer talrijke klasse die niet wachten kan op de oeconomische zegeningen der gemeenschapszin, die dadelijk leven moet, en wel genoopt is anti-sociaal te wezen, mee te huilen met de wolven, zelf wolf te zijn. Deze feitelijke ondoelmatigheid vindt dus haar oorzaak in den hedendaagschen vorm van inkomensverwerving. Want het spreekt van zelf, dat abstracto een — door ruime socialiteit — krachtig gemeenschaps-

leven het oeconomisch welvaren der betrokken individuen baten moest.

Bij onze schets van het hedendaagsch product der oeconomische selectie (IX, §4) hebben we den gemeenschapszin ontmoet in de moreel-sterke afdeeling. Wat daar werd aangestipt, luidt uitgewerkt als volgt: gemeenschapszin, toewijding, opoffering van dadelijk eigenbelang aan het welvaren eener associatie, is oeconomisch doelmatig voor de leden der associatie, die zich kunnen veroorloven te wachten op de oeconomische voordeelen, die dit gedrag in de toekomst zal afwerpen. Dit kunnen wachten is het geval bijv. binnen den kring eener coöperatieve vereeniging, indien het inkomen der leden met hun levenseischen reeds ongeveer overeenstemt; is mogelijk ook voor de leden eener vakvereeniging, indien niet als straf voor 't vereenigen ontslag hen dreigt; het is het geval voor de leden van een trust; voor die leden van een staatsverband — sommige ambtenaren — die toewijding spoedig met premiën of bevordering beloond zien. En is niet 't geval voor de zeer armen, die, om een dadelijk consumptiefonds verlegen, beter door de geringe maar dadelijke voordeelen der zelf-zucht geholpen worden; voor al degenen, verder, wien het welvaren der associatie, waarin zij oeconomisch werkzaam zijn, geen dadelijk voordeel aanbrengt; en dat laatste geldt voor nog verreweg de meeste ambtenaren, en al die particuliere geëmployeerden welke van winstdeeling zijn uitgesloten, geldt ten slotte haast voor alle niet-ambtelijke leden van een staatsverband, behalve misschien sommige bedeelden door openbare armenzorg, studiebeurs, pensioen). Voor al deze individuen nu is socialiteit oeconomisch onverschillig of erger nog: ondoelmatig, anti-socialiteit echter oeconomisch nuttig. Antisocialiteit, benadeeling van de belangen

eener gemeenschap van de zijde der leden zelf, zich uitend in leugen, oneerlijkheid, bedrog, omkoopbaarheid, meineedigheid, partijdigheid, verraad jegens 't vaderland. Zoo is omkoopbaarheid, mits heimelijk, een oeconomisch nuttige eigenschap voor kiesgerechtigden, meineedigheid voor minvermogende getuigen ter gerechtszitting, telkens als de vraag des rechters hen stelt tusschen hun beurs en hun geweten — en hoe dikwijls geschiedt dat niet. Zoo is oneerlijkheid, partijdigheid (besturen en adviseeren naar eigen voordeel) oeconomisch doelmatig voor beheerders van vereenigingen; (naast inhaligheid en dividendenjacht van de zijde der leden het gevaar der coöperatieve e. a. democratische vennootschappen); bedrog bij publieke leveranties; leugen in den kleinhandel of in allen handel; de oneerlijkheid en alle verdere anti-sociale — de gemeenschap afbrekende — eigenschappen op blz. 343 v. als oeconomisch doelmatig opgesomd. De omkoopbaarheid van kiezers is een aan 't algemeen kiesrecht knagende worm; in de democratische dagen van het Romeinsche Rijk had ze een noodlottige hoogte bereikt; reeds dikwijls, zij 't in mindere mate, bleek de Noord-Amerikaansche Unie door dezelfde politiek-moreele ziekte aangetast.

Als voorbeeld van oeconomisch onverschilligen gemeenschapszin gelde o. a.: belangstelling in publieke vraagstukken, deelnemen in politieke bewegingen, zorgzame uitoefening van kiesrecht, strenge handhaving eener als deugdzaam erkende moraal. Hoe meer we afdalen tot kringen, waar slechts huishoudt de oeconomische ideeënselectie, des te minder treffen we deze soort socialiteit aan. Dit acht ik, denkend aan de zich uitbreidende volksregeering, een treurig verschijnsel.

Het „hoe meer we afdalen” wijst er op, dat ook de

individueen van groep IV nog wel zoo nu en dan aan de overheersching der oeconomische selectie onttrokken kunnen zijn. Dit is het geval bijv. bij rechters of andere ambtenaren die meestal over een toereikend en veilig inkomen beschikken, wien omkoopbaarheid wel oeconomisch voordeel zou bezorgen, eerlijkheid echter nog niet tot verarming doet vervallen. Eenmaal benoemd, zijn zij aan de oeconomische selectie voor een groot deel onttrokken en kunnen zij — in tegenstelling met winkeliers bijv. — een oeconomisch onafhankelijke moraalselectie ondergaan, uitgeoefend deze laatste door strafbedreiging, publieke opinie, eigen idealisme; voor zooveel gaan zij dus, wat de verwerving der ideeën van gemeenschapszin betreft, de groep III versterken. Doch voor zooveel zij „meerwiller” zouden zijn, en het oeconomische doel stelden boven het doel der moreele selectie (eer, aanzien, gemoedsvrede), blijven zij in IV en blijft daardoor de kans, dat zij de oeconomisch nuttige maar anti-sociale ideeën gaan bezitten, d. i. in casu omkoopbaar worden.

Gemeenschapszin is verder slecht-oeconomisch voor een groot gedeelte der journalisten, — oneerlijkheid daarentegen, partijdigheid en venaliteit, winstgevend. Daardoor heeft hier de moreele ideeënevolutie met de oeconomische een verbitteren en vaak hopeloozen strijd te voeren. Groote bladen zijn in handen van machtige kapitalisten en mogen geen ideeën verkondigen, welke dien laatsten ongevallig zijn; speculatiekapitaal ondersteunt hen; met staatssubsidies (in Frankrijk bijv.) wordt politieke partijdigheid gekocht; trusts en andere groote vennootschappen koopen de verspreiding van zekere verlangde ideeën en de verzwijging van ongewenschte (Speelbank te Monte-Carlo!, trusts in U. S. A.!) Daar in den tegenwoordigen tijd de pers de ideeënvormer is bij

uitnemendheid en zij daardoor op de lotgevallen der staten, op hun binnen- en buitenlandsche politiek, den grootsten invloed heeft (men denke aan haar aandeel in den Engelsch-Zuid-Afrikaanschen oorlog), is haar oeconomische afhankelijkheid en daardoor helaas de sociale ondoelmatigheid — voor haar — van gemeenschapszin een in waarheid afschuwelijk verschijnsel.

De gemeenschapszin, *summa summarum*, is in groep IV dun gezaaid; en het ergste is, dat deze misstand weer op het psychisch gehalte ook van andere groepen invloed uitoefent, door de omstandigheid n.l. dat de meeste individuen uit IV optreden als opvoeders (ouders; ook onderwijzers, vrienden), als moreel milieu, voor de leden van I, II en ook III. Zoo wordt ook daar de teelt van socialiteitsideeën bedreigd, verminderd; d. w. z., theoretisch geformuleerd: het dikwijls ongunstige selectie-product van het hedendaagsch oeconomisch milieu wordt ook aangekweekt bij de individuen, die door bedeeeling nog buiten den oeconomischen strijd gehouden worden.

C. Altruïsme, medelijden, weggeven, en mee doen deelen, toewijding — is altijd slecht oeconomisch, altijd een bedreiging van eigen consumptiefonds; is daardoor een luxeding voor den middelsterken bezitter, en voor den oeconomisch zwakkere bepaald een ernstig nadeel, een gevaar zelfs. Voor zoover de moraal niet den zelfmoord billijkt of 't opofferen van alle eigen doeleinden verlangen zou, moet zij, in een maatschappij waar onderlinge strijd heerscht en 't slagen van den een den ander uitsluit, het altruïsme slechts voorschrijven onder groot voorbehoud; en waar zij dat verzuimen zou, is zij machteloos.

Wat speciaal de stoffelijke doeleinden aangaat, — de oeconomische selectie, vooral in kringen en organisaties waar

niet gemeenschapszin oeconomisch doelmatig is, dwingt onverbiddelijk tot hardvochtigheid, tot niet- of althans weinig weggeven, niet toewijden; (we zijn in de afdeeling IV, bedenke men); zoo niet, dan staat ondergang voor de deur. De koopman, die sterk begeerende maar betalingszwakke kopers wil gelukkig maken, verarmt; de arbeider, die toewijding aan zijn kameraden of arme medemenschen voortrekt boveninkomenverschaffend emplooi — „tijdvermorsen” zegt zijn omgeving — gaat oeconomisch te gronde; de weekhartige geldschieter, de welwillende borgspreker niet minder, en zoo voort. Het tegendeel immers van altruïsme: hardvochtigheid, ongevoeligheid enz., is voor zooveel een oeconomisch nuttige eigenschap, gelijk wij boven zagen.

Terwijl dus de oeconomische ideeënselectie meest altijd de strekking heeft het altruïsme te elimineeren (automatisch en bewust; het laatste blijkend uit leeringen als *charity begins at home*; *qui se fait brébis le loup le mange*, en andere oeconomische moraal), poogt sinds eeuwen een milieu van moralisten — predikend vooral de buiten-oeconomische moraal en dikwijls meer aansturend op een vaag onwetenschappelijk idealisme dan op welbewuste individueele geluksvermeerdering — de ideeën van naastenliefde weer aan te kweeken. Met lof begroeten zij de zelfopoffering, met afkeuring, bedreigingen zelfs, de zelfzucht; zij noodigen tot opoffering van aardisch geluk door de belofte van belooning hiernamaals; zij verlangen zachtaardigheid, zelfverloochening, deelen met den arme. Doch naast en ondanks die aansporingen voelt ieder, hoezeer de noodzakelijkheid bestaan blijft, om in de hedendaagsche oeconomische organisatie en overeenkomstig haar eischen een inkomen te verwerven, de noodzakelijkheid om in dien oeconomischen strijd zijn buurman te verdringen,

en blijft voor elk bezitter de macht — zoolang er privaat eigendom bestaat, en ruilverkeer — om winst af te persen, om huur te innen en rente. Moralistische eischen contra oeconomische. De ongelukkige individuen geraken tusschen twee vuren; hoe te ontkomen aan de afkeuring, minachting, straffen eener-, hoe aan den oeconomischen achteruitgang en aardische vernietiging anderzijds! Maar het meest dreigende, ernstigste gevaar kan niet missen den doorslag te geven (*) en dat gevaar is 't aardisch stoffelijke, 't oeconomische: het oeconomische milieu is voor de moreele vorming der individuen dezer groep beslissend, en twintig eeuwen van altruïstische propaganda, verzuimende om de oeconomische organisatie grondig te wijzigen, zijn onmachtig geweest om een algemeen altruïstisch gedrag dier individuen te verzekeren — helaas een overbekende waarheid. Toch mist de idealistisch-moreele selectie niet heel en al haar invloed: voornamelijk gevoelens van medelijden zijn haar product, werkelijk gesmart worden door anderer leed, een soort „platonische” naastenliefde, die zich zou omzetten in daden ook, — in belangrijker daden althans —, zoodra de vorm van inkomensverwerving het dulden wilde. Zoo meen ik dus, dat de invloed der moralistische selectie, op 't oogenblik met de oeconomische in botsing en, wat de leden van groep IV betreft, verslagen, toch niet ganschelijk nul is; zij zijn reeds zoo ver, dat in tijden, waarin hun een eerste consumptiefonds verzekerd zou zijn (door staatsbedeeling bijv.), het aanwezige altruïstisch gevoel meer dan thans zich in daden zou uiten. Er liggen stapels van altruïstische brandstof gereed, die na de oeconomische hervorming in vlam zouden uitbarsten; reeds ziet men, hoe vele leden van eenigszins

(*) VII, § 5.

welvarende staten ook tegenover zwakkere partijen de arbitrage voortrekken boven een zelfzuchtig, leedverspreidend uitvechten van geschillen, hartstochtelijk voortrekken zelfs: de sterke staat, waarvan zij leden zijn, waarborgt hun een minimum bedeeeling — rechtszekerheid bijv. of aanleg van wegen — in alle geval, en zij kunnen zich dus de opoffering van oorlogswinst reeds veroorloven. Ook binnen de grenzen blijkt menig meer gegoede gemakkelijker te kunnen komen tot 't prijsgeven van voorrechten dan de bezitters van 'n karig inkomen.

Evenals bij kennis en gemeenschapszin missen de lacunes van IV C niet hun invloed op de leden van andere groepen, overal waar die van de eerstgenoemde personen hun moreele vorming moeten ontvangen.

§ 5. Aan het eind thans gekomen van onze tweede sociologische analyse, dient de onderlinge verhouding van al de groepen nog met een enkel woord te worden toegelicht. Er moet een correctief worden aangebracht, want de scheidingslijnen, vooral die rond groep IV, zijn ietwat kunstmatig — een kenmerk dat misschien wel onvermijdelijk is, waar gecompliceerde verschijnselen voor overzicht moeten worden uiteengehaald.

De scheidingslijnen zijn vaag soms en wisselend; reeds werd er hier en daar op gezinspeeld. Niet alle personen, die bij IV werden ondergebracht, brengen al hun tijd in het oeconomisch strijdperk door; eenige uren van den dag blijven ook in de laagste bezitsklassen aan andere milieux voorbehouden. Sterker nog geldt dit voor de middelklasse; en de onderafdeeling, die „rijke meerwillers” genoemd werd, verkeert misschien wel gedurende $\frac{1}{3}$ van haar tijd in niet-oeconomische strijdplaatsen. Hiermee is

echter niet gezegd, dat al deze personen nu voor zooveel aan de oeconomische ideeënselectie onttrokken zijn, dat in die uren hun ideeerverwerving van de oeconomische doelmatigheid geheel onafhankelijk is geworden; noch zelfs dat zij in die buiten-oeconomische uren stellig andere ideeselecties zullen doormaken. Het laatste niet, omdat wij reeds zagen dat de nabootsing, de ideeerverwerving, in de rusturen van zwaar arbeidende personen luttel is. En het eerste, de emancipatie van onder den oeconomischen stempel, zij kan in geen geval bestaan voor bezitloozen, wien het gevaar van oeconomischen ondergang altijd aangrijnst (in tegenstelling dus met gevallen als van blz. 342, 370 en natuurlijk met alle bedeeden), die dus hun oeconomische doelmatigheid nimmer mogen afleggen. Trouwens van een verworven idee ontdoet men zich niet als ware 't een psychisch manteltje; de oeconomische ideeën, afwering verschaffend tegen stoffelijke ontbering — het meest nijpende gevaar —, staan in de menschenziel op den voorgrond en belemmeren zijn gezichtskring: een geduchte macht voor elke hen kruisende idee-verwerving. Daardoor is 't, dat nog in tal van meer welgestelde bezitsklassen de verdere geestelijke evolutie door de oeconomische ideeën beheerscht blijft en de verder te verwerven moraal wordt gezien door den oeconomischen bril; men denke bijv. aan aldaar niet zelden voorkomende onverschilligheid, zelfs minachting, voor idealisme, studie, kunstbeoefening, welke „niets inbrengen.” En eerst aan de zeer rijke leden dezer groep IV kan 't gelukken een dubbele ideeënvoorraad te verwerven, een dubbele moraal ook: een oeconomische (o. a. dus hardvochtigheid, zelfzucht, meer of minder oneerlijkheid) in „zaken”, een „moralistische” (altruïsme, eerlijkheid, enz.) er buiten in hun verder leven; deze kleine

groep, periodisch onttrokken aan de oeconomische selectie komt, zagen wij, voor zooveel de groep III versterken. Dit geschiedt ook door hen, die, bij zeker vermogensbezit aangeland, zich op lateren leeftijd aan de oeconomische worsteling voor goed onttrekken gaan; (altijd voor zoover niet de oeconomische ideeën te zeer hun persoon hebben in beslag genomen, en als een geestelijke obsessie elke onafhankelijke ideeeverwerving verijdelen).

Een ander kenmerk van de verhouding der groepen is, dat de groep IV bestaat uit personen, die eertijds van I en eventueel van II deel uitmaakten; binnentredend in IV moeten hun ideeën, naar we weten, vóór alles oeconomisch doelmatig zijn; daar volgt uit, dat zij vele in een vroegere levensperiode verworven ideeën (bijv. de mooie afdeeling C van p. 358) moeten leeren opgeven: „jeugdige hersenschimmen” worden ’t dan, „onpraktische idealen” van wie nog niet „in de wereld hebben rondgekeken”, „nuttelooze tijdverspilling”. Aan deze geestelijke degeneratie ontsnapt dan alleen de zeer kleine afdeeling, die van II terstond in III kan overgaan.

§ 6. Wat het onderhavige hoofdstuk had na te gaan, ligt achter ons; de vragen van p. 234 zijn ter hand genomen en, naar ik meen, beantwoord. Dit laatste helaas niet zonder zuchten; want we hebben bij de beide analyses van het hedendaagsch maatschappelijk verloop — in dit en ’t vorige hoofdstuk — ernstige gebreken onder de oogen gekregen, gebreken, welke dringend verbetering eischen.

Maar als de analyses juist zijn geweest en eenigzins volledig, dan mogen de geneesmiddelen niet diep meer verborgen liggen; zij moeten bij ’t resumeeren van haar beider beteekenis van zelf voor den dag komen.

HOOFDSTUK XI.

De hoofdgebreken van het maatschappelijk proces en de snelste middelen ter genezing.

§ 1. In ons eerste hoofdstuk werden tegen de huidige democratische strooming, tegen de humanitaire sociale politiek een reeks ernstige bedenkingen opgesomd. Men is, zien we daar, bevreesd voor degeneratie, men ducht socialen achteruitgang; men betoogt, dat de ondergang der „ongeschikten” noodzakelijk is voor 't welzijn der maatschappij.

Is dat juist? — het moest onderzocht worden; leedverzachting en democratie liggen ons tegenwoordig geslacht te na aan 't hart, dan dat deze aanval verwaarloosd mocht worden.

Nadat hoofdstuk II had nagegaan, wat „maatschappij” is, en 't volgend wat „vooruitgang” en „welzijn”, moest er allereerst in principe worden uitgemaakt, of werkelijk de ondergang — en ondergang in welken vorm — van 't zwakke voor het sociale welzijn noodzakelijk is, en welke soort zwakte als de gevaarlijkste bedreiging ervan 't eerst voor verwijdering in aanmerking moet komen.

Om dit vraagstuk te kunnen ter hand nemen is een goede sociologische theorie een eerste vereischte; m. i.

ontbreekt zij, bestaat zij althans slechts bij stukken en brokken, en onhelder; reden waarom hoofdstuk IV beproefde in die leemte te voorzien, en een maatschappelijke behandelingsmethode ontwikkelde, die, toevallig, op denzelfden grondslag gebouwd bleek als de theorie der — meest natuurwetenschappelijke — aanvallers, vermeld in hoofdstuk I. — Deze sociologische selectietheorie bleek door de tegen de biologische gerichte bedenkingen niet bedreigd te worden.

In 't 6^e hoofdstuk nader toegelicht en aangevuld, blijkt zij reeds eenige eerste strijdpunten uit het Darwinisch-sociologische vraagstuk principieel te kunnen ter hand nemen. Wij vinden n.l.:

dat er voor den maatschappelijken vooruitgang strijd gewenscht is, en wel, naast den onvermijdelijken kamp tegen de natuur, ook de strijd tusschen de sociale individuen onderling; dat er dus altijd ongelijkheid moet blijven bestaan, differentiatie, — niet van bezit of welke andere niet aan selectie onderworpen grootheid ook, maar differentiatie van maatschappelijke bestanddeelen: persoonlijke kwaliteiten, sociale ideeën; —

dat er dus in de maatschappelijke worsteling ook werkelijk verliezers moeten zijn, d. i. dat niet alle doeleinden bereikt kunnen noch moeten worden; zekere ongeschiktheid, zekere zwakte behoort te falen en aldus uit de maatschappelijke compositie verwijderd te worden; —

dat echter de verwijdering niet noodzakelijk een doodelijke behoefte te zijn. — Vervolgens gaf VI een toelichting tot de verhouding van recht en macht, van sociaal en zedelijk sterk, van persoonlijke en van wapenkracht, en nog eenige uiteenzettingen, die voor de aanwending der selectietheorie benodigd zijn.

Zijn opvolger, hst. VII, begint de sociologische theorie toe

te passen; het wijst op 't gelijktijdig werken van verschillende selecties en bespreekt hare kruising, samenloop, botsing. Wij zien de besproken mogelijkheden werkelijkheid worden; de essentiele werkzaamheid der psyche is: geestelijke doelmatigheid te doen wegen in de plaats van fysieke, en de doodelijke verwijdering van het ondoelmatige te doen plaats maken voor een nabootsende. Dit inziende ontwaren we de twee voornaamste „Darwinistische” beschuldigingen in een geheel ander licht en kunnen wij van het verzet tegen staatsbemoeiing, „ingrijping”, verhindering van 't afsterven, etc., reeds de principiele beteekenis onder de oogen zien.

Vervolgens wordt de kruising, botsing en samenloop geschetst van eenige hedendaagsche sociale factoren; het blijkt, dat de economische factor alle sociale selecties in — meest een negatieve — afhankelijkheid houdt, en dat zulk een beheerschende kracht op het maatschappelijk proces 't meest haar stempel drukt. Ten slotte blijkt niet alleen het resultaat der psychische — buiten-economische — evolutie, maar ook dat der fysieke selecties en selectiestuivingen telkens afhankelijk te zijn van den oeconomischen factor (c. q. van de oeconomische ideeënselectie).

De in VII vergaarde stof wordt daarop gesplitst. Allereerst zoekt hoofdstuk VIII naar de zedelijke beoordeeling van de beide in de eerste helft van VII afgeleide verschijnselen; het vindt, dat èn de vervanging van fysieke door psychische selecties, èn, binnen de psychische evolutie, de vervanging van doodelijke verwijdering door nabootsende, in de richting liggen van 't maatschappelijk ideaal, gelijk dat door hst. III was aangegeven geworden. Immers er bleek uit voorbeelden en redeneering: eenerzijds, dat de maatschappelijke vooruitgang beter gediend wordt door psy-

chische dan door fysieke voortreffelijkheid der bevolking, en voornamelijk afhankelijk is van de verspreidheid van drie nuttige ideeënsoorten: kennis, gemeenschapszin, altruïsme; anderzijds, dat in de tegenwoordige faze die drie ideeënsoorten door ongeveer alle leden eener samenleving — in verschillende, maar in voldoende mate — kunnen verworven worden; daarvoor is 't aangeboren imitatievermogen, en naast de macht van 't ideeënkapitaal de wondere organisatie van het nabootswezen een waarborg.

Hiermede was de kern van het bio-sociologische vraagstuk bereikt geworden, want nu waren de hoofdpunten, gelijk p. 377 die zooeven recapituleerde, onderzocht: er moèt verloren worden, had hst. VI principieel geleerd, er dient, zoolang de menschen geen engelen zijn, ondoelmatigheid verwijderd te worden uit de maatschappelijke compositie; welnu, hst. VIII gaf thans aan, welke ondoelmatigheid, welke zwakte daarvoor het eerst in aanmerking moet komen — moet, krachtens 'tsociale ideaal — en welk soort verwijdering daartoe vereischt is.

Dat was reeds een antwoord op hoofdstuk I; er bleken hier eenige dringende eischen voor 't maatschappelijk welzijn. Er restte thans nog, na te gaan in hoever nu de betere vooruitgangsmiddelen, die door de behandeling der Darwinische aanklacht aan 't daglicht waren gekomen, in de hedendaagsche maatschappij verwezenlijkt worden of kunnen worden.

§ 2. De vraag bleef dus over, hoezeer in 't hedendaagsch sociaal verloop: vooreerst de vooruitgang belovende nabootsing tot haar recht komt; vervolgens hoezeer in 't bizonder dié nabootsing slaagt, welke de drie meest

vooruitbrengende ideeënsoorten produceert en dat wel met uitsluiting van heur tegendeel; selectorische verwijdering dus van onkunde, individualisme, zelfzucht, naast aankweeking van kennis, gemeenschapszin, altruïsme.

Alvorens genoemd onderzoek ter hand genomen werd, had het 9^e hoofdstuk een andere analyse verricht: het had de oeconomische worsteling, de inkomensverwerving onderzocht: eerst op haar selectorischen graad, vervolgens, voorzoover selectorisch, op haar moreele kwaliteit. En de bedoeling van dit onderzoek? — Zij was, op de kortste wijze een typeering te verkrijgen van het hedendaagsch sociaal verloop en van de zuiverheid der daarin optredende selecties. Want hoewel de analyse van hst. IX slechts één der sociale factoren omvatte, is 't grootste deel van het maatschappelijk proces er toch dáárom in betrokken, omdat ter toetsing gekozen was de factor, die meest overal de andere sociale werkingen in afhankelijkheid houdt (en wat dat zeggen wil, had hoofdstuk VII uiteengezet); terwijl ik op de enkele punten, waar die overheersching verdreven was, de rol der verdere selecties in korte woorden toevoegde.

Zoo hadden we te gelijk inzicht verkregen: én in de kwaliteit der maatschappelijke winners, althans van de sterken in het meest belangrijke strijdperk, én bij voorbaat reeds een kijk op 'tgeen als resultaat der andere, oeconomisch afhankelijke, ideeselecties verwacht kon worden. Nog voor ééne van deze laatste aan observatie was onderworpen geworden, had de oeconomische analyse reeds theoretisch geleerd, dat zij, voor zoover afhankelijk, er allen bedenkelijk uit zouden zien. Daarna in hst. X heeft het concrete onderzoek (naar 't slagen dus van de verwerving van kennis, gemeenschapszin en

naastenliefde) de sombere voorgevoelens maar al te zeer bewaarheid.

We vatten nu in 't kort de bevindingen van de hoofdstukken IX en X voor een overzicht te zamen.

Het onderzoek naar de selectorische zuiverheid van den oeconomischen factor leverde op, dat in de oeconomische worsteling onzer dagen de non-selectorische overwinningsen zeer talrijk optreden. Wij zagen wapenmacht den doorslag geven overal waar bezitsongelijken samentreffen en zagen, hoe 't goederenbezit zoo goed als zonder verband met persoonlijke doelmatigheid elke overwinning af kan dwingen. We zagen verder, dat het toeval en de conjunctuur den uitslag der worsteling voor een groot deel beheerschen. Nagaande daarenboven den sociaal-dynamischen oorsprong: eenerzijds van de in een strijdoogenblik aangebrachte persoonlijke bekwaamheid, anderzijds van de in zulk oogenblik zoo dikwijls beslissende non-selectorische sterkte, vonden wij, dat de persoonlijke doelmatigheid meer voortkomt uit non-selectorische sterkte (toeval bezitsmacht, erfrecht e.a. bedeeeling, conjunctuur), dan die laatste uit de vroegere persoonlijke eigenschappen; dat verder aan de selectorische zijde, daar waar nog werkelijk-persoonlijke kwaliteiten voor de doelbereiking beslissend zijn, menigmaal het samentreffen zoo uitsluitend binnen bezitsklassen beperkt blijft, dat de omvang van deze selectie tot zeer geringe afmetingen gereduceerd wordt en dat daarbij immer weer de kwantitatieve en kwalitatieve gebreken der voorafgaande selectorische worsteling op deze bekwaamheidsselectie worden overgeplant.

Ten tweede het onderzoek naar de moreele hoedanigheid van den oeconomischen strijd, voor zoover zij een

selectieproces voorstelt. Dit bracht aan 't licht: vooreerst de kweeking van een reeks nuttige ideeën, niet minder echter de bevordering van een serie uiterst schadelijke. Deze laatste uitkomst bederft dan de selectorische waarde der oeconomische worsteling, voor zoover die waarde na alle beperkingen was overgebleven, nog weer voor 'n groot stuk.

Daarmede is de oeconomische analyse beëindigd en komt de beurt aan de behandeling van een der afhankelijke ideeënselecties; en wel degene, die ons 't eerst ter harte gaat: de verwerving in onze hedendaagsche maatschappij van kennis, gemeenschapszin, naastenliefde.

Het aanleeren in 't algemeen blijkt voor een belangrijk stuk te slagen; het best in de afdeeling moralisatie, het moeilijkst in die der vrije propaganda.

Het verwerven der drie nuttige ideeënsoorten loopt in hoofdzaak: evenwijdig met de mate van oeconomische overheersching. Bevolkingsgroepen, die aan den oeconomischen strijd onttrokken worden, verwerven vooral de kennis en 't altruïsme in bevredigende mate; de groep echter die aan de oeconomische worsteling haar grootste krachten wijden moet, verwerft de kennis somtijds, de gemeenschapszin zelden (e. g. in coöperatieve productie), het altruïsme haast nooit; tenzij, en voor zoover, de leden ook van deze groep van de oeconomische afhankelijkheid bevrijd kunnen worden, wat ten voordeele van — in engeren zin — moreele selecties hier en daar, naar wij zagen, gelukt.

De oeconomische worsteling summa summarum, de inkomensverwerving, die 't maatschappelijk proces haast overal beheerscht:

- a.* is slechts voor een deel een selectieproces;
- b.* bevordert, voor zoover selectorisch, de aanwezigheid van goede, zoowel als van zeer slechte ideeën;
- c.* vergunt de kweeking van de drie beste en eerst noodige ideeën in onvoldoende mate;
- d.* bederft door haar gebreken ook de andere afhankelijke selecties.

§ 3. Dit alles leerde het onderzoek der beide laatste hoofdstukken. De beteekenis der gebreken, die der oeconomische worsteling en daardoor (*) 't heele maatschappelijk proces aankleven, is de volgende:

Vooreerst, dat er tal van winners voorkomen, die persoonlijk onbekwaam zijn, verliezers die oeconomisch doelmatige eigenschappen volstrekt niet missen; een feit, dat door zoovele Darwinistische beoordeelaars der maatschappij over 't hoofd is gezien.

In de tweede plaats, dat, voor zoover de persoonlijke bekwaamheid wel beslissend is, de oeconomische strijd dikwijls gewonnen wordt door de bezitters van — ethisch-, d. i. aan het ideaal gemeten — slechte eigenschappen, en verloren wordt door de dragers van goede ideeën. Wij weten reeds, dat daardoor de oeconomische selectie een zeer groote portie slechte ideeën in de wereld roept, en dit te meer kan doen, omdat zij in hoofdzaak slechts de nabootsende verwijdering kent.

Hoezeer nu de fouten eener overheerschende selectie — concreto: deze gebreken der inkomensverwerving — noodlottig worden voor de kwaliteiten der selecties, die haar ondergeschikt zijn, blijkt het gemakkelijkst, als ik

(*) Hst. VII; ook p. 337 noot.

herinner aan het boven gegeven voorbeeld: de werking der hygiënische en pathologische selecties (de twee voornaamste sociale selecties, die nog doodelijk verwijderen). Want als hun oeconomische afhankelijkheid in hoofdstuk VII juist geschetst werd (*); als 't waar is, dat 't aantal slachtoffers dezer selecties toeneemt in de richting der [oeconomische] mingegoedheid, dan wil die afhankelijkheid zeggen:

ten eerste, dat de dood door onvoldoende geneeskundige hulp, door een uit beroepszwakte verworven ziekte of door verwaarloozing van hygiënische voorschriften etc., een groot getal personen treft, wier minvermogenheid niet aan onbekwaamheid te wijten is, anderzijds personen mist, die slechts door toeval of bezitsmacht hun beschutend inkomen verworven hebben;

ten tweede, dat 'diezelfde verwijdering weer ontgaat aan vele personen, die door ethisch verfoeilijke bekwaamheid den oeconomischen strijd wonnen en, wat veel erger is, ten deel valt aan personen, die door 't bezit van ethisch loffelijke ideeën oeconomisch de nederlaag leden.

Voor al de positieve werking, dat n.l. door doodelijke verwijdering personen getroffen worden, van wier onbekwaamheid niets gebleken is, ja zelfs het getal personen verminderd die moreel goede ideeën bezitten, vooral deze werking is betreurenswaardig.

Voor zoover, om een ander geval te noemen, criminaliteit een gevolg is van mingegoedheid (verleiding, slechte opvoeding en onderwijs, ongezond moreel milieu,

(*) Hoè juist, kwantitatief, die beide voorbeelden van hst. VII zijn, zou een feiten-onderzoek moeten aantonen, bijv. enquêtes op armenseholer («zooveel kinderen bleek nooit geweest te zijn op» etc.) of enquêtes naar de werking van ziekenfondsen e. d. m.

noodddruft), is de strafrechtsselectie 't derde voorbeeld eener van den oeconomischen factor afhankelijke selectie, die nog verwijdering kent der fysieke personen (doodstraf, langdurige opsluiting): gelijksoortige bemerkingen als bij de hygiënische en pathologische selecties.

Een vierde geval is de oorlogssselectie in staten, die met 't huurleger vechten, voor welk gevaarlijk beroep allereerst de oeconomisch zwakken gedwongen zijn zich aan te melden.

Bij de doodelijke verwijdering dezer vier oeconomisch beheerschte selecties moet nu nog gevoegd worden diegene, welke 'n deel is der oeconomische selectie zelf, zonder, of ongeveer zonder, verder verknoopt te zijn met andere selecties. Als zoodanig geldt de dood door verongelukking tijdens en als gevolg van oeconomische werkzaamheid (rangeerders, machinaal bedrijf, zeevaart, enz.; catastrofes in mijnen!); want het zijn weer de oeconomisch zwakken (en dan: persoonlijk zwak of niet; ethisch slecht of niet) die gedwongen zijn zich voor 't gevaarlijk beroep aan te melden — gedwongen uit ontbering. Voorts zijn hierbij de vroeger genoemde beroepsziekten te voegen.

Dat doodelijke verwijdering (behalve voor de kleine groep van nabootszwakken, waarover later) niet vereischt is, ongeoorloofd dus, en te bestrijden, werd boven gezegd (hst. VIII § 13); maar men zou in 't voortbestaan van dezen verwijderingsvorm nog kunnen berusten, indien hij, door de hoedanigheid der domineerende selectie, werkelijk bij voorkeur de sociaal schadelijke personen trof. Nu echter zeer dikwijls zelfs het tegendeel 't geval blijkt te zijn, moet de doodelijke verwijdering nog krachtiger bestreden worden; zij treft te vaak de sociabele, nuttige leden der maatschappij en wij kunnen die niet missen; niet alleen als een meestal

noodeloos leed moet zij bestreden worden, maar ook als een [nog verdere] schade toebrengend leed.

Dus zelfs niet ter wille van 't elimineeren van psychische — i. c. oeconomische — eigenschappen mogen die doodelijke verwijderingen bestaan blijven, (nog minder — VIII § 2 — ter wille van fysieke rasverbetering); want de gebreken der overheerschende oeconomische selectie bederft hare werking. Daargelaten dat, zelfs indien de domineerende selectie smetteloos ware, de doodelijke verwijdering wegens de macht der opvoeding nog overbodig zou zijn en dus om die reden ongeoorloofd.

Dit wat de selecties met doodelijke verwijdering betreft. Van de overige oeconomisch-afhankelijke selecties interesseert ons dan 't meeste de verwerving van kennis, gemeenschapszin, altruïsme. Wij ontmoetten haar deels als afzonderlijke, maar van de inkomensvorming afhankelijke, deels als een met de oeconomische samengesmolten idee-verwerving (daar immers deze ideeën ook als oeconomische eigenschap — [on-]doelmatigheid — plegen te fungeeren), in welk laatste geval de gebreken der oeconomische worsteling terstond en geheel de hare worden. Wij zagen daarbij, hoe dikwijls in de hedendaagsche maatschappij de verwerving der drie nuttige ideeënsoorten mislukt, om niet te spreken van 't zorgvuldig aankweeken van heur tegendeel; mislukt vooral in de — talrijkste — groep, die haar inkomen door persoonlijk strijden verwerven moet, en wij zagen hoe deze demoralisatie of onvoldoende moralisatie mede van invloed is op de groepen, die van deze onderwijs en opvoeding moeten ontvangen. Wij zagen kortom, dat de alom aanwezige nabootszin en dat grootsche vooruitgangsmiddel, de volksopvoeding, op talloze manieren belemmerd worden.

Daaraan is 't dan te wijten, dat vroeger genoemde voorbeelden van prachtigen geestelijken opbloei (Aufklärung; wedergeboorte van Japan e. d.), van snellen maatschappelijken vooruitgang, zoo moeilijk zijn tot stand te brengen en zoo zeldzaam blijven. Als thans de bevolking van Europa, die in de meeste landen reeds 't politieke heft in handen heeft of hebben kon als ze 't wilde, tot een groote machtige actie kon bewogen worden, als men tot dat einde die bevolking, van wier beschavingspeil in elk geval de uitvoerbaarheid van vele sociaal-politieke maatregelen afhankelijk is, snel de ideeën van kennis en gemeenschapszin kon doen aanleeren, dan waren heilzame hervormingen in een oogwenk tot stand gebracht. Maar dat „als” is 't teere punt; het doen verwerven van nuttige ideeën is in onzen tijd nog zoo wanhopig moeilijk, de massa is zo dom, zoo immoreel en zoo onbereikbaar: de groote meerderheid der menschen is in den oeconomischen strijd gewikkeld, en die strijd vermindert en de gelegenheid tot nabootsen en, waar nabootsing is, het verwerven van nuttige ideeën, ja kweekt vaak de slechte.

En deze zelfde menschen zijn 't, van wier wil — horrible dictu — de vereischte hervormingen thans afhangen! — Een erbarmelijke toestand.

§ 4. Wat moet er gedaan worden tegen deze sociale gebreken?

Dat kan niet diep meer verborgen liggen. Het was immers juist de bedoeling onzer oeconomisch-sociale analyse, om terstond de grondoorzaken, de fundamenteele fouten aan het licht te brengen:

Wanneer een reeks van dooreenwerkende sociale krachten in afhankelijkheid verkeert bij een machtigen

factor, dan is de effectvolste, snelste hervormingsweg, om terstond en allereerst dien heerschenden factor aan te tasten; door zijn heerschappij te doen eindigen of te wijzigen, verandert men in één slag het geheele maatschappelijk proces.

Dat wil zeggen voor 't onderhavige geval:

A. De heerschappij, de voorrang van de oeconomische ideeenselectie moet verdreven, of stellig verminderd worden.

B. Waar die voorrang bestaan blijft, moet:

1. het product der oeconomische selectie verbeterd worden;

2. haar werking verscherpt, non-selectorische elementen verwijderd worden (*).

A. Het overheerschen der oeconomische selectie: geheel te verdrijven ware een ideaal, maar 't is onbereikbaar; te verminderen is wat ons overschiet.

Er werd vroeger gezegd, dat onderlinge beheersching der verschillende sociale selecties onvermijdelijk is, omdat de gevaren, die in elke selectie de ondoelmatigheid opwachten, niet alle even ernstig kunnen zijn; en daar stoffelijke ontbering een der meest gevreesde gevaren is, is het de oeconomische ideeënselectie, welke zich van die heerschappij moet meester maken.

Hoe kan die heerschappij, die positieve en negatieve afhankelijkheid, verminderd worden? Door bedeeeling (boven gedefinieerd), door oeconomische bedeeeling. Wij weten, dat overal, waar of zuiver oeconomische diensten, bijv. — c. q. — bescherming van persoon en goederen, civiele rechtspraak, of waar algemeene diensten, tot nu toe

(*) Vgl. blz. 234.

in 'truilverkeer te koop, aan oeconomisch zwakken of sterken gelijkelijk bewezen worden, de heerschappij der oeconomische selectie gestuit is; 't is daar onverschillig geworden, of men oeconomisch sterk (resp. bekwaam) is, ja dan neen. Waarmede dan tevens de oeconomische afhankelijkheid van andere ideeselecties voor zóóveel is opgeheven; het verwerven van nuttige ideeën, om er een van te noemen, is daar niet beperkt tot degenen, die tot zelfverdediging bekwaam zijn of die schoolgeld betalen kunnen, maar staat voor allen open.

Uitbreiding der bedeeing is verdere stuiting der oeconomische overheersching; en daar deze laatste de sociale evolutie, d. i. de sociale ideeënbeweging, voor een groot stuk bederft, is die uitbreiding wenschelijk.

Voorbeelden. Wij zagen hoe dikwijls 't bezit van-, en zeker 't toepassen van gemeenschapszin oeconomisch onverschillig, ja ondoelmatig is; deze eigenschap daar dus niet bevorderd wordt, of er zelfs wordt uitgeroeid. Het deelnemen aan een verkiezing bijv. is in zeer vele staten: *a.* aan de talrijke onbemiddelde inwoners wettelijk onthouden; — *b.* wordt uit gebrek aan gemeenschapszin, onverschilligheid, laksheid door vele kiesgerechtigden verwaarloosd; deze eigenschappen volgen uit slechte opvoeding en geringe ontwikkeling, welke laatste in 't bizonder 't deel zijn van onbemiddelde klassen; — *c.* blijft achterwege bij zoovele sociabele werklieden, wien de patroon geen vrij uur tot stemmen afstaat, en die oeconomisch niet machtig genoeg waren, om dat verlot als bepaling van hun arbeidscontract af te dwingen (*); — *d.* blijft achterwege bij zoovele sociabelen die zich niet de inkomensderving (verzuimde

(*) Vgl. p. 169.

werkuren) veroorloven kunnen, welke voor hen aan deelneming aan een stemming verbonden is.

Viervoudig dus is het bezit en de toepassing van dit soort gemeenschapszin afhankelijk van oeconomische sterkte, d. w. z., overeenkomstig hst. IX:

afhankelijk voor een deel van persoonlijke-, voor een deel van non-selectorische (toeval, wapen) sterkte;

voor zoover selectorisch, afhankelijk voor een deel van onzedelijke doelmatigheid.

Daar de besproken zeer nuttige deelneming aan 't gemeenschapsleven niet van een zoo gebrekkige ideeënselectie afhankelijk mag blijven, behooren de vier genoemde afhankelijkheden door bedelingen te worden opgeheven (voor een deel geschiedde 't reeds in sommige landen):

a') De in *a*) genoemde afhankelijkheid door toekenning van algemeen kiesrecht, een publiekrechtelijke bedeeïing in tegenstelling van als't ware oeconomisch koopbaar welstandskiesrecht. — *b'*) Het door oeconomischen druk verhinderde ontstaan van gemeenschapszin verhelpen door afkondiging van wettelijken stemplicht. — *c'*) Bescherming van den oeconomisch zwakke door 't vrijgeven voor stemming vóór te schrijven als gedwongen deel van 't arbeidscontract (Nederl. Kieswet, art. 57). — *d'*) Idem het doorbetalen van loon tijdens den stemtijd. Ziedaar dus voorbeelden van 't opheffen der oeconomische overheersching.

Verder. Verkiesbaarheid, lidmaatschap van vertegenwoordigende lichamen, ijverige behartiging aldaar van gemeenschapsbelangen, 't zijn oeconómisch ondoelmatige eigenschappen, de minvermogende mag ze zich niet veroorloven: een bedeeïing in den vorm van presentiegeld en bezoldiging schorst de oeconomische afhankelijkheid.

't Verwerven van kennisideeën, zagen wij, verkeert ten zeerste onder den druk van den oeconomischen factor. Immers de minvermogende is: *a*) niet in staat schoolgelden, boeken, behoorlijke kleeven te bekostigen; *b*) mist tengevolge van onvoldoende beschaving (gevolg op haar beurt van onkunde en slechte opvoeding) vaak het inzicht in 't nut van kennisverwerving en kan meestal niet, of noode, 't inkomen missen, dat niet-schoolgaande kinderen inbrengen; — *c*) de verwerving van kennis en andere nuttige ideeën in de vrije propaganda heeft veel te lijden o. a. van slechte woningtoestanden en lange werkuren, gelijk we boven zagen; de oeconomisch zwakke is onmachtig of mist soms 't inzicht, om zelf de opheffing dezer belemmeringen af te dwingen. — De volgende bedeeeling verhelpt dèze oeconomische overheersching:

a'). kostelooze scholen; verstrekking van boeken, kleeven, voedsel; studiebeurzen; kostelooze cursussen, University-extension; openbare kostelooze bibliotheken.

b'). leerplicht en verbod van kinderarbeid; waarbij natuurlijk stilzwijgend vooropgezet wordt, dat de gedwongen kennisbedeeeling zich uitstrekt over de meest noodige en nuttigste kennisideeën; daaronder dus sociale wetenschappen, n.l. sociologie, zedekunde, staathuishoudkunde. Niets kan meer bijdragen tot de politieke en moreele gezondheid eener bevolking dan de verwerving dezer drie soorten kundigheden; geen enkel soort onkunde is zóó schadelijk als de onkunde in sociale wetenschappen; voor een groot deel is het wetenschappelijk lage peil van zoovele onzer dagbladen aan deze leemte te wijten; en wegens den enormen invloed weer van deze op de algemeene ideeënvorming is dit verschijnsel even ergerlijk als treurig.

De onder c) genoemde belemmeringen worden verholpen door :

c') gedwongen woningeischen en strenge handhaving dier voorschriften; door een gemakkelijke onteigening; rusttijden en matigen arbeidsduur weer als gedwongen deel van 't arbeidscontract; geen belasting op en een laag porto voor dagbladen; beschikbaarheid van lokalen; drankbestrijding; en natuurlijk wettelijke eerbiediging en handhaving van vereenigings-, vergaderings- en persvrijheid, alles eischen, die tegen de op pag. 349 genoemde misstanden in 't „nabootswezen” gericht zijn.

De oeconomische ondoelmatigheid van wetenschappelijke studie en kunstbeoefening is door bedeeling nog zeer weinig verholpen geworden; de staat houdt zich schuil, Maecenaten zijn zeldzaam.

Het oeconomisch beheerscht worden der hygiënische en pathologische selecties wordt opgeheven door gedwongen toepassing van hygiënische voorschriften, door kostelooze ziekenhuizen, apotheken, sanatoria; en zou door de algemeene aanstelling van staatsgeneesheeren verder verdreven worden.

Om de pers oeconomisch te emancipeeren is wel eens voorgeslagen 't staatsmonopolie der advertenties; volkomen helpen kon dat m. i. lang niet.

Vervolgens dient op al de reeds genoemde gronden de criminaliteit bestreden te worden door 't verbeteren en opheffen der toestanden, die haar in de meeste gevallen voortbrengen; behoort ook het noodelooze leed van den oorlog — n.l. (p. 251) als selectiemiddel — door verbetering van de opvoeding enz. te worden vervangen.

De noodelooze fysieke ondergang door beroepsgevaaren vermindert de staat door den oeconomisch zwakken een

gunstig arbeidscontract als bedeeeling uit te reiken (veiligheidswetten, gedwongen ziekte- en ongeluksverzekering enz.)

Al de hier opgesomde bedeeeling bestaat in een bescherming van den zwakke, en 't is tevens een nuttige, geoorloofde bescherming, omdat zij de strekking heeft aan de maatschappij een veel grooter aantal ethisch-goede, vooruitgang brengende, ideeën te verzekeren dan zij zonder die bescherming bezitten kan.

De uitbreiding van zulken dwang en bedeeeling zijn stappen in de richting van een staat, waaruit de onderlinge oeconomische strijd zou verdwenen zijn. Dit is niet per se „de socialistische staat” in den zin van: eigenaar der productiemiddelen en hun eenig exploitant; immers zoolang het daar door elk burger genoten staatsinkomen evenredig bleef aan zekere verlangde doelmatigheid (tentoongespreid in zijn — ambtelijken — arbeid), bijv. zekere behartiging der gemeenschapsbelangen, zou dus wel een andere oeconomische bekwaamheid bevoorrecht en gekweekt worden dan tegenwoordig 't geval is (gemeenschapszin ware dan oeconomisch doelmatig geworden), maar de oeconomische selectie en haar overheersching op tal van punten had geen einde genomen. Dit zou eerst geschieden, wanneer een gelijk inkomen aan alle burgers als geboorterecht gewaarborgd werd, onafhankelijk van welke doelmatigheid ook, of beter: indien hun een inkomen naar behoefte verzekerd wierd. Dan hadde elke onderlinge oeconomische strijd — en dus oeconomische selectie en hare overheersching — binnen dat staatsgebied een einde genomen en bleef daar binnenslands slechts over een gevecht om eer, macht en aanzien, tenzij . . . ook deze

begeerlijkheden gelijkelijk verdeeld werden: een onbestaanbaarheid (*).

Hoe dit zij, voorloopig kunnen wij tevreden zijn, als de uitbreiding van staatsdwang en politieke of particuliere bedeeeling hier en daar de oeconomische selectie met haar vele onwaardige kanten van de baan dringt. Voor zoover de maatschappij er rijp voor is, d. i., minder vaag gezegd, voor zoover stoffelijke ongelijkheid reeds door ideëele (eer etc.) kan vervangen worden — want strijd moet er blijven — worde deze verdringing voortgezet.

In afwachting dan van een gulden toekomst van oeconomische gelijkheid — d. i. dus: zoolang nog de inkomensverwerving, resp. de oeconomische [ideeën-] selectie, op vele punten de andere sociale selecties zal blijven beheerschen, — is eisch van vooruitgang de terhandneming van de tweede soort hervorming, te weten:

B) De loutering der — overheerschende — oeconomische ideeënselectie, en wel door:

- 1) vermindering van het non-selectorische bestanddeel,
- 2) substitutie van een ethisch beter soort doelmatigheid.

Voorop zij dit gezegd: verbetering 1 zonder 2 is waardeloos. Al te veel is door de theoretische hervormers op punt 1 de nadruk gelegd; men spreekt van een „gelijk vertrekpunt” en ’t „opheffen van den voorgift” (aanzienlijk bezitsverschil met zijn „wapen”-overwinningen en aanleer-voorrechten), van ’t „gelijke kans geven aan alle strijders”, van „gelijke wapenen” (’n verwarring stichtende beeldspraak) — met de voorstelling, dat reeds deze zuivering en verscherping der selectorische werking het maatschap-

(*) p. 154 v.

pelijk proces verbeteren zou. Alsof het uit zich zelf zulk een voordeel is, dat aan vele ethisch-slechte oeconomische doelmatigheden de weg ter overwinning geëffend wordt! Alsof de nederlaag — zij 't ook in den strijd met wapenmacht of toeval — van deze soort bekwaamheid zulk een diep betreuenswaardig voorval ware! — Zorg éérs, dat de doelmatigheid die de oeconomische selectie aankweekt, slechts de zoodanige is, die ook door de moraal wordt „goed”gekeurd en eerst daarna, dat de selectorische kweeking dezer ideeënsoort zoo zuiver mogelijk zij.

Met dit voorbehoud scheiden we de nauwverbonden eischen 1 en 2 en dit slechts ter wille van 't overzicht.

B 1). De non-selectorische elementen van de oeconomische worsteling zijn: toeval, conjunctuur, bezitsmacht.

a) De bestrijding van het toeval in engeren zin (hazardspel, loterij) bevat geen belangrijke sociale verbetering.

b) Veel gewichtiger ware de beheersching van de altijd hoogst invloedrijke conjunctuur. Middelen daartoe zijn: beoefening van sociologie en staathuishoudkunde als zijnde in staat, den omvang en de werking van groote maatschappelijke krachten te leeren begripen, berekenen, vooruitzien, en hier en daar tijdig te besturen; beoefening verder van meteorologie, geologie, natuurkundige aardrijkskunde; de uitbreiding van den invloed der wetenschap, vooral der ethische en juridische, op de internationale politiek; de staatsexploitatie van gemonopoliseerde bedrijven, daar willekeur en zelfzucht van particuliere beheerders een oeconomische crisis vaak opzettelijk in de hand werken. Dit alles zijn uitingen der conjunctuur, die het menschelijk vernuft reeds eenigermate beheerschen kan. De schokken, daarnaast, die nieuwe

uitvindingen of die een noodlottig samentreffen van sociale werkingen kunnen uitoefenen, zullen nog langen tijd de macht der wetenschap trotseeren.

c). De bezitsmacht; ze is voor een zeer groot deel non-selectorisch verworven gelijk we gezien hebben (hst. IX); want al is de oorsprong van een bezit van zeker oogenblik soms wel op den invloed van persoonlijke eigenschappen terug te voeren, wij weten dat de selectorische beteekenis dezer laatste zoo goed als nul wordt, zoodra bedeeeling, voornamelijk erfstelling, de verwervingslijn onderbreekt (in verband ook met de niet-erfelijkheid van verworven eigenschappen).

De gewichtigste instelling dan, die telkens bezitsmacht doet wegen in plaats van persoonlijke bekwaamheid; die verhindert, dat de voor den vooruitgang vereischte sociale (d. i. geestelijke) ongelijkheid tot haar recht komt, is het erfrecht. Het erfrecht schept een wedloop met voorgift, die niet naar individueel behoefte wordt toegemeten; „een wedloop”, zegt Ritchie (*) „tusschen een man in een zak met 'n pak op zijn rug, een ander persoon op een snel paard, en een derde in een exprestrein”; Ludwig Stein (†): „wem das Ungefähr den unverdienten Gefallen erwiesen hat, ihn in eine goldene Wiege zu legen oder ihm gar zum Ueberfluss einige Blutstropfen von eingebildet blauer Färbung mitzugeben” (status) „der ist für den Kampf um's Dasein ganz anders ausgerüstet als der armselige Wicht, dem das Verhängniss den Possen gespielt hat, dass er entweder rechtmässig in einer elenden Hütte oder gar unrechtmässig zur Welt gekommen ist.”

(*) Darwinism and Politics, p. VI.

(†) Die sociale Frage im Lichte der Philosophie, 1897, p. 747.

De opheffing van het erfrecht — van welken maatregel de overige voor- of nadeelen buiten bespreking blijven — ware dan het gemakkelijkste en ruimst werkende middel om een non-selectorisch element uit het maatschappelijk proces te verwijderen. Ieder mensch zag zich dan verplicht om, op arbeidskrachtigen leeftijd gekomen, zijn inkomen door eigen krachtsinspanning te verwerven, en zoo er in die oeconomische worsteling ook nog veel wapen- (bezits-)overwinningen behaald zouden worden, dan ware dit bezit toch niet langer te danken aan de non-selectorische „bedeeling in 't familieverband” (hst. IX), maar gevolg van eigen, van persoonlijke bekwaamheid.

Opheffing van het erfrecht ware een nieuwe stap op den weg, „from status to contract” (H. S. Maine); het „ligt in de lijn” van 't liberalisme, dat altijd bedoeld heeft den weg te effenen aan de overwinning van persoonlijke kwaliteiten (de verhooging dus van 't selectorisch gehalte der maatschappelijke worsteling (*)). Status: de ingeboren, opgedrongen, sociale plaats, — contract de zelf gewrochte positie (al mag men ook 't woord „zelf” niet al te zeer idealiseeren tot persoonlijke kwaliteiten — de laatste in tegenstelling met bezitssterkte).

De opheffing van het erfrecht hadde de huidige bezitsongelijkheid voor een groot deel gladgestreken; 't ware uit met onaantastbare bezitsklassen, met een eeuwenouden burcht van familie-eigendom; en daar het oeconomisch samentreffen ongeveer alleen bij leden derzelfde bezitsklassen een selectorischen afloop heeft, ware door deze nivellatie een groot stuk wapenoverwinning weggesneden.

Niet opgeheven waren, ex hypothesi, de in één generatie

(*) Vgl. p. 260.

gegroeide, de „self-made”, bezitsklassen en hun bestaan maakte nog immer een groot stuk der overwinningen tot non-selectorische (althans indirect selectorische). Want zoolang privaat-eigendom bestaat en zoolang niet het middel is gevonden om zijn macht tot afpersing (p. 325 v.) afdoend te besnoeien, zoolang zal bij de ontmoeting van bezitter en bezitlooze de laatste door wapenmacht verpletterd worden; en voor zoover een deel van dat wapenbezit nog langen tijd non-selectorisch verworven wordt, is er zelfs geen selectie-verschuiving daar, om den selectionist voor die wapenoverwinning schadeloos te stellen.

En zoo had dus de opheffing van 't erfrecht ook niet de eigenlijke bezitsmacht gebreideld, niet het geweld gekeerd dat elk bezitter tegenover den niet-bezitter uitoefenen kan (maatregelen, die dat wel pogen, noem ik aanstonds), maar slechts bewerkt, dat niet onophoudelijk dat bezit, die wapenen, verworven worden geheel los van persoonlijke oeconomische bekwaamheid.

Evenmin opgeheven ware die (op p. 334 en 354 genoemde) „voorgift” en strijdbeperking, welke gelegen is in de betere opvoeding en 't beter onderwijs, dat de kinderen der meergegoeden ontvangen; door bedeeeling van de zijde hunner ouders in de groepen I en II geplaatst, in de laatste vooral, worden zij in staat gesteld om weldra oeconomische bekwaamheden in den strijd aan te voeren, wier verwerving den minvermogende ontzegd is.

Doch ook deze voorgift konde de staat nog nivelleeren; indien men den eisch van gelijk vertrekpunt ernstig verwezenlijken wilde, moest kosteloos middelbaar en hooger onderwijs en verdere voor 't volgen van dat onderwijs vereischte bedeeeling aan alle staatsburgers verstrekt

worden. Gemakkelijk konden de door uitbreiding van 't staatserfrecht gezwollen publieke middelen deze ruime bedeeeling bekostigen.

Zelfs waren dan wel de middelen voorhanden om, naast de instandhouding en verscherping der oeconomische selectie, de laatste en hare onvermijdelijke overheersching ook een eindweegs geheel ter zijde te dringen; dit door middel eener generale bedeeeling, bijv. het uitkeeren van een minimum inkomen aan elk staatsburger (een uitkeering overigens die al begonnen is: landsverdediging, handhaving der rechtsorde, openbare armenzorg, wegen- en dijk aanlegging, straatverlichting etc.), — staatsbedeeeling aldus in de plaats stellend voor de opgeheven familiebedeeeling, en 't beginsel van algemeen belang voor het willekeurig exclusivisme van familieërfrecht.

Afgezien van opheffing van erfrecht, die, naar wij zagen, slechts de opruiming zou bewerken van een der afdeelingen „voorgift”, zijn er altijd vele pogingen aangewend om de bezitsmacht zelve — hoe ook verworven — aan te tasten, pogingen om met ruimer instandhouding van een privaten eigendom, de ongewapenden tegen zijn afpersingsmacht te beschermen en aldus de beslissing van den strijd minder aan de bezitsmacht en meer aan de persoonlijke eigenschappen op te dragen. Dat waren bijv. bepalingen betreffende *justum pretium* (winstmaximum voor den verkooper), *intrestmaximum*, verbod van *lex commissoria* bij pandgeving, — alle gemakkelijk ontdoken en vrijwel waardeloos. Voorts de nietigheid van contracten, indien de bewilliging door een bepaald soort geweld was afgedwongen, bijv. door 't dreigen met onmiddellijk letsel. Zelden een grond van vernietiging is de bedreiging met

indirect letsel („uithongering”, zie p. 325 v.); als zeldzaam voorbeeld ervan, speciaal uit den lateren tijd, gelde de ontbindbaarheid van sommige contracten, indien een te grove afpersing door den rechter geconstateerd wordt (op zee gesloten bergingscontract (*); Deutsche woekerwet). Zulke bepalingen treffen dus niet elken winst- of huureisch — want het kunnen „uithongeren”, afdwingen van een cijns, is van het, door deze wetten nog niet opgeheven, privaateigendom een essentieel bestanddeel — maar slechts zekere, door de geldende moraal reeds veroordeelde, excessen.

Een meer afdoende stuiting van bezitsdwang door particulieren is het ontnemen van 't beheer over zeker bezit ten behoeve van den staat (bijv. de naasting van Zwitsersche spoorwegen o. a. wegens gebleken machtsmisbruik jegens de beampten), waarvoor allereerst die bedrijven welke een monopolie-gedaante hebben aangenomen (reuzentrusts, concessies) in aanmerking komen. Want, daar de consument, het eertijds kiezend milieu, aan hun afpersingsmacht willoos is overgeleverd, niet meer kan „kiezen” noch verwerpen, kan elke ondoelmatigheid welig gedijen: zelfs een tijdlang de oeconomische (zie dit ook bij gedwongen winkelnering). Waar dan het weer instellen der concurrentie — d. i. der tant soit peu selectie (†) — meest altijd onmogelijk is, is de tijd gekomen, dat de staat dat bedrijf exploiteere. Niet, dat men tegenover den staat-eigenaar reeds uit den aard der zaak voor afpersing gevrijwaard zou zijn. Integendeel, van de meeste overeenkomsten, die de staat sluit (huur

(*) Nederl. Wetb. van Koophandel, art. 568.

(†) Vgl. blz. 328.

van diensten, verkoop) zijn de voorwaarden eenzijdig vastgesteld; onderhandeld wordt er niet, zij zijn à prendre ou à laisser; en „uithongering” is mogelijk, overal waar een uitsluitend beschikkingsrecht gecreëerd is over voor 't leven benodigde goederen, (hetzij dan de gemeenschap, d. i. namens haar de beheerders van haar huishouding, rechthebbende is, dan wel een groep particulieren). Maar 't is ook niet de machtsuitoefening, die afgekeurd moet worden — het werd reeds gezegd, dat de term „afpersing” niet uit zijn aard een veroordeeling inhoudt, en wij weten, dat macht altijd de laatste term is, nog achter de moraal gelegen, in een analyse van het bestaande —; afgekeurd moet worden: de machtsuitoefening, die het algemeen maatschappelijk belang uit 't oog verliest, die het sociale ideaal bedreigt; dit zal de — aan niemand verantwoordelijke — particulier-eigenaar heel wat eerder dan de staat-eigenaar.

Ik herinner ten slotte nog eens aan de waarschuwing, dat verhooging van 't selectorisch gehalte der oeconomische worsteling niets nut zonder gelijktijdige verbetering van de door haar geproduceerde ideeën.

B 2). Dit is dan ook naast de verdringing van de oeconomische overheersching de belangrijkste hervormingstaak, die het maatschappelijk ideaal ons oplegt. Maak, voor zoover de persoonlijke inkomensverwerving nog niet door bedeeeling vervangen kan worden, dat slechte ideeën in 't oeconomisch strijdperk ondoelmatig worden, goede ideeën een voordeel, een sterkte. Hervorm dus het hedendaagsch oeconomisch milieu, het kapitalistische, en wijzig de strijdvormen, want dan verandert tegelijk van

deze — automatische (*) — selectie het psychisch product.

a) Het middel om 't bezit van kennis oeconomisch voordeliger te maken dan 't in hoofdstuk IX bleek te zijn, is gelegen o. a. in ruimere bezoldiging van liberale beroepen, ambtelijke zoowel als niet-ambtelijke (als voorbeeld van dit laatste noem ik: staatssubsidie aan wetenschappelijke vereenigingen en zelfs aan enkele personen; academiën, prijsvragen, jaargelden), en deze inkomensverbetering verbonden met de verheffing van meerdere dier beroepen tot staatsambtelijke (bijv. geneesheer, apotheker, notaris, advocaat). Dat middel is voorts gelegen in uitbreiding van het deelnemen der wetenschap aan de leiding der maatschappij: staatsbestuur, wetgeving, journalistiek; politieke bevoegdheden en plichten, op zijn minst een officieel recht van advies, voor de georganiseerde wetenschap.

b) 't Middel om individualisme als oeconomische doelmatigheid te vervangen door gemeenschapszin, kan slechts gelegen zijn in een oeconomische organisatie, welke de strekking heeft, het belang van elk individu in het welvaren zijner gemeenschap te vergrooten. Zoo zeker als dat welvaren door 't in toepassing brengen van gemeenschapszin gebaat wordt, zoo zeker zal deze eigenschap meer voor den dag komen, meer ontwikkeld worden, indien haar bezit en haar toepassing, nl. het samenwerken, voordeliger wordt dan het individualistisch tegenwerken. De organisatie van het oeconomisch bedrijf moet dus meer coöperatief worden (in ruimen zin gebezigd); in de meeste hedendaagsche ondernemingen is het meerdere of mindere succes der

(*) VI, § 5.

exploitatie den werkman terecht onverschillig; hij kan zich vergenoegen zóó slecht te praesteeren, dat hij juist nog niet ontslagen wordt, en zich jegens de onderneming alle mogelijke benadeeling en zelfs oneerlijkheid veroorloven, die meestal grooter oeconomisch voordeel verleenen dan plichtsbetrachting en nauwgezetheid.

Een aanvang der hervorming in coöperatieve richting is reeds hier en daar de toepassing van premiestelsel en, nog beter, winstdeeling; een stap verder zet het deelgenootschap. Geheel coöperatieve vereenigingen, vooral productie-coöperaties, zijn een milieu waarin het inzicht in 't nut van het samenwerken, in 't belang van den bloei der associatie, in de noodzakelijkheid van dadelijk eigenbelang op te offeren ten gunste van later eigenbelang, zijn een milieu kortom waarin gemeenschapszin voorspoedig ontwikkeld wordt, vooral indien de associatie meer en meer allen oeconomischen arbeid harer leden absorbeert („familistères”) en zij daarmee vermindert de verleiding en de gelegenheid om in het buiten-coöperatieve verkeer de associatie zelfzuchtig te benadeelen.

Gouvernementsexploitatie van bedrijven kan een kweekplaats zijn van gemeenschapszin, indien de belooning op het tentoonspreiden dezer eigenschap zich niet al te lang laat wachten (bevordering, premiestelsel). Daarenboven is wegens de verdere financieele hulpbronnen van staat en gemeente de oeconomische doelmatigheid in deze arbeidsorganisatie geen alleenheerscheres, en hebben met name moreele selecties een belangrijken invloed, waardoor vele der in IX genoemde immoreele bekwaamheden geweerd worden. Vooral tegen het euvel van oneerlijkheid en andere kwade praktijken bezit de ambtelijke bedrijfsorganisatie meestal veel grooter waarborgen, dan de niet of

slechts gebrekkig gecontroleerde, de onverantwoordelijke, „anarchistische”, particuliere exploitatie.

Wetten tegen — al te — „oneerlijke concurrentie” of de andere slechte bekwaamheden hebben weinig uitwerking; het gevaar van oeconomischen ondergang is te ernstig en de afpersmacht — altijd binnen de oeconomische waarde-uitersten — van het privaateigendom te groot, dan dat een strafrechtsselectie de overheerschende oeconomische in belangrijke mate zou kunnen verdringen. Hetzelfde geldt tegen moreele propaganda. Daarom zou m. i. ook niet heel veel helpen de uitbreiding der ethische opvoeding bij de leeftijdsgroepen, die nog buiten den oeconomischen strijd gehouden zijn; weldra immers zien zij zich toch genoodzaakt, een deel hunner moraal weer over boord te zetten (p. 376).

De uitbreiding van het coöperatieve en gouvernements-bedrijf helpt voor de „oeconomiseering” der gemeenschapszin het beste.

c) Altruïsme, gevoeligheid voor anderer leed en daaruit leedverzachtende en geluksvermeerderende daden, dit alles laat zich in den oeconomischen strijd bezwaarlijk aankweeken (*). Bij oeconomische bedeeeling, o. a. in

(*) In geen enkelen onderlingen strijd, welke toeh gedefinieerd moet worden als het streven van twee of meer individuen naar een niet voor allen bereikbaar doel; het slagen van den een doet den ander falen, terwijl het psychologisch onmogelijk is, dat een individu zou wensehen te falen, zou wensehen zelf zijn doel te missen om aan een ander 't bereiken mogelijk te maken . . . tenzij die zelfopoffering hem zooveel innerlijke bevrediging belooft, dat thans zij hem een doel kan worden. Dit wil zeggen, dat in zekeren zin het altruïsme product kan genoemd worden van den ethischen strijd, d. i. de inspanning, mededinging, om aehing, zelfvoldoening, enz. te verwerven als belooning voor het bezit eener gewenschte, hier altruïstische moraal; en ook daar moet dan nog het geluksverkortende, d. i. niet-altruïstische, middel der minachting den niet-altruïst worden toegediend.

vriendschaps- of familiekring, kan 't toegepast worden, niet echter in de mededingende inkomensverwerving, waarin het doel slechts bereikt wordt door het een ander te onthouden. Altruïsme kan dus in 't algemeen slechts geteeld worden, voor zoover de oeconomische selectie door bedeeeling ter zijde is gedrongen.

Een vermindering van het selectorisch gehalte der oeconomische worsteling bleek volgens een vroegere opmerking ook te kunnen liggen in vergissingen of onkunde van het kiezend milieu; een verbetering is dus gelegen in „voorlichting van het publiek” door opvoeding, door publicaties van allerlei aard (e. g. het Nederlandsche Maandblad tegen de kwakzalverij), door verbetering en verscherping van het oordeel der „kiezende” individuen, welke van ethisch en ander onderwijs verwacht moet worden.

§ 5. Dus zijn twee soorten van hervormingen 't snelst werkende en zekerste middel om de maatschappelijke evolutie te verbeteren, om den vooruitgang te verzekeren.

Hoe meer, eenerzijds, binnen de instandhouding der oeconomische overheersching, de beide louteringen der persoonlijke inkomensverwerving verwezenlijkt worden: de verscherping nl. van het selectorisch gehalte van den strijd, en de veredeling van het selectie-product, zoo degelijker wordt het gansche maatschappelijk verloop verbeterd. Alle afhankelijke selecties worden dan gezuiverd; voor zoover bijv. de ondergang in de — oeconomisch beheerschte — ziekteselecties nog niet voorkomen kan worden, zoude ons dan althans deze gedachte geruststellen: èn dat niet meer zoovele wapen- of toeval-verliezers als haar offer vielen, èn niet meer degenen, die

onbedachtelijk ethisch-goede, maar oeconomisch-slechte eigenschappen ten toon hadden gespreid. Vervolgens zou de aankweeking van de drie goede ideeënsoorten minder bedreigd, ja eenigermate verzekerd zijn.

De teelt der drie vooruitgangbelovende ideeën is dan stellig verzekerd overal waar — anderzijds — *bedeeling* de persoonlijke inkomensverwerving (resp. de selectie der oeconomische ideeën) geheel vervangt, geheel ter zijde dringt: kosteloos onderwijs, kosteloze bibliotheken, gedwongen assuranties, algemeen kiesrecht, kiesplicht met verbod van loonderving, andere dwangbepalingen van 't arbeidscontract, ruime bezoldiging van afgevaardigden, uitbreiding der kosteloze overheidspraestaties en nog een heele lijst meer.

Voor een verre toekomst aangewend leert onze theorie het volgende. De sociale organisatie schijnt zich te ontwikkelen in de richting van een socialistischen staat; indien dit de toekomst zou zijn der beschaafde Europeesche staten, d. i., indien aldaar na zeker tijdverloop werkelijk de oeconomische arbeid geheel van staatswege ondernomen wordt, dan waren, veel meer dan thans, de staten als geheel in een fase van onderlinge mededinging getreden. Ook in dien wedijver wogen non-selectorische elementen (toeval, wapens, bijv., bezit van geologische rijkdommen) dikwijls op tegen de persoonlijke bekwaamheden der mededingers, i. c. der leden en vooral wetgevers en bestuurders dier staten. Totdat een verdere internationale associatie, bijv. een oeconomische statenbond (niets onwaarschijnlijk) of een internationaal „woeker”-verbod paal en perk stelde aan de afpersingsmacht der staatseigendommen; waarmede dan het selectorisch gehalte der

wereldmededinging opnieuw een graad gestegen ware.

Daarna kon er ten behoeve van geografisch misdeelde staten internationale oeconomische bedeeeling volgen, etc.

§ 6. Wij keeren terug tot 't heden en zijn eischen, om te constateeren, dat slechts de in § 4 voorgedragen verbeteringsmiddelen in staat zijn den maatschappelijken vooruitgang snel te verzekeren. Want alleen zij bevatten m. i. een radicale hervorming, alleen zij grijpen naar de hoofdoorzaak van 't ergste gebrek; na de bevindingen van 't 8^e hoofdstuk is deze uitspraak uit onze analyse der inkomensverwerving en vervolgens uit 't onderzoek naar de verwerving der vooruitgang brengende ideeën de onafwijsbare gevolgtrekking (*).

Het wil mij daarbij voorkomen, dat de aanwending der in dit geschrift ontwikkelde sociologische selectietheorie tot 't verkrijgen eener — c. q. — doorzichtige en logisch bindende slotsom wezenlijk heeft bijgedragen.

De in deze bladzijden aangéeven middelen tot socialen vooruitgang zijn, zeide ik reeds, het eerste antwoord op de vragen en vooruitgangsbezorgdheid van hoofdstuk I. Maar er kan mèèr geschieden; wij kunnen al die zorgen en plannen direct en uitdrukkelijk onder de oogen zien; er is nu, meen ik, genoeg theorie ontwikkeld om de eigenlijke tweespalt tusschen Darwinisme en democratie voor een groot stuk terecht te brengen.

Het is tijd voor een volledige conclusie.

(*) Zoo onafwijsbaar als het voorbehoud van blz. 255 vergunt.

HOOFDSTUK XII.

Conclusies.

Het eindantwoord op hoofdstuk I.

§ 1. Het oogenblik is daar, om in 't Darwinisch—democratisch geschil de rekening op te maken.

Reeds zijn ons tal van punten uit dat vraagstuk voorbijgetrokken; reeds werden er vele beweringen door het allengs ontwikkelen der theorie uitdrukkelijk of stilzwijgend beantwoord. Het verzet tegen de politiek der humaniteit en democratie — in hoofdstuk I ten tooneele gevoerd —, het door de natuurwetenschap zelf geuite of althans geïnspireerde protest tegen armenzorg, sommige ziekenverpleging, arbeidersbescherming, algemeen kiesrecht, toenemende staatsbemoeiing, het protest tegen bedeeling kortom en bescherming-van-den-zwakke in al haar vormen, dit alles is voor een groot stuk onder de oogen gezien.

Vooropgaande controversen werden in de hoofdstukken VI en VII ter hand genomen: of en waarom er strijd vereischt was, en ongelijkheid, verlies en verwijdering, en wat soort strijd en ongelijkheid, en welke verwijdering; of „uitvindingen” en staatsbemoeiing en „ingrijpen” principieel tegen de natuur streed, en of dit eventueel een veroordeeling beteekende en gestaakt moest worden. Daarna volgde verdere toepassing onzer sociologische selectietheorie;

zij vestigde in hst. VII de aandacht op die eene geestelijke selectie, de oeconomische, welke meest altijd de andere in afhankelijkheid houdt, wier eventueele gebreken daardoor op al die andere nawerken; en het 9^e hoofdstuk bracht twee belangrijke feilen dier inkomensverwerving in herinnering.

Intusschen had hst. VIII voor twee der voornaamste „Darwinische beschuldigingen”, voor de eigenlijke kern van ’t vraagstuk, een beoordeeling gezocht: dat betrof enerzijds het verwaarloozen van de fysieke veredeling der menschelijke soort, anderzijds, aan de zijde der psychische verbetering, de verwaarloozing der doodelijke verwijdering, ’t niet aansturen op de veredeling van psychisch aangeboren-, van psychische raskenmerken. En die zedelijke beoordeeling was gunstig uitgevallen, omdat uitredeneering en voorbeelden bleek, dat de aanwezigheid van aangeleerde en aan te leeren nuttige ideeën — van drie soorten in ’t bijzonder — voor het sociale welzijn ’t eerste en dringendste vereischt was. En toen nu in hoofdstuk X de opvoeding tot kunde, gemeenschapszin en naastenliefde tallooze leemten bleek te bevatten en telkens schipbreuk te lijden, — toen was niet alleen gevonden, in welke richting de sociale evolutie, d. i. ideeeverwerving, ’t eerst gestuwd moest worden, er was niet alleen gevonden welke hervorming voor alles wenschelijk was, maar door de analyse van hst. IX (steunend op VII) was tevens aan ’t licht gebracht, hoè die hervorming kon en moest aangevat worden: waar het hoofdgebrek ligt der maatschappelijke organisatie en waar dus ter wille eener afdoende verbetering het eerst ’t operatiemes moet worden ingezet.

Waarin die radicale geneeswijze bestaan moet, werd boven uiteengezet; en we weten nu tevens, dat die tallooze

reeds bestaande en uit te breiden gevallen van bedee-
ling, ingrijpen en hulp aan den zwakke, in
hoofdstuk XI genoemd: al de kosteloze oeconomische
uitkeeringen, al de kosteloze praestaties der overheid,
verder de leerplicht, stemplicht, verzekeringsplicht, de
gedwongen bepalingen in 't arbeidscontract, het algemeen
kiesrecht en alle verdere bedelingen, we weten dat zij
alle reeds ten doel hebben de persoonlijke inko-
mensverwerving, eventueel de oeconomische ideeën-
strijd, van haar troon te stooten: ten eerste, omdat
te veel toeval en wapenmacht haar afloop beslist, ten
tweede, omdat te veel ethisch slechte doelmatigheid er
de overwinning behaalt, omgekeerd de nuttiger ideeën er
slechts karig ontstaan kunnen; en omdat ten slotte de
selecties van de nuttigste ideeën niet langer van een zoo
gebrekkige ideeën-evolutie afhankelijk mogen blijven.

Zeker, zulke politiek is een ondersteuning van het zwakke,
maar nu, primo, een groot deel dezer oeconomische zwakte
van non-selectorischen, onpersoonlijken aard is (gebrek aan
wapens, conjunctuur), en secundo, zelfs de zuivere oecono-
mische ondoelmatigheid niet altijd ethisch verwerpelijk is,
ja soms juist 't tegendeel, nu strekt de ondersteuning om deze
ongunstige worsteling (c. q. ideeoverwerving) door een betere
te vervangen. En in die betere selectie, — speciaal
bij het aanleeren van kennis, socialiteit, altruïsme — zullen
de zwakken, d. z. de ontoereikende nabootsers,
niet ondersteund worden; hier is hun ondergang
vereischt voor 't welzijn der maatschappij; (al weten we
dat meestal nabootsende verwijdering voldoende is).

In de tweede plaats behoort, voor zoover dan de
onderlinge oeconomische strijd niet verdrongen kan worden,
de kwaliteit van haar product verbeterd te

worden en het aandeel der non-selectorische elementen beperkt. Waar dit volledig geschied is, d. i. voor zoover het oeconomisch strijdperk succes belooft aan de persoonlijk bekwame, en wel: aan kundige en sociabele, personen, en dus de kweekplaats is geworden van ideeën van kennis en sociabiliteit, daar behoort wederom het zwakke van doelsbereiking te worden uitgesloten, niet ondersteund te worden, te gronde te gaan, (zij 't ook niet als fysiek-persoon). En dit is dan, als men wil, een soort (*) overeenstemming met de meeningen en eischen uit hoofdstuk I.

§ 2. Ongeveer al de rest van de „Darwinistische” eischen moet worden van de hand gewezen. De doodelijke ondergang van fysiek ondoelmatigen; van de vele psychisch ongeschikten, die best door opvoeding kunnen verbeterd worden; of van degenen, wier psychische ongeschiktheid den maatschappelijken vooruitgang niet bedreigt; nog sterker van alle toevals- of wapenzwakken of alle blootelijk oeconomisch, niet ethisch-ondoelmatigen, die ondergang moet een einde nemen en mag zéker niet ingesteld worden. Het is een onverdiend of, erger nog, een noodeloos leed, dat door het eudaimonistisch ideaal van hst. III veroordeeld wordt. Zoodat integendeel ruime toepassing van geneeskunde en hygiëne vereischt is, zoo noodig door bedeeeling bereikbaar gemaakt; ook krachtige afweer van beroepsgevaren, ongelukken, ziekten; beperking van den oorlog binnen de uiterste grenzen der onvermijdelijkheid (tegen wilde volken, tegen de dragers eener niet-altruïstische, vooral eener oorlogzuchtige, moraal; vgl. p. 175).

De onbelangrijkheid dus ook van fysieke en psycho-

(*) Zie nader p. 427).

fysieke teeltplannen, van huwelijkspolitiek en reuzenteelt, werd door hst. VIII (§ 13) behandeld.

Hebben de beide thesen en de conclusiën van hoofdstuk VIII dus niets overgelaten van de politiek der doodelijke verwijdering? Ja, wel wát. Er zijn twee groepen van geestelijk schadelijke individuen, die voor „de macht der opvoeding” onvatbaar zijn, en wier verwijdering als fysieke persoon uit de sociale massa dus welhaast onvermijdelijk lijkt (*). Dit zijn:

A. de personen, die hoewel van geboorte nabootsvaardig (hst. VIII § 5) ten gevolge van maatschappelijke misstanden, door gebreken in het nabootswezen, zulke ideeën verworven hebben, dat zij tot verdere verwerving, en wel ditmaal van nuttiger ideeën, niet in staat zijn. Het zijn de personen, die in 't hedendaagsch maatschappelijk milieu bekrompenheid hebben geleerd en misoncïsme (nabootsing van 't verleden, afkeer van nieuwe ideeën), luiheid, zelfzucht, antisocialiteit, misdadigheid.

B. Degenen, die in welk milieu, d. i. die bij welke organisatie van 't nabootswezen ook, de nuttige ideeën niet zouden kunnen verwerven: de aangeboren nabootszwakken (idioten, krankzinnigen en geboorte-misdadigers). —

A. Deze afdeeling bevat dus o. a. ook degenen, die niet door toeval of wapenmacht, maar door „eigen schuld”, d. i., ten gevolge van persoonlijke oeconomisch-ondoelmatige en tevens ethisch-slechte eigenschappen arm zijn geworden of gebleven, terwijl, krachtens het gestelde, het bezit dezer eigenschappen gevolg is van verwaarloosde opvoeding en onderwijs, ongezond moreel milieu, onvoldoende emanci-

(*) Wat fysieke uitroeiing van verbeterbaren betreft, zie men pag. 315.

patie van de oeconomische overheersching; zij bevat verder degenen, die door diezelfde oorzaken tot misdadigheid gebracht zijn.

Hoezeer men nu ook wil erkennen, dat de echte schuld dezer depravatie bij maatschappelijke gebreken gezocht moet worden, en wil toegeven, dat verbeteringen van het nabootswezen deze personen had kunnen opvoeden tot dragers van nuttige ideeën, en, indien tijdig aangebracht, hun nakroost nòg daartoe zou kunnen vormen, zoo valt 't niet te ontkennen, dat ten gevolge van 't gepleegde verzuim deze menschen thàns onverbeterlijk zijn en dat zij een noodlottig deel vormen van de maatschappelijke compositie (van de „sociale ideeën-voorraad”, hst. II § 5), welks verwijdering slechts heilzaam zou zijn. Maar daar nabootsende verwijdering, verbetering door opvoeding, hier uitgesloten is, rest er — in afwachting overigens van een radicaler wegnemen der oorzaken van demoralisatie — voorloopig niets anders dan doodelijke verwijdering, bestaande in 't doen omkomen van de armen uit deze groep door hun hygiëne, bescherming en alle bedeeling te onthouden (alle liefdadigheid o. a. op strenge straf te verbieden), bestaande voorts in de ter dood brenging of dan toch levenslange opsluiting der misdadigers (*).

Ontegenzegglijk steekt er waarheid in deze redeneering; maar laat ons nagaan, hoeveel waarheid. We splitsen daartoe de groep A in twee deelen en wel:

a) Al de onder A genoemde sociaal-schadelijken, behalve de misdadigers.

Gewis, zelfs de doodelijke verwijdering dezer heele

(*) Niet de door hst. VIII § 13 reeds veroordeelde huwelijksselectie, — wegens de onerfelijkheid der verworven ideeën in kwestie ook hier overbodig en effectloos.

groep *a* ware een voordeel, een verheffing van 't algemeen moreele peil. Indien in zeker land door een gelukkig soort vloedgolf of aardbeving die onverbeterlijk antisociale klasse in eens werd weggevaagd, dan ware dat land gelukkig te prijzen: het door de ramp veroorzaakte leed ware in enkele jaren tijds verflauwd, het door de moreele zuivering verhoogde peil der „Gesittung” bereidde spoedig een veel grooter quantum geluk in ruil. Maar heel iets anders is 't, die opruiming met bewustheid als een sociale politiek ten uitvoer te leggen. Ik wil niet eens 't argument laten gelden, dat deze slachtoffers der maatschappij hun doodelijken ondergang niet zouden „verdienen”; want de voorgestelde sociale zuivering gaat niet uit van een strafrechtelijk vergeldingsdenkbeeld, maar van eischen van sociaal welvaren, d.w.z. van een gezonde stevige moraal, die begeeren kan, dat ook „onschuldige” slechtheid worde uitgeroeid. Maar er zijn betere redenen om deze sociale politiek zelfs niet voorloopig — d. i. tot den tijd eener radicale hervorming — geoorloofd te verklaren:

1. 't Is waarschijnlijk onmogelijk om zonder vergissing uit te maken, welke concrete gevallen van armoede precies aan persoonlijke ongeschiktheid te wijten zijn en welke aan toeval of bezitsmacht. Let wel, dat een gebleken onbekwaamheid der ouders wegens de onerfelijkheid niet mag meetellen, en dat toepassing van 't uitsterfregime op alle armen een groote meerderheid van oeconomisch bekwamen, verbeterbare onbekwamen, en zelfs ethisch deugdzame personen tot ondergang bestemmen zou; dit ware een enorm sociaal verlies.

2. De uitroeiing, de politiek van 't doen omkomen, ware alleen toepasselijk op de personen, wie 't bezit der ongunstige ideeën tot armoede gebracht had. Dit is

lang niet met allen 't geval: misoneïsme, behoudzucht, is dikwijls een oeconomisch onverschillige eigenschap of, waar niet, toch zelden in staat om heel alleen de bewerker van armoede te zijn; daarentegen voeren sommige andere ongunstige eigenschappen (bijv. individualisme, oneerlijkheid, hardvochtigheid) dikwijls genoeg tot verrijking van haar bezitter. De uitroeiing echter van bemiddelde dragers van slechte ideeën zou alleen door middel van strafrechtelijke executies kunnen geschieden; schijnt dit onmogelijk of durft men daar niet aan, dan zou dus het staken der armenverzorging slechts een zeer klein deel der schadelijke ideeën verwijderen.

3. Het zonder erbarmen doen omkomen van personen, die in socialiteit en naastenliefde te kort zijn geschoten, schijnt een vreemdsoortig middel om naastenliefde en socialiteit aan te kweeken. Men liep groot gevaar, dat, wat er van de zelfzucht en onbarmhartigheid door directe uitroeiing was opgeruimd, door indirecte aankweeking weder dubbel en dwars te voorschijn kwam.

4. De fysiek-uitroeiende selectiepolitiek, als middel om een deel der slechte gevolgen van maatschappelijke gebreken op te ruimen, is gemakkelijk. Maar het stoppen der bron, die telkens nieuwe slechtheid aanvoert — d. i. het hardgrondig wijzigen van de oeconomische organisatie der maatschappij, — is moeilijker; allerlei kleine eigenbelangen of vermeende belangen verzetten zich er tegen, behoudzucht en ongevoeligheid oefenen een remmende werking uit. Nu ware het te vreezen, indien de moraal de doodelijke uitroeiing tijdelijk zoude veroorlooven en de sociale praktijk haar toe ging passen, dat gemakzucht en onverschilligheid de radicale hervormingen op den Griekschen kalender zetten ging: er was zoo'n haast niet meer bij, de schadelijken

werden immers al opgeruimd! Het in de maatschappij aanwezig blijven van dien nutteloozen, ja, schadelijken ballast moge dan een aansporing zijn, om het wegnemen der verslechtingsoorzaken te krachtiger aan te vatten.

Wat aangaat de rest van groep A, nl. de onderafdeeling:

b) de misdadigers (voor zoover door sociale gebreken aldus gevormd), jegens hen bestaat reeds de fysiek uitroeierende politiek en zij is een treurige illustratie tot de waarheid mijner 4^e bedenking. Maar al te vaak wordt de eisch van preventie door het vertoon der repressie gesmoord; het groote publiek, en de leiders zelfs, de wetgevers, meenen al te dikwijls dat „straffen” en onschadelijk maken het maatschappelijk welzijn genoegzaam dient, en het radicale wegnemen der oorzaken van misdadigheid wordt verwaarloosd of vertraagd. Ondanks dit, acht ik wegens de bijzondere gevaarlijkheid dezer soort ideeën de repressie, de persoonsverwijdering, hier onafwijsbaar (alleen voor de onverbeterlijken natuurlijk); hoe pijnlijk het ook aandoet, te zien, dat men eenerzijds de oorzaken van depravatie onaangetast laat, anderzijds de onvermijdelijke slechte gevolgen daarvan steeds maar (en op zeer leedbrengende wijze) wegkapt — een wreed-aardig Danaïdenwerk! —, hoe weerzinwekkend een schouwspel ook het meerendeel der hedendaagsche strafprocessen is, ze zijn helaas nog onvermijdelijk; het welzijn der maatschappij kan hen niet ontberen.

Eenmaal dit aangenomen moet natuurlijk de ouderwetsche straftoemeting naar een ingebeelde schuldmaat plaats maken voor de op sociaal belang gebouwde beginselen van 't moderne strafrecht: allereerst poge men het misdadig individu te verbeteren, maar dan, waar dit onmogelijk blijkt, verwijdere men hem ook voor eens en voor

goed (levenslange, in plaats van korte vrijheidstraffen).

Nooit ontbreke de wil om radicaal te verbeteren, om de oorzaken weg te nemen, d. z. de milieux die de criminaliteit steeds voortbrengen. Het middel der preventie voert snel ons nader tot het sociale ideaal, maar langs den weg der repressie komen we er nooit. Strafrechtelijke verwijdering is een middel — uiterst gebrekkig — om nog verderen achteruitgang ietwat te verhoeden; oeconomische hervorming is het middel om een snellen vóóruitgang te bewerken.

Dat de hier besproken doodelijke verwijdering van een verworven en dus onerfelijke misdadigheid geen rasverbetering ten gevolge heeft en dus geen concessie is aan de in hst. VIII bestreden rasselectie-plannen, zal duidelijk zijn.

Wij komen tot de op pag. 413 genoemde groep:

B. Idioten, krankzinnigen, geboortemisdadigers (dezulken die het in elk milieu, onder elke sociale organisatie geworden waren; volgens Guyau 2 en volgens Lombroso 40 pct. van alle gevallen; de waarheid ligt ongetwijfeld dichter bij 't eerste cijfer dan bij 't laatste); de „nabootszwakken” van hoofdstuk VIII (§ 5 enz.). De sociale verbeteringen in hoofdstuk XI bepleit, zijn voor de verwijdering dézer personen machteloos; waar die hervormingen, met name de oeconomische reorganisatie (selectie-opheffing, naast selectie-loutering) de strekking hadden om de macht van nabootsing en ideeënkapitaal, om dus de macht der opvoeding, tot haar recht te brengen, en waar deze — vooruitgang belovende — macht afgeleid werd uit de haast algemeene aanwezigheid der nabootsvaardigheid, daar is dat hervormingsmiddel tot falen gedoemd bij de, overigens kleine, groepen van naboots zwakken, bij hen

die van geboorte de vermogens missen om de kennis en de goede moraal hunner omgeving door aanleering te verwerven. Hier moèt wel een andere weg worden ingeslagen, hier is de doodelijke verwijdering het eenige middel om den socialen ideeënvoorraad te verbeteren; ze is, wegens de in zekeren graad bestaande erfelijkheid dezer nabootszwakte (behalve de meeste krankzinnigheid), hier tevens een rasverbetering en ditmaal een nuttige en noodige rasverbetering: mijn eerste harmonie met Darwinische selectionisten.

Dat wil dus zeggen, dat de staat de individuen dezer groep voor altijd uit de maatschappij moet verwijderen en hen van de voortplanting uitsluiten. — Onnoodig te zeggen, dat daarmede de geestelijke reproductie hunner ideeën veel gebrekkiger gestuit wordt ('t voorbeeld, de moreele invloed).

Tot zoover ons standpunt tegenover de psychisch ongeschikten.

§ 3. Heeft hst. VIII de — doodelijke — selectie van fysiek zwakken geheel veroordeeld? Ongeveer ja. Het heeft zich voor de kwestie gedesinteresseerd; ééns, werd daar gezegd (p. 248), kan zij belangrijk zijn, maar thans nog lang niet; bij de moreele achterlijkheid vergeleken, is fysieke ongeschiktheid haast belachelijk nietig; de eerste is oneindig meer hinderlijk, gevaarlijk, bedroevend, een veel en veel grootere bedreiging van 't ideaal van geluk.

Eéns zou fysieke verbetering aan de orde komen, is er gezegd; laten we, ten einde ons onderwerp eenigzins volledig behandeld te hebben, aan deze kwestie enkele slot-opmerkingen wijden.

Stel, dat 't thans reeds belangrijk en mogelijk ware, om fysieke rasverbetering ter hand te nemen (*), dan zouden dus ook hier de selectorische eischen zich doen gelden: uitsluiting der ongeschikten van de voortplanting, onthouding van reddingsmiddelen („uitvindingen” (†)), staking van 't „ingrijpen” (**). Niet echter op alle staatsbemoeiing en aanwending van uitvindingen kan dat toepasselijk zijn, noch op alle ongeschikten.

Wat 't eerste aangaat, weten we vooreerst, dat slechts zeer enkele, moderne uitingen van zielswerkzaamheid bedoeld kunnen zijn, aangezien 't supprimeeren van alle, indien mogelijk, ons zou terugvoeren naar een ontwikkelingslaagte, die zelfs den natuurwetenschappelijk denkenden selectionist aan 't huiveren moet brengen (p. 212). Verder dit: een uitvinding heeft de strekking een selectie te stuiten, eventueel te verschuiven; de aanwending van chloroform bijv. maakt een eind aan de selectie op weerstandsvermogen tegen pijn; brillen voorkomen zoo nu en dan den ondergang van de bezitters van slechte oogen; kunsttanden, kunstvoedsel, alle geneesmiddelen kortom, hebben een dergelijke strekking; (eventueel is 't verschuiving, en wel naar oeconomische selectie, indien die uitvindingen in 't ruilverkeer te koop zijn; bedeeeling heft deze laatste weer op). En stuiting van een selectie wil zeggen: 't niet langer voortbrengen van zekere doelmatigheid en 't in wezen laten van haar tegendeel (††). Goed; maar wil dat nu in de bovengenoemde gevallen zeggen: achteruitgang, betreurenswaardig feit? Is m. a. w. het verdwijnen of niet meer

(*) Contra hst. VIII § 2.

(†) p. 204 v.

(**) p. 209 v.

(††) p. 102.

toenemen van weerstandsvermogen tegen pijn, of is het nimmer omkomen tengevolge van bijziendheid, het in leven blijven der bijzienden, een bedreiging of vermindering van geluk? (Want dit slechts kan 't criterium van achteruitgang zijn). In geen en deele; niets belet ons, om die uitvindingen aan alle nog komende zwakkelingen te doen toekomen; tengevolge daarvan wordt de niet-uitroeijing dier ongeschiktheid geheel onverschillig; de zwakheid baart geen leed, want er zullen altijd middelen zijn om haar te stelpen. Terwijl anderzijds hun redding en een vermindering van leed inhoudt, en, wegens de mogelijkheid om van (bijv.) bijziende personen zeer nuttige (sociabele, kundige, altruïstische) leden der maatschappij te maken, zelfs inhoudt een verhooging van haar zedelijk gehalte, een vooruitgang dus, eene verbetering van de voorwaarden, waarvan ons geluk afhankelijk is.

Als er uitvindingen waren die de selectie, het aanleeren, dezer drie goede ideeënsoorten zouden stuiten, zij moesten dan gesupprimeerd worden. Zij alleen.

Ten tweede, wat de ongeschikten zelf betreft — er zijn natuurlijk altijd ziekelijke personen, die ondanks verpleging en geneesmiddelen niet behouden kunnen worden; hun dood veroorzaakt leed, en beter ware 't geweest, als zij niet geboren waren. Dat wil dan ook zeggen, indien hun kwaal of hun vatbaarheid tevens erfelijk is, dat de zedelijkheid eischt, dat deze personen niet door voortplanting hun leed steeds reproduceeren. Deze moraal propageere men (*) dan voor zooveel noodig, men stichte

(*) Zie Haycraft, Ammon, Clémence Royer, Galton, Reid, Lapouge, Tille, enz.; laatstelijk in Nederland: Dr. Wynaendts Francken, Wenschelijk Huwelijksverbod, 1901.

vereenigingen, trachte publiek en wetgeving voor zijn gevoelen te winnen (*): er is werkelijk iets goeds in deze uitroeipolitiek, ze is iet of wat leedvoorkomend. Maar laat men zich niet verbeelden, dat hier een groot sociaal kwaad verholpen wordt, dat men hier nu beet heeft dè maatschappelijke degeneratie, dè groote bedreiging voor den vooruitgang. Zeker, er is waarheid in de bewering van deze Darwinisten, er is hier een sociaal nadeeltje te zien, maar bij de moreele misère vergeleken: hoe miniem klein! Veel erger ziekte, veel gevaarlijker leedbrenger zijn de onkunde, het individualisme, de zelfzucht. Dit zich blind turen op den maatschappelijken splinter en den balk niet zien — het moge van een vreemdeling in sociale wetenschap (natuurkundige, medicus) verklaarbaar zijn, begrijpelijk zelfs van die sociologen, welke hun vak niet kunnen ontworstelen aan den machtig heerschenden geest der afgeloopen eeuw: de eeredienst der objectivistische ten koste der psychische verschijnselen — doch de sociologie der 20^e eeuw mag daar geen vrede mee hebben.

Ten slotte geldt voor dit deel der doodelijke uitroeiing de waarschuwing van blz. 416. Vele ziekten zijn een gevolg van vermijdbare oorzaken, komen voort uit een noodeloos ongezond beroep, uit een noodeloos onhygiënische woonplaats, immoreel milieu e. d. m. (bijv. longtering in vele gevallen, verkromming, necrose, alcoholisme). En, hoewel bekend met het feit, dat een verworven ziekte of ziektevatbaarheid meestal niet erfelijk is, dus geen blijvende rasverslechting kan opleveren, zijn sommige verwoede selectionisten er niet voor teruggedeeind, om ook voor deze personen het uiterstfprogramma aan te bevelen. Zooals vroeger bij de

(*) Hst. VIII § 2.

psychische ontaarding gezegd werd (p. 416): de doodelijke uitroeiing zou ook hier in geen geval geoorloofd kunnen zijn; het zou — om niet te spreken van 't aankweeken der hardvochtigheid — zeker de radicale verbetering beletten, vertragen. Neen, hier kan 't parool slechts zijn: sluit de bron af, die altijd nieuwe ziekte aanvoert; kap niet in eeuwigheid de slechte gevolgen weg, maar verwijder de oorzaak. —

Dit alles voor 't geval, dat fysieke selectie eens aan de orde kwam; of dat men zou willen beproeven haar thans reeds ingang te bezorgen en populariteit (!).

§ 4. We laten dat onderwerp verder rusten en constateeren thans nog, dat wat in den loop van dit geschrift herhaaldelijk heeft moeten geschieden, ook hier plaats greep: de sociologie wijst op haar terrein de natuurwetenschap terug. De laatste is daar vreemd; zij kent en overziet noch alle sociale factoren, noch hun belang, invloed, verhouding. Met die onvoldoende vóórkennis maakt zij zich dan op, om sociale gebreken te ontdekken en op eigen houtje te genezen, om zelfs een volledig programma van verbetering uit te hangen; is 't wonder, dat haar uitspraken ongeveer waardeloos blijven?

De nadere beschouwing van ons sociologisch-Darwinisch onderwerp leert m. i. overal, dat de natuurwetenschappen — op eigen gebied eerwaardig en schoon — in de studie der maatschappij niet thuis hooren, in sociale vraagstukken geheel onbevoegd zijn. Zoo zagen we, wat deze verhandeling betreft, om te beginnen in hst. II het goed recht en zelfstandig karakter der geestelijke wetenschappen en den uitsluitend geestelijken inhoud der begrippen maatschappij en maat-

schappelijk, (wat ik een der aanleidingen vond om de „organische” methode af te keuren). Mede op grond daarvan wilde hst. VI de heele ontwikkelingsgeschiedenis der psychische eigenschappen door de geestelijke wetenschappen behandeld zien. Hoofdstuk III wees er op, dat de be- of veroordeeling van maatschappelijke feiten, het ontdekken van gebreken, het aangeven van geneesmiddelen, onmogelijk is zonder een vooraf opgestelden — niet natuurkundigen, maar — ethischen maatstaf; het wees op het ethisch karakter van 't begrip vooruitgang en van 't begrip degeneratie (dat Darwinisch dreigement). Een sociologisch onderzoek, (hst. VIII, IX, X) op een ethischen grondslag gebouwd, moest onderzoeken, of en welke degeneratie er in onze maatschappij te constateeren viel. 't Antwoord was: dat 't genus der maatschappij van psychischen aard is en thans niet langer door herediteit maar door aanleering verkregen wordt; en dat de kwaal der maatschappij dan ook was een psychische ont-aarding, een demoralisatie, of liever een: nog-niet-moralisatie; de kwaal bestond in 't zoo dikwijls mislukken der virtueel mogelijke opvoeding, bestond in het niet voldoende verwerven der drie ideeënsoorten wier aanwezigheid vooruitgang is. 't Geneesmiddel was daarna ook slechts in een sociologische slotsom te vinden (hst. XI).

Men hoede zich voor de vergissing dat de behandelingsmethode, die ik voor de uitvoering mijner taak koos, de sociologische selectietheorie n.l. (hst. IV, V, VI), nauw verband zou houden met 't behandelde Darwinistisch-sociale onderwerp. De overeenstemming is toevallig. De sociologische selectie-redeneering rust op een zelfstandigen, algemeen-logischen gedachtengang (hst. IV); zij is m. i. een nuttige methode en een heldere terminologie voor

elk sociologisch vraagstuk; ook voor degene, die met natuurwetenschap of Darwinisme geenerlei aanraking hebben.

De tijd moet leeren, of deze vorm van behandeling levensvatbaarheid bezit.

Intusschen zagen wij bij de bespreking van haar waarde (in hst. VI en VII) enkele aan 't vraagstuk klevende controversen behandeld en daarbij bleek van tijd tot tijd de voosheid van sociale theorieën, als ze alleen aan de natuurwetenschap haar kracht willen ontleenen: de uitspraken, dat de verliezers altijd den dood zouden vinden en ook behoorden te vinden, dat men de „natuur” haar loop moet laten en niet moet „ingrijpen”, dat de natuur eischt, of dat de vis medicatrix naturae belooft etc.

We vonden daar mede conclusiën betreffende den maatschappelijken strijd, de gelijkheid, de aristocratie, de heerschappij van den machtigste.

De hoofdstukken VIII, IX, X, in de conclusies van XI vereenigd, bevatten de kern van 't vraagstuk. Naast de vooruitgangsmiddelen, die zij aangaven, kon ik slechts in twee hoekjes der sociale verbeterings-politiek (p. 419 en 422) — onder tal van reserves — de eischen der Darwinische selectionisten aanvaarden. En dat is dan letterlijk alles (*) wat er in dit boek van de echte Darwinische politiek is overgebleven en over moet blijven naar mijn meening. Gelijk gezegd is: vergeleken met het belang der geestelijke, en wel aan te leeren geestelijke hervorming, is dat restje ongeloofelijk nietig.

Zeker, de fysieke en doodelijk uitroeiende selectionisten hebben een beetje gelijk, ze hebben een sociaal verzuimpje

(*) Zie ook p. 427.

ontdekt; maar nog eens, vergeleken met de gebreken van 't nabootswezen, met de overheersching van den oeconomischen factor en diens — ethisch en selectorisch — minwaardig gehalte, vergeleken kortom met 't gebrek aan moraliteit: is dat gindsche belang haast bespottelijk gering.

Niet alle zwakte mag worden gesteund; de tegendeelen der drie nuttige ideeënsoorten moeten geëlimineerd worden. De dragers van de sociaal schadelijke ideeën: van onkunde, individualisme, zelfzucht, moeten hun doeleinden niet of slechter bereiken dan de bezitters van kennis, gemeenschapszin en altruïsme; deze „ongeschikten” moeten dus:

voorzoover men de overheersching der oeconomische selectie — na loutering — in wezen laat, hun oeconomische doeleinden slechter bereiken, d. i. een geringer inkomen erlangen dan de goede leden der samenleving;

voorzoover men de oeconomische overheersching verdreven heeft, de doeleinden missen der in de plaats gestelde ideeënselecties (onderwijs, opvoeding, moralisatie met hun doeleinden: eerbewijs, achting, vermindering van blaam).

Indien soms barmhartigheid en deernis ook déze individuen zou willen „bedeelen”, ten einde hun de smart van 't doel-missen te besparen, dan ware déze barmhartigheid een bedreiging voor den maatschappelijken vooruitgang. Degeneratie ware aanstaande; het verwerven van de nuttige ideeën was niet meer verzekerd, bleef stellig achterwege; men belette de sociale selectie, het moreel gehalte der sociale individuen te verhoogen, daar immers bij algemeene doelsbereiking geen slechtheid verwijderd wordt. De achteruitgang bracht

ontbinding, spoedig ware 't uit met de — door lijden en opoffering — bereikte beschaving; onkunde etc. begon weer te heerschen. 't Beschavingspeil daalde, een algemeene geluksvermindering kwam over ons.

In naam van een eudaimonistisch ideaal moest zülke leedverzachting, moest de redding van dergelijke ongeschiktheid veroordeeld worden. Wil men dit een Darwinistische conclusie noemen, à la bonne heure; voor mij is 't eenvoudig een slotsom uit de zelfstandige sociologische selectie-opvatting. Geen evolutie zonder strijd, geen beweging zonder drijfkracht.

En andere zwakte — niet-persoonlijke of sociaal onbelangrijke — moet gered worden. Dat betreft dus nog langen tijd de verliezers van den oeconomischen strijd, want velen van hen zijn non-selectorisch overwonnen en voor zoover persoonlijk ongeschikt, is hun onbekwaamheid niet altijd zedelijk verwerpelijk; immers ook de oeconomische winners werden zoo vaak slechts door toeval groot of door wapengeweld, of indiën ook door bekwaamheid, dan nog al te dikwijls door bekwaamheid van 't immoreelste soort.

Geen gelijkheid noch opheffing van den strijd, maar ook geen oeconomische ongelijkheid of „wapen“-gevecht.

Redden wij de oeconomisch zwakken ten einde de verwijdering van ethisch zwakken beter te bevorderen. Laat 't maatschappelijk proces selectorisch blijven, maar laat er die doelmatigheid door gekweekt worden, welke ons 't snelst doet naderen tot 't sociale ideaal.

Verwijder de fouten uit 't nabootswezen en stel ieder mensch in staat om 't — reeds rijkgestapelde — ideeën-kapitaal in zich op te nemen. Vóór alles behoeven wij:

de opvoeding der menigte, de opvoeding dergenen, van wier wenschen en wil 't lot der staten elken dag meer afhangt. Zij moet de middelen leeren, waarmede geluksbedreigende krachten der levende en doode natuur en der eigen menschelijke inborst gebreideld kunnen worden. Geen kennis alleen kan die middelen leveren, geen Chineesch examenstelsel, dat verzuimt den Chineezzen de eerst noodige moraal der gemeenschapszin in te prenten. „De vorming tot 't beroep mag de vorming tot humaniteit niet verdringen, is Pestalozzi's regel. De meening, dat de wil tot 't goede als een hemelsche genade zal neer komen vallen of dat hij als een tafeltje van vermenigvuldiging uit een soort van catechismus geleerd kan worden, is genoeg door de feiten weerlegd” (*). Maar toch ook eenige elementaire kennis moet der menigte worden aangeleerd, omdat anders de geluksbrengende kracht der gemeenschapsmoraal niet zoo gemakkelijk te herkennen valt en dan voor individualisme zou moeten wijken. Terwijl een moraal die geen geluk scheen te beloven, onaannemelijk ware en ten doode opgeschreven; want aldus is de aard van de psyche.

„Das Ziel ist also, mit andern Worten, das von Plato längst gezeigte: dass die Erziehung sich in den Dienst der Gemeinschaft stellt, das Leben der Gemeinschaft in seiner mancherlei Richtungen ganz der Erziehung dienstbar wird; dass alles zugleich, die wirtschaftlich rechtliche Verfassung, eine sehr systematische Pflege der Wissenschaft, eine an wohlerkannte, zugleich sittlich zuträgliche Gesetze gebundene Kunst, und als Folge aus dem allen eine einstimmige Ordnung auch des häuslichen

(*) Paul Natorp, Sozialpädagogik, Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft, 1899, p. 179; zie ook p. 270 aldaar.

Lebens bis selbst zum Verkehr der Geschlechter und der Aufzucht der Kinder, zu einem und denselben Ende: der reinen Gemeinschaft in Erkennen und Wollen des einen ewigen Guten zusammenwirkt; so^d dass auch, wer nicht bis zur höchsten Stufe (der „Philosophie“, wie Plato sagt) durchdringt, doch durch den ganzen Zug des Lebens in solcher Gemeinschaft gleichsam mitfortgetragen, und durch Sitte und richtigen Instinct zu einer Lebensführung geleitet wird, wie sie den höchsten Zwecken der Gesamtheit entspricht oder doch nicht widerspricht“ (*).

De opvoeding der menigte tot nuttige kennis en moraal is een belang waarbij elk ander psychisch hervormingsplan, bijv. zoo iets als Galton's intellectueel volbloedras en reuzenteelt, in 't niet zinkt. Het is nièt waar „dat de hoogte eener maatschappij direct kan gemeten worden aan 't aantal genieën dat zij voortbrengt“. Reeds Wallace wist hem dit voor te houden, zonder nu zelf weer in te zien, dat 't niet de aangeboren geesteseigenschappen der menigte zijn, wier evolutie ons ter harte gaan, maar de aangeleerde. Als men 't 18-eeuwsch Europa door een huwelijkspolitiek vooruit had willen brengen, ware er thans nog geen honderdste partje ancien régime verdwenen.

Het zij verre, dat ik met de bestrijding van Galton's denkbeelden 't belang eener intellectueele élite zou ontkend hebben; ik uitte mij meermalen in tegenovergestelden zin. Maar 't eenige belang dier élite is thans : haar vermogen om de moraliseering der massa te bevorderen, om haar nuttige maatregelen aan de hand te doen en nuttige moraal ter nabootsing voor haar uit te denken. Helaas, de tijden zijn voorbij en nog lang niet weer aanstaande, dat de beslissing over en het bestuur van 's lands zaken in

(*) Natorp, Sozialpädagogik, p. 220.

de handen dezer echte élite, dezer hooge aristoi — besten = geluksbevorderaars — gelegd kan worden; en nu de oeconomische „élite”, de minderheid die tot heden regeerde, haar macht misbruikt heeft, ligt de hefboom van 't sociaal bewegen voor onafzienbare tijden onherroepelijk bij de menigte. Dat zij dan ook wete.

Domheid, wanmoraal der menigte is een veel ernstiger gevaar geworden dan een verschijnsel als bijv. criminaliteit. Want de laatste wordt energiek bestreden door een niet-misdadige meerderheid; de eerste echter kan niet meer opgeheven worden buiten den wil der domheid zelf; telkens kiest zij bijv. misoneïstische of onkundige afgevaardigden; onophoudelijk leert zij van-, en verleent zij steun aan een te laag ontwikkelde dagbladpers, en houdt dan door dit alles een organisatie in wezen die haar eigen verheffing belemmert.

Leed en ontbering is oud als de wereld; maar nieuw is de eisch der democratie: dat de menschheid zich nu aan haar eigen haarvlecht zal optillen uit 't moeras.

Wijst dat alles eenerzijds op de noodzakelijkheid van volksopvoeding, 't herinnert er anderzijds aan dat 't haast een berg is, die verzet worden moet. Geen poging mag verzuimd worden om het grootsche vooruitgangsmiddel in werking te stellen. Zonder aarzeling moet, allereerst de oeconomische, organisatie der maatschappij gewijzigd worden in dier voege, dat de meest omvangrijke verwerking der nuttigste ideeën aan allen mogelijk worde.

Eerst dan zal, oneindig sneller en zekerder dan nu 't geval is, aangestuurd worden op die toekomst, die meer en meer het ideaal wordt van alle beschaafde volken: naast de grootst mogelijke uitroeiing van leed, de nadering der heele menschheid tot geluk.

OPGAVE DER GERAADPLEEGDE LITTERATUUR.

WILHELM DILTHEY, Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Erster Band, 1883.

WILHELM WUNDT, Logik. Eine Untersuchung der Principien der Erkenntniss und der Methoden wissenschaftlicher Forschung. I, II, III, 2te Aufl. 1893, '94, '95.

Dr. HEINRICH RICKERT, Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft. Ein Vortrag, 1899.

Dr. J. D. BIERENS DE HAAN, De subjectiveerende en de objectiveerende zienswijze. Toelichting van het fundamenteelste vraagstuk der wijsgeerige overweging. Tweemaand. Tijdschrift, Mei 1899.

Dr. R. P. MEES AZN., De mechanische verklaring der levensverschijnselen, 1899.

Dr. R. P. MEES AZN., Opmerkingen over de vorming en den aard onzer kennis, 2^e druk, 1897.

Dr. JOHANNES UNBEHAUN (aus Gotha), Versuch einer philosophischen Selektionstheorie, 1896.

Dr. LUDWIG STEIN, Die sociale Frage im Lichte der Philosophie. Vorlesungen über Socialphilosophie und ihre Geschichte, 1897.

Dr. N. REICHESBERG, Die Sociologie, die sociale Frage und dersogen. Rechtssocialismus. Eine Auseinander-

setzung mit Herrn Prof. Dr. Ludwig Stein,
Verfasser des Buches: „Die sociale Frage im
Lichte der Philosophie.” 1899.

JOHN S. MACKENZIE, An introduction to social philosophy,
sec. ed. 1895.

Dr. A. SCHÄFFLE, Bau und Leben des socialen Körpers,
2te Aufl. I, II, 1896.

Dr. LUDWIG GUMLOWICZ, Grundriss der Sociologie, 1885.

F. VON RÜMELIN, Reden und Aufsätze, dritte Folge, 1894.

Dr. LUDWIG STEIN, Wesen und Aufgabe der Sociologie, eine
Kritik der organischen Methode in der Socio-
logie, 1898.

J. W. H. STUCKENBERG, Introduction to the study of socio-
logy, 1898.

FRANKLIN HENRY GIDDINGS, M. A., The principles of socio-
logy. An analysis of the phenomena of asso-
ciation and of social organisation, 1898.

ARTHUR FAIRBANKS, Introduction to sociology, 1896.

HERBERT SPENCER, The study of sociology, 17th ed. 1894.

HERBERT SPENCER, The principles of sociology, I, sec. ed.
with additional chapters, 1877; II, III, 1879—'96.

S. N. PATTEN, The failure of biologic sociology (Annals of
the American academy for political and
social science, May 1894).

S. N. PATTEN, The relation of psychology to sociology
(ibidem, Nov. 1896).

Mr. S. R. STEINMETZ, Het goed recht van sociologie en
ethnologie als universiteitsvakken. Openbare
les ter opening van den cursus in de ethnologie,
1895.

Mr. S. R. STEINMETZ, Wat is sociologie? Openbare les ter
opening van den cursus in de sociologie, 1900

- Mr. ANNE ANEMA, De grondslagen der sociologie. Eene studie, 1900.
- GUILLAUME DE GREEF, Introduction à la sociologie; I Eléments, 1886; II Fonctions et organes, 1889.
- JEAN IZOULET, La cité moderne. Métaphysique de la sociologie, 6me éd. 1901.
- G. TARDE, Les lois sociales. Esquisse d'une sociologie, 2me éd. 1899.
- AUGUSTE COMTE, Cours de philosophie positive, IV (contenant la partie dogmatique de la philosophie sociale), 1839.
- RENÉ WORMS, Organisme et société (Bibliothèque sociologique internationale), 1896.
- RUDOLF VON IHERING, Der Zweck im Recht I, II, 2te Aufl. 1884, 1886.
- RUDOLF VON IHERING, Der Kampf ums Recht, 13te Aufl. 1897.
- Dr. ANTON MENDER, Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag in geschichtlicher Darstellung. 2te Aufl., 1891.
- Dr. RUDOLF STAMMLER, Wirthschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung. Eine sozialphilosophische Darstellung, 1896.
- F. STAUDINGER, Ethik und Politik (I Teil), 1899.
- E. REICH, Die Sozialethik als Lehrgegenstand der Hochschule (Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie, 1896, viertes Heft).
- JOHN STUART MILL, Utilitarianism, 1863.
- MICHAEL MACMILLAN, B. A., OXON., The promotion of general happiness. A utilitarian essay, 1890.
- I. J. DE BUSSY, Inleiding tot de zedekunde, 1898.
- HERBERT SPENCER, Progress: its law and cause. With other disquisitions, (Humboldt Library), 1882.

- PAUL NATORP, Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft, 1899.
- EMILE DURKHEIM, De la division du travail social. Etude sur l'organisation des sociétés supérieures, 1893.
- M. GUYAU, Education et hérédité. Etude sociologique (Bibl. de philos. contemp.), 4me éd. 1895.
- G. TARDE, Les lois de l'imitation (Bibl. de philos. contemp.), sec. éd. 1895.
- FRANCIS GALTON, Hereditary genius. An inquiry into its laws and consequences, 1869.
- FRANCIS GALTON, Inquiries into human faculty and its development, 1883.
- SIR DANIEL WILSON, L. L. D., F. R. S. E., The right hand: left-handedness (Nature Series), 1891.
- JAMES MARK BALDWIN, M. A., PH. D., Mental development in the child and the race. Methods and processes. Sec. ed. 1898.
- Dr. LUDWIG GUMFLOWICZ, Individuum, Gruppe und Umwelt (Die Zukunft, Herausgeber M. Harden, 22. 1. 1896).
- Dr. G. JELGERSMA, Psychologie en pathologische psychologie. Academische aanvaardingsrede, 1899.
- Dr. C. WINKLER, Over de doelmatige beweging in de natuur. Idem, 1896.
- Dr. T. PLACE, De descendentieel. Idem 1871.
- Dr. HUGO DE VRIES, Eenheid in veranderlijkheid. Rede uitgesproken als rector magnificus der Universiteit van Amsterdam op 8 Jan. 1898.
- HUGO DE VRIES, Hoe soorten ontstaan. (Album der Natuur, 1900).

Dr. A. A. W. HUBRECHT, Hugo de Vries' mutatietheorie.
(De Gids, Maart 1901).

Dr. J. D. VAN DER PLAATS, Over de toepassing der
waarschijnlijkheidsrekening op de medische
statistiek. Voordracht gehouden in de sectie-
vergadering van het Provinciaal Utrechtsch
Genootschap. 1895.

Dr. J. D. VAN DER PLAATS, Over de toepassing der
waarschijnlijkheidsrekening op de medische
statistiek. Overdruk uit het Nederl. tijdschrift
voor geneeskunde, 1895.

Dr. C. PH. SLUITER, De wegen van het hedendaagsch
zoölogisch onderzoek. Academische aanvaar-
dingsrede, 1898.

J. F. VAN BEMMELEN, De erfelijkheid van verworven
eigenschappen, 1890.

Dr. L. POSTHUMUS, De wapens der gelede dieren. (Album
der Natuur, 1899).

Dr. A. KUYPER, L. L. D., Evolutie. Rede bij de overdracht
van het rectoraat aan de Vrije Universiteit.
1899.

Mr. M. C. PIEPERS, Hervormingsstudiën. I. De blijde bood-
schap der wetenschap, 1899.

HUGO DE VRIES, Hervormingsstudiën van Mr. M. C. Piepers.
(Album der Natuur, 1899).

CHARLES DARWIN, The origin of species, 6th ed. 1875.

CHARLES DARWIN, The descent of man and selection in
relation to sex. Sec. ed. 1875.

A. R. WALLACE, Darwinism. An exposition of the theory of
natural selection with some of its applications,
1889.

WILLIAM BATESON, Materials for the study of variation,

treated with special regard to the discontinuity in the origin of species, 1894. Introduction p. 1—80.

FRANCIS GALTON, F. R. S., Natural inheritance, 1889.

G. ARCHDALL REID, The present evolution of man, 1896.

W. J. V. OSTERHOUT, Problem of Heredity. (Contributions from the Botanical Seminary of the University of California. Reprinted from the University Chronicle, Sept. 1898).

HUGO DE VRIES, Unity in Variability (ibid. 1898).

W. F. R. WELDON, Opening adress at the meeting of the British Association (Nature, a weekly illustr. Journal of Science, vol. LVIII, May to Oct. 1898, p. 499 seq).

HERBERT SPENCER, The inadequacy of „natural selection” (The Contemporary Review, Feb., March, '93).

GEORGE JOHN ROMANES, Mr. Spencer on „natural selection” (Contemp. Review, April 1893).

HERBERT SPENCER, Professor Weismann's theories (Contemp. Review, May 1893).

AUGUST WEISMANN, The all-sufficiency of natural selection (Contemp. Review, 1893).

HERBERT SPENCER, A rejoinder to professor Weismann (Contemp. Review, Dec. 1893).

HERBERT SPENCER, Weismannism once more (Contemp. Review, 1894).

AUGUST WEISMANN, Aufsätze über Vererbung, 1892.

Dr. GEORG PFEFFER, Die inneren Fehler der Weismannschen Keimplasma-Theorie (Sonderabzug aus den Verhandlungen des Naturvereins in Hamburg, 1894).

Dr. GEORG PFEFFER, Die Umwandlung der Arten. Ein

Vorgang funktioneller Selbstgestaltung (Sonderabzug etc., 1894).

GUSTAV WOLFF, Der gegenwärtige Stand des Darwinismus. Ein Vortrag, 1896.

FRIEDR. ROHDE, Der gegenwärtige Stand der Frage nach der Entstehung und Vererbung individueller Eigenschaften und Krankheiten, 1894.

OSCAR SCHMIDT, Descendenzlehre und Darwinismus, 1873.

G. DUNCKER, Die Methode der Variationsstatistik (Archiv f. d. Entwicklungsmechanik der Organismen, VIII Band, 1 Heft, 1899).

OTTO AMMON, Der Abänderungsspielraum. Ein Beitrag zur Theorie der natürlichen Auslese (Sonderabdruck a. d. naturwissensch. Wochenschrift, 1896, N^{is} 12, 13 u. 14).

DAVID G. RITCHIE, M. A., Darwinism and Politics. With two additional essays on human evolution, 3^d ed. 1895.

BENJAMIN KIDD, Sociale evolutie. Vertaling door L. v. B., met een naschrift van Mr. M.W. F. Treub, 1897.

KARL PEARSON, Darwinisme en Socialisme. (Fortnightly Review. — Wetenschappelijke Bladen).

ALFRED RUSSEL WALLACE, Menschliche Auslese. (Die Zukunft, Herausgeber M. Harden, 7. VII. 1894).

J. B. HAYCRAFT, Darwinisme en maatschappelijke vooruitgang. Met een voorrede en vertaald onder toezicht van Mr. S. R. Steinmetz, 1897.

W. H. MALLOCK, Natuurwetenschap en sociologie. Met naschrift van Dr. W. Koster. (Contemporary Review. — Wetensch. Bladen, II, 1896).

- W. H. MALLOCK, *Aristocracy and evolution. A study of the rights, the origin, and the social functions of the wealthier classes*, 1898.
- H. G. WELLS, *Human evolution an artificial process*. (Fortnightly Review, Oct. 1896, p. 590 seq.).
- Mr. M. W. F. TREUB, *Darwinisme en Socialisme*, (Sociaal Weekblad, 1894).
- Mr. M. W. F. TREUB, Liberaal-anarchist of vrijzinnig sociaal-democraat. (Soc. Weekbl. 1899).
- Dr. W. KOSTER, *Herbert Spencer's sociologie en de leer der natuurlijke ontwikkeling*. (Wetenschappelijke Bladen I, 1897).
- Dr. C. J. WYNAENDTS FRANCKEN, *Sociale Ethiek*, 1897.
- Dr. C. J. WYNAENDTS FRANCKEN, *Wenschelijk Huwelijksverbod*, 1901.
- Mr. S. R. STEINMETZ, *Het feminisme in engeren zin een sociaal gevaar*. (De Evolutie, veertiend. blad voor de vrouw, V, N^{is} 17, 18, 1898).
- Dr. S. R. STEINMETZ, *Der Krieg als sociologisches problem*, 1899.
- Dr. S. R. STEINMETZ, *La sélection indirecte ou corollaire* (Annales de l'Institut Internat. de sociologie, Tome IV, 1898).
- Mr. J. R. B. DE ROOS, *De strafmiddelen in de moderne strafrechtswetenschap*, 1900.
- F. VAN DER GOES, *Organische ontwikkeling der maatschappij. Socialistische studie*, 1894.
- F. VAN DER GOES, *Malthusianisme* (Studies 1898).
- CORNÉLIE HUYGENS, *Darwin—Marx. Bernstein als bestrijder eener natuur-philosophische leer*, 1901.
- CORNÉLIE HUYGENS, *Het ontwikkelingsbegrip in Natuur en Maatschappij* (Het Volk, Bijv. v. 2 April 1900).

- Dr. H. GORTER, Het historisch materialisme (De Nieuwe Tijd, 1900—1901, Sept.).
- Dr. C. H. KUHN L.H.ZN., Rede uitgesproken ter gelegenheid van den Dies Natalis der Amsterd. Universiteit, 1897.
- Dr. C. K. HOFMAN, Het socialisme getoetst aan de ontwikkelingsgeschiedenis der levende natuur. Rede uitgespr. bij de gelegenh. v. d. 316^{en} verjaardag der Leidsche Hoogeschool, 1891.
- G. VACHER DE LAPOUGE, Les sélections sociales. Cours libre de science politique. 1896.
- G. VACHER DE LAPOUGE, The fundamental laws of anthropo-sociology (reprinted from the Journal of polit. economy, vol. VI, N°. 1, Dec. 1897).
- Mme CLÉMENCE ROYER, Préface tot haar vertaling van Darwin, De l'Origine des espèces, 4me éd. 1882.
- G. BELOT, Liefdadigheid en selectie (SociaalWeekblad, 1900).
- JEAN DEMOOR, JEAN MASSART & EMILE VANDERVELDE, L'évolution régressive en biologie et en sociologie (Biblioth. scientif. internat.), 1897.
- ENRICO FERRI, Socialisme et science positive. (Darwin—Spencer—Marx), 1896.
- ARMAND BOUCHEZ, Darwinisme et Socialisme, 1890.
- GUILLAUME DE GREEF, Le transformisme social. Essai sur le progrès et le regrès des sociétés, 1895.
- J. NOVICOW, Les luttes entre les sociétés humaines et leurs phases successives, deux. ed. 1895.
- EMILE DE LAVELEYE, De l'avenir des peuples catholiques. Etude d'économie sociale. 30me ed., 1876.
- Dr. ALBERT SCHÄFFLE, Kernfragen der Entwicklungsweise oder Socialauslese unseres Zeitalters (Deutsche Kern- und Streitfragen, 1894, p. 6—50.

- Dr. A. E. FR. SCHÄFFLE, Darwinismus und Socialwissenschaft, (Gesammelte Aufsätze, I, 1885, p. 1—36.
- Dr. A. E. FR. SCHÄFFLE, Der collective Kampf ums Daseyn. Zum Darwinismus der Gesellschaftslehre (Zeitschrift f. d. gesammte Staatswissenschaft, 1876, p. 89—150, 243—319.
- ALBERT SCHÄFFLE, Sociale Wirkungen der Auslese, (Die Zukunft, Herausgeber M. Harden, 11, I, 1896)
- Dr. HEINRICH HERKNER, Die Arbeiterfrage. Eine Einführung, 2te Aufl. 1897.
- Dr. ADOLF WAGNER, Lehrbuch der Polit. Oekonomie, I. Grundlegung der Politischen Oekonomie. 3te Aufl. 1892.
- GUSTAV SCHMOLLER, Die Einkommensverteilung in alter und neuer Zeit, (Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirthschaft im Deutschen Reich, 1895, IV, p. 1—28).
- F. A. LANGE, Die Arbeiterfrage, 5te Aufl. 1894.
- A. OFFERMANN, Das fictive Capital als die Ursache niedrigen Arbeitslohnes, 1896; I Capitel. Allgemeines über die sociale Entwicklung.
- Dr. ALFRED PLOEZ, Die Tüchtigkeit unserer Rasse und der Schutz der Schwachen. Ein Versuch über Rassenhygiene und ihr Verhältniss zu den humanen Idealen, ins besonders zum Socialismus, 1895.
- OTTO AMMON, Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen. Entwurf einer Sozial-Anthropologie zum Gebrauch für alle Gebildeten, die sich mit sozialen Fragen befassen. 2te Aufl. 1896.
- OTTO AMMON, Der Darwinismus gegen die Sozialdemokratie. Anthropologische Plaudereien, 1891.

G. JÄGER, Die Darwin'sche Theorie und ihre Stellung zu Moral und Religion, 1869.

AUGUST BEBEL, Die Frau und der Sozialismus, 25te Aufl. 1895.

HEINRICH ERNST ZIEGLER, Die Naturwissenschaft und die Sozialdemokratische Theorie. Ihr Verhältniss dargelegt auf Grund der Werke von Darwin und Bebel. Zugleich ein Beitrag zur wissenschaftlichen Kritik der Theorien der derzeitigen Sozialdemokratie, 1894.

Dr. LUDWIG WOLTMANN, Die Darwin'sche Theorie und der Sozialismus. Ein Beitrag zur Naturgeschichte der menschlichen Gesellschaft, 1899.

OSCAR HERTWIG, Die Lehre vom Organismus und ihre Beziehung zur Sozialwissenschaft. Universitätsfestrede mit erklärenden Zusätzen und Litteraturnachweisen, 1899.

O. SCHMIDT, Darwinismus und Sozialdemokratie, 1878.

ERNST HAECKEL, Freie Wissenschaft und freie Lehre, (Abschnitt: Descendenztheorie und Sozialdemokratie), 1878.

Dr. W. SCHAEFER, Die Unvereinbarkeit des sozialistischen Zukunftstaates mit der menschlichen Natur. Ungehaltene Rede der deutschen Sozialdemokratie gewidmet. 6te Aufl. 1891.

CARL JENTSCH, Sozialauslese. Kritische Glossen, 1898.

Dr. E. DENNERT, Der Darwinismus und sein Einfluss auf die heutige Volksbewegung, 1894.

Dr. MICHAEL HAINISCH, Der Kampf ums Dasein und die Sozialpolitik, 1899.